

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav hospodářských a sociálních dějin

Hana Kučerová

**Stavební vývoj města Kolína jako prostředek realizace ambic
městských elit v letech 1918–1939 na příkladu stavby spořitelny,
divadla, obchodní akademie a sboru Církve československé**

**Building development of the city of Kolin as a means of realizing ambitions of the city
elite between the years 1918–1939 using examples of the buildings of Savings Bank,
Theatre, Business School and Czechoslovak Congregation.**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

Praha 2009

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně na základě pramenů a literatury uvedené v závěrečném seznamu.

V Kořenicích dne 26. prosince 2009

Hana Kučerová

Poděkování

Za vedení diplomové práce a mnohé cenné rady děkuji Prof. PhDr. Jiřímu Štaifovi, CSc. Za ochotné poskytnutí materiálů a odborné konzultace děkuji pracovníkům všech archivů a institucí, jejichž písemností jsem využila, především Jaroslavu Pejšovi ze Státního okresního archivu Kolín, Mgr. Vladimíru Červenému z Ústředního archivu a muzea Církve československé husitské a Mgr. Oldřichu Machovi, faráři kolínské náboženské obce Církve československé husitské. Můj dík patří i PhDr. Jakubu Šloufovi, Mgr. Marcele Kalašové, Mgr. Boženě Vašíčkové, Mgr. Marii Mašínové, Zdeně Kučerové a Petru Kučerovi za mnohahodinové korektury mých textů. V neposlední řadě bych ráda vyjádřila vděčnost své rodině za trpělivost a nezištnou podporu během celého mého studia.

Obsah

Úvod.....	6
Stavební vývoj a ambice města Kolína	13
3. DIVADLO.....	37
3. 1 Tradice ochotnického divadelnictví v Kolíně. První stálé kolínské divadlo v budově reálného gymnázia	37
3. 2 Dějiny Družstva pro postavení divadla v Kolíně.....	39
3. 3 Hledání stavební parcely a vhodného architektonického návrhu pro divadlo.....	49
3. 4 Dary na divadlo	56
3. 5 Projekt divadla na Náměstí republiky	59
3. 6 Projekt a stavba divadelní budovy.....	62
Přílohy ke kapitole.....	67
4. SPOŘITELNA MĚSTA KOLÍNA.....	68
4. 1 Proces zakládání spořitelny a její význam.....	68
4. 2 Původní sídlo spořitelny	76
4. 3 Nová budova spořitelny – plány z roku 1920, soutěž a problémy kolem stavby v roce 1925 ...	77
Soutěž v roce 1920	78
Průběh samotné stavby	86
4. 4 Otevření budovy a její popis	91
Přílohy ke kapitole.....	95
5. SBOROVÁ STAVBA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ	108
5. 1 Vznik Církve československé v roce 1920	108
5. 2 Organizační struktura	114
5. 3 Problém bohoslužebných prostor – „propůjčování“ katolických kostelů.....	115
5. 4 Problém bohoslužebných prostor – stavba vlastních sborů.....	117
5. 5 CČS v Kolíně.....	119
Ustavení sboru	119
Duchovní v Kolíně	126
První působiště	130
Stavba Husova sboru v Kolíně	133
Otevření budovy a vzhled nového sboru	138
Přílohy ke kapitole:	141
6. OBCHODNÍ AKADEMIE	143

6. 1 Vývoj obchodního školství za Rakouska - Uherska a v období první republiky:	143
6. 2 Obchodní školství v Kolíně.....	148
Kupecká škola pokračovací.....	148
Samostatná obchodní škola	151
Vyšší škola obchodní – obchodní akademie.....	154
Přílohy ke kapitole:	166
Závěr.....	168
Seznam pramenů a literatury.....	170
Použité zkratky:.....	179
Obrazová příloha	181
Seznam vyobrazení	207

Úvod

„Ó město!
Ó soubor otázek, ke kterým chybí odpovědi!
Ó šíře bez řešení a šifra bez klíče!“
Boris Pasternak

Počátek dvacátého století se na poli architektury nesl v duchu nového řešení urbanistických koncepcí. Byl zdůrazňován především význam jednotné koncepce prostoru města. Aktuální otázky týkající se soudobých měst a velkoměst (problematika městské hygieny, definování funkcí města, uspořádání městského prostoru, narůstající dopravní zatížení nebo řešení průmyslových komplexů) se staly tématem mnohých teoretických úvah, stovek článků a desítek knih.¹ Zvláště po první světové válce se teoretické pojetí urbanistického prostoru začalo (zároveň s bouřlivým růstem měst) uskutečňovat také v praxi. Snaha o vytvoření moderního, estetického a hygienického města, které by tvořilo vyvážený a fungující celek splňující veškeré dobové požadavky, se pragmaticky odrážela na územním plánování jednotlivých městských obcí.² Mnohé teoretické úvahy se pod tlakem praxe ukázaly jako nerealizovatelné, jiné výrazným způsobem poznamenaly budoucí tváře měst. Domnívám se, že pro pochopení problematiky těchto modernizačních ambic městských elit první poloviny dvacátého století (a především pro postihnutí skutečných výsledků jejich snah) je regionální sonda tou nejlepší cestou. Proto jsem si pro svou diplomovou práci vybrala téma stavebního vývoje města Kolína v letech 1918–1939.

Postihnutí stavebního vývoje města v jeho celistvosti by však bylo velmi náročné a navíc by se v mnoha směrech stalo kvůli nedostatku relevantních pramenů a mizivému množství tematické literatury pouhým výčtem jednotlivých architektonických staveb. Proto jsem se rozhodla zpracovat téma raději prostřednictvím podrobnějšího popisu několika konkrétních stavebních projektů, které budou o to detailněji uchopeny v plné šíři vztahů k sociálním, kulturním a hospodářským dějinám města.

První kapitola přibližuje stavební vývoj Kolína ve sledovaném období, zachycuje jeho hlavní rysy a postihuje trendy výstavby v úzké souvislosti se snahami místních elit. Do kapitoly je

¹ Srov. např. Jiří PEŠEK: *Od aglomerace k velkoměstu*, Praha 1999; KOL. AUTORŮ: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 282–290; Jiří HRŮZA – Jan ZAJÍC: *Vývoj urbanismu I.*, Praha 2002; TÍŽ: *Vývoj urbanismu II.*, Praha 2007; Jiří HRŮZA: *Teorie Města*, Praha 1965; TÝŽ: *Slovník soudobého urbanismu*, Praha 1977; Jiří VOŽENÍLEK: *Vývoj urbanismu*, Praha 1979; Ladislav ŽÁK: *Obytná krajina*, Praha 1947; Otakar NOVÝ: *Velkoměsto včera, dnes a zítra*, Praha 1978, Michel RAGON: *Kde budeme žít zítra*, Praha 1967.

² Srov. Vladimír ZÁKREJS: *Plány upravovací. Příručka pro obecní funkcionáře*, Praha 1923; TÝŽ: *Methodické řešení plánů upravovacích*, Praha 1925.

zařazeno také několik nerealizovaných projektů (projekt průmyslového města, areál gymnázia Na skále, regulace zálabského předmostí), protože právě ty nejlépe ukazují, jaké ambice město mělo a jak si představovalo svoji budoucnost.

Ve stěžejních kapitolách práce se poté postupně věnuji čtyřem v tomto období realizovaným stavbám: divadlo, Spořitelna města Kolína, sbor Církve československé a nová budova obchodní akademie. Výběr těchto staveb byl podmíněn několika faktory. Jednak se jednalo o budovy představující jednotlivé sféry života městské společnosti, které byly považovány pro existenci moderního člověka za nezbytné (oblast kultury zde zastupuje divadlo, vzdělání obchodní akademie, religióznost církevní stavba Husova sboru Církve československé a sféru peněžnictví Spořitelna města Kolína).³ Druhým důvodem pro volbu těchto projektů byla skutečnost, že šlo o stavby celospolečensky prospěšné a chápané jako pro moderní město nepostradatelné. Dalším výběrovým kritériem byl fakt, že o realizaci všech čtyřech staveb bylo usilováno delší dobu (nejmarkantnější to platilo u divadla, jehož stavba se plánovala přes půl století) a které se nakonec podařilo v době první republiky (u divadla až na sklonku roku 1939) uskutečnit. V neposlední řadě byla volba podmíněna také dostatečným množstvím relevantních dochovaných pramenů.

Výstavba vybraného projektu v mé práci ale není chápána pouze jako utváření architektonického prvku prostoru nebo jako umělecký počín, ale především představuje vyvrcholení určitých představ o životě města a je projevem ambic části společnosti. Považuji proto za naprosto nezbytné vylíčit alespoň v základních rysech vývoj těch institucí, pod jejichž záštitou byly stavby realizovány. Z historie institucí dobře vysvítá, kdo dal podnět k založení dané instituce, jak velká a jakého složení byla její členská základna (v případě spořitelny počet vkladatelů a výše vkladů), jaký byl její význam pro město, jak byly získávány finance na stavbu (kdo byli dárci), jak vstřícně s dané stavbě přistupovala městská rada a obecní zastupitelstvo či jakým způsobem byl vybírán pozemek, kde měla nová budova stát. Právě informace tohoto druhu mají vysokou vypovídací hodnotu nejen o samotném stavebním projektu ale též o sociálních dějinách města.

V případě sboru Církve československé jsem považovala navíc za důležité vylíčit alespoň ve zkratce také vznik této církve v celostátním měřítku v roce 1920, včetně podnětů k jejímu založení a osudů této církve v prvních letech její existence. Jde totiž o zcela nový fenomén počátku první republiky, který odrážel ne příliš často zmiňovaný aspekt dobového smýšlení

³ Srov. Jiří PEŠEK: *Od aglomerace k velkoměstu*, Praha 1999, s. 232–258.

velké části české společnosti. Bez pochopení obecných souvislostí by v tomto případě nebylo možné vylíčit regionální vývoj církve a její stavební činnost.

Svébytnou součástí práce jsou také obrazové přílohy, které přinášejí především situační náčrtky, plány (realizované i nere realizované) a dobová vyobrazení čtyř vybraných staveb.

Stěžejní částí materiálu, na jehož základě byla tato diplomová práce vypracována, tvoří písemné prameny a dobové publikace. Většina materiálů pochází z fondů Státního okresního archivu v Kolíně (dále jen SOkA Kolín), Státního oblastního archivu v Praze (dále jen SOA Praha) a Ústředního archivu a muzea Církve československé husitské (dále jen ÚAM CČSH). Dále byly použity materiály tzv. Stavebního archivu města Kolína, přesněji Městského úřadu Kolín (dále jen MÚ Kolín), Odboru výstavby - Stavebního archivu, a písemnosti uložené na farním úřadě Husova sboru v Kolíně.

Ze SOkA Kolín šlo zejména o fond Archiv města Kolína (dále jen AM Kolín),⁴ který poskytuje množství materiálů osvětlujících fungování městské správy (např. zápisy ze zasedání městské rady a obecního zastupitelstva z let 1877–1939). Tento druh materiálu sice umožňuje postihnout jednotlivých témat a problematik, které město řešilo, ale většinou pouze povrchně, často prostřednictvím odkazů na jednání jednotlivých odborů a komisí, jejichž písemnosti se však nedochovaly. Jen v malém množství se také zachovaly dokumenty o vývoji kolínského školství, výjimku tvoří především dochované knihy zápisů z jednání kuratoria obchodní školy a obchodní akademie.⁵ Ve fondu AM Kolín se dále nacházejí některé stavební plány i nere realizované projekty (např. gymnázium Na skále⁶). Pro regionální dějiny devatenáctého století je podnětná Pamětní kniha z let (1836) 1886–1900, jejímž autorem byl František Potůček.⁷

Velmi solidně jsou dochovány materiály Divadelního družstva.⁸ V jeho fondu najdeme zápisy ze schůzí výboru družstva a z valných hromad, seznamy členů, rozsáhlou korespondenci s nejrůznějšími institucemi a jednotlivci, množství materiálů vypovídajících o položení základního kamene budovy divadla a o jejím slavnostním otevření (pozvánky, plakáty, program slavností, texty projevů a blahopřejných telegramů, tisková a fotografická dokumentace, výstřižky z novin a další), finanční bilance i darovací listiny. K samotné stavbě

⁴ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č.

⁵ SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889 a 890.

⁶ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., FXVI, č. k. 45, Gymnázium novostavba; Tamtéž, stavební plány, sign. II/80/1–9; Tamtéž, stavební plány, sign. II/81/1–10; Tamtéž, stavební plány, sign. II/82/1–10.

⁷ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Pamětní kniha (1836) 1886–1900 (autor František Potůček).

⁸ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně.

také předběžné skici a situační plánky, nerealizované i realizované plány, včetně nejrůznějších detailů.

Fond Spořitelna města Kolína,⁹ který je uložen v SOA Praha, obsahuje materiál celistvě zachycující vývoj tohoto peněžního ústavu. Lze zde najít kompletní řadu zápisů ze schůzí spořitelního výboru a ředitelství od založení instituce v roce 1894 až do roku 1943, účetní knihy včetně revizních zpráv a bilančních uzávěrek, velmi dobře zachovanou stavební dokumentaci (spisy, korespondence, účty, zadání řemeslných prací...), rozpočty a plány ke stavbě nové budovy a v neposlední řadě také všechny výroční zprávy, které byly každoročně vydávány. Fond dále obsahuje mnoho materiálů k jednotlivým pobočkám Spořitelny města Kolína.

Ve Stavebním archivu MÚ Kolín jsou uloženy především plány realizovaných budov a částečně také stavební dokumentace (schválení regulačních čar a projektů, kolaudační řízení, povolení k užívání budovy a další). Nacházejí se zde též plány pozdějších přístaveb a v jednotlivostech také například soudní spory okolo realizace či provozu staveb.¹⁰

Na farním úřadě Husova sboru v Kolíně je uložena pamětní kniha místní náboženské obce z roku 1932, která obsahuje množství detailů o vývoji sboru a zrcadlí též mnoho dobových postřehů pamětníků, které neobsahuje žádný jiný dochovaný pramen.¹¹ Dále jsou zde uloženy dobové fotografie (členové sboru, stavební práce, položení základního kamene a slavnostní otevření sboru, nejrůznější sborem konané bohoslužby, slavnosti a výlety). Bohužel se nedochovaly žádné prameny (např. matriky členů), které by umožnily zjištění přesnějšího počtu členů kolínské náboženské obce. Využila jsem proto dvě celostátní publikace církevní provenience¹² a materiály ze sčítání lidu.¹³

Velmi zajímavým a v mnoha aspektech nenahraditelným pramenem, je dobový tisk, který považuji za důležitý pro pochopení nejdiskutovanějších aktuálních otázek a pro podchycení nálad v daném regionu. Tisk byl také významným činitelem při tvorbě veřejného mínění. V období první republiky byla v Kolíně vydávána celá řada novin, většinou týdeníků. Existoval zde tisk politických stran i tisk bez přímé politické patronace, který sice avizoval

⁹ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína.

¹⁰ Městský úřad Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, č. p. 162 – Gymnázium Kolín (původně budova obchodní akademie); Tamtéž, č. p. 273 – Farní úřad Církve československé; Tamtéž, č. p. 44, Karlovo náměstí (původně budova Spořitelny města Kolína).

¹¹ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé.

¹² František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933]; Antonín PROCHÁZKA: *Seznam náboženských obcí a duchovních církve československé 1922/23*, Praha [1923].

¹³ *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. 12. 1930, díl I*, Praha 1934; *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921, díl I*, Praha 1924.

svoji nezávislost a nestrannost, ve skutečnosti však i u něj vazby na politické organizace existovaly. Po celé prvorepublikové období vycházely *Středočeské hlasy* (orgán sociální demokracie), *Kolínské listy* (původně periodikum mladočeské strany, poté orgán státoprávní demokratické strany/národní demokracie) a *Polabská stráž* (národně socialistická strana). *Kolínské listy* se v roce 1920 přetransformovaly do týdeníku pod názvem *Hlas demokracie*. Krátkodobě vycházela i další periodika, například *Náš kraj* (vydávali pokrokoví socialisté), *Rudý prapor* a *Jednota* (tiskové orgány Komunistické strany Československa) nebo *Demokratický občan* (dle podtitulu Politicky nezávislý časopis, fakticky týdeník národně demokratické opozice – Občanského fóra, spolku, který se prohlašoval za politicky nezávislý). V kraji měla své tiskové zastoupení i republikánská strana, distribuoval se zde v Praze vydávaný časopis *Nezávislost*, později *Prokúpkův kraj* (ústřední redakce v Čáslavi).¹⁴ Mnohé zajímavé statě přinášel také měsíčník *Věstník Klubu českých turistů*,¹⁵ který místní odbor této organizace vydával. Věnoval se hojně výstavbě, novým projektům ve městě a zachycoval i životní jubilea významných kolínských občanů.

Na rozhraní pramenů a literatury leží dobové reprezentativní a propagační příručky vydávané městem Kolínem¹⁶ nebo jednotlivými institucemi ke svým výročním či k otevření stavby.¹⁷ Sem patří také výroční zprávy Spořitelny města Kolína,¹⁸ výroční zprávy obchodní školy a následně obchodní akademie v Kolíně¹⁹ nebo adresáře.²⁰

Škála literatury (ať už ke stavebnímu vývoji Kolína nebo obecně k regionálním dějinám Kolína v období první republiky) není příliš široká a v mnoha oblastech čeká tato problematika na své první zpracování. V roce 2004 vznikla práce Kláry Zubíkové zabývající se architektonickým vývojem města Kolína²¹ a v roce 2000 bakalářská práce Irena Splítkové

¹⁴ Srov. Karel ŠTROBL: *Politický tisk Kolínska a Českobrodsko v období mezi světovými válkami*, in: Archivní prameny Kolínska, roč. 2002, s. 61–94.

¹⁵ *Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín*.

¹⁶ *Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový*, Kolín 1927; KOL. AUTORŮ: *Kolín město a okres*, Praha 1934.

¹⁷ *Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939*, Kolín 1939; *Památník Sboru Mistra Jana Husa církve československé v Kolíně*, Kolín 1932; *Almanach obchodního školství v Kolíně 1987–1912–1937*, Kolín 1937; *Sborník obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1947*, Kolín 1947.

¹⁸ Výroční zprávy se v kompletní řadě z let 1895–1941 dochovaly ve fondu zmíněné instituce. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 35, Výroční zprávy spořitelny z let 1895–1941.

¹⁹ Výroční zprávy obchodní školy (poté obchodní akademie) se dochovaly v téměř kompletní řadě v knihovně SOKA Kolín. Srov. *Výroční zprávy obchodní školy (obchodní akademie) z let 1895–1939*, Kolín 1895–1939.

²⁰ Václav KUDRNÁČ: *Adresář politického okresu kolínského*, Turnov 1902; František FUCHS: *Adresář města Kolína*, Kolín 1937; *Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930*, Kolín 1930.

²¹ Klára ZUBÍKOVÁ: *Architektura a urbanismus města Kolína 1850–1950*, diplomová práce, Olomouc 2004.

o životě významné postavy prvorepublikového Kolína Aloisi Václavu Prágrovi.²² V posledních letech vzniklo několik dílčích statí zabývajících se jednotlivými aspekty života prvorepublikového Kolína, především z pera místního archiváře Karla Štrobla.²³ Literatura věnující se dějinám Kolína v devatenáctém a dvacátém století není příliš bohatá. Problematice židovské menšiny se věnuje několik regionálních sborníků²⁴ a kniha Richarda Feder.²⁵ K vývoji kolínského průmyslu vznikla v roce 1999 monografie.²⁶ Další jednotlivé statě o dějinách Kolína jsou publikovány ve sborníku *Archivní prameny Kolínska*, který vychází periodicky každý rok.²⁷ Z obecných publikací o Kolínsku nutno připomenout ještě knihu Zdeňka Jelínka a Zdeňka Helferta,²⁸ ze starších prací dvojdílnou knihu Josefa Vávry.²⁹ Ze soudobé celostátní literatury o vývoji spořitelnictví je zásadní nepublikovaná rigorózní práce Ivo Plecháčka.³⁰ Z dalších prací jsem použila práci od Jana Hájka a Rudolfa Píšy *180 let českého spořitelnictví*,³¹ práci kolektivu autorů *Ve znamení jistoty*³² a další studie a statě Jana Hájka a Vlastislava Laciny.³³ Z dobových prací o problematice vývoje spořitelů jsou neopomenutelné knihy Čenka Klier a Josefa Eugena Slavíka.³⁴

²² Irena SPLÍTKOVÁ: *Život a dílo A. V. Prágra. Portrét sokolského a spolkového pracovníka v Kolíně*, bakalářská práce, Opava 2000.

²³ Karel ŠTROBL: *Prvorepublikové úpravy hospodaření místních samospráv, zběžný přehled vývoje obecních financí Kolína, Kourimi, Českého Brodu a Kostelce nad Černými Lesy*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2000, s. 33–55; TÝŽ: *Politický tisk Kolínska a Českobrodsko v období mezi světovými válkami*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2002, s. 61–94; TÝŽ: *K problematice prvorepublikových městských středních vrstev: střední třída v Kolíně a její zastoupení v tamním městském zastupitelstvu*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2001, s. 21–49.

²⁴ KOL. AUTORŮ: *Sborník z historie Židů na Kolínsku*, Kolín 1992; KOL. AUTORŮ: *Židé v Kolíně a okolí*, Kolín 2005; KOL. AUTORŮ: *Židovská obec v Kolíně 1848–1953*, Kolín 2008.

²⁵ Richard FEDER: *Židovská tragédie. Dějství poslední*, Praha 1946.

²⁶ Ladislav JOUZA A KOL.: *Historie a současnost podnikání na Kolínsku*, Pardubice 1999.

²⁷ Např. Miroslava JOUZOVÁ – Ladislav JOUZA: *Knihovna řemeslnické besedy a vznik městské knihovny v Kolíně*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2004, s. 127–174; Michal PEHR: *PhDr. Lev Borský, radikál a diplomat (1883–1944)*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2000, s. 3–29; Jaroslav PEJŠA – Petr KRČMÁŘ: *Poznámky k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 1996, s. 11–17; Irena SPLÍTKOVÁ: *Život Aloise Prágra (portrét spolkového pracovníka a politika v Kolíně)*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2001, s. 3–20.

²⁸ Zdeněk JELÍNEK – Zdeněk HELFERT: *Kolínsko*, Praha 1990.

²⁹ Josef VÁVRA: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení první do roku 1618*, Kolín 1888; TÝŽ: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení druhé od roku 1618 až po naše časy*, Kolín 1888.

³⁰ Ivo PLECHÁČEK: *K dějinám spořitelnictví v Čechách*, rigorózní práce, Praha 1893.

³¹ Jan HÁJEK – Rudolf PÍŠA: *180 let českého spořitelnictví*, Praha 2005.

³² KOL. AUTORŮ: *Ve znamení jistoty: Česká spořitelna - 170 let tradice*, Praha 1995.

³³ Jan HÁJEK: *Vývojová oblouk českého spořitelnictví*, in: *Cestou dějin. K počtě prof. PhDr. Svatavy Rakové*, svazek 2, Praha 2007, s. 121–141; Jan HÁJEK – Vlastislav LACINA: *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům*, Praha 1999; Vlastislav LACINA: *Zlatá léta československého hospodářství (1918–1929)*, Praha 2000.

³⁴ Čeněk KLIER: *České spořitelnictví v zemích koruny české do roku 1906*, Praha 1908; TÝŽ: *O spoření a spořitelnách*, Praha 1914; Josef Eugen SLAVÍK: *Spořitelnictví a jeho snahy oprávněné*, Praha 1908.

Dějiny obchodního školství mapuje diplomová práce Ondřeje Říhovského, která vznikla v roce 1997.³⁵ Cenné jsou též dobové publikace statistického a přehledového charakteru,³⁶ katalogy živnostenských výstav³⁷ nebo dobové úvahy o významu obchodního školství.³⁸

K dějinám Církve československé a k pochopení celkové náboženské situace v době první republiky jsou důležitá především díla Pavla Marka.³⁹ Další nejnovější studie o ČČS pocházejí z pera Aleše Sekota, Davida Frýdla, Davida Tonzara a Jana Krška.⁴⁰ Existuje i celá řada starších publikací.⁴¹

³⁵ Ondřej ŘIHOVSKÝ: *Vývoj obchodního školství v českých zemích za Rakouska – Uherska a v prvních letech samostatného Československa*, diplomová práce, Praha 1997.

³⁶ KOL. AUTORŮ: *Almanach obchodního školství Československé republiky*, Praha 1928; KOL. AUTORŮ: *Československá vlastivěda, díl X, Osvěta*, Praha 1931.

³⁷ *Jubilejní výstava obvodu obchodního a živnostenské komory v Praze roku 1908, Úřední skupinový katalog číslo 4. Obchodní a živnostenské korporace*, Praha 1908.

³⁸ Josef PAZOUREK: *Obchodní školství v republice československé a jeho význam*, Praha 1922.

³⁹ Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005; TÝŽ: *České schisma: příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924*, Rosice u Brna 2000; TÝŽ: *Český katolicismus 1890–1914: kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003; TÝŽ: *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*, Brno 2007; TÝŽ: *Od katolické moderny k českému církevnímu rozkolu: nástin života a díla Emila Dlouhého-Pokorného (1876–1936), kněze, politika a žurnalisty*, Rosice u Brna 2000.

⁴⁰ Aleš SEKOT: *Církev československá husitská*, Praha 1982; David FRÝDL: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, Brno 2001; David TONZAR: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, Praha 2002. Soupis literatury k ČČS nejnověji viz Jan KRŠKO: *Historie Církve československé v Rakovníku. I.*, Rakovník a české schisma 1918–1920, Rakovník 2001.

⁴¹ František PLECHATÝ: *30 let církve československé*, Praha 1949; Karel FARSKÝ: *Český problém církevní*, Praha 1919; František KOVÁŘ: *Deset let československé církve*; Jan LOMOZ: *Organizační vývoj církve československé*, Praha 1934; Václav SKÁLA: *Církev československá*, Hradec Králové 1920.

Stavební vývoj a ambice města Kolína

Město Kolín leží na řece Labi, v nadmořské výšce 205 metrů nad mořem. Je vzdáleno sedmdesát kilometrů od hlavního města Prahy a padesát kilometrů od Pardubic.⁴² Kolín se rozkládá v místech, kde se široký říční tok pomalu zužuje, svírá se ze severu skalnatými vyvýšeninami na Zálábí a na jihu rovněž okrajem pozvolna stoupající vysoké terasy, na které leží centrum vlastního města. Město tak zaujalo z obranného hlediska tu nejvýhodnější polohu při samém okraji skalnatého srázu nad řekou. Strategický význam Kolína byl objektivně určován právě těmito výhodnými podmínkami,⁴³ které v širokém okolí existovaly podobně pouze v Týnci nad Labem.⁴⁴ Kolín měl již od svého založení všechny předpoklady stát se nejdůležitějším centrem středního Polabí. V okolí města se vždy nacházely velmi úrodné a kvalitní půdy, město leželo ve „zlatém pruhu země české“⁴⁵ s dominantním zastoupením hnědozemí a místy i černoze, které ho předurčovaly k tomu, aby se stal zemědělským krajem.⁴⁶

Význam kolínského prostoru se táhl již od doby raně středověké.⁴⁷ K novému zhodnocení strategické polohy došlo kolem poloviny třináctého století v souvislosti s budováním základní městské sítě v době Václava I. a Přemysla Otakara II. Po krátkodobých pokusech o vybudování městské lokace v oblasti dnešního Starého Kolína, došlo velmi rychle k přeložení městské obce a v padesátých letech třináctého století k založení Nového Kolína. Město bylo původně plánované jako hornické, což se ovšem po nálezů nových bohatých zdrojů stříbra v nedaleké Kutné Hoře stalo irelevantním. Až do konce čtrnáctého století bylo město převážně německé, zlomem se stalo až ovládnutí Kolína husity v roce 1421.

Co do půdorysu lze Kolín řadit mezi nejstarší důsledně šachovnicové městské lokace s pravouhlým křížením hlavních ulic v okolí náměstí. Jihozápadní část (ulice Židovská, Na Hradbách a Karolíny Světlé) byla již od čtrnáctého století vyčleněna pro židovské ghetto,

⁴² K otázce, zda blízkost obce jiným větším městským celkům, byla výhodou pro rychlost jeho růstu či zda mu naopak odčerpávaly možné obyvatelstvo, pracovní sílu či investice srov. KOL. AUTORŮ: *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*, Praha 2002, s. 250–251.

⁴³ Poloha sídla je považována za nejdůležitější faktor, který ovlivňuje jeho vývoj. Srov. KOL. AUTORŮ: *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*, Praha 2002, s. 250–251.

⁴⁴ Karel KUČA A KOL.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III, Praha 1998, s. 40.

⁴⁵ Ladislav HOLÝ: *Peněžnictví na Kolínsku*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 61.

⁴⁶ K přírodním poměrům Kolínska srov. Zdeněk JELÍNEK – Zdeněk HELFERT: *Kolínsko*, Praha 1990, s. 7–33.

⁴⁷ Archeologické nálezy byly vyzvednuty u Hánína, Hradišťa i v samotném městě Kolíně. Srov. Karel KUČA A KOL.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III, Praha 1998, s. 40.

kteří se postupně stalo jedním z největších v Čechách.⁴⁸ První kamenné domy se v centru města začaly objevovat již ve třináctém století. Dokladem tehdejší prosperity města byla i přestavba dominanty města – chrámu sv. Bartoloměje – v poslední třetině čtrnáctého století.⁴⁹ Kolín byl tehdy jediným městem, které vedle pohádkově bohaté hornické Kutné Hory přistoupilo k výstavbě velkolepého chrámu katedrálního typu. Na protější straně Labe se ve třináctém století majetkově prosadili sedlečtí cisterciáci a právě pozdější ovládnutí zde ležící vesnice Mnichovice⁵⁰ bylo pro Kolín velmi důležité. Jednak byl zažehnán možný konkurenční boj s klášterní obcí a navíc si Kolín zajistil možnost prostorového růstu a mohl plně ovládnout vodní tok. Mnichovice klesly od té doby na úroveň předměstí zvaného Zálabí.⁵¹

Kolín měl již od svého založení všechny předpoklady stát se jedním z nejdůležitějších center středního Polabí. Ty se však naplnily až s nástupem průmyslové revoluce. Jestliže ve středověku byl Kolín zastíněn bohatou hornickou Kutnou Horou a nedaleko ležící a tehdy významnější Kouřimí, v průběhu osmnáctého a především devatenáctého století byly stvrzeny jeho komunikační priority proti oběma jmenovaným městům. V letech 1752–1765 byla Kolínem vedena nová císařská silnice, která byla postavena ze Saska přes Chomutov do Prahy a dále přes Kolín a Čáslav do Vídně. Ještě daleko větší význam pro zdejší kraj mělo postavení nejstarší české železniční dráhy⁵² z Vídně přes Olomouc do Prahy roku 1845. Postavení Kolína jako klíčové dopravní křižovatky ještě zesílilo po dostavbě další trati z Vídně přes Znojmo a Jihlavu do Kolína a dále do Velkého Oseka s rozvětvením na Chlumec nad Cidlinou, Trutnov a Slezsko a Nymburk a odtud dále do severních Čech a do Saska.⁵³

⁴⁸ K historii a významu židovské komunity v Kolíně a na Kolínsku srov. Tomáš PĚKNÝ: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 287–288; KOL. AUTORŮ: *Sborník z historie Židů na Kolínsku*, Kolín 1992; KOL. AUTORŮ: *Židé v Kolíně a okolí*, Kolín 2005; KOL. AUTORŮ: *Židovská obec v Kolíně 1848–1953*, Kolín 2008; Josef VÁVRA: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení první do roku 1618*, Kolín 1888, TÝŽ: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení druhé od roku 1618 až po naše časy*, Kolín 1888; Richard FEDER: *Židovská tragédie. Dějství poslední*, Praha 1946.

⁴⁹ Srov. Čeněk KŘÍČKA: *Kolína a jeho výstavnost*, in: *Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový*, Kolín 1927, s. 13–14.

⁵⁰ K historii obce Mnichovice srov. *Kolín – Zálabí*, Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. II., č. 10, 25. října 1925, nepaginováno.

⁵¹ K historii města Kolína v období středověku a novověku srov. Zdeněk JELÍNEK – Zdeněk HELFERT: *Kolínsko*, Praha 1990, s. 55–210; Josef VÁVRA: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení první do roku 1618*, Kolín 1888, TÝŽ: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení druhé od roku 1618 až po naše časy*, Kolín 1888.

⁵² O vlivu železnice na rozvoj města obecně srov. KOL. AUTORŮ: *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*, Praha 2002, s. 139–142.

⁵³ K dějinám stavby železničních tratí v Kolíně kromě statí a článků zmíněných v další poznámce také: Milan HLAVÁČKA: *Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce*, Praha 1990; Jaroslav FORMÁNEK: *175 let krále železničářů*, in: *Železničář*, roč. 90, č. 17, s. 268–269; Josef HONS: *Dějiny dopravy na území ČSSR*, Bratislava 1975, TÝŽ: *Kolínské zeměměřeni*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 1993, s. 63–

Kolínský železniční uzel se zařadil mezi nejvýznamnější v Čechách.⁵⁴ Trať byla pro město o to důležitější, že vedla v těsné blízkosti středu města a nádraží se nacházelo necelý kilometr od náměstí. Právě vedení dráhy středem města se pro budoucnost ukázalo jako zásadní a odpor kutnohorských či kouřimských měšťanů proti stavbě dráhy v blízkosti jejich města odsunul tyto konkurenty Kolína „na druhou kolej.“ Původně měla dráha obejít Kolín jižním směrem, pak ale zvítězila myšlenka, že dráha povede úzkým průsekem mezi Labem a skálou, na které stál pivovar a zámek. Byl to úkol poměrně náročný, který si vyžádal složité a nebezpečné odstřelování kusů skály a také demolici mnoha domů. Dále bylo nutné postavit příjezdové rampy od řeky a přístupovou cestu k mlýnu. Nedá se proto říct, že by se dráha v Kolíně setkala zpočátku s bouřlivým nadšením. Během stavby řešili úředníci dráhy mnoho sporů a stížností.

Od poloviny devatenáctého století se město rychle rozšiřovalo po obou stranách řeky. Nezanedbatelný byl přitom vliv průmyslu, který se začal rozvíjet v přímé návaznosti na železnici od poloviny devatenáctého století, nejprudčeji pak v osmdesátých a devadesátých letech.⁵⁵ Od šedesátých let začínaly v Kolíně vznikat také peněžní ústavy.⁵⁶ Své silné postavení si však udrželo v úrodném Polabí i zemědělství.⁵⁷ Ve stejné době začaly v Kolíně vznikat také první reprezentativní stavby (přestavba radnice v novorenesančním stylu v roce 1887,⁵⁸ stavba klasicistního hotelu Stará pošta v roce 1845⁵⁹). Výstavba si udržela značnou architektonickou kvalitu a od prvního desetiletí 20. století se zde začíná prosazovat

72; TÝŽ: *U kolébky železných drah*, Praha 1954; TÝŽ: *Velká cesta*, Ostrava 1947; Vladimír RINGES: *Stezkou dějin naší dopravy*, Praha 1958; Pavel SCHREIER: *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004; Miroslav ŠTĚPÁN: *Přehledné dějiny československých železnic 1824–1948*, Praha 1958.

⁵⁴ Výrazný vliv železnice na rozvoj města a oblasti hodnotila výrazně kladně již celá řada současníků: Jan AUERHAN: *Vliv železnice na hustotu a vzrůst obyvatelstva okresních měst a ostatních obcí v Čechách v letech 1869–1930*, in: *Statistický obzor*, roč. XV (1934), s. 4–6; Ctibor FIALA: *Železnice v republice československé*, Praha 1932; Pamětní tisk k stému výročí dráhy olomoucko – pražské, Praha 1945; Josef PLUHAŘ: *Průmyslový rozvoj měst, ležících na státní dráze Praha – Česká Třebová*, in: *Sborník české společnosti zeměvědné*, roč. XXIII (1917), s. 134–151; Miloslav ŠTĚPÁN: *Naše železnice a pohyb obyvatelstva*, in: *Železniční revue*, roč. XX, č. 6, 19. března 1938, s. 81–82; Josef VÁVRA: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení první do roku 1618*, Kolín 1888, TÝŽ: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení druhé od roku 1618 až po naše časy*, Kolín 1888; František VRĚTÁTKO: *Český národovec Inž. Jan Perner*, Praha 1920.

⁵⁵ Srov. Čeněk KŘIČKA: *Kolína a jeho výstavnost*, in: *Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový*, Kolín 1927, s. 15. K rozvoji průmyslu srov. Jan NOVOTNÝ: *Snahy středolabského průmyslu*, in: *Kolín město a okres*, Praha 1934, s. 73–76; František HALDA: *Kolínský průmysl*, Tamtéž, s. 77–78. Z novější literatury: Ladislav JOUZA A KOL.: *Historie a současnost podnikání na Kolínsku*, Pardubice 1999.

⁵⁶ Srov. KOL. AUTORŮ: *Kolín město a okres*, Praha 1934, s. 61–69.

⁵⁷ Srov. KOL. AUTORŮ: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 300–301.

⁵⁸ Radnice byla přestavěna podle vzoru radnice v Plzni. Projekt vytvořili arch. J. Vejrych, stav. J. Zeyer, výzdobu průčelí navrhnul A. Liebscher. Srov. Karel KUČA A KOL.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III, Praha 1998, s. 36.

⁵⁹ Hotel vznikl v roce 1845 v souvislosti s otevřením železnice Praha – Olomouc. Srov. Karel KUČA A KOL.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III, Praha 1998, s. 36.

modernější architektura. Nezanedbatelná byla i skutečnost, že se Kolín stal centrem politického a soudního okresu.

Již okolo roku 1900 se počet domů oproti stavu v polovině století zdvojnásobil, dalšího zdvojnásobení pak Kolín dosáhl již kolem roku 1930 a růst obdobným tempem pokračoval i ve třicátých letech.⁶⁰ Pod dojmem tohoto příznivého vývoje počítali mnozí představitelé města s dalším překotným růstem města. Vznikla celá řada optimistických (někdy až utopistických) prognóz o dalším růstu počtu obyvatel. Těmito úvahami se pak do jisté míry inspirovaly též koncepce urbanistického rozvoje města. Naproti tomu poměrně přesný byl odhad Huberta Hršela, který v roce 1934 určil, že v roce 2038 bude mít město asi 34 500 obyvatel.⁶¹

Tab. č. 1: Růst počtu obyvatel a domů v Kolíně⁶²

Rok	Počet domů	Počet obyvatel	Poznámka	Pramen
1567	247	3000		odhad Josefa Vávry ⁶³
1653		1300		
1677		1800	udán pouze počet křesťanů	
1680	315	1250	udán pouze počet křesťanů	
1700		1900	udán pouze počet křesťanů	
1765		3250	udán pouze počet křesťanů	

⁶⁰ K porovnání růstu obyvatelstva v Čechách a jeho struktúře srov. KOL. AUTORŮ: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998; Ludmila KÁRNÍKOVÁ: *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, Praha 1965.

⁶¹ Srov. Hubert HRŠEL: *Regulační a stavební úvaha dnešní doby*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 35. Kolín měl dle sčítání lidu z roku 2001 celkem 30258 obyvatel. Srov. KOL. AUTORŮ: *Historická lexikon obcí České republiky*, Praha 2006, s. 105.

⁶² Srov. Jaroslav SCHNEIDER: *Ročenka města Kolína*, Kolín 1941, s. 125; KOL. AUTORŮ: *Historická lexikon obcí České republiky*, Praha 2006, s. 105.

⁶³ Srov. Josef VÁVRA: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení první do roku 1618*, Kolín 1888, TÝŽ: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení druhé od roku 1618 až po naše časy*, Kolín 1888.

1785	400	3750	udán pouze počet křesťanů	Dle údajů statistického úřadu v Praze
1800		5300		
1843		6346		
1850		6850		
1857	543	7178		
1869	590	9199	sčítání lidu	
1880	705	11332	sčítání lidu	
1890	910	13268	sčítání lidu	
1900	1116	15025	sčítání lidu	
1910	1317	16470	sčítání lidu	
1921	1508	16204	sčítání lidu	
1930	2324	18488	sčítání lidu	

Do meziválečného období vstupoval Kolín velmi sebevědomě, pln představ nevyhnutelnosti svého dalšího rozvoje: „*V bohatém Polabí slynoucí úrodnými poli a lukami i na vysokém stupni vývoje stojícím průmyslem, vypíná se na levém břehu labském se svým zajímavým chrámem široce okolí vévodícím...*“⁶⁴ Politické, hospodářské a kulturní elity⁶⁵ města z oprávněných důvodů pociťovaly ambice získat pro Kolín stabilní postavení širšího regionálního centra. V řadě oblastí městského provozu bylo proto nutné dosáhnout dobově

⁶⁴ Antonín HLAVÁČEK: *Kolín přítomný a budoucí*, Národní listy, roč. 65, č. 119, 1. května 1925, příloha Kolín – český Manchester, s. 1.

⁶⁵ Elita je v kontextu mé práce chápána jako skupina lidí, kteří získali jistý status, který byl určen (buď všemi faktory nebo některými z nich) společenským postavením, vzděláním, majetkem a původem. Zpravidla měl takový jedinec některé z těchto významných funkcí a ve většině případů funkce hromadil: člen městské rady, obecního nebo okresního zastupitelstva či celostátních institucí (ministerstvo, poslanecký post...), člen významných spolků, člen představenstva či správní rady průmyslového podniku či peněžního ústavu, obchodník, významný lékař, profesor obchodní akademie či gymnázia. Právě „personální“ provázanost jednotlivých sfér městského života považují za klíčovou. Tato skupina lidí měla výrazný vliv na rozvoj Kolína – ať již „praktický“ (rozhodovala v městské radě či v ředitelství spořitelny), ale také „ideový“ (jim se dostávalo slovo v novinách, na shromážděních a ve spolcích a oni fakticky ovlivňovali do jisté míry všeobecně veřejné mínění). Místní elity se začaly formovat v době průmyslové revoluce a především pak s rozvojem místního průmyslu v osmdesátých a devadesátých letech devatenáctého století. V období první republiky začínají vznikat i nové elity v souvislosti novou politickou situací a větší možností jedince zapojit se do politického dění. Srov. KOL. AUTORŮ: *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*, Praha 2002, s. 142–153; KOL. AUTORŮ: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 300–308; Drahomír JANČÍK: *Od regionálních finančních elit k elitám metropolitním na příkladu Úvěrní banky v Kolíně/ Pražské úvěrní banky*, in: *Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století*, Praha 2008, s. 110–148.

vnímaných standardů života moderní městské společnosti. Tyto změny musely pak zcela přirozeně najít svůj výraz také v urbanistické a architektonické tváři města. Základním problémem bylo přitom uspokojit potřeby způsobené rychlým tempem růstu obyvatelstva a usměrnit do té doby živelný rozvoj zástavby (ať už průmyslových komplexů, bytů a reprezentativních budov nejrůznějších institucí). Poměrně vysoký stupeň industrializace města neodpovídal nízkému stupni urbanizace.⁶⁶ S úkolem bezprostředně souvisela nutnost vytvořit koncepční urbanistický plán výstavby,⁶⁷ který by zajišťoval též zvýšení hygienického a estetického standardu města, vyřešení dopravní otázky, dotvoření sítě staveb kulturních a sociálních institucí, vyřešení bytové otázky a stavbu nových školních budov.

Za normativní prostředek pro další urbanizační rozvoj města byl považován regulační plán,⁶⁸ který měl zajistit koncepční urbanistický rozvoj města.⁶⁹ Důraz byl kladen na to, aby se nové město rozšiřovalo uvážlivě s ohledem na jeho budoucí početní růst. „Podle předešlých úvah v roce 2028 Kolín bude čítat 34 500 obyvatel. V zájmové oblasti dnešní a řádným plánem asanačním a zastavovacím umístíme 22 211 lidí. Kde najdeme místo pro dalších 12 290 lidí? Bude založeno nové město na obvodu nynějšího centra tak, aby mělo dokonalé připojení komunikační a mohl se vyřešit dokonale problém kanalizační.“⁷⁰

Regulační plán měl určovat nejen výšku domů a šířku ulic, ale také se zabýval otázkami účelného rozdělení městského prostoru na zóny určené pro zástavbu, výrobní plochy s továrními halami průmyslových podniků, plochy městského vybavení a dopravní plochy, parky a zeleň.⁷¹ „Plán regulační stanoví též bloky zastavovatelné i parcely či plochy stavební, v nichž řád stavební přesně určuje prostory pro budovy obývací, tovární a jiné. Aby čistý vzduch byl pokud možno zbaven prachu a jakýchkoliv jemných částí z práce hmotné, zřizovány v městech chodníky, dlažba, veškeré výměty, výkaly a splašky kazící vzduch, dále voda deštivá odváděny jsou z měst sítí stokovou, která jest tak zřízena, aby rychle, dokonale a bez obtěžování obyvatelstva odstraněny byly nečistoty a škodliviny. Zdravotní potřeby

⁶⁶ Srov. KOL. AUTORŮ: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 307.

⁶⁷ Samotný problém urbanismu je velmi složitou otázkou, která byla od počátku století hojně diskutována. Srov. např. KOL. AUTORŮ: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 282–290; Jiří HRŮZA – Jan ZAJÍC: *Vývoj urbanismu I.*, Praha 2002; TÍŽ: *Vývoj urbanismu II.*, Praha 2007; Jiří HRŮZA: *Teorie Města*, Praha 1965; TÝŽ: *Slovník soudobého urbanismu*, Praha 1977; Jiří VOŽENÍLEK: *Vývoj urbanismu*, Praha 1979; Ladislav ŽÁK: *Obytná krajina*, Praha 1947; Otakar NOVÝ: *Velkoměsto včera, dnes a zítra*, Praha 1978, Michel RAGON: *Kde budeme žít zítra*, Praha 1967.

⁶⁸ Obecně o dobových požadavcích na regulační plány srov. např. Vladimír ZÁKREJS: *Plány upravovací. Příručka pro obecní funkcionáře*, Praha 1923.

⁶⁹ Srov. Hubert HRŠEL: *Regulační a stavební úvaha dnešní doby*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 32–37.

⁷⁰ Tamtéž, s. 36.

⁷¹ Ke koncepci zón a tzv. zónování města srov. Jan KOUTNÝ: *Moderní urbanistické koncepce (Vývoj urbanistických koncepcí)*, Praha 2001, s. 8.

vyžadují dále dobrý a vydatný vodovod zdravé vody pitné i užitkové, veřejné sady a hojně vysázené stromoví, konečně bezpečnost žádá, aby město, pokud toho peněžní prostředky dovolují, opatřeno pěkným a hojným osvětlením.⁷²

Město se dále nemělo rozrůstat příliš do šířky, spíše se měly stavět vyšší budovy a měly být zastavovány volné nevyužité parcely v těch částech města, kde již existovala jiná zástavba. Rozlehlé město bylo totiž finančně daleko náročnější na budování kanalizační a vodovodní sítě, ulic, veřejného osvětlení i rozvody elektřiny. Zároveň se měla nová zástavba vyhovovat hygienickým a estetickým požadavkům. Alois Václav Prágr k tomu v roce 1918 napsal: „*Kde na malém prostoru bylo přinuceno bydleti tisíce obyvatelstva, tam nutno starati se o to, aby především hověno bylo zdravotním požadavkům všeho občanstva. Tak regulační plány dělily město v náměstí a ulice přiměřeně široké a prostorné, nejen aby dosaženo bylo pohodlných komunikací, spojení, ale zabezpečen byl hojný přístup vzduchu a slunečního světla, nevyhnutelné pro zdraví každého.*“⁷³

První regulační plán Kolína vypracoval inženýr Pek (schválen v roce 1900). Později přestal ale tento plán vyhovovat dobovým požadavkům, a proto městská rada zadala vytvoření nového ideového plánu města inženýru Vladimíru Zákrejsovi.⁷⁴ Zákrejs se snažil vyřešit základní plán města s ohledem na reliéf okolní krajiny a na probíhající splavnění Labe. Tvorba a následné schvalování Zákrejsova plánu trvalo ale velmi dlouho a navíc k němu často nebylo přihlíženo při rozhodování městské rady v jednotlivých konkrétních záležitostech: „*V těsné spojitosti s regulačním plánem obce jest přesně vymezený zastavovací způsob města. Zde panuje naprostá anarchie. Staré usnesení zastupitelstva, které ulice mají býti zastavovány buď přízemními, jedno-, po případě dvoupatrovými domy, se vůbec nedodržuje. Nový návrh o způsobu zastavení ulic ... byl sice městské radě předložen a doporučen, ale tento podnes se*

⁷² Alois Václav PRÁGR: *Potřeba a nutnost dalších kulturních podniků v Kolíně*, Kolín 1918, nepaginováno.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ O vypracování regulačního plánu se začala městská rada jednat se Zákrejsem v roce 1921. Zákrejs uspořádal o novém regulačním plánu dokonce několik přednášek. O regulačním plánu se intenzivně jednalo i v následujících dvou letech. Srov. SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápisy ze zasedání městské rady ze dnů 11. července 1921, 12. prosince 1921, 16. ledna 1922, 20. února 1922, 27. února 1922, 6. března 1922, 15. září 1922 a 13. listopadu 1922. Regulační plán odevzdal Zákrejs v červnu roku 1923 a ten byl schválen městskou radou. Srov. Tamtéž, Zápisy ze zasedání městské rady ze dnů 13. června a 12. září 1923. O plánu se však jednalo ještě v roce 1925. Zákrejs spolupracoval s městem na celé řadě dalších projektů, např. právě na vyřešení Zálabského předmostí. Pravděpodobně někdy v roce 1925 došlo k roztržce mezi Zákrejsem a městskou radou. Blíže o regulačním plánu Kolína srov. jeho publikace: Vladimír ZÁKREJS: *Methodické řešení plánů upravovacích*, Praha 1925, s. 50–53; *Kolín budoucí*, Hlas demokracie, roč. III (XX), č. 36, 2. září 1922, s. 1–2; *Kolín budoucí (dokončení)*, Hlas demokracie, roč. III (XX), č. 37, 9. září 1922, s. 1–2. K osobě Vladimíra Zákrejse srov. Jiří HRŮZA: *Slovník soudobého urbanismu*, Praha 1977, s. 288.

projednává a zastupitelstvu nepředložen. ... povolují se stavby malých domků v hlavních ulicích ... na Zálabí i ve městě, které činí město naše podobné velkým vesnicím.“⁷⁵

Z regulačních plánů Kolína je ve sledovaném období nejdůležitější a nejzajímavější plán od architekta Vladimíra Wallenfelse, který mu byl zadán k vypracování na sklonku dvacátých let. Vladimír Wallenfels nejprve řešil otázku nutné asanace Zálabského předmostí.⁷⁶ Ač Zálabí patřilo k městu již od pozdního středověku, tvořilo fakticky stále ještě samostatnou část a udržovalo si zjevně vesnický charakter. Většinu zástavby totiž tvořily nízké domky (s chlívkami, kůlnami, políčky a zahrádkami), ve kterých žili obyvatelé s venkovským způsobem života. Většina ulic nebyla vydlážděná, nebyl sem zaveden vodovod, veřejné osvětlení ani kanalizace:⁷⁷ „*Není větší Popelky než kolínské Zálabí. Žádné školy, neupravené blátivé ulice, žádné železniční spojení, večer egyptská tma, jak na té nejzapadlejší vesnici.*“⁷⁸ Cílem nové regulace Zálabí bylo vymístit starou zástavbu a dát předměstí nový charakter.⁷⁹ Zálabí se mělo stát „*nově budovaným městem.*“⁸⁰ Zálabí bylo s druhým městským břehem spojeno pouze mostem, a právě proto bylo architektonické vyřešení prostoru zálabské (ale i městské⁸¹) mostní rampy nejdůležitějším problémem. V polovině dvacátých let byla (v souvislosti se stavbou nového železobetonového silničního mostu) vypsaná soutěž na urbanistické vyřešení Zálabského předmostí, ze které vyšel vítězně návrh zmíněného Vladimíra Wallenfelse. Zálabské předmostí bylo plánováno jako prostorné náměstí s dvoupatrovými budovami reprezentativního vzhledu, kde měly být umístěny nejen bytové jednotky, ale kde měly sídlit také úřady nebo obchody. Středem náměstí se měla stát socha Tomáše Garrigua Masaryka v nadživotní velikosti. Ambiciózní projekt nebyl až na několik jednotlivých budov nikdy plně realizován.⁸²

⁷⁵ *K úpravě města Kolína*, Hlas demokracie, roč. V (XXIII), č. 26, 27. června 1925, s. 1–2.

⁷⁶ Regulace Zálabského předmostí byla Wallenfelsovi svěřena v roce 1926 poté, co vyhrál architektonickou soutěž. Srov. SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady dne 20. prosince 1926. Postupně mu byly zadávány regulační plány dalších jednotlivých částí města. Srov. Tamtéž, Zápis ze zasedání městské rady dne 5. října 1927. V roce 1929 se Wallenfels stal stálým poradcem v záležitostech stavebních, regulačních, výstavby a estetiky města a v otázkách pozemních staveb. Srov. Tamtéž, Zápis ze zasedání městské rady ze dnů 31. května, 5. června a 9. října 1929. Od roku 1929 se pravděpodobně zabýval generální úpravou města. Srov. Tamtéž, Zápis ze zasedání městské rady dne 26. února 1930.

⁷⁷ Srov. *Zálabí před půlstoletím a ještě dříve*, in: Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. XII, č. 7–8, s. 53–56; *Zálabí před půlstoletím a ještě dříve*, in: Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. XII, č. 9–10, s. 86–89.

⁷⁸ *Kolínské paběrky*, Hlas demokracie, roč. II (XIX), č. 7, 12. února 1921, s. 3.

⁷⁹ Srov. Hubert HRŠEL: *Regulační a stavební úvaha dnešní doby*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 34.

⁸⁰ Srov. Tamtéž.

⁸¹ *Výústění nového kolínského mostu do vnitřního města*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 44, 1. listopadu 1924.

⁸² Srov. SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady dne 24. dubna 1925.

Důraz kladený na vzhled této části Zálabí vycházela z toho, že návštěvník, který přijížděl do města vlakem nebo po silnici ze zálabské strany, nejprve spatřil právě tyto partie města.⁸³ Mnohým byla trnem v oku především stará obranná věž zvaná Práchovna⁸⁴ na zálabské skále (v těsné blízkosti nového mostu) a zástavba okolo ní: „*Skála zálabská s historickou Práchovnou a malými dřevěnými domky jest dokumentem bývalé vesnice a v dnešní době jest jediným trapným pohledem cizince projíždějícího drahou Kolínem.*“⁸⁵ Ve třicátých letech se uvažovalo, že dominantní prostor zálabské skály bude upraven pro komplex reálného gymnázia. V roce 1934 byla vyhlášena soutěž,⁸⁶ ze které vzešlo několik velmi kvalitních a v některých případech i architektonicky originálních návrhů. Zúčastnili se jí architekti Jaroslav Fragner,⁸⁷ Vladimír Wallenfels,⁸⁸ František Křemen a Vanický. Pokud by byla stavba realizována, jistě by byla tím nejmodernějším, co bylo v Kolíně do té doby postaveno. Bohužel město se tehdy dostávalo do těžkých finančních problémů a návrhy proto zůstaly jen na papíře. O několik let později se uvažovalo o tom, že na skále bude stát budova divadla, od čehož bylo však také upuštěno.

Postupně se ukazovalo, že změnit Zálabí na skutečnou městskou část bylo především otázkou změny mentality místních lidí, kteří, ač se mnozí přestěhovali do nově postavených činžovních domů, si stále udržovali své staré návyky. Vyžadovali stavbu chlívků ve dvorech, vyváželi hnůj na ulici a ani používání základního sanitárního zařízení pro ně nebylo zcela samozřejmé. Problémem nečistoty Zálabí se často zabývala na svých zasedáních městská

⁸³ Srov. Čeněk KŘIČKA: *Kolína a jeho výstavnost*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 16.

⁸⁴ Práchovnou se nazývá černá věž na Zálabí, která je pozůstatkem po době Bedřicha ze Strážnice. Sloužila k ochraně jeho zámku, města i mostu. Tato bašta je v listinách zmiňována poprvé roku 1497. K historii obce Mnichovice Srov. *Kolín – Zálabí*, in: Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. II, č. 10, 25. října 1925, nepaginováno.

⁸⁵ Srov. Hubert HRŠEL: *Regulační a stavební úvaha dnešní doby*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 34.

⁸⁶ K soutěži srov. SOKA Kolín, AM Kolín, bez inv. č., FXVI, č. k. 45, Gymnázium novostavba; Tamtéž, stavební plány, sign. II/80/1 – 9; Tamtéž, stavební plány, sign. II/81/1 – 10; Tamtéž, stavební plány, sign. II/82/1 – 10.

⁸⁷ Jaroslav Fragner (25. prosince 1898 Praha – 3. ledna 1967 Praha) – architekt, návrhář nábytku a malíř. Věnoval se též urbanismu. V letech 1917–1922 vystudoval pražskou techniku a v letech 1934–1935 studoval u profesora Gočára na pražské Akademii. V meziválečném období byl členem Puristické čtyřky, Devětsilu, Klubu architektů a SVU Mánes. Po druhé světové válce byl jmenován profesorem AVU v Praze (od r. 1954 rektorem), v roce 1965 mu byl udělen titul národní umělec. Podílel se na nepřeberném množství projektů. Z široké škály jmenujme například rekonstrukci Betlémské kaple, rekonstrukce a úpravy částí Pražského hradu, projekt na planetárium ve Stromovce v Praze. Pro Kolín byly významné jeho realizace elektrárny ESSO v Kolíně (1930), vily Václava Budila, ředitele ESSA (1928, 1929) a prodejny Auto Tatra (1932). Později řešil také regulační plán Kolína, podílel se i na soutěži nerealizovaného gymnázia na skále v Kolíně a další. Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 183–184.

⁸⁸ Vladimír Wallenfels (17. srpna 1895 Svaté Pole – 29. června 1962) – pražský architekt a urbanista. V letech 1921–1924 studoval na pražské Akademii u Jana Kotěry a Josefa Gočára. Tvořil v duchu purismu a funkcionalismu. Viz KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 706.

rada, mnoho článků najdeme i v místním tisku. Většinou se jednalo o prohřešky tohoto druhu: chov domácích zvířat v domě, využívání městského parku Borky jako pastviště pro zvířata, drobné krádeže, vylévání splašek na ulici a podobně. „*Přísně se zakazuje ... pobíhání a pasení koz v Borkách a na hrázích Labe.*“⁸⁹ „*Policejní kanceláři poukázána netrpět vyvážení hnoje a močůvek ve dne.*“⁹⁰ „*Ředitel školy se upozorní, aby nenechal volně pobíhati slepice, jež poškozují sad.*“⁹¹ „*Zpráva zdravotního oddělení o zdravotních závadách v nouzových domech u Borků... učiní se náležitá opatření. Husy, králíky a kozu povolí se chovat pouze v barácích nouzových, v nových domech naprosto ne.*“⁹² „*... usneseno nájemníkům v nových domech naříditi bezpodmínečné odstranění chovu veškerého zvířectva do osmi dnů pod následky soudní výpovědi z bytů.*“⁹³ „*Chov prasat se policejně zakáže a vyšetří se, zda v domech u Borků jsou též prasata.*“⁹⁴ „*Zakročí se přísně proti nájemníkům v barácích u hřiště ukládajícím hnůj u studně...*“⁹⁵

S regulacemi městského a Zálabského předmostí úzce souvisela stavba nového železobetonového mostu. Původně spojoval oba břehy Labe dřevěný most, který byl postaven v šedesátých letech devatenáctého století, v roce 1879 ho nahradil železný most.⁹⁶

Na konci století byl most již nevyhovující a bylo nutné uvažovat o jeho zbourání. Stavba okresního mostu přes Labe byla zadána již roku 1913 firmě Kapsa a Müller. Se stavbou se začalo roku 1914, bohužel válečnými poměry byla stavba téměř zcela přerušena a do konce roku 1918 postoupila pouze nepatrně. Po válce si projekt vyžádal kompletní přepracování (v souvislosti s novým projektem kolínského nádraží a především plánovanou stavbou čtyřkolejné místo dvojkolejné trati z Kolína do Prahy, která měla vést právě pod mostem). Výstavba tím byla opět značně zdržena. Na základě požadavků vypracovalo ředitelství pro stavbu vodních cest ve shodě s ředitelstvím státních drah v Praze nový projekt mostu, který byl na jaře 1925 zadán i s vypracováním detailních plánů a výpočtů opět firmě Kapsa a Müller. Architektonickou úpravu mostu po změně projektu navrhl architekt Roith z Prahy.⁹⁷

⁸⁹ Srov. SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady 22. července 1925.

⁹⁰ Tamtéž, Zápis ze zasedání městské rady 7. července 1925.

⁹¹ Tamtéž, Zápis ze zasedání městské rady 6. března 1922.

⁹² Tamtéž, Zápis ze zasedání městské rady 29. září 1924.

⁹³ Tamtéž, Zápis ze zasedání městské rady 22. června 1925.

⁹⁴ Tamtéž, Zápis ze zasedání městské rady 15. června 1925.

⁹⁵ Tamtéž, Zápis ze zasedání městské rady 2. ledna 1928.

⁹⁶ *Kolín – Zálabí*, in: Věstník klubu českých turistů odbor Kolín, roč. II, č. 10, 25. října 1925, nepaginováno.

⁹⁷ František Roith (17. července 1877 Pardubice – 5. září 1942 Praha) – architekt. V letech 1897–98 studoval pozemní stavitelství na pražské české technice, poté studoval na německé technice u Josefa Zítka a ve Vídni u Otto Wagnera. V roce 1907 si otevřel vlastní kancelář na Novém Městě Pražském. Širokou škálu jeho projektů

Nový železobetonový most postavilo ředitelství pro stavbu vodních cest za finančního přispění okresu. Původní příspěvek okresu na stavbu mostu činil 385 000 K, v roce 1922 byl zvýšen na 2 miliony korun. Část výdajů však nesl stát, který se zavázal poskytnout okresu subvenci na stavbu 623 000 Kč. Nový most byl svému účelu odevzdán v roce 1927.⁹⁸ Dostal název „Most presidenta Masaryka.“⁹⁹

Během první světové války se stavební ruch omezoval pouze na stavbu nebo rozšiřování závodů vyrábějících pro vojenské účely, ostatní výstavba byla zanedbávána, proto byla jedním ze zásadních problémů, které musela řešit celá řada měst ihned po válce, bytová otázka. Stavení aktivity Kolína se v tomto směru nejprve soustřeďovaly na nouzovou výstavbu, která měla rychle a levně zajistit dostatečný počet bytových jednotek pro nové obyvatelstvo (nouzová zástavba u Stromovky, u zálabského hřiště).¹⁰⁰ Vznikaly celé ulice, kde byla pouze nouzová zástavba. Financování nové výstavby bylo značně ulehčeno po sérii legislativních úprav (zákon o podpoře stavebního ruchu, různé úlevy na daních apod.) Jestliže v předválečných letech se v Kolíně stavělo 30 až 35 domů ročně, v roce 1919 to bylo jen 6 domů. Skutečný rozmach výstavby začínal v Kolíně až v roce 1920, kdy bylo postaveno 40 domů. V dalších letech se však počet staveb výrazně snížil (29 nových domů v roce 1921 a 26 domů v roce 1922) a soustavně začal růst až v období hospodářské konjunktury v druhé polovině dvacátých let. Výstavba kulminovala v roce 1927 a 1928 (186 a 152 nových domů), v roce 1929 bylo postaveno opět pouze 53 domů. V průběhu první republiky byly v Kolíně zakládány celé nové čtvrti. Z následující tabulky je však mimo jiné též zřejmé, že vícepatrových domů zde vznikala jen hrstka a většinu výstavby tvořily v Kolíně přízemní a jednopatrové domky.

Tab. č. 2: Počet postavených domů v Kolíně v letech 1920–1929¹⁰¹

Rok	Počet postavených domů				
	Přízemních	1 patrových	2 patrových	3 patrových	Celkem

a návrhů srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 552–553.

⁹⁸ Srov. *Okresní silnicový most v Kolíně*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. III, č. 8, 25. srpna 1926, s. 81–84.

⁹⁹ Jan GREGOR: *Okres Kolínský*, in: Věstník Klubu českých turistů, roč. IV, č. 11–12, 5. prosince 1927, s. 124.

¹⁰⁰ V roce 1918 bylo rozhodnuto mimo jiné o zakoupení vojenských domů z Chocně. Srov. SOKA Kolín, AM Kolín, Zápis ze zasedání dne 27. prosince 1918 a 2. dubna 1919.

¹⁰¹ Viz Antonín HLAVÁČEK: *Stavební ruch v Kolíně v prvním desetiletí republiky*, Národní listy, jubilejní číslo, roč. 1929, příloha Kolínsko, s. 1.

1920	28	9	2	1	40
1921	2	26	-	1	29
1922	18	7	1	-	26
1923	15	49	1	-	65
1924	22	5	-	-	27
1925	44	32	1	-	77
1926	32	50	-	-	82
1927	84	98	3	1	186
1928	89	59	3	1	152
1929	?	?	?	?	53

Postupně začala vznikat také reprezentativnější bytová zástavba, která kromě již zmíněných aspektů (zvýšení kapacity, maximální zlevnění výstavby) měla splňovat také tehdejší architektonické, estetické a hygienické standardy.¹⁰² Výhodnou variantou byly proto nájemní domy (činžovní domy na Zálabí z roku 1922, městské domy realizované v letech 1922–23 dle návrhu Jindřicha Freiwalda v ulici Na Hradbách) nebo řadová zástavba či dvojdomky (Zálabí – Okružní třída). V průběhu dvacátých let bytovou výstavbu výrazně podpořila kromě samotné městské obce také družstva, která se specializovala na levnou a efektivní výstavbu,¹⁰³ a celá řada soukromých firem. Ke stavebnímu ruchu značně přispěla skutečnost, že se městu podařilo zakoupit větší počet parcel na pražském a zálabském předměstí a ty pak levně rozprodávalo zájemcům o stavbu vlastních domů.¹⁰⁴

S bytovou výstavbou úzce souvisela také výstavba kanalizační a vodovodní sítě, úprava a dláždění ulic a zavádění pouličního osvětlení. První zdejší vodovod postavil Jakub Krčín z Jelčan, pocházející z nedalekých Polep,¹⁰⁵ kolem roku 1596. Šlo o jednoduchý vodovod

¹⁰² Srov. Hubert HRŠEL: *Regulační a stavební úvaha dnešní doby*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 37. O požadavcích na dostatečně hygienické a estetické bydlení probíhala v dané době celá řada intenzivních debat. K podobě a parametrům tzv. nejmenšího bytu srov. např. Karel TEIGE: *Nejmenší byt*, Praha 1932.

¹⁰³ V Kolíně působilo nejvíce Družstvo pro šíření lidového blahobytu a stavbu rodinných domů zvláště, které v Kolíně postavilo domy u obchodní akademie, domy v ulici Na patnácti kopách (Kolín IV) a domy na Zálabí. Stavební aktivity družstva srov. např. *Spořitelna města Kolína 1894–1924*, Kolín 1925, obrazová příloha.

¹⁰⁴ Viz Antonín HLAVÁČEK: *Stavební ruch v Kolíně v prvním desetiletí republiky*, Národní listy, roč. 1929, jubilejní číslo, příloha Kolínsko, s. 1–2.

¹⁰⁵ Jakub Krčín z Jelčan (1535 Polepy – 1600 ?) – zakladatel českého rybníkářství. Studoval i na pražské univerzitě. Byl ve službách Viléma Trčky z Lipé, od roku 1561 rožmberský purkrabí na Krumlově. Panství

z dřevěných trubek, kterými byla přiváděna voda do městských kašen ze studánek u nedalekých Radovesnic. Roku 1873 bylo toto potrubí vyměněno za kameninové, které však trpělo častými poruchami, a proto bylo částečně rekonstruováno na potrubí z litiny. Ještě v roce 1946 byly takto vodou zásobeny kašny u kláštera a v obecním dvoře.

Až do konce devatenáctého století bylo tedy město závislé na tomto primitivním vodovodu, napájeném studánkami v okolí Štítar a Radovesnic. Na začátku století se začalo uvažovat o dokonalejším způsobu zásobování pitnou vodou. Na základě odborného posudku profesora Hráského,¹⁰⁶ který řešil otázky zásobování Kolína vodou, přistoupilo město v letech 1896

zvelebil (zakládal nové ovčiny, stavěl mlýny, postaral se o rozvoj pivovarnictví. Byl také alchymistou. Srov. KOL. AUTORŮ: *Masarykův slovník naučný*, díl IV, Praha 1929, s. 164.

¹⁰⁶ Profesor Hráský patří k nejzajímavějším osobnostem svého oboru, které se dodnes nedostalo monografického zpracování, proto bych mu zde ráda věnovala více prostoru. Prof. ing. dr. tech. h. c. Jan Vladimír Hráský významně ovlivnil úroveň českého stavitelství a hospodářství a to zejména v prvních čtyřiceti letech dvacátého století. Jeho působení stavitelské, vodohospodářské, pedagogické, ale i politické z něj učinilo jedinečnou postavu své doby. Narodil se 22. dubna 1857 českým rodičům v obci Babuly v Haliči, kde byl jeho otec od roku 1851 lesmistrem a později ředitelem velkostatku barona Elhana v Tuszově. Po smrti otce (1864) se tehdy sedmiletý Jan přestěhoval s matkou do jejího rodného města Poděbrady. Střední školu absolvoval na české vyšší reálce v Panské ulici v Praze a od roku 1873 studoval stavební inženýrství vodní a silniční na pražské technice, kde v roce 1878 složil závěrečné zkoušky. Pak nastoupil jako výpomocný technik při rakouském katastru daně pozemkové a poté pracoval u stavební firmy Havel a Hanč na silničních a vodních stavbách. V letech 1882 až 1884 působil jako asistent v Ústavu pro stavitelství vodní a tunelové. V té době publikoval první odborné statě o splavnění řek, o vodovodech a kanalizacích. Obdržel také prázdninové stipendium pro studium vodního hospodářství v Evropě. (Navštívil přední technické školy v Berlíně, Mnichově, Curychu, Darmstadtu). Přispíval do Zpráv spolku architektů a inženýrů, jehož byl od roku 1882 členem.

Počátkem roku 1884 (ve 27 letech) byl jmenován zemským inženýrem v Lublani a za třináct let svého působení postupně pozvedl technickou úroveň města, zejména po zemětřesení v roce 1895. Hlavním oborem jeho působnosti bylo projektování, provádění a řízení regulací toků, meliorací, hrazení bystřin a odvodňování dolin, zúrodňování lublaňské slatiny a zásobování obcí vodou. Vyprojektoval na sto vodovodů obecních i městských. Do jeho správy patřily též silnice a pozemní stavby, projektoval mosty. Zasloužil se o dostavbu Zemského muzea včetně vnitřního zařízení. Společně s architektem Antonínem Hrubým (vídeňský žák Fellnera Helmera) se zasadili o vznik Zemského divadla a řídili jeho stavbu. Po zhoubném zemětřesení 14. dubna 1895 v Lublani vypracoval společně s architektem Duffetem (také českého původu) nový regulační plán, podle něhož vzniká vilová čtvrť, a rekonstruuje několik veřejných budov zničených zemětřesením. Byl zvolen do městského zastupitelstva a městské rady. Mimo úřední činnost soukromě projektoval například stavbu Národního domu v Celji, Gorici a Terstu, vily a domy v Lublani a na istrijské riviéře a prováděl rekonstrukci lázní v Kamniku a Toplicach. Účastnil se ale také politicko-osvětových prací k oživení česko-slovinských styků. Zprostředkoval účast českých firem na rekonstrukčních pracích po zemětřesení. Krasové území podhůří Julských Alp jej přimělo k soustavnému probádání tamní hydrologie, podílel se na atraktivních objevech krápníkových jeskyní (své poznatky publikoval v několika speleologických časopisech). Dne 20. října 1897 byl jmenován profesorem pro meliorace, vodárenství a stokování měst, a proto v listopadu téhož roku přesídlil do Prahy. V roce 1900 až 1901 byl řádný profesor hydrologie, úprav toků a zdravotního inženýrství zvolen rektorem České vysoké školy technické v Praze a poté až do roku 1922 působil jako děkan různých oborů. Od prvního roku působení na pražské fakultě zavedl obsáhlé přednášky o vodárenství, stokování a zneškodňování splašků. Dbal také na pořádání exkurzí pro studenty po celé západní Evropě. Sám v té době pracoval v různých funkcích na mnoha místech v oboru vodního hospodářství (např. v Černé Hoře, v Haliči a v Krajíně). Hráský se zasloužil o zřízení druhé české techniky v Brně v roce 1901 a ustavení fakulty zemědělské na pražské technice v roce 1907.

Jako expert se hojně věnoval vodárenství a kanalizaci českých a moravských měst. Jeho dílem jsou projekty vodovodu například pro Benešov, Jičín, Vysoké Mýto, Nymburk nebo Rokycany. Jen v Čechách si jeho posudky vyžádalo téměř šedesát měst a obcí. Mimo jiné posuzoval rovněž Thiemův projekt na zásobování hlavního města Prahy pitnou vodou. Dne 14. května 1907 se profesor Hráský stal poslancem říšské rady za několik měst východních Čech, v roce 1911 pak za pardubický okres za národní stranu svobodomyšlnou. Ve vídeňském

až 1904 ke stavbě nové vodovodní sítě, která odebírala vodu z údolí Štítarského potoka třinácti vrtanými studnami o hloubce 10 až 25 metrů. Odtud se voda nasávacím systémem přiváděla do strojovny pod vesnicí Štítary a odtud byla vedena pomocí elektrických čerpadel do zemních vodojemů na návrší u silnice do Štítar.¹⁰⁷ V roce 1926 byla provedena oprava starých a vyhloubení nových studní. Tím se výkon vodovodu sice výrazně zvýšil, ale stále tím nebyla celkově vyřešena vodovodní otázka města Kolína a zásobování nebylo dostatečné. Zvláště v letních měsících se často stávalo, že dodávky vody musely být přerušovány. Nevyhovující bylo především nízké položení a poměrně velká vzdálenost dosavadního zemního vodojemu, což neumožňovalo vytvoření dostatečných tlakových podmínek pro rozvod vody po celém městě. V roce 1930 bylo proto rozhodnuto, že bude postaven další vodovod. Profesor Hráský nejprve podrobně prostudoval geologické a hydrologické okolí města¹⁰⁸ a poté vypracoval nový projekt vodovodu, který údajně „*v postupném budování stačí pro město stotisícové.*“ Město bylo rozděleno na dvě části. Dolní pásmo (staré město a Zálabí) zásoboval dosavadní vodovod se zemním vodojemem ve Štítarech, horní pásmo (tj. výše položená místa Pražského předměstí a tovární čtvrť u kutnohorského předměstí) bylo napájeno novým vodovodem.

Součástí nové vodovodní sítě byl válcový vodojem, který byl postaven na západní straně města u Lučební továrny v letech 1928–1930 podle návrhu Ing. Vladimíra Hráského a architekta Františka Jandy.¹⁰⁹ Celou stavbu řídil ing. F. Uher z Peček a ing. Pucek, čerpací

parlamentu působil až do roku 1918. V roce 1912 mu byl udělen titul dvorního rady. Stal se spoluzakladatelem Spolku pro stavbu průplavu pardubicko-přerovského, byl činný ve Středolabském komitétu i členem dalších vodocestných komisí. Po vzniku ČSR se usadil v Poděbradech a pomáhal vybudovat toto lázeňské město. V roce 1927 mu byl udělen čestný doktorát věd technických. Založil akciovou společnost, která přebírá starost o lázně Poděbrady, které se díky němu brzy staly moderním lázeňským městem. Jeho publikační činnost byla nadmíru rozsáhlá. Vydal mnoho monografií o vodárenství a kanalizacích různých měst, které sám projektoval. Zásadní jsou jeho publikace *Zásobování měst vodou a Stokování měst*, vydané v roce 1904. V roce 1910 vyšla první část učebnice *Přednášky o vodárenství (zásobování měst a krajin vodou)*, v roce 1919 pak druhý díl této výjimečné práce. V roce 1925 vydal publikaci *Hydrologie a úprava toků* a v roce 1929 vyšla *Baleotechnika a zřídelnictví*. Zemřel 12. dubna 1939 ve věku 82 let. Jeho odborné, pedagogické a lidské působení se trvale zapsalo do vývoje zejména komunálních staveb všeho druhu, vodovody a kanalizace nevyjímaje. Srov. Vladka VALCHÁŘOVÁ: *Medailon – JAN VLADIMÍR HRÁSKÝ*, s. 35–37, in: *Architekt*, roč. 1997, č. 9/97, duben; Jaroslav JÁSEK a KOLEKTIV: *Vodárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2000, s. 166–167, *Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín*, roč. IV, č. 4, 25. dubna 1927, s. 44–45.

¹⁰⁷ Jaroslav JÁSEK a kolektiv: *Vodárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2000, s. 36

¹⁰⁸ Jan HRÁSKÝ: *Hydrologické poměry města Kolína*, in: *Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín*, roč. IV, č. 5, 25. května 1927, s. 47–52.

¹⁰⁹ František Janda (10. září 1886 Běronice u Městce Králové – 1956 Praha) - stavitel a architekt na Žižkově, v letech 1907–1910 studoval ve speciální škole architektury u Jana Kotěry. Není jasné, zda již tento Janda, či jeho starší jmenovec získal odměnu v roce 1920 v soutěži o návrh nemocnice v Lounech a 1. cenu za regulaci Mladé Boleslavi (1921), kde v roce 1922 navrhoval ještě krajský soud s věznicí. Navrhoval například nájemní domy (v dnešní Českomalínské ulici v Bubenči, v dnešní Kubelíkově ulici na Žižkově, funkcionalistický nájemní dům na Újezdě na Malé Straně v Praze), projektoval záložnu v Sobotce a několik školních budov

stanici dodala firma Českomoravská-Kolben-Daněk. V roce 1934 byla takto rozšířená vodovodní a kanalizační síť Kolína považována za „*dokonalou*.“¹¹⁰

Stavba nového vodovodu (společně s kanalizací) byla pro město finančně nejnáročnějším podnikem. Současníci však věřili, že takové investice se městu bohatě vyplatí: „*třeba vyžaduje rekonstrukce a rozšíření vodovodu dnes značného finančního nákladu, vyplatí se obět tato obci mnohonásobně, poněvadž vydaje tyto vyloženy byly na jednu z nejdůležitějších složek komunální správy, kterou jest opatřování a zásobování města bezvadnou a dobrou pitnou vodou, bez níž není žádný život obyvatelstva, ani existence průmyslu a živností možnou.*“

Dlážďení začala obec nově provádět v roce 1870 a potom v něm bylo kontinuálně pokračováno i po celé období první republiky, většinou souběžně s budováním vodovodní a kanalizační sítě v daných ulicích či se stavbou nových čtvrtí.¹¹¹

Estetickému charakteru města měly napomoci také sady, parky a hřiště.¹¹² Na úpravách kolínských parků se podílel architekt Josef Kumpán.¹¹³ Největším kolínským parkem v centru města byl městský ostrov (dnes Kmochův ostrov). Úprava ostrova v anglickém stylu byla provedena v letech 1922–1926. Tehdy zde byla také zřízena restaurace a hudební pavilon. Ostrov často sloužil jako místo, kde se konaly nejrůznější slavnosti, taneční zábavy, koncerty a divadelní představení.¹¹⁴ Na pravém labském břehu se rozkládal další a daleko větší park - Borky o rozloze asi 66 ha, nazývaný někdy jako „*zelené plíce Kolína*.“¹¹⁵ S úpravou Borků se započalo v roce 1924. Část z celkové plochy byla upravena jako sportovní a tenisová hřiště a do budoucna se plánovaly další stavby sportovních komplexů a dětských hřišť. Z menších parků byl kladen důraz na úpravu Vinařického náměstí (v roce 1932 byl na dolní části tohoto

(obecnou a měšťanskou chlapeckou školu v Benešově, v Poděbradech). Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, 2004, Praha, s. 275.

¹¹⁰ Hubert HRŠEL: *Regulační a stavební úvaha dnešní doby*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 36.

¹¹¹ Srov. Alois Václav PRÁGR: *Potřeba a nutnost dalších kulturních podniků v Kolíně*, Kolín 1918, nepaginováno.

¹¹² Jan PÁŘEZ: *Kolínské sady*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 45–49.

¹¹³ Josef Kumpán (23. prosince 1885 Mladá Boleslav - ?) – zahradní architekt a kreslíř. Základům se pravděpodobně vyučil u svého otce, který byl zámeckým zahradníkem. Poté pracoval jako vedoucí architekt v královské botanické zahradě v Berlíně a v pařížských velkozávodech. Pobýval také v Hamburku. Získal řadu mezinárodních ocenění. Napsal několik odborných článků v češtině a v němčině. Byl autorem knih *Před založením zahrady* (1930), *Novodobé zahrady* (1920, 1934) a *Domácí zahradnictví*. Údajně v letech 1919–1945 projektoval na 1028 vilových a domácích zahrad, 72 zámeckých zahrad, 123 veřejných sadů a 21 hřbitovů. Mimo jiné např. zahrady presidenta republiky nebo lipanské bojiště. Působil také jako úspěšný urbanista. Viz KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 352.

¹¹⁴ Srov. s kapitolou o Husovu sboru.

¹¹⁵ Jan PÁŘEZ: *Kolínské sady*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 46.

náměstí postaven Husův sbor) a Čechových sadů (u obchodní akademie). Parky a sady měly sloužit především odpočinku obyvatelstva a také očištění ovzduší: „Zvláště průmyslová střediska, kde život je rychlejší a člověk po denní nebo týdenní ať duševní nebo tělesné práci, hledá oddechu v přírodě. ... Kolín jako průmyslové město má všechny předpoklady k vybudování zeleného pásu, který jest k ničení kouře a výparů hygienicky nutný, vlastní dva velké parky a mnoho menších veřejných sadů a hřišť.“¹¹⁶ Důležitou součástí „volnočasového vyžití“ byly i poměrně rozsáhlé lesy (včetně lužních lesů), které ležely především na pravém břehu řeky a volně navazovaly na zmíněné Borky a které se město snažilo chránit.

Ve dvacátých letech se vedle železniční dopravy začínal vyvíjet také automobilizmus.¹¹⁷ Rozmáhající se automobilová doprava ovlivňovala krajinu i město a vyžadovala dostatečnou hustotu kvalitních dlážděných ulic a silnic. I pro Kolín se výstavba silniční a uliční sítě stala v tomto smyslu nezbytnou.¹¹⁸ Zvyšující se mobilita obyvatelstva vedla také k postupnému zavádění pravidelné autobusové dopravy. První autobusové linky po městě i spoje s okolními obcemi byly zaváděny od roku 1923.¹¹⁹

Železniční doprava zůstala ale nadále důležitou při dopravě nejen osob, ale i velkého množství surovin a zboží.¹²⁰ Většina továren byla na železnici napojena vlečnými kolejemi.¹²¹ Navíc byla železnice jedním z největších kolínských zaměstnavatelů.¹²² V oblasti železniční dopravy se město snažilo především o zvýšení počtu železničních spojů s Prahou a Pardubicemi.¹²³ Dlouhodobým problémem byla samotná budova nádraží, která, ač byla nejfrekventovanějším místem ve městě, nevyhovovala potřebám rostoucího počtu přepravovaných osob a ani z praktického ani i estetického hlediska neodpovídala tehdejšími standardům. Šlo vlastně o původní nádražní budovu ze čtyřicátých let devatenáctého století, poté upravenou v roce 1870. O přestavbě nádraží začalo město jednat s ředitelstvím státních

¹¹⁶ Jan PAŘEZ: *Kolínské sady*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 45.

¹¹⁷ Srov. Jan KOUTNÝ: *Moderní urbanistické koncepce (Vývoj urbanistických koncepcí)*, Praha 2001, s. 7–8.

¹¹⁸ Silnice byly stavěny zpravidla na náklad okresu, ulice na náklad města. Srov. Václav ŠECL: *Okresní silnice a ústavy*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 117–119.

¹¹⁹ Srov. např. SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápisy ze zasedání městské rady ze dnů 12. února 1923, 5. ledna 1925, 30. září 1925, 20. prosince 1926, 28. února 1927, 5. října 1927, 19. prosince 1927, 2. března 1928, 30. ledna 1929, 12. června 1929, 2. října 1929, 12. června 1929, 5. března 1930 a 9. dubna 1930.

¹²⁰ Srov. ČECH: *Význam regulace Labe pro Kolín a Polabí*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 30.

¹²¹ Srov. Josef ZEMAN: *Nádraží v Kolíně. Vliv nádraží na rozvoj města*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 42–43.

¹²² Tamtéž, s. 43.

¹²³ Srov. SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápisy ze zasedání městské rady 3. dubna 1918.

drah a s ministerstvem železnic už od roku 1919.¹²⁴ Na kolínské poměry šlo o doslova mamutí stavbu. Celkový rozpočet byl odhadnut na 86 000 000 Kč! Stavba byla rozvržena na dobu pěti let, ministr železnic dr. Franke slíbil v roce 1925, že do státního rozpočtu prosadí každoroční položku na tento účel ve výši asi 15 000 000 Kč.¹²⁵ Nové nádraží měl tedy financovat stát, město slíbilo, že vykoupí a poté zdarma věnuje potřebné pozemky. Stavba však pokračovala velmi pomalu, proto v roce 1927 rozhodla městská rada podat protest proti pozvolné realizaci projektu a žádat, aby v plánu bylo postupováno systematicky a rychlejších tempem.¹²⁶ S realizací přípravných prací na přestavbu nádražní budovy se začalo na přelomu let 1929 a 1930.¹²⁷ Kolínské nádraží se pak stavělo ještě po celá třicátá léta.¹²⁸

Město Kolín se snažilo plně využít své polohy na velkém vodním toku. Proto se aktivně zapojilo do širších snah o regulaci Labe, které začaly již v roce 1910 a po přerušení v době války pokračovaly po celou první republiku: „*Pro město Kolín takovým dosud nedostatečně využitým přírodním darem je řeka Labe. Teprve po dokončení po tři desetiletí již prováděných středolabských úprav bude možno mluvit o jeho plném využití. Úprava Labe u Kolína bude sledovat tyto tři hlavní úkoly: 1. Omezení škod způsobovaných rozvodněným Labem. 2. Dokonalejší využití labské vodní síly. 3. Splavnění labského toku, aby mohl sloužit vodní dopravě. ... nejdůležitější je ovšem třetí – dosud nedosažený – cíl.*“¹²⁹ Regulované Labe mělo Kolínu zajistit levnou a rychlou dopravu surovin pro zdejší průmyslové podniky, odvoz výrobků a distribuci zemědělských produktů. Splavnění Labe bylo považováno za jednu z nejdůležitějších otázek, které bylo třeba vyřešit, aby se Kolín mohl dál slibně rozvíjet. V souvislosti s upravováním břehů řeky byly navíc bourány staré „ošklivé“ stavby (jez,

¹²⁴ Srov. SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápisy ze zasedání městské rady ze dnů 15. ledna 1919, 22. ledna 1919, 12. dubna 1919, 16. dubna 1919, 17. srpna 1921, 24. listopadu 1924 a 23. března 1925.

¹²⁵ Tamtéž, Zápisy ze zasedání městské rady ze dnů 7. září 1925 a 19. září 1927, 5. října 1927, 6. února 1928, 20. února 1928, 19. září 1928.

¹²⁶ Tamtéž, Zápis ze zasedání městské rady ze dne 28. února 1927.

¹²⁷ Tamtéž, Zápisy ze zasedání městské rady ze dnů 23. prosince 1929 a 8. ledna 1930.

¹²⁸ Srov. Čeněk KŘÍČKA: *Kolína a jeho výstavnost*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 16; Josef ZEMAN: *Nádraží v Kolíně I*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. IX, č. 8–9, 25. září 1932, s. 91–94; TÝŽ: *Nádraží v Kolíně II*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. IX, č. 10, 25. října 1932, s. 121–125; TÝŽ: *Nádraží v Kolíně III - IV*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. IX, č. 11–12, 25. prosince 1932, s. 133–139; TÝŽ: *Nádraží v Kolíně V*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. X, č. 1–2, 25. února 1933, s. 7–10; TÝŽ: *Nádraží v Kolíně VI*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. X, č. 3–4, 25. dubna 1933, s. 27–31; TÝŽ: *Nádraží v Kolíně VII*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. X, č. 5–6, 25. června 1933, s. 64–67; TÝŽ: *Nádraží v Kolíně VIII*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín roč. X, č. 7–8, 25. srpna 1933, s. 83–94.

¹²⁹ Karel LEGER: *Kolín a Labe*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 28.

železný most, železná lávka...) a nahrazovány moderní zástavbou.¹³⁰ Ve třicátých letech se v souvislosti s plánovanou stavbou Dunajsko – Labského průplavu objevila dokonce myšlenka postavit v Kolíně přístav mezinárodního významu, který se měl vedle pardubického stát největším vnitrozemským překladištěm zboží s přímým napojením na námořní přístaviště v Severním moři, Baltu, v Černém, Jaderském i Středozezemním moři.¹³¹ Kolín věřil, že svou polohou je k takovému úkolu předurčen. Byla dokonce vypsána soutěž za účelem získání ideových návrhů na situování kolínského přístavu.¹³² „*V dohledné době bude asi prodloužena také labská plavební dráha až do Kolína, a tu lze říci, že Kolín, který se pak stane vnitrozemským říčním přístavem, jde vstříc rozkvětu, který dnes těžko můžeme tušit.*“¹³³

Na splavnění Labe přímo navazoval ojedinělý projekt tzv. průmyslového města,¹³⁴ které mělo být umístěno na mnoha hektarové rovinaté ploše mezi Poříčany, Nymburkem a Kolínem. Ve zmíněném prostoru mělo vzniknout několik desítek průmyslových podniků, kterým měl být poskytnut ideální komfort, co se týče dopravy. Osou celé této myšlenky bylo splavnění Labe a realizace plánovaného Dunajsko – Labského průplavu. Důležité bylo i dokončení přestavby Kolínského nádraží. Myšlenka se dostala v odborné veřejnosti velkého ohlasu, neboť takový projekt by výrazně podpořil průmyslovou kapacitu nejen samotného regionu, ale i celého státu. Většina zúčastněných si však byla vědoma závažných problémů, na které projekt narážel. Jednak otázka splavnění Labe byla velmi nákladná a plánovala se na desítky let. Na tok Labe měla navazovat soustava vodních kanálů, které by umožňovaly překládku zboží z lodě přímo do prostoru továrny. Potřebné množství elektrického proudu se mělo získat vznikem čtyř hydroelektráren na Labi. Dále bylo nutné vybudovat desítky kilometrů nových železničních tratí, průmyslových vleček a silnic, které by se rozbíhaly od průmyslového města na všechny důležité směry. Středem železniční sítě mělo být velkolepé nádraží. Plánovalo se mimoúrovňové křížení všech silnic i železničních tratí, aby provoz nebyl nikde zdržován. Rovinatý terén měl poskytnout ideální podmínky pro stavbu budov. Dostatečné množství písku a opuky, které se mohly těžit prakticky všude v okolí, poskytovaly žádanou surovinu. Lokalita disponovala i dostatečným množstvím vody důležité pro tovární výrobu. Kolín i okolní města by se po realizaci tohoto ambiciózního projektu zapojila nejen do celostátního,

¹³⁰ Srov. Karel LEGER: *Kolín a Labe*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 28–29; ČECH: *Význam regulace Labe pro Kolín a Polabí*, tamtéž, s. 30–31.

¹³¹ Srov. ČECH: *Význam regulace Labe pro Kolín a Polabí*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 30–31.

¹³² Srov. Tamtéž, s. 31.

¹³³ V. RŮŽIČKA: *Okresní silnicový most v Kolíně*, in: Věstník Klubu českých turistů, odbor Kolín, roč. III, č. 8, 25. srpna 1926, s. 84.

¹³⁴ Ke konceptu tzv. průmyslového města srov. Jan KOUTNÝ: *Moderní urbanistické koncepce (Vývoj urbanistických koncepcí)*, Praha 2001, s. 7; Jiří HRŮZA: *Slovník soudobého urbanismu*, Praha 1977, s. 174.

ale dokonce i do mezinárodního obchodu. V průmyslové zóně by navíc vznikly desítky pracovních míst. Z výše uvedeného je však zřejmé, že podobný projekt by vyžadoval investici desítek až stolek milionů korun. Nakonec zůstal pouze v náčrtcích (obrazová příloha, obr. č. 1).¹³⁵

Přes ztroskotání projektu nového průmyslového města pokračoval v Kolíně ve sledovaném období také rozvoj průmyslu,¹³⁶ městu se dokonce dostalo přívlastku „český Manchester.“ Největším a architektonicky nejvyspělejším průmyslovým podnikem postaveným v Kolíně v době první republiky byla elektrárna ESSO,¹³⁷ která nahradila starší a již nedostačující parní elektrárnu firmy Křížík (zbudovanou v roce 1911). Moderní železobetonová stavba ESSA byla postavena dle architektonického návrhu Jaroslava Fragnera v letech 1929–1932.¹³⁸

Vyspělost města se měřila také počtem bankovních domů, které zde měly své zastoupení. Od šedesátých let devatenáctého století docházelo v Kolíně k velké koncentraci finančních zdrojů, což souviselo s rychle se rozvíjejícím cukrovarnictvím a vznikem několika významných podniků chemického odvětví (především založení Akciové továrny na výrobu umělých hnojiv a lučebnin v roce 1872).¹³⁹ Zvláště významného místa v dějinách českého bankovníctví devatenáctého století se dostalo Úvěrní bance v Kolíně, která v devadesátých letech změnila svůj název na Pražská úvěrní banka a přesunula svoji centrálu do Prahy. Spolu s Živnostenskou bankou a Českou průmyslovou bankou pak tvořila trojlístek nejsilnějších národnostně českých peněžních ústavů.¹⁴⁰ V období první republiky fungovalo v Kolíně několik filiálek bank (včetně filiálky Národní banky československé), dále záložny (Raiffeisenova záložna, Záložna (občanská), Lidová záložna, Živnostenská záložna,

¹³⁵ Srov. Vladimír ZÁKREJS: *Náčrt komunikační sítě průmyslového města mezi Poříčany, Nymburkem a Kolínem n. L.*, in: *Železo*, roč. IV, č. 41, 12. října 1922, s. 1–2.

¹³⁶ K rozvoji průmyslu v době první republiky v Kolíně srov. Zdeněk JELÍNEK – Zdeněk HELFERT: *Kolínsko*, Praha 1990, s. 225.

¹³⁷ ESSO = Elektrárenský svaz středolabských okresů, společnost s r. o. v Kolíně. Vznikl v roce 1916. Ve svazu byly tehdy zastoupeny okresy Kolín, Poděbrady, Nymburk, Chlumecko, Městec Králové, Čáslav, Kouřim, Kostelec nad Černými lesy a Český Brod, později přistoupily ke svazu ještě Nový Bydžov, Habry a Uhlířské Janovice. Podílníkem svazu se stal i stát. V roce 1921 byl podnik dle zákona z roku 1919 vyhlášen „všeúčitečným.“ ESSO se podílelo z velké části na elektrizaci regionu. Srov. Vladimír SÁBLÍK: *Elektrizace středního Polabí*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 79–89; Pavel ZEDNÍK: *Nová parní elektrárna v Kolíně – Zálabí*, in: *Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín*, roč. VIII, č. 6–7, 25. června 1931, s. 78–80.

¹³⁸ Srov. Vladimír SÁBLÍK: *Elektrizace středního Polabí*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 82–85.

¹³⁹ Srov. Drahomír JANČÍK: *Od regionálních finančních elit k elitám metropolitním na příkladu Úvěrní banky v Kolíně/ Pražské úvěrní banky*, in: *Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století*, Praha 2008, s. 110–111.

¹⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 110–148.

Středočeská záložna, Okresní záložna) a konečně Spořitelna města Kolína.¹⁴¹ Právě spořitelna si v 1926 postavila novou reprezentativní budovu.

Nezbytnou součástí života pro většinu kolínských obyvatel byla kultura a vzdělání. I v této oblasti proto ambice prosperujícího města musely najít své vyjádření ve stavbě nových reprezentativních budov hodných skutečného centra středního Polabí. Také zde měl prvorepublikový Kolín co dohánět.

Od poloviny devatenáctého století začala v Kolíně postupně vznikat celá řada spolků, které se zaměřovaly především na vzdělávací, osvětovou a přednáškovou činnost. V době první republiky zde fungovaly: Spolek divadelních ochotníků Tyl, pěvecké sbory Dobroslav a Dobromila, Kolínská filharmonie, Sokol, Literární spolek, Kruh přátel umění, Řemeslnická beseda a další. Přesto se v roce 1918 Alois Václav Prágr vyjádřil o kolínské kultuře a místních kulturních institucích poněkud nelichotivě: „*V tomto směru město naše nás nijak neuspokojuje. Zaostalost jest přímo odstrašující. Naše obyvatelstvo, které projevilo tolik znamenitých vlastností a schopností založiti zde rozsáhlý malý i velký průmysl, pokud se týče snah kulturních, neukázalo dostatečného smyslu. Následkem toho bohatství hmotné u nás neobyčejně zmohlo, ale bohatství kulturní se nestalo všeobecným statkem občanským.*“¹⁴²

Dále Prágr volal po založení a stavbě nové budovy pro knihovnu, po zřízení muzea, přednáškové síně a galerie a v neposlední řadě po postavení budovy divadla.¹⁴³

Veřejná obecní knihovna byla v Kolíně založena v roce 1920 na základě zákona z července 1919, jímž se nařizovalo, že každá politická obec je povinna zřídit a vydržovat veřejnou knihovnu, kterou má řídit a vést knihovní rada.¹⁴⁴ Základem knihovnických fondů se stala knihovna Řemeslnické besedy.¹⁴⁵ Otevření knihovny proběhlo 3. února 1921. V roce 1927 se knihovně dostalo samostatné budovy.¹⁴⁶ Pozvánky na slavnostní otevření ve dnech 10. –

¹⁴¹ Srov. Karel ŠTROBL: *Prvorepublikové úpravy hospodaření místních samospráv, zběžný přehled vývoje obecních financí Kolína, Kouřimi, Českého Brodu a Kostelce nad Černými Lesy*, in: Archivní prameny Kolínska, roč. 2000, s. 39.

¹⁴² Alois Václav PRÁGR: *Potřeba a nutnost dalších kulturních podniků v Kolíně*, Kolín 1918, nepaginováno.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Srov. Robert MAREK: *Městská knihovna a čítárna v Kolíně*, in: Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. V, č. 1–2, 25. únor 1928, s. 1–2.

¹⁴⁵ Srov. Miroslava JOUZOVÁ – Ladislav JOUZA: *Knihovna řemeslnické besedy a vznik městské knihovny v Kolíně*, in: Archivní prameny Kolínska, roč. 2004, s. 127–174. Další základní literaturu obsahuje článek Jaroslav PEJŠA – Petr KRČMÁŘ: *Poznámky k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, in: Archivní prameny Kolínska, roč. 1996, s. 11–17.

¹⁴⁶ Srov. Robert MAREK: *Městská knihovna v Kolíně*, Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. IV, č. 11–12, 5. prosince 1927, s. 130; TÝŽ: *Městská knihovna a čítárna v Kolíně*, in: Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. V, č. 1–2, 25. únor 1928, s. 1–4.

11. prosince hlásaly: „*Slavnost bude velkým kulturním svátkem Kolínska, neboť knihovna bude jednou z největších venkovských knihoven v ČSR.*“¹⁴⁷

Po převratu bylo nově zorganizováno také muzeum, jehož sbírky se zaměřily především na archeologii, sbírky antických mincí nalezených na Kolínsku, na etnografické sbírky a na středověk.¹⁴⁸ Speciální expozice se soustředily na dva kolínské rodáky – Karla Legera a Josefa Svatopluka Machara. Ožehavou otázkou bylo už po desítky let divadlo, které stále nemělo svou vlastní budovu, ač spolek pro postavení divadla, který se zaměřil na shromažďování financí na divadlo, byl založen již v roce 1883. Přednáškovou a vzdělávací činnost vyvíjel Okresní osvětový sbor.

V oblasti školství se Kolín potýkal především s malou kapacitou školních budov, které nedostačovaly pro rostoucí počet školou povinné mládeže. V průmyslovém Kolíně navíc stoupala poptávka nejen po všeobecném základním,¹⁴⁹ ale také po středním odborném vzdělání. Nejvýznamnější školou zde byla vedle gymnázia obchodní akademie.¹⁵⁰ Industrializace města a s ní rostoucí počet žen pracujících mimo domácnost našla svůj výraz v založení mateřské školky a jeslí na Zálabí i ve městě.¹⁵¹ Zvláště vybudování zálabských jeslí bylo viděno jako nezbytné: „*Postavení mateřské školy a Jeslí na největším předměstí – Zálabí – za přispění spořitelny vykonán bude záslužný čin významu kulturního a sociálního. Účelným vybudováním Jeslí v dělnické čtvrti odpomoženo bude starostem matek o malá robátka v době, kdy nuceny jsou jíti za výdělkem a malé děti zůstávají bez náležitého ošetření a opatření. Při stavbě tohoto stánku pamatováno bude na doby budoucí, kdy Zálabí rok od roku stávají se bude předměstím čím dále, tím větším.*“¹⁵²

Pro město bylo také nezbytností disponovat ústavy zaměřenými na sociální a zdravotní péči o obyvatelstvo. Všeobecná zdravotní nemocnice byl zřízena původně v domě čp. 6 – II. v roce 1856 a ač byla několikrát rozšířena, postupně přestávala dostačovat svému účelu. Nová

¹⁴⁷ Robert MAREK: *Městská knihovna v Kolíně*, Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. IV., č. 11–12, 5. prosince 1927, s. 130.

¹⁴⁸ Srov. Josef ŠTOLBA: *Život spolkový a kulturní*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 26–27.

¹⁴⁹ K historii regionálního školství srov. např. Iva LOKAJOVÁ: *Dějiny 5. základní školy v Kolíně v letech 1886–1945*, in: Archivní prameny Kolínska, roč. 1995, s. 13–30; Marie LÁNSKÁ: *Vývoj školství v Kolíně*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 17–20; Josef ŘEHOŘ: *Národní školství na Kolínsku*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 114–116.

¹⁵⁰ Srov. Marie LÁNSKÁ: *Vývoj školství v Kolíně*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 17–20.

¹⁵¹ *Jesle a opatrovna*, roč. XVII, č. 45, 1. listopadu 1919, s. 5.

¹⁵² SOkA Kolín, AM Kolín, bez. inv. č., Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva ze dne 28. března 1928.

všeobecná nemocnice byla dokončena v roce 1898 a otevřena dne 1. února 1898. Od tohoto roku se nemocnice stále rozšiřovala a upravovala, zejména v roce 1921, kdy byl postaven operační sál. Tyto úpravy si celkem vyžádaly nákladu 411 650 Kč. Běžný počet 100 lůžek bylo možno nouzově rozšířit na 160. Lékařskou správu měl na starosti primář MUDr. Jan Šíl a čtyři sekundární lékaři. Nemocnice však nedostačovala potřebám okresu, proto se okres rozhodl zakoupit sousední pozemky pro další rozšíření. V roce 1924 bylo okresní správou zadáno vypracování plánů moderního nemocničního komplexu pražskému ing. architektovi Karlu Tymichovi. Z celé plánované stavby byla nakonec ale realizována pouze vrátnice, administrativní a hospodářská budova a infekční oddělení (do roku 1933).¹⁵³ Ve městě fungoval také okresní chorobinec (který byl v roce 1927 rozšířen o druhé patro) a chudobinec.

V oblasti náboženství vedla antikatolická atmosféra počátku první republiky k výraznému posílení vlivu protestantismu. Počet katolíků ve městě klesal a značná část kolínského obyvatelstva se identifikovala s novou Československou církví. Tento proces se posléze odrazil na architektonické tváři města, když v Kolíně v letech 1931–1932 vznikl Husův sbor, jako zcela nový, moderním trendům sborového života odpovídající typ církevní stavby.¹⁵⁴

Počet kolínských obyvatel hlásících se k židovské víře trvale klesal, v období první republiky zde byl již marginálním jevem. Kolín bývá přesto někdy nazýván „židovským městem.“ V polovině sedmnáctého století zde totiž existovala silná židovská obec. Žilo zde 390 Židů (42% obyvatel Kolína). V sedmnáctém a osmnáctém století prožívala zdejší židovská komunita největší rozkvět.¹⁵⁵ Ještě na začátku devatenáctého století bylo židovské zastoupení v Kolíně poměrně výrazné, ale v následujících letech se postupně zmenšovalo. V druhé polovině devatenáctého století inklinovali kolínští Židé spíše k českému prostředí. V roce 1857 činil počet členů kolínské židovské náboženské obce 1347 osob (17%), v roce 1890 1075 osob (7%).¹⁵⁶ Ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století však byl zmiňován již počet daleko menší. Dle sčítání lidu v roce 1921 se k židovskému vyznání hlásilo 483 osob (2,98%) a v roce 1930 to bylo 430 osob (tedy 2,33%).¹⁵⁷ Posouzení vlivu židovské komunity v Kolíně období první republiky je otázkou poměrně složitou. Z výše zmíněných čísel je jasně

¹⁵³ Srov. *Nemocnice*, in: Kolín město a okres, Praha 1934, s. 38–39.

¹⁵⁴ Srov. KOL. AUTORŮ: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 300 + úvodní kapitola ke sboru

¹⁵⁵ Srov. Zdeněk JELÍNEK: *Tragédie kolínských Židů*, in: Sborník z historie Židů na Kolínsku, Kolín 1992, s. 144.

¹⁵⁶ Tomáš PĚKNÝ: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 287.

¹⁵⁷ *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921*, díl I, Praha 1924, tab. XII, s. 86; *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. 12. 1930*, díl I, Praha 1934.

zřejmé, že počet židů se trvale snižoval až na nevýraznou míru necelých třech procent obyvatelstva. Domnívám se, že inklinování Židů k českému prostředí a české kultuře bylo v Kolíně v průběhu druhé poloviny devatenáctého století a na počátku století dvacátého velmi silné a že můžeme mluvit o výrazné tendenci k asimilaci židovského obyvatelstva a že navíc ani obyvatelé města nevnímali a nerozlišovali, zda někdo Židem je nebo není. Většina osob židovského původu se vzdala víry svých předků a nebyla v přímém styku s židovskou náboženskou komunitou.¹⁵⁸ Často se setkáváme i se smíšenými manželstvími. Jinak řečeno obyvatel židovského původu měl Kolín velké množství, ale tito jedinci se Židy necítili a ani tak nebyli vnímáni svým okolím. Jedním z důkazů může být fakt, že například ve většině regionálního tisku se (až na jisté výjimky¹⁵⁹) jakékoliv zmínky o Židech fakticky nevyskytují. Nové vnímání „židovství“ je pravděpodobně ve výrazné podobě spojeno až s dobou protektorátu a s nuceným sestavováním velmi pečlivých registračních seznamů na základě norimberských zákonů, dle kterých bylo později několik tisíc kolínských židů odvezeno transporty v letech 1943–1945 do koncentračních táborů.¹⁶⁰ Nedostatek relevantní literatury, která by se zaměřovala na regionální bázi řešení problematiky asimilace obyvatel židovského původu a jejich soužití s ostatními obyvateli města,¹⁶¹ znemožňuje prozatím plné zodpovězení této otázky.

Z kolínských rodáků židovského původu připomeňme například německého spisovatele, filosofa, sociologa a technika Josefa Popper – Lynkeuse (1838–1921 Vídeň), podnikatelskou a bankéřskou rodinu Petschků (Julius: 1856–1932 Praha, Ignaz: 1857–1934 Ústí nad Labem), básníka, překladatele a literárního vědce, profesora Karlovy univerzity Otokara Fischera (1883–1938 Praha), historika a publicistu Josefa Fischera (1891–1945, popraven), spisovatele, československého diplomata a grafologa Rudolfa Saudka (1880–1935 Londýn), sochaře a překladatele Roberta Saudka (1880–1962), básníka, překladatele a československého diplomata Camilla Hoffmanna (1879–1944 Osvětim), politika a diplomata Lva Borského (1883–1944),¹⁶² rabi Richarda Federa a další.¹⁶³

¹⁵⁸ Srov. Zdeněk JELÍNEK: *Tragédie kolínských Židů*, in: Sborník z historie Židů na Kolínsku, Kolín 1992, s. 144.

¹⁵⁹ Srov. Karel ŠTROBL: *Politický tisk Kolínska a Českobrodsko v období mezi světovými válkami*, in: Archivní prameny Kolínska, roč. 2002, s. 76–77.

¹⁶⁰ Srov. Zdeněk JELÍNEK: *Tragédie kolínských Židů*, in: Sborník z historie Židů na Kolínsku, Kolín 1992, s. 144–153.

¹⁶¹ Regionální literatura zabývající se tématem Židů na Kolínsku se většinou soustředí buď na problematiku počátků židovské kolínské obce, nejstarších písemných pramenů a na problematiku pogromů nebo na sledování životopisů několika výrazných rodáků židovského původu a poté na holocaust. Srov. poznámka č. 48.

¹⁶² Srov. Michal PEHR: *PhDr. Lev Borský, radikál a diplomat (1883–1944)*, in: Archivní prameny Kolínska, roč. 2000, s. 3–29.

Ambice politické, hospodářské a kulturní reprezentace Kolína utvořit ze své obce město moderního stříhu soudobých českých velkoměst, nemohly být pochopitelně všestranně úspěšné. Šlo ostatně spíše o blíže nedefinovaný (ale přesto všeobecně sdílený) ideál hodný následování, než o nějaký výčet pevně stanovených bodů programu. Hlavní překážkou realizace jednotlivých dílčích projektů se stala zejména celostátní neutěšená hospodářská situace počátku dvacátých a zejména třicátých let dvacátého století. Velkolepé představy města, nereflektující dostatečně vývoj hospodářských poměrů, směřovaly tehdy neodvratně k nadměrnému zatížení městského rozpočtu a v roce 1935 ke krachu obecních financí. Městská rada a obecní zastupitelstvo byly tehdy rozpuštěny a nucené správy Kolína se ujal vládní komisař.¹⁶⁴

Přes výše uvedené právě v prvorepublikovém období dokončilo město Kolín řadu dlouho připravovaných projektů. Celkový charakter zástavby Kolína pak skutečně prodělal zřejmý přerod v městskou aglomeraci moderního typu.

¹⁶³ Tomáš PĚKNÝ: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 288.

¹⁶⁴ K vývoji obecních financí srov. Karel ŠTROBL: *Prvorepublikové úpravy hospodaření místních samospráv, zběžný přehled vývoje obecních financí Kolína, Kouřimi, Českého Brodu a Kostelce nad Černými Lesy*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2000, s. 39–42.

3. DIVADLO

3. 1 Tradice ochotnického divadelnictví v Kolíně. První stálé kolínské divadlo v budově reálného gymnázia

Divadelnictví mělo v Kolíně dlouhou tradici a divadlo se zde ochotnický hrálo již od obrozeneckých dob.¹⁶⁵ Fungovalo tu několik ochotnických divadelních spolků. V roce 1870 byl založen Spolek divadelních ochotníků Tyl v Kolíně,¹⁶⁶ později přibýly spolky Kolár¹⁶⁷ a Jirásek.¹⁶⁸

První stálou divadelní scénu získal Kolín v roce 1860 (slavnostní otevření proběhlo 16. prosince). Když bylo městskou radou v roce 1859 jednáno o stavbě nové budovy reálného gymnázia, usnesla se také,¹⁶⁹ že v zadním traktu této školní budovy bude umístěno divadlo. Stavba byla provedena dle návrhu Františka Spudila z Čáslavi¹⁷⁰ a již roce byla odevzdána svému účelu.¹⁷¹ Na svou dobu šlo o divadlo velmi solidně vybavené (zvláště když uvážíme, že sloužilo převážně místním ochotníkům) a plně dostačující svému účelu, které si také získalo velkou oblibu. „*Velmi pěkné hlediště bylo vyzdobeno štukou v barvách bílé a červené, na stropě byla figurální malba, kolem šest úhledných a pohodlných loží, v přízemí 120*

¹⁶⁵ Jaroslav SCHNEIDER: *Počátky divadelnictví v Kolíně. Z městského archivu*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení, divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 8–23, František STRAKA: *Vzpomínky na bývalé ochotníky a herce*, TAMTĚŽ, s. 24–31; Robert MAREK: *Počátky Legrova dramatického tvoření*, tamtéž, s. 32–42; Vojta ŠTEIN-TÁBORSKÝ: *Dějiny venkovských divadelních společností*, Praha 1930.

¹⁶⁶ K historii spolku Tyl v devatenáctém století srov. SOkA Kolín, AM Kolín, bez inv. č., Pamětní kniha (1836) 1886–1900 (autor František Potůček), s. 162–163. K pozdějšímu vývoji tohoto spolku srov. Julius STRÍBRNÝ: *Divadelní družstvo a Spolek divadelních ochotníků „Tyl“ v Kolíně*, Prokúpkův kraj. List Národního souručenství, roč. VIII, č. 45, 9. listopadu 1939, s. 2.

¹⁶⁷ K historii spolku Kolár v devatenáctém století srov. SOkA Kolín, AM Kolín, bez inv. č., Pamětní kniha (1836) 1886–1900 (autor František Potůček), s. 164–165.

¹⁶⁸ Srov. SOkA Kolín, Spolky města Kolína 1859–1961, úvod ke sdruženému inventáři.

¹⁶⁹ Rozhodnutí se stalo na přímluvu purkmistra města MUDr. Františka Ekerta, soudního rady Antonína Mareše a poštmistra a statkáře Karla Knirsche, budoucího dlouholetého ředitele divadla. Srov. Josef SUCHÝ: *Nejstarší stálé kolínské divadlo*, in: *Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín* roč. V, č. 6, 25. června 1928, s. 62.

¹⁷⁰ Pravděpodobně se jedná o Josefa Spudila (18. září 1809 Klášterec – 26. května 1885 Čáslav) – kreslíř architektonických pohledů a příležitostný projektant. Kolem roku 1840 byl učitelem kreslení na hlavní škole v Plzni, poté působil na reálce v Čáslavi. Údajně se podílel na stavbě mnoha školních budov. V odborné literatuře jsou ovšem zaznamenány pouze dvě jím navržené stavby (obě novogotického stylu) – gymnázium v Kolíně z r. 1862 a divadlo v Čáslavi z let 1867–68. Jeho autorství dalších staveb je nejisté. Viz KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 619.

¹⁷¹ Jinde je otevření školní budovy datováno až o dva roky později. Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 619.

sedadel, na galerii v první a druhé řadě 50 sedadel, ostatní byla místa k stání.“¹⁷² V případě potřeby dokázalo hlediště pojmout až 500 osob. Dostatečně velké bylo i jeviště (8 metrů široké a 9 metrů hluboké.) Výzdobu interiéru vytvořili známí pražští umělci: Ullik,¹⁷³ Macourek,¹⁷⁴ Josef Navrátil¹⁷⁵ a další. V divadle nechybělo dostatečné zázemí pro herce, ani knihovna divadelních her a hudebnin. Divadlo disponovalo velkou zásobou divadelních kostýmů a množstvím hudebních nástrojů.

V roce 1875 bylo divadlo částečně zmodernizováno (některé kulisy byly inovovány, zřízeno bylo také provaziště, které dovolovalo rychlejší výměnu kulis a šetrnější a snadnější manipulaci s dekoracemi). Po celou dobu existence tohoto divadla stáli v jeho čele dva z původních iniciátorů vzniku nové scény. Ředitelem byl po dlouhých 21 let Karel Knirsch a režii vedl učitel kolínské reálné školy Václav Mareš.¹⁷⁶

Koncem roku 1881 zasáhlo do osudu mnohých rakousko-uherských divadel, kolínské nevyjímaje, velké neštěstí, které se odehrálo ve Vídni. Dne 8. prosince 1881 vyhořelo vídeňské Ringtheatre.¹⁷⁷ Tato tragická událost,¹⁷⁸ při které zemřelo několik stovek lidí, dala podnět ke kontrole ostatních divadel v monarchii. Úřady nařídily, aby všechna divadla byla prohlédnuta a aby byla zrušena ta, která neodpovídala požadovaným bezpečnostním předpisům. Zostřený dohled na veškeré divadelní budovy vedl i k uzavření kolínského divadla, protože zde byla zjištěna zásadní pochybení týkající se především absence nouzových východů z patra hlediště a z galerie.¹⁷⁹

Nejprve se uvažovalo o rekonstrukci divadla, proto si městská rada nechala předložit rozpočet nezbytných oprav. Po propočtech ale došla k názoru, že ani po značných úpravách a adaptacích prostoru by divadlo nedostačovalo dobovým potřebám. Navíc se v areálu školy

¹⁷² Josef SUCHÝ: *Nejstarší stálé kolínské divadlo*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. V, č. 6, 25. června 1928, s. 62.

¹⁷³ Pravděpodobně se jedná o Hugo Ullika (14. května 1838 – 9. ledna 1881) – malíř, kreslíř a ilustrátor. Srov. KOL. AUTORŮ: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, díl N – Ž, Praha 1995, s. 877.

¹⁷⁴ Pravděpodobně se jedná o Josefa Macourka (? Holoubkov – 31. srpna 1874 Praha) – malíř divadelních dekorací. Srov. KOL. AUTORŮ: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, díl A – M, Praha 1995, s. 877.

¹⁷⁵ Pravděpodobně se jedná o Josefa Matěje Navrátila (17. února 1798 Slaný u Prahy – 21. dubna 1865 Praha) – malíř, kreslíř a dekoratér. Srov. KOL. AUTORŮ: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, dodatky, Praha 2006, s. 470.

¹⁷⁶ Josef SUCHÝ: *Nejstarší stálé kolínské divadlo*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. V, č. 6, 25. června 1928, s. 61–62.

¹⁷⁷ Srov. *Národní listy*, roč. 30, č. 308, 9. prosince 1881, s. 1.

¹⁷⁸ Ve stejném období došlo k požáru ještě několika dalších divadel v Evropě. Rozvinula se teorie, zda požáry nemohly být prací zřehá. Srov. Miroslav IVANOV: *Požár národního divadla aneb příliš mnoho náhod*, Praha 2000.

¹⁷⁹ Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 43; Josef SUCHÝ: *Nejstarší stálé kolínské divadlo*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. V, č. 6, 25. června 1928, s. 62.

plánovala stavba tělocvičny a zadní trakt (kde dosud sídlilo divadlo) se zdál pro tento účel vhodný.¹⁸⁰ „*Tím byl osud stálého městského divadla v Kolíně...zpečetěn.*“¹⁸¹

Provizorním divadelním sálem se poté stala sokolovna, kde bylo instalováno rozkládací jeviště. Toto řešení bylo však chápáno pouze jako dočasné, protože sokolovna neposkytovala hercům nutné zázemí a divákům dostatek pohodlí.¹⁸²

3. 2 Dějiny Družstva pro postavení divadla v Kolíně¹⁸³

Dva roky po uzavření původní scény (v říjnu roku 1883), se skupina místních divadelníků rozhodla k založení spolku, jehož cílem bylo postavení nové, moderní divadelní budovy. Iniciátory ustavení Družstva pro postavení divadla byla skupina kolínských ochotníků (Josef a Václav Formánek, Pavel Fischer, JUDr. František Hanč a Julius Veselý) v čele s ředitelem Ochotnického spolku Tyl v Kolíně MUDr. Josefem Šilem, „*lékařem – lidumilem, nekompromisním vlastencem a později zemským a říšským poslancem.*“¹⁸⁴

Veřejnosti se družstvo představilo slavnostním svoláním, které zároveň zvalo na ustavující valnou hromadu: „*Spoluobčané! Od té doby, kdy někdejší městské divadlo v budově reálného gymnázia bylo zrušeno a ve školní tělocvičnu přeměněno, čím dále tím více a všeobecněji se uznává, že četnému inteligentnímu obyvatelstvu královského města Kolína a jeho okolí divadlo skutečnou je potřebou a že Kolín divadla na vždy postrádati nemůže.*

Na obci toho žádati nelze, aby sama stavbu nového městského divadla podnikla, protože předem jiné, mnohem naléhavější potřeby obstarati musí a prostředky její jsou poměrně jen skrovné. Chceme-li protož míti opětně jedenkráte slušné, poměrům našim přiměřené městské divadlo, nezbyvá než spoléhati na vlastní síly a prostředky a sbíratí poznenáhlu potřebný k tomu fond.

Účel ten vytklo sobě divadelní družstvo, jehož členem vedle stanov schválených státi se může každá osoba fysická nebo morální, jakož i každé zákonem povolené spolčení. Zveme tímto všechny své ctěné spoluobčany k hojnému účastenství v tomto pro město zajisté nemálo

¹⁸⁰ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Pamětní kniha (1836) 1886–1900 (autor František Potůček), s. 203.

¹⁸¹ Josef SUCHÝ: *Nejstarší stálé kolínské divadlo*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. V, č. 6, 25. června 1928, s. 62.

¹⁸² Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 43.

¹⁸³ Dále jen družstvo (popř. divadelní družstvo).

¹⁸⁴ Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 43.

důležitém podniku a nadějeme se, že naše peněžní ústavy a průmyslové závody, naše vlastenecké spolky a veškerí naši uvědomělí spoluobčané, kteříž při nejedné již příležitosti svou obětavost pro každou věc dobrou a vlasteneckou skvěle byli osvědčili a zejména hojnými příspěvky svými veliké ‚Národní divadlo‘ budovati pomáhali, také v této věci nás podporovati budou a že tak při dobré vůli a spojenými silami jedenkrátě přece v královském městě Kolíně zřídí se Thalii útulný stánek, kterýž hlásati bude pokolením příštím, že postavil jej ‚Kolín sobě.‘¹⁸⁵

Schválení stanov se podařilo docílit ještě před ustavující valnou hromadou spolku,¹⁸⁶ která se konala dne 2. prosince 1883¹⁸⁷ v místní sokolovně. Tehdejší purkmistr města Josef Formánek zahájil schůzi vzletným proslovem, ve kterém vylíčil nezbytnost divadelní budovy pro Kolín, město slibně se vlastenecky, pokrokově i kulturně vyvíjející. Dalším mluvčím byl Alois Václav Prágr (sokol, ochotník a úředník Záložny),¹⁸⁸ který byl jediným ze zakladatelské generace, jenž se později ve svých 82 letech dožil otevření nové divadelní budovy v Kolíně.¹⁸⁹ Prágr ve svém projevu prosazoval rovné hlasovací právo všech členů družstva, což se ale nesetkalo se souhlasem. (Rovné hlasovací právo ve spolku bylo uskutečněno až v roce 1919 změnou stanov.¹⁹⁰) Celkem se do spolku přihlásilo 74 členů,¹⁹¹ z nichž 44 se zúčastnilo první valné hromady.¹⁹² Mezi významné členy patřili statkář Václav Formánek, mlynář dr. V. Radimský či lékař MUDr. Josef Šíl.¹⁹³ Prvním předsedou Divadelního družstva byl zvolen Josef Formánek, místopředsedou JUDr. František Hanč (advokát), jednatelem

¹⁸⁵ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Provolání Spoluobčané.

¹⁸⁶ Stanovy byly schváleny výnosem c. k. místodržitelství v Čechách dne 23. října 1883.

¹⁸⁷ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis z valné hromady dne 2. prosince 1883.

¹⁸⁸ K sobě Aloise Václava Prágra srov. Irena SPLÍTKOVÁ: *Život Aloise Prágra (portrét spolkového pracovníka a politika v Kolíně)*, in: *archivní prameny Kolínska*, roč. 2001, s. 3–20; TÁŽ: *Život a dílo A. V. Prágra. Portrét sokolského a spolkového pracovníka v Kolíně*, bakalářská práce, Opava 2000.

¹⁸⁹ Na zemřelé členy divadelního družstva vzpomíná Julius Stříbrný v brožuře k otevření divadla. Julius STRÍBRNÝ: *Vzpomínám těch, kteří se nedočkali*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 79–82. K jejich uctění proběhly při slavnostech pokládání základního kamene divadla vzpomínky na kolínských hřbitovech. Při projevu A. V. Prágra vzpomněl nejen na celou řadu členů družstva, ale také na celou řadu událostí z historie spolku. Viz SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 84, Otevření divadla v Kolíně, Projev Aloise Václava Prágra ze dne 26. září 1937 na hřbitově obecním, evangelickém a židovském.

¹⁹⁰ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis z valné hromady dne 15. května 1919.

¹⁹¹ Členové byli rozděleni do několika kategorií podle toho, jak velký příspěvek byli ochotni poskytovat a jaké bylo jejich postavení ve spolku: členové zakládající s příspěvkem 200 zlatých jednou pro vždy, členové skuteční se 100 zlatými jednou pro vždy, členové činní s dvaceti zlatými, členové řádní s šesti zlatými a přispívající členové s jedním zlatým ročně příspěvků. Srov. Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 2. prosince 1883.

¹⁹² Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 5. prosince 1883.

¹⁹³ Úplný seznam členů v době založení družstva viz: Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 44–46.

Gustav Svoboda (ředitel měšťanské školy), účetním Pavel Fischer (továrník) a pokladníkem Julius Veselý (ředitel Úvěrní banky).

Intenzita činnosti spolku po celou dobu jeho existence značně kolísala. Její výkyvy (patrně například z vývoje počtu členů družstva,¹⁹⁴ množství schůzí výboru a konaných valných hromad či z růstu spolkového jmění) způsobovala dobová hospodářská situace, aktuální politické události (hospodářské krize, válka...), síla pocíťované potřeby nové divadelní budovy a také osobní spory mezi členy družstva.

V roce 1885 se konala druhá valná hromada.¹⁹⁵ Předsedou byl zvolen JUDr. František Hanč, místopředsedou prof. Josef Čížek, jednatelem Gustav Svoboda, účetním Alois Klášterský (majitel cihelny) a pokladníkem Julius Veselý. V tomto roce byla kolínská obec požádána, aby do obecního rozpočtu zařadila pravidelný příspěvek na stavbu divadla. Obec přání vyhověla a založila divadelní fond, který se rozhodla každoročně dotovat částkou 1 500 zl. Od té doby tedy existovaly dva divadelní fondy, jeden ve správě divadelního spolku (tvořen především členskými příspěvky a dále zisky z nejrůznějších sbírkových akcí a dary) a fond městské obce. Podle pokladní zprávy z roku 1885 činilo vlastní jmění spolku 4 813 zl a fond města 2 125 zl. Na třetí valné hromadě v roce 1886 byly potvrzeny tytéž osoby výboru družstva.¹⁹⁶

Všeobecná hospodářská krize na konci osmdesátých let devatenáctého století¹⁹⁷ výrazně poznamenala i činnost Divadelního družstva, které v těchto letech nevyvíjelo fakticky žádné aktivity. Na čtvrté valné hromadě¹⁹⁸ byli zvoleni předseda JUDr. František Hanč, místopředseda Jindřich Battista, jednatel JUDr. Josef Podvínec (advokát) a účetní Gustav Svoboda. K 31. prosinci 1888 činilo jmění Divadelního družstva 10 482 zl a 14 kr. Nečinnost vyvrcholila v roce 1889, kdy se páté valné hromady¹⁹⁹ zúčastnilo pouze šest členů spolku. Přesto zde bylo zvoleno nové předsednictvo ve složení předseda JUDr. Antonín Cyvín (purkmistr města), místopředseda Jindřich Battista, jednatel Gustav Svoboda, pokladník Julius Veselý a účetní Pavel Fischer.

¹⁹⁴ V roce 1911 byla zásluhou Josefa Bednáře založena kniha členů, která poskytuje nejúplnější přehled členů družstva. Viz SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 4, Kniha členů.

¹⁹⁵ SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis z valné hromady dne 11. dubna 1885.

¹⁹⁶ Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 4. dubna 1886.

¹⁹⁷ Srov. KOL. AUTORŮ: *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848–1922*, Praha 2008, s. 11.

¹⁹⁸ SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis z valné hromady dne 25. března 1887.

¹⁹⁹ Pátá valná hromada se konala dne 3. června v plzeňské Poustkově pivnici. Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 3. června 1889.

V letech 1890–1896 družstvo nadále stagnovalo. Důvodem bylo především zřízení nového divadla v Zámecké restauraci. Divadlo, které bylo na tehdejší dobu velmi dobře vybaveno a dekorováno,²⁰⁰ zcela dostačovalo požadavkům tehdejších diváků i ochotníků, a potřeba stavby samostatné divadelní budovy proto nebyla pocíťována. Počet členů Družstva tehdy klesl na minimum.²⁰¹ Výbor se za pět let sešel pouze třikrát. Stav jmění k 31. prosinci 1896 byl celkem 20 101 zl 11 kr (vlastní jmění 17 077 zl 15 kr a fond u obce 3023 zl 96 kr).

Další valná hromada se uskutečnila až v roce 1897²⁰² (tedy po šesti letech). Předsedou byl vybrán Václav Formánek (velkostatkář), místopředsedou Bedřich Žert, jednatelem Gustav Svoboda a pokladníkem Eduard Krammer (úředník Úvěrní banky). Po řadě let faktického skomírání a živoření spolku se vyskytly i takové názory, že činnost divadelního družstva by měla být zcela ukončena a nastřádané jmění věnováno na dobročinné účely. Navíc obec nejen že do divadelního fondu, který opatrovala, nevládala slíbené finanční dary, ale dokonce jeho část použila k zakoupení Pánkova dvorce. Proti tomu se spolek ostře ohradil a žádal, aby byla částka vrácena i s úroky. Až do roku 1901 činnost spolku nadále upadala.²⁰³ K 31. prosinci 1901 bylo celkové jmění spolku 49 489,62 K (vlastní jmění družstva 41 931,20 K a fond u obce 7 758,42 K).

Fungování spolku se po dlouhé odmlce obnovilo prakticky až v roce 1902.²⁰⁴ Zásahu na tom měl nový jednatel MUDr. Ferdinand Vlk. Na osmé valné hromadě bylo zjištěno, že stav členstva poklesl tak výrazně, že spolek měl pouze patnáct členů zakládajících, dvacet tři skutečných, dva činné, jednoho řádného a dva přispívající členy.²⁰⁵ Veškeré snahy následujících měsíců byly tedy soustředěny na získávání nových členů a dotací. Za tím účelem byla jednak (na návrh architekta Čenka Kříčky, bývalého purkmistra města Kolína a dlouholetého mecenáše Divadelního spolku) městská rada požádána, aby zjistila skutečný

²⁰⁰ Dekorace a opona byly prací Karla Vítězslava Maška (1. září 1865 Komořany – 24. června 1927 Praha) – malíř, uměleckoprůmyslový návrhář a architekt. Viz KOL. AUTORŮ: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, díl A - M, Praha 1995, s. 489.

²⁰¹ Srov. SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis z valné hromady dne 30. května 1897.

²⁰² Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 30. května 1897.

²⁰³ V letech 1897 až 1901 se konaly pouze dvě schůze výboru. Jediná valná hromada v tomto období se odehrála v roce 1899 (sedmá valná hromada). Účast členstva na ní byla navíc mizivá. Zvoleni byli: předsedou Václav Formánek, místopředsedou MUDr. Josef Steppan (lékař a předseda ochotnického spolku Tyl), jednatelem Gustav Svoboda a pokladníkem Eduard Krammer. V letech 1900–1901 se nekonala dokonce ani jedna schůze výboru. Srov. SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí.

²⁰⁴ Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 20. dubna 1902.

²⁰⁵ Složení výboru zůstalo téměř beze změn. Na osmé valné hromadě byli zvoleni předsedou Václav Formánek, místopředsedou MUDr. Josef Steppan, jednatelem MUDr. Ferdinand Vlk, pokladníkem Eduard Krammer, účetním Josef Suchý (malíř). Srov. Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 27. dubna 1902; Tamtéž, Dopis Divadelního družstva městské radě ze dne 8. května 1899.

stav divadelního fondu u obce a vrátila do něj zpět veškeré obnosy, které si město půjčilo na jiné účely. Dále bylo na město apelováno, aby opět začalo pravidelně přispívat do fondu, jak se zavázalo.²⁰⁶

Na valné hromadě bylo také usneseno intenzivněji provádět peněžní sbírky. Uskutečněna byla například tzv. „pokladničková akce“, v rámci které byly po nejrůznějších kolínských hotelích a restauracích umístěny malé pokladničky, do kterých mohli přispívat hosté těchto podniků. Na podporu divadelního družstva bylo v Kolíně uskutečněno několik kulturních a vzdělávacích akcí. Asi největší uspořádal spolek ochotníků Tyl dne 24. srpna 1902 na městském ostrově.²⁰⁷

Bohužel obnovení intenzivnější aktivity bylo jen krátkodobé a už po roce se spolek vrátil „do letargie.“²⁰⁸ Na jediné valné hromadě toho roku byl zvolen předsedou opět Václav Formánek, místopředsedou MUDr. Josef Stepan, jednatelem MUDr. Ferdinand Vlka, pokladníkem Emanuel Gottmel a účetním Josef Suchý. Ve stejném složení působil tento výbor až do roku 1910. V roce 1905 vzrostl stav členstva na 83 členů (ovšem už v roce 1906 byl zaznamenán jeho opětovný pokles) a jmění na 62 630,32 K. V roce 1906 vzrostlo jmění jen nepatrně na 65 557,84 K. Ani rok 1908 nepřinesl žádné velké změny. Počet členů zůstal přibližně stejný a majetek spolku mírně vzrostl na 74 088 K. Následovaly další dva roky charakterizované jen minimální činností,²⁰⁹ kdy se faktické fungování spolku omezilo pouze na vybírání příspěvků. Jedním z důvodů byla vážná nemoc a následná smrt agilního jednatele družstva MUDr. Ferdinanda Vlka.

Zásadním zlomem v dějinách spolku a koncem jeho dlouhodobé nečinnosti byl rok 1911. Dne 31. července 1911 totiž zachvátil Zámeckou restauraci velký požár a zničil tak jediné tehdy existující kolínské divadlo.²¹⁰ Tato nešťastná událost mnohé místní ochotníky (a především členy divadelního družstva) vlastně potěšila: „*Proto ubývalo členstva i darů, což odnímalo*

²⁰⁶ Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 27. dubna 1902; Tamtéž, Dopis městské radě ze dne 8. května 1899.

²⁰⁷ Slavnost byla zahájena velkým průvodem městem, ve kterém šlo mnoho místních i cizích ochotníků a jely tři alegorické vozy s názvy Hold Thálii, Strakonický dudák a Hubička. Na ostrově byl pořádán koncert Kmochovy hudby a dále celá řada atrakcí: secesní lékárna, šantán, „konfetové boje“, divadelní výstava, loutkové divadlo, jízda na oslu, taneční parket, bufet a kavárna. Slavnost vynesla necelých tisíc korun. Viz Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 49–50.

²⁰⁸ Konaly se pouze dvě schůze výboru (21. května 1903 a 30. července 1903) a jedna valná hromada (4. června 1903), které se zúčastnilo 16 osob. Srov. SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí.

²⁰⁹ V letech 1909 a 1910 se výbor sešel pouze jedenkrát (3. května 1909), valné hromady se nekonaly vůbec. Srov. Tamtéž.

²¹⁰ *Kolín bez divadla*, Kolínské listy roč. XII, č. 32, 6. srpna 1911, nepaginováno.

činníkům chuť k práci, a proto činnost Družstva od dob postavení Zámeckého divadla byla minimální. Požárem se však věc opět změnila.“²¹¹

Potřeba stavby divadla nabyla znovu aktuálnosti. Nejvíce byly požárem postiženy místní ochotnické spolky, které ztratily vhodný prostor pro svá představení.²¹² Z tohoto důvodu žádal především divadelní spolek Tyl, aby do výboru družstva byl přibrán větší počet ochotníků, což bylo ochotně splněno. Na čtrnácté valné hromadě dne 21. května 1911 bylo zvoleno nové předsednictvo výboru. Předsedou byl určen Václav Formánek, místopředsedou MUDr. Josef Steppan, jednatel JUDr. Josef Bednář, pokladníkem Emanuel Gottmel a účetním Jan Ev. Major.²¹³ Zásadou nového jednatele JUDr. Bednář se výrazně zdokonalilo fungování spolku po stránce administrativní. Bednář založil vůbec první knihu členů družstva, vystavil všem členům nové legitimace, zřídil pokladní knihu a zavedl přesnou evidenci výběru příspěvků. Členové spolku se náborovými akcemi intenzivně snažili získat nové, pravidelně přispívající členy. Vedle toho byla sepsána a v mnoha exemplářích vytištěna výzva k občanům za podporu divadelního družstva.²¹⁴ Přes veškeré snahy se však mnoho „nových duší“ nepřihlásilo. Růst jmění se družstvo snažilo zajistit tím, že požádalo obec i okres o zařazení pravidelného finančního příspěvku na divadlo do každoročního rozpočtu. Mimo to členové ochotnického spolku Tyl pořádali velké podomní a „pokladničkové“ sbírky. V neposlední řadě byly všem velkým kolínským průmyslovým podnikům a peněžním ústavům rozesílány prosby o dary.

Jedinou personální změnou ve výboru družstva v roce 1912²¹⁵ byla výměna osoby pokladníka, nově byl zvolen učitel Josef Lintner. Ostatní členové předsednictva výboru si své funkce udrželi. Koncem roku 1912 měl spolek 93 členů a celkové jmění čítalo 92 476,92 K (74 010,24 K vlastního jmění a 18 466,68 K v obecním fondu). Krátké období, kdy se spolek slibně vyvíjel, však přerušila první světová válka. Poslední předválečná schůze byla svolána

²¹¹ Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně*. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 51–52.

²¹² Jeden z ochotníků vzpomíná na tuto situaci: „*Jak mohl však divadelní život růsti, když byl odsouzen po celá dlouhá léta, co žiji v Kolíně, krčiti se skromně stranou, když divadelní místnosti sloužily více tanci, spolkovým schůzím, a vlastní divadlo bylo tam poslední popelkou? Divadelní zkoušky musely se konati po hospodách, a na jevišti se dostaly na jednu zkoušku.*“ Srov. Jan ŠAUENBERG: *Jak jsme pomáhali ke stavbě divadla v Kolíně*, Tamtéž, s. 84.

²¹³ Viz SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis z valné hromady ze dne 21. května 1911.

²¹⁴ Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 15. května 1919. Text provolání viz SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 112, Tisková dokumentace, č. k. 18, Provolání Kolín sobě z 8. srpna 1911.

²¹⁵ Zvolení na patnácté XV. valná hromada dne 30. prosince 1912 v sokolovně. Srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis z valné hromady dne 30. prosince 1912.

na 11. června 1913.²¹⁶ Poté se činnost družstva na téměř čtyři roky zcela zastavila (kromě vybírání členských příspěvků).

Následující (šestnáctá) valná hromada byla uspořádána až 29. června 1917. Složení výboru se částečně obměnilo. Největší změnou byla resignace dlouholetého předsedy Václava Formánka, který v čele družstva působil již od roku 1897. Nahradil jej dosavadní místopředseda MUDr. Josef Stepan. Dále byli zvoleni: místopředsedou Jan Sklenář (stavitel), jednatelem JUDr. Josef Bednář, pokladníkem Josef Lintner a účetním Václav Sixta (kolínský katolický děkan).²¹⁷ K 31. prosinci 1917 mělo družstvo 89 členů a disponovalo jměním ve výši 119 727,97 K (90 962,22 K vlastního jmění družstva a fond u obce 28 765,78 K).

O rok později se mezi demokratickou a konzervativní částí spolku rozhořel ostrý spor. Liberálnější část družstva v čele s Aloisem Václavem Prágrem navrhovala zásadní inovaci (podle nich zastaralých a nové době naprosto nevyhovujících) stanov. Podstatou této změny bylo, aby všichni členové spolku měli zajištěnou rovnoprávnost při hlasování. (Nové stanovy zaručující rovné postavení všech členů družstva byly nakonec družstvem schváleny a zemskou politickou správou potvrzeny v roce 1919.²¹⁸) Následkem neshod resignovali na sedmnácté valné hromadě (dne 31. května 1918)²¹⁹ někteří z vedoucích funkcionářů spolku - předseda MUDr. Josef Stepan a jednatel JUDr. Josef Bednář (kterému bylo především vyčítáno, že svým zbytečně byrokratickým způsobem úřadování výrazně brzdí reálnou činnost spolku). Bednář následně z družstva zcela vystoupil. Do čela spolku byl nově zvolen předseda Alois Václav Prágr a také obsazení dalších pozic v čele spolku se zásadně změnilo. Místopředsedou byl určen Jan Sklenář, jednatelem Vojta Svoboda (majitel pohřebního ústavu), pokladníkem Ferdinand Falber (účetní cukrovaru) a účetním Bohumil Růžička (klenotník).²²⁰ Místní národně demokratický tisk tuto událost přivítal: „*Stal se tudíž v Divadelním družstvu státní převrat, který přivedl v čelo nové lidi. Doufejme, že zavládne nyní v Družstvu jiný duch a že dočkáme se uskutečnění toho, čeho všichni po léta sobě přejeme, to jest zbudování důstojného divadla v Kolíně.*“²²¹ Stav členstva dosáhl počtu 100 osob a spolkové jmění (i s fondem u obce) stoupl na 127 051,63 K. Nový předseda v drobné

²¹⁶ Tamtéž, Zápis ze schůze výboru ze dne 11. června 1913.

²¹⁷ Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 29. června 1917.

²¹⁸ Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 15. května 1919.

²¹⁹ Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 31. května 1918.

²²⁰ Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 27. června 1918.

²²¹ *Ustavující schůze Divadelního družstva*, Kolínské listy, roč. 16, č. 1, 3. srpna 1918, s. 4.

stati Potřeba a nutnost dalších kulturních podniků v Kolíně poukázal na nezbytnost zbudování divadla v co nejbližší době.²²²

V roce 1918 se ve prospěch družstva konaly mnohé kulturní podniky. Největší akce se odehrály ve dnech 25. – 30. května a 1. – 8. června, kdy kolínské spolky uspořádaly Jubilejní oslavy Národního divadla pod heslem „*Kolín sobě*.“ Celá řada divadelních představení a hudebních produkcí byla doplněna i o několik tematických přednášek.²²³ „*Slavnosti byly velkolepou národní manifestací v posledním roce války a byly korunovány i velkým výtvězkem – pěti tisíci korunami.*“²²⁴

Ve třicátém pátém roce existence (rok 1919) prožívalo divadelní družstvo skutečný rozmach své činnosti. Členstva totiž rychle přibývalo a množily se také větší dary, především od místních průmyslových podniků (Kolinea darovala 5 000 Kč, Lučební závody 5 000 Kč, Spořitelna 1 000 Kč). Největším byl dar 100 000 Kč, který věnoval okres na založení nového fondu, jež nazval: „*Základ okresu kolínského na stavbu divadla na oslavu obnovení samostatnosti československého státu.*“²²⁵ Díky tomu jmění spolku utěšeně narůstalo a na konci roku činilo celkově již 254 525,38 Kč (fond u obce 32 746,03 Kč, fond u okresu 100 000 Kč, jmění družstva 121 779,35 Kč).²²⁶ Mnozí doufali, že akutní otázka nového divadla bude již brzy vyřešena: „*Kolín nemá dosud samostatného divadla, které by vyhovovalo moderním požadavkům a případně sloužiti mohlo za koncertní síň nebo vhodnou dvoranu přednáškovou. O této otázce bylo již mnoho napsáno a mluveno, avšak jediným výsledkem všech diskuzí jest pouhá naděje, že se Kolín snad konečně dočká vlastního stánku umění, aby nezůstal za městy daleko menšími.*“²²⁷ Autor tohoto novinového článku si dále postěžoval, že v Kolíně je několik ochotnických spolků, které ale nejsou schopné koordinovat společnou činnost vedoucí konečně k postavení divadelní budovy. Místním občanům byl trnem v oku především fakt, že blízká Kutná Hora si své divadlo již budovala. „*Kutná Hora*

²²² Alois Václav PRÁGR: *Potřeba a nutnost dalších kulturních podniků v Kolíně*, Kolín 1918.

²²³ Univerzitní profesor Zdeněk Nejedlý měl přednášku „O národním divadle“, Adolf Prokůpek (president českého odboru Zemědělské rady král. Českého) „O významu padesátiletí položení základního kamene k Národnímu divadlu.“ Srov. Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 54.

²²⁴ Tamtéž. K výtvězku slavností viz *Kolínské listy*, roč. 16, č. 1, 3. srpna 1918, s. 5.

²²⁵ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 25, Korespondence s okresním úřadem, Dopis okresního zastupitelstva Divadelnímu družstvu ze dne 31. března 1919.

²²⁶ *Kolínské listy* k tomu napsaly: „*Divadelní družstvo v Kolíně spěje k dosažení svého účelu, stavbě a zařízení rádného divadla v Kolíně. Skvělým příspěvkem okresního výboru kolínského překročilo první čtvrt milion korun a darem obce, jež bude jistě stejně velikým, dosáhne bezmála půl milionu, takže jest naděje na brzké zahájení přípravných prací.*“ Srov. *Kolínské listy*, roč. 18, č. 2, 10. ledna 1920, s. 6.

²²⁷ Julius JAVORSKÝ: *Zábavou k výchově*, in: *Kolínské listy*, roč. 17, č. 3, 18. ledna 1919, s. 3.

staví svoje divadlo. Tato zpráva, jež v posledních dnech do veřejnosti proniká, vrhla temný stín na náš polabský kraj. Opět jedno město, které předstihuje Kolín o celou řadu let.“²²⁸

I následující rok byl pro spolek úspěšný.²²⁹ Na osmnácté valné hromadě (dne 15. května 1919) bylo zvoleno „staro-nové“ předsednictvo: předseda Alois Václav Prágr, náměstek Jan Sklenář, jednatel Ladislav Holý (správce Spořitelny), pokladník Ferdinand Falber a účetní Bohumil Růžička.

Na devatenácté valné hromadě²³⁰ bylo potvrzeno dosavadní vedení družstva, jediná změna byla ve funkci jednatele, do které byl nově zvolen Miloslav Lukeš, úředník Pražské úvěrní banky. V následujícím roce bylo toto předsednictvo potvrzeno. Na konci roku 1921 se počet členů stabilizoval na 165 a celkové jmění vzrostlo na 295 120,02 K.²³¹ V dalších dvou letech vyvíjelo družstvo mizivou aktivitu. Na konci roku 1923 činilo jmění 315 582,29 Kč.²³²

Činnost spolku se opět rozproudila až v letech 1924 a 1925. Na dvacáté druhé valné hromadě (6. března 1924) byli zvoleni předseda Josef Řetovský (ředitel městských úřadů), místopředseda Vojta Svoboda, jednatel Robert Marek (vrchní revident československých státních drah), pokladník Ferdinand Falber a účetní Bohumil Růžička.²³³ V těchto dvou letech za členy spolku přistoupily téměř všechny kolínské spolky a korporace. Byla zorganizována velká podomní sbírka po celém kolínském okrese²³⁴ (vynesla 26 115 Kč) a znovu už z dřívější doby osvědčená „akce pokladničková.“ Jeden z tehdejších členů družstva na toto období vzpomínal: „*Po světové válce jsem viděl, jak různé spolky a instituce vysílaly do Kolína člověka se skleněnou pokladničkou, a ten odtud odnesl velké peníze. Učinil jsem něco podobného. Vybral jsem hezké děvčátko, Vlastičku Beránkovou, zavěsil jsem jí na ramena pokladničku a šli jsme o Božím těle, o slavnostech a při plesech, a vybrali jsme před dva tisíce korun.*“²³⁵ Ve prospěch družstva se konala nejen divadelní představení, ale také například

²²⁸ *To naše divadlo...*, Kolínské listy, roč. 18, č. 51, 13. prosince 1919, s. 2.

²²⁹ O vzrůstu počtu členstva srov. *Družstvo pro postavení divadla v Kolíně*, Kolínské listy, roč. 18, č. 7, 14. února 1920.

²³⁰ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis z valné hromady dne 5. srpna 1920.

²³¹ Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 29. března 1921.

²³² Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 14. června 1923.

²³³ Tamtéž, Zápis z valné hromady dne 6. března 1924.

²³⁴ Žádost o pořádání sbírky k městské radě srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Dopis Divadelního spolku městskému úřadu ze dne 5. listopadu 1924 a kladná odpověď Tamtéž, Dopis městského úřadu v Kolíně Divadelnímu spolku ze dne 7. listopadu 1924. Oznámení sbírky okresu srov. Tamtéž, inv. č. 25, Korespondence s Okresním úřadem v Kolíně, Dopis Divadelního družstva Okresní politické správě ze dne 5. listopadu 1924.

²³⁵ Jan ŠAUENBERG: *Jak jsme pomáhali ke stavbě divadla v Kolíně*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 85.

závody v kuželkách. Pojišťovna Slávie vydala prodejní „cihly.“ Družstvu vynesly tyto akce mnohatisícové dary – např. od Spořitelny 25 000 Kč a od obce 100 000 Kč a od okresu 20 000 Kč.²³⁶

Pro kolínský okres ojedinělou událostí bylo uspořádání velkolepého oslavného divadelního představení „Nesmrtelný vůdce“ k pětistému výročí smrti Jana Žižky z Trocnova, kterého se účastnily veškeré kolínské spolky i jiné korporace: „*Pro pořádání této scény byl upraven ostroh hořejšího ostrova, kde byla vystavěna kulisa skoro sto metrů dlouhá, představující městské hradby s věžemi a branami. Na břehu a částečně na Labi vystavěno obrovské podium, kde se odehrávaly hlavní scény hry. Hlediště bylo řízeno na protějším břehu Labe, a to od městských lázní, až k železničnímu mostu, jež pojalo 10 000 diváků, kteří se sjeli z Kolína a dalekého a širokého okolí. ... Slavnost byla stanovena na neděli po kolínském posvícení, avšak živelná katastrofa, průtrž mračen a déšť, trvající skoro celý týden, rozvodnily Labe tak, že celý ostrov byl skoro zatopen, čímž provedení scény bylo znemožněno. Proto byla slavnost odložena o týden, na první neděli zářijovou, která vynahradila zase svou překrásnou letní pohodou to, co katastrofální minulá neděle zkazila. A byla to pro pořadatelstvo starost nemalá, neboť režie se scénou spojená dosáhla výše přes 50 000 Kč.*“²³⁷ Čistý zisk slavnosti přesáhl 5 000 Kč. Spolkové jmění spolku se vyšplhalo během pouhých dvou let o více než sto procent (na 642 462 Kč).

V roce 1926 byl zvolen výbor ve složení předseda JUDr. Josef Řetovský, místopředseda Alois Václav Prágr, jednatel Robert Marek, pokladník Jan Bareš, účetní Bohumil Růžička a zapisovatel František Skalický. Spolek v tomto období již řadu let usiloval o získání stavební parcely pro budování divadla. Jako nejvýhodnější se jevila klášterní zahrada v centru města, kterou však zástupci kapucínského řádu opakovaně odmítli spolku prodat. Neúspěšná jednání o toto místo vedla nakonec k resignaci velké části členů výboru. Z předsednictva to byl především Robert Marek, který byl ve své funkci nahrazen Ludvíkem Kafkou, ředitelem továrny Prima (zvolen na dvacáté čtvrté valné hromadě dne 3. května 1927). Družstvo mělo tehdy 227 členů a celkové jmění 851 300 Kč (u obce 351 000 Kč, u okresu 173 000 Kč a vlastní jmění 327 300 Kč). Růst jmění družstva se v dalších letech se v důsledku neutěšené hospodářské situace²³⁸ zpomalil. Město nebylo navíc schopné vkládat do fondu slíbenou

²³⁶ Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939*, Kolín 1939, s. 56.

²³⁷ Tamtéž, s. 57.

²³⁸ Srov. KOL. AUTORŮ: *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848–1922*, Praha 2008, s. 131–135.

částku a naopak si z peněz určených pro družstvo ještě půjčovalo. Přesto se v roce 1928 pomohl spolek pochlibit jměním přesahujícím 1 000 000 Kč. Dvacátá pátá valná hromada (29. května 1928) nepřinesla výrazné změny na čelních pozicích spolku. Zvoleni byli předseda JUDr. Josef Řetovský, místopředseda Alois Václav Prágr, jednatel Bohumil Růžička, pokladníkem Jan Bareš a zapisovatelem František Skalický.

Blížilo se jubileum padesátiletého trvání družstva, ve kterém se původně plánovalo položení základního kamene budovy. Jenže spolek nebyl na stavbu divadla stále dostatečně finančně připraven, proto se opět hledaly nové zdroje darů a podpory. Divadelní družstvo se především snažilo přesvědčit místní peněžní ústavy a velké průmyslové podniky, aby se staly přímo členy spolku, a tak je intenzivně zainteresovat na dění okolo plánovaného divadla. Zásadním krokem bylo v tomto smyslu zvolení Ladislava Holého, vrchního ředitele Spořitelny města Kolína, do čela divadelního spolku.²³⁹ Nový předseda dokázal přesvědčit správní radu svého peněžního ústavu, že podpora tak důležité místní kulturní instituce je pro kolínskou spořitelnu povinností. Spořitelna se díky tomu v dalších letech stala jedním z hlavních sponzorů družstva.

V roce 1932 se zdálo, že otázka místa pro družstvo je definitivně vyřešena. Na mimořádné valné hromadě dne 2. března 1932 byla na návrh předsedy Ladislava Holého schválena koupě Markusova dvora a výboru bylo uloženo, aby urychleně připravil vše potřebné pro brzké zahájení stavby.

3. 3 Hledání stavební parcely a vhodného architektonického návrhu pro divadlo

Během dlouhé existence divadelního družstva se postupně uvažovalo o nepřeborném počtu míst, kam by mohlo být divadlo vhodně situováno. Všechny parcely, o kterých se uvažovalo, se nacházela v centru města. Prostor, kde mělo divadlo stát, musel splňovat také další důležité předpoklady, které shrnuli Dr. Vladimír Zákrejs, inženýr Antonín Hlaváček a architekt Jan Mayer v roce 1924 takto: „*Podepsaní prozkoumali situaci části města Kolína n. L. ... přihlížeje: 1) k reprezentativnímu významu nového divadla, 2) rozsáhlosti staveniště včetně příslušných skladišť, 3) snadné dosažitelnosti staveniště, 4) spojení nové budovy divadelní*

²³⁹ Zvolen na dvacáté šesté valné hromadě dne 29. října 1929. Do dalších funkcí zvoleni: místopředseda Alois Václav Prágr, jednatel Bohumil Růžička (klenotník), pokladníkem Jan Bareš (prokurista Spořitelny). Srov. Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 60–61.

s prosperující kavárnou.²⁴⁰ Většina dlouholetých úvah (a také snah) se stále vracela k myšlence postavit divadlo na pozemku klášterní zahrady, která patřila kapucínskému řádu. Jednání s klášterem se táhla od roku 1904 po celých 32 let, aniž by přinesla jakýkoliv výsledek.²⁴¹

Již dva roky po založení družstva, v roce 1885, byla do Hradce Králové poslána žádost o zapůjčení plánů tamního divadla.²⁴² Na valné hromadě v roce 1887 bylo odhlasováno vyzvat některé místní stavitele a architekta Blechu z Prahy,²⁴³ aby zhotovili ideové náčrtky divadla, které by mohlo sloužit asi pro 500–600 osob. Divadelní družstvo ovšem žádalo, aby plány byly vypracovány zdarma, protože zatím nebyla ani vyhledána určitá stavební parcela. O konkrétním místě pro divadlo se poprvé uvažovalo o dva roky později (1889). Jako první se přemýšlelo o zbudování divadla na svatojánském poli.²⁴⁴ Obec byla tehdy požádána o darování tohoto pozemku družstvu. Pro zmíněnou parcelu byly dokonce stavitelem Josefem Karabáčkem²⁴⁵ zhotoveny situační plány. Architekti Blecha a Vratislav Pasovský²⁴⁶ z Prahy byli požádáni o předložení náčrtků na divadlo právě pro tuto parcelu.²⁴⁷

V devadesátých letech devatenáctého století apeloval výbor divadelního družstva na Záložnu, která se po celou dobu existence družstva zajímala o jeho činnost, aby pro budovu divadla zakoupila Pánkovský dvorec, který stál na místě nynějšího parčíku před evangelickou farou (dnes ulice Politických vězňů).

²⁴⁰ Srov. *Výsledek ankety o místu pro divadlo v Kolíně a Kutné Hoře*, Hlas demokracie, roč. 22, č. 51–52, 20. prosince 1924, s. 4.

²⁴¹ Rozsáhlá korespondence k tomu se zachovala ve fondu divadelního družstva: SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo Kolín, inv. č. 17, Pozemek pro stavbu divadla. Shrnutí snah o získání klášterní zahrady viz SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Pamětní spis, nedatováno.

²⁴² SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis z valné hromady dne 18. dubna 1885.

²⁴³ Pravděpodobně se jednalo o někoho z „architektonického klanu Blechů.“ Buď městského stavitele v Karlíně Josefa Blechu (11. září 1841 Štítary u Kolína – 13. července 1900 Praha) nebo jednoho z jeho bratrů Matěje Blechu (16. července 1861 Štítary u Kolína – 18. prosince 1919 Karlín) nebo Aloise Blechu. Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 67–71.

²⁴⁴ Zádušní pole kostela sv. Jana Nepomuckého.

²⁴⁵ Josef Karabáček, stavitel v Kolíně. Narozen v roce 1854 v Semeringu. V letech 1873–75 studoval inženýrské stavitelství na české technice v Praze, ale není známo, zda tuto školu také dokončil. V roce 1883 se stal členem SIA. O jeho činnosti není téměř nic známo. Pouze se ví, že v roce 1895 mu byla svěřena stavba objektu Záložny v Kolíně podle cizího projektu. Viz KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 298.

²⁴⁶ Vratislav Pasovský (1854 Kostelec nad Orlicí – 24. května 1924 Praha) – architekt a stavitel v Praze. V letech 1871–76 studoval stavitelství na české technice v Praze, od roku 1879 navštěvoval Akademii ve Vídni. Člen SIA a pravděpodobně také české matice technické. Od roku 1898 členem stavební komise městské rady v Praze, od roku 1901 pražským stavebním radou. Od roku 1890 také předsedou Klubu českých turistů. Viz KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 481.

²⁴⁷ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis z valné hromady dne 13. prosince 1889.

Jak již bylo řečeno, v roce 1904 se začalo s řádem kapucínů jednat o prodeji či darování části klášterní zahrady. Protože však klášter neprojevoval velkou ochotu pozemek prodat, byla v roce 1905 „zaslána obci petice, v které žádáno, aby se městské zastupitelstvo staralo o místo pro divadlo, ježto vhodná místa se zastavují.“²⁴⁸ O rok později požádal divadelní spolek městskou radu přímo o zakoupení domu pana Frauenberga za částku 19 000 K. Žádost však nenašla v městské radě dostatečnou podporu. Proto se začalo uvažovat o jiných místech, která tehdy byla na prodej: stavební pozemek na Vinařickém náměstí (kde byl později postaven sbor Církve československé), dům pana Poláčka v Jungmannově třídě (čp. 41, dnes ulice Politických vězňů) a dokonce i fara místního evangelického kostela.²⁴⁹

Ve schůzi dne 26. března 1905 předložil pražský architekt Vratislav Pasovský rozpočet na divadlo. Odhadl, že náklad na stavbu divadelní budovy pro cca 600 osob (což odpovídalo možné návštěvnosti v kolínských poměrech) by se vyšplhal asi na 40 000 až 50 000 zl.²⁵⁰

V roce 1908 spolek opět apeloval na kolínskou obec, aby s ním spolupracovala při hledání vhodného místa. Divadelní spolek požadoval věnování pozemku v ulici Na Hradbách vedle domu pana Frauenberga. Tentokrát měla žádost mnohem větší šanci na úspěch, protože ji aktivně podporoval tehdejší purkmistr města Kolína Antonín Sládek, který dokonce nařídil městské stavební kanceláři vypracování situačního plánu, který poté předložil obecnímu zastupitelstvu s návrhem na věnování zmíněného pozemku družstvu. Schválení ale narazilo na odpor advokáta JUDr. Josefa Bednáře: „*který z nevysvětlitelné příčiny podal proti tomuto usnesení obecního zastupitelstva protest k nejvyšší instanci. Je nepochopitelné, že člen Družstva a jeho pozdější jednatel měl takový zájem na tom, aby toto místo družstvu nepřipadlo. Protest byl u nejvyšší instance zamítnut a usnesení obecního zastupitelstva o věnování pozemku tak nabylo platnosti, ale divadelní družstvo o tom nebylo informováno, a tak se stalo, že nebylo později na obci vymáháno, ač se tak cestou zákonnou mohlo státi.*“²⁵¹

Po ztroskotání tohoto do té doby nejslibnějšího jednání, se v letech 1909–1910 uvažovalo také o koupi domu pana Frauenberga v Prokopově třídě (dnes ulice Politických vězňů).²⁵²

²⁴⁸ Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 50.

²⁴⁹ Srov. Tamtéž.

²⁵⁰ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis ze schůze výboru dne 26. března 1905.

²⁵¹ Srov. Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 51.

²⁵² Srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí, Zápis ze schůze výboru dne 30. dubna 1911.

Ve schůzi výboru dne 3. května 1909 jednal spolek opět o staveništi pro divadlo se zástupci obce, kterým byla podána petice obsahující podmínky divadelního družstva: „*Spolek Divadelní družstvo jest ochoten koupiti dům pana Frauenberga v Prokopově třídě, když obec navzájem splní tyto podmínky: 1) Obec věnuje celé staveniště „Na hradbách“ i s domem pana Taubra (nynější průchodící dům) družstvu bezplatně, 2) Obec povede svým nákladem správu obou domů tak, aby Družstvu žádné ztráty nevznikaly, a nadto nahradí Družstvu onen rozdíl, který by eventuelně vznikl mezi výnosem z obnosu, který Družstvo do koupi domu by investovalo, a 4 ½ % výnosem z vkladu ve stejné výši, které by mělo družstvo u Úvěrní banky uloženy. 3) Tyto podmínky zavazuje se obec plniti až do konečného postavení budovy divadelní.*“²⁵³ Jednání ovšem neneslo žádné ovoce. Pan Frauenberg si totiž prodej domu nakonec rozmyslel.

Po výrazném utlumení činnosti spolku v době války (kdy se činnost na několik let fakticky zastavila) se v roce 1917 začalo opět intenzivně jednat o získání pozemku pro divadlo. Objevilo se několik návrhů, kde by mohla budova stát. Jako hlavní se jevily tyto lokality: dům Audolenských (tam bylo divadlo později postaveno), dům pana Vacka vedle měšťanské školy na Svatojánském poli (pravděpodobně objekt Vackovy sodovkárny), zahrada pana Battisty v Havlíčkově třídě (dnes Kutnohorská ulice), Víznerův hostinec na Kouřimském předměstí (dnes Legerova ulice), Linhartovský dvorec u Čechových sadů (dnes Legerova ulice), parcela pana Konopky (po shořelé stodole) v Palackého třídě (dnes Pražská ulice), Sklenářův špýchar (bývalý josefínský špýchar v ulici Za Quintinem), starý městský pivovar vedle radnice a v neposlední řadě znovu pozemek klášterní zahrady.

Ač se uvažovalo o mnoha různých variantách, stále převažoval názor, že nejvhodnější by přece jen byla parcela kapucínské klášterní zahrady. (Kolínské noviny Hlas demokracie v roce 1919 napsal: „*Nesmí se zapomínat též na jediné vhodné místo pro budoucí divadlo – klášterní zahradu – a jest mravní povinností všech vlivných činitelů, aby bezpečné získání místa toho neprodleně uskutečnili.*“²⁵⁴) Pro tuto myšlenku byli získáni v roce 1919 i někteří členové městské rady²⁵⁵ a obecního zastupitelstva, které slíbilo, že poskytne kapucínskému klášteru náhradou jiný pozemek. Po mnoho let se pak jednalo s kapucíny o tom, za který pozemek jsou svou klášterní zahradu ochotni vyměnit.²⁵⁶

²⁵³ Tamtéž, Zápis ze schůze výboru dne 3. května 1909.

²⁵⁴ *To naše divadlo...*, Kolínské listy, roč. 17, č. 51, 13. prosince 1919, s. 3.

²⁵⁵ Srov. SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady ze 12. dubna 1919, Zápis ze zasedání městské rady dne 30. dubna 1919.

²⁵⁶ Srov. například SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 17, Pozemek pro stavbu divadla, Dopisy Městského úřadu v Kolíně Divadelnímu družstvu ze dnů 18. listopadu 1924, 5. února 1925 a 7. února 1925;

V roce 1924²⁵⁷ se zdálo, že jednání s kapucíny konečně pokročila. Národně demokratický tisk tvrdil, že divadlo bude již brzy postaveno: „*Otázka postavení samostatné divadelní budovy v Kolíně počíná se ... dostávat do stádia, ve kterém možno mluvit o realizování dlouholetého plánu všech přátel umění v našem městě. ... otázka místa spěje rovněž k úspěšnému rozhodnutí.*“²⁵⁸ Řádový provinciál Norbert Smejkal totiž zaslal obci listinu, ve které sděluje, že proti směně části klášterní zahrady za jiný pozemek nic nenamítá. Pouze žádal o písemnou záruku, že pozemek bude určen výhradně pro divadlo, což bylo obcí i divadelním spolkem přislíbeno. „*Bohužel radost výboru ... byla předčasná. Zase se kladly nové a nové překážky a zase znova a znova se jednalo s řádem kapucínů, neboť toto místo stále bylo považováno za nejlepší.*“²⁵⁹

Po neúspěšném výsledku deputace do Prahy k provinciálovi řádu²⁶⁰ v roce 1926²⁶¹ a po mnoha jiných intervencích a nekonečných jednáních, bylo rozhodnuto ukončit snahy o získání klášterní zahrady. Někteří členové výboru tím byli nakolik znechucení, že se vzdali svých funkcí.²⁶² Ale už v roce 1928 se spolek znovu vrátil k přerušeným jednáním s klášteřem, která však opět ztroskotala jako už několikrát v dřívější době. Přesto se ještě i během realizace stavby objevily nové snahy o získání klášterní zahrady, „*kteřá jest 30 let ideálem a touhou všech správ Divadelního družstva a všeho umění milovného občanstva.*“²⁶³

Tamtéž, Dopis divadelního družstva faráři Aloisu Tylínkovi ze dne 9. února 1925, 28. února 1925 a 22. března 1925; Tamtéž, Dopis Divadelního družstva provinciálatu řádu kapucínů ze dne 27. února 1925.

²⁵⁷ Klášterní zahrada byla považována stále za nevhodnější místo, přesto byla zvolena komise, která měla najít tři nevhodnější místa pro divadlo. (architekt dr. Vladimír Zákrejs, architekt Jan Mayer a vrchní stavební rada inž. Antonín Hlaváček). Srov. *Ku stavbě kolínského divadla přece brzy dojde*, Hlas demokracie, roč. 22, č. 48, 29. listopadu 1924, s. 4. Srov. také SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 17, Pozemek pro stavbu divadla, Dopis Divadelního družstva městské radě ze dne 5. listopadu 1924; Tamtéž, Dopis městského úřadu Divadelnímu družstvu ze dne 8. listopadu 1924.

Kolínské noviny Hlas demokracie dokonce uspořádaly anketu, ve které se mohl kdokoli z místních občanů vyjádřit k otázce, kde by mělo stát divadlo. Srov. *Kde chcete, aby stálo divadlo v Kolíně a kde v Kutné Hoře?*, Hlas demokracie, roč. 22, č. 49, 6. prosince 1924, s. 1; *Výsledek ankety o místu pro divadlo v Kolíně a Kutné Hoře*, Tamtéž, č. 51–52, 20. prosince 1924, s. 4; *K anketě o volbě místa pro divadlo v Kolíně a Kutné Hoře*, Tamtéž, roč. 23, č. 1, 3. ledna 1925, s. 3–4; *K anketě o volbě místa pro divadlo v Kolíně a Kutné Hoře*, Tamtéž, č. 3, 17. ledna 1925, s. 1.

²⁵⁸ *Přispějte na stavbu divadla v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. 22, č. 45, 8. listopadu 1924, s. 3.

²⁵⁹ Srov. Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně*. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 59.

²⁶⁰ Složení deputace: Robert Marek (jednatele Družstva), Boh. Růžička (člen z výboru) a starosta města Julius Komrs.

²⁶¹ V té době mělo již družstvo dokonce připraven koncept směnné smlouvy s klášteřem, k jejíž realizaci ovšem nikdy nedošlo. Srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 17, Pozemek pro stavbu divadla, *Směnná smlouva*.

²⁶² Srov. kapitola *Dějiny Družstva pro postavení divadla v Kolíně*.

²⁶³ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, *Korespondence s Městským úřadem v Kolíně*, Pamětní spis, nedatováno.

Zmiňoval se o tom i architekt Jindřich Freiwald:²⁶⁴ „ale výsledek – při známé nemožnosti získání pozemku církevního – nemohlo se stát nic jiného, než oddálení stavby o mnoho let. Proto radikálněji již paralysovány neplodné názory jednotlivců a byl jsem přímo pověřen rychlým vypracováním stavebních plánů.“²⁶⁵

Zajímavý návrh na umístění divadla se objevil v roce 1927. Divadlo mělo být zřízeno na horním kolínském ostrově. Autor návrhu, architekt Josef Hátle, vyzdvihoval klady takového řešení: „1) Levný pozemek od vodocestného ředitelství, 2) Divadlo uprostřed města,

²⁶⁴ Jindřich Freiwald, akademický architekt a inženýr působící v Braníku a později v Karlíně, se narodil 6. června 1890 v Hronově. Zemřel v květnu 1945 v Praze (padl za Pražského povstání). Po studiích na vyšší stavební průmyslové škole asistoval u profesora Antonína Balšánka (se kterým spolupracoval na projektech interiérů Obecního domu na Starém Městě pražském a na projektu záložny ve Vršovcích). Školení posléze uzavřel na Akademii v Praze, kde studoval na škole architektury Jana Kotěry (1913). Od roku 1920 byl podílníkem firmy Východočeská stavební a betonářská společnost s r. o. v Hradci Králové, později se stal společníkem projekční kanceláře Freiwald & Böhm, kde měl na starosti spíše stránku architektonickou. V roce 1924 vydali o své činnosti reklamní publikaci Naše stavby. Byl členem Společnosti inženýrů a architektů, České technické akademie a předsedou Společenstva stavitelů v Praze.

Specializoval se především na stavbu činžovních domů, spořitelny a divadelních budov. V roce 1919 se umístil na III. místě v soutěži o levné byty, jeho návrh byl publikován v časopise Stavitel, kde uveřejnil rovněž II. místem oceněný projekt činžovního domu pro Bubeněč. V roce 1921 publikoval své návrhy dvojdomku pro venkovské město a dělnický čtyřdomek (zamýšlený pro Opavu), jako typy laciného bydlení pro všechny. Z let 1922–1923 pochází jeho kubizující projekt městských nájemních domů čp. 19 – 23 v Kolíně. V roce 1924 pochází jeho návrh urbanistické úpravy severní strany Náměstí legií v Pardubicích a pro toto město také navrhnul v Havlíčkově ulici trojici obytných domů, které byly vystavěny v letech 1922–1923, resp. 1923–1924. V roce 1925 se umístil na II. místě v soutěži o projekt na různé typy rodinných domků pro zahradní město Spořilov (Praha XIII). V roce 1925 stavěli se společníkem J. Böhmem I. českou vzájemnou pojišťovnu v Hradci Králové v Divišově ulici, v červenci 1925 navrhli a pak do roku 1933 budovali nájemní dům pro zaměstnance Elektrických drah ve Střešovicích v ulici Na Malovance. V roce 1927 obsadil III. místo v konkursu na domky v Polabí (Mělník). V roce 1928 se dostali do užší soutěže na budovy filiálky Národní banky v Táboře a posléze byli vyzváni k vypracování definitivních plánů. V roce 1930 byla podle jejich návrhu postavena spořitelna na náměstí v Sušici. Ze stejného roku pochází budova Národní banky v Táboře. V roce 1929 vytvořil Freiwald soutěžní návrh na novou spořitelnu v Chrudimi, s nímž se umístil na III. místě. V roce 1931 se návrh Freiwalda a Böhma dostal do užší soutěže o nové divadlo v Chrudimi, které pak v letech 1931–1934 projektovali, i když jako nejlepší byl uznán návrh Karla Řepy. V konkursu o náčrtky na obecní spořitelnu v Novém Městě na Moravě z téhož roku (1931) získali III. cenu, v konkursu na městskou spořitelnu v Klatovech obdržel II. cenu, v soutěži o školy v Polici nad Metují se dělil s Milanem Babuškou o rozdělenou I. až II. cenu. Před rokem 1932 navrhoval divadlo v Hronově nad Metují. V roce 1934 stavěli v Dejvicích v ulici Nad Šárkou, v Sušické ulici a v ulici Na Pískách funkcionalistický obytný dům a kancelářský dům (upravený oběma znovu již v roce 1936). Někdy kolem roku 1933 navrhoval spořitelnu v Úpici, z roku 1934 pochází spořitelna v Libodnici. Za jeho účasti vznikla ve stejné době i budova spořitelny v Mělníku, kde později (1938) postavil hospodářskou záložnu. V letech 1933–1934 postavil nájemní dům v Bubenči. V letech 1934–1938 údajně realizovali projekt Oldřicha Starého na domu Svazu československého díla na Národní třídě (Nové Město). Z roku 1936 pochází spořitelna v Železném Brodě, rovněž ale funkcionalistický obytný dům s obchody ve Vokovicích na Kladenské ulici. V letech 1938–1939 projektovali a postavili funkcionalistický nájemní dům v Praze v ulici Na Poříčí. Údajně podle projektu Ervina Katona dále stavěli funkcionalistický nájemní dům v Masné ulici na Starém Městě Pražském. Jindřich Freiwald stavěl budovy spořitelny v Kolíně, v Červeném Kostelci, Bělé pod Bezdězem, Jaroměřicích, České Skalici. Zabýval se rovněž sociálním bydlením, pochází od něj hornické kolonie v Duchcově, Ervénicích a Chustu. Dále spořitelna v Moravské Ostravě a kostel Československé církve evangelické v Novém městě nad Metují. Svými projekty pronikl i do zahraničí – na podkladě konkursu vypracoval plány státní opery v Teheránu (Irán). Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 184–185.

²⁶⁵ Jindřich FREIWALD: *K projektu divadla*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník vydaný divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 90.*

3) *Žádný výkop základů*, 4) *Ostrov by se dal upravit za přírodní divadlo*, 5) *V suterénu by se dal zřídit biograf neb sál k různým účelům*.²⁶⁶ Svůj projekt uveřejnil Josef Hátle také v místním tisku.²⁶⁷ Návrh se sice mnoha členům družstva zamlouval, nebyl však akceptován a to hned z několika závažných důvodů. Budova by jednak značně trpěla (například při záplavách, které se tehdy v Kolíně téměř každoročně opakovaly), stavba základů by byla velmi nákladná a navíc by hučící jez rušil provoz divadla. Ve stejném roce²⁶⁸ byl přednesen také návrh stavitelů Koudelky a Otakara Moravce, aby bylo zrekonstruováno vyhořelé Zámecké divadlo nebo jiná část zámeckého pivovaru.

V průběhu dvacátých let byly volné parcely v centru města postupně zastavovány, až zůstalo v centru města fakticky jediné místo, které přicházelo v úvahu pro budovu divadla – dům pana Cinka. Ten byl zakoupen městskou obcí za 170 000 Kč.²⁶⁹ (Náklad byl uhrazen z divadelního fondu.) Parcela však byla na stavbu solidní a dostatečně velké divadelní budovy nedostačující, a proto se začalo jednat s majiteli sousedního pozemku (dědici Weissbergovými) o koupi části jejich pozemku. Ti sice prodej odmítli, přesto se však počítalo s tím, že i kdyby v tomto prostoru divadlo nebylo nikdy postaveno, dalo se jako lukrativní velmi výhodně prodat.

Na začátku třicátých let se uvažovalo (kromě jiných alternativ²⁷⁰) také o adaptaci staré budovy gymnázia nejen pro potřeby divadla, ale zároveň i pro jiná kulturní zařízení. Objevily se také snahy použít peníze družstva pro stavbu spolkového kulturního domu s divadlem a restaurací nebo kavárnou, proti čemuž se ale divadelní výbor ostře ohradil a tyto snahy znemožnil.

V roce 1932 došlo k zakoupení rozsáhlého pozemku Markusova dvora na náměstí Republiky o rozloze 1 800 m² za 330 000 Kč. Toto místo bylo pro stavbu dostatečně velkého divadla přiměřené a navíc bylo vhodně situované na Pražském předměstí nedaleko hlavního

²⁶⁶ Srov. Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 59.

²⁶⁷ Josef HÁTLE: *Ideový plán na umístění divadla v Kolíně*, Polabská Stráž, roč. IX, č. 13, 2. dubna 1927.

²⁶⁸ Dvacátá čtvrtá valná hromada, konala se dne 3. května. Srov. Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 59.

²⁶⁹ Schválení koupě této reality viz SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Dopis městského úřadu v Kolíně Divadelnímu spolku ze dne 16. června 1928; Tamtéž, Smlouva mezi Divadelním fondem a městským úřadem v Kolíně ze dne 19. června 1928.

²⁷⁰ Uvažovalo se ale i o plánech na místo, které již divadlo mělo. Inženýr Lev Veletovský byl požádán, aby vypracoval tři půdorysy divadla pro 700 – 1 000 osob, čemuž on ochotně vyhověl. Srov. Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 61.

kolínského náměstí. Koupě byla schválena na mimořádné valné hromadě divadelního družstva dne 2. března 1932.²⁷¹ O několik měsíců později (1. ledna 1933) pak přešel pozemek do majetku družstva.

3. 4 Dary na divadlo²⁷²

Finanční náklad na divadlo byl po zadání stavebních prací odhadnut na 2 760 046 Kč. Divadlo disponovalo ve chvíli rozhodnutí o započetí stavby (k 30. červnu 1937) 2 212 406,73 Kč. Z této sumy musela být ještě vyplacena částka 116 250 Kč za pozemek od dědiců Weissbergrových.²⁷³ Stavba divadla by nebyla možná bez celé řady dárců a sponzorů. Mezi největší mecenáše patřily místní peněžní ústavy (Spořitelna města Kolína, Záložna, Okresní hospodářská záložna a Občanská záložna), obec a okres Kolín, zemský správní výbor, ministerstvo veřejných prací,²⁷⁴ kolínské spolky (především Spolek divadelních ochotníků Tyl. Dále baráčníci, Vlasákova hudba, Kolínská filharmonie a jiné), kolínské průmyslové podniky a firmy a v neposlední řadě celá řada jednotlivců. Přes přízeň mnohých subjektů si družstvo nakonec muselo vzít půjčku ve výši 600 000 Kč.²⁷⁵

Obec města Kolína založila v době, kdy byl starostou Čeněk Kříčka²⁷⁶ divadelní fond, do kterého se střídavou intenzitou střádala peníze na nový stánek Thálie.²⁷⁷ Většími částkami byl dotován až od doby působení starosty Julia Komrse.²⁷⁸ Celkově odevzdalo město divadlu 504 286,93 Kč. „*Městská obec je prvním a největším mecenášem divadla.*“ Obec navíc na svůj náklad upravila okolí staveniště divadla a postarala se o vybudování a vydláždění

²⁷¹ Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 59.

²⁷² Zachovalo se množství darovacích smluv jednotlivých korporací i jednotlivců, poděkování divadelního družstva a seznamů dárců z jednotlivých let. Srov. SOkA Kolín, *Divadelní družstvo v Kolíně*, inv. č. 107, Příspěvky divadlu. Seznamy dárců byly v roce 1938 uveřejněny v kolínském tisku. Srov. SOkA Kolín, f. *Divadelní družstvo v Kolíně*, inv. č. 53, Korespondence s místními redakcemi. Srov. také Ladislav HOLÝ: *Financování stavby divadla*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 109–114.

²⁷³ Trhová smlouva mezi obcí a družstvem byla podepsána dne 7. prosince 1937. Srov. SOkA Kolín, f. *Divadelní družstvo v Kolíně*, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Dopis městského úřadu Divadelnímu družstvu ze dne 7. prosince 1937, věc: trhová smlouva mezi obcí a Divadelním družstvem.

²⁷⁴ Srov. SOkA Kolín, f. *Divadelní družstvo v Kolíně*, inv. č. 24, Korespondence s ministerstvy.

²⁷⁵ Srov. SOkA Kolín, f. *Divadelní družstvo v Kolíně*, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Koncept dopisu Divadelního družstva Městskému úřadu ze dne 9. března 1940.

²⁷⁶ Čeněk Kříčka byl starostou v letech 1902–1904. Kříčka byl také architektem a stavitelem, narodil se v roce 1858 v Libici nad Cidlinou. Srov. Jaroslav SCHNEIDER: *Ročenka města Kolína a okresu*, Kolín 1941, s. 132.

²⁷⁷ Viz kapitola o vývoji družstva.

²⁷⁸ Starostou v letech 1923–1930. Srov. Jaroslav SCHNEIDER: *Ročenka města Kolína a okresu*, Kolín 1941, s. 132.

Bezručovy ulice.²⁷⁹ Dále obec vyšla družstvu ochotně vstříc při odpisu a slevách na nejrůznějších poplatcích a dávkách spojených se stavbou.²⁸⁰ Také u okresu byl založen²⁸¹ speciální fond, jehož výtěžek směřoval na stavbu divadla. Divadlu byla odevzdána částka 129 810 Kč a dále nominále 200 000 Kč 4 ½ % státní půjčky na obranu státu, 63 celých státních stavebních losů, jeden amortizační list celého, dva výherní listy dílčích a 195 výherních listů celých státních losů.²⁸² Zemský výbor poskytl v roce 1938 subvenci 20 000 Kč a o rok později znovu stejnou částku.²⁸³

Mnohé kolínské finanční ústavy poskytly družstvu značné finanční dary.²⁸⁴ Místní záložny se o činnost spolku zajímaly už od doby jeho založení. Celková částka, kterou přispěly k realizaci nového divadla, dosáhla v případě Občanské záložny 229 205 Kč (a dále 10 000 Kč na úpravu okolí staveniště jako nouzovou stavbu pro nezaměstnané). Okresní hospodářská záložna věnovala 39 000 Kč.

Spořitelna darovala spolku nejprve 122 066,94 Kč, poté v roce 1934 k oslavě svého čtyřicetiletého jubilea ještě 350 000 Kč a dále 15 000 Kč na úpravy okolí a staveniště,²⁸⁵ které byly prováděny jako nouzové práce v rámci akcí pro nezaměstnané. Celkem se tedy jednalo o částku 487 066,94 Kč. Když se v květnu roku 1938 ukázalo, že část prací bude muset být provedena za zvýšené ceny proti předpokládanému rozpočtu,²⁸⁶ přispěly kolínské peněžní ústavy dalšími částkami. Spořitelna města Kolín 300 000 Kč, Okresní hospodářská záložna v Kolíně 200 000 Kč a Záložna v Kolíně 100 000 Kč.

²⁷⁹ Žádost družstva o vybudování ulice a úpravu okolí staveniště srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Dopisy Divadelního družstva Městskému úřadu v Kolíně ze dnů 15. listopadu 1938, 10. února 1939 a 4. května 1939.

²⁸⁰ O další finanční příspěvky žádalo Divadelní družstvo po dostavbě objektu na splácení zmíněné půjčky. Srov. např. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Dopisy Divadelního družstva městskému úřadu ze dnů 9. března 1940 a 17. března 1941; Tamtéž, Dopisy Divadelního družstva Vilému Pelzlbauerovi (předsedovi správní komise města Kolína) ze dnů 10. prosince 1943 a 15. prosince 1944; Tamtéž, Dopis Viléma Pelzlbauera Divadelnímu družstvu ze dne 27. prosince 1944.

²⁸¹ Fond byl založen za působení Ladislava Radimského, který byl okresním starostou v letech 1913–1919. Ladislav Radimský byl povoláním mlynář. Narodil se v roce 1871 v Kolíně, zemřel 1922. Srov. Jaroslav SCHNEIDER: *Ročenka města Kolína a okresu*, Kolín 1941, s. 133.

²⁸² Ladislav HOLÝ: *Financování stavby divadla*, in: Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 111. Jiné údaje jsou uvedeny v dochovaném dopise ze dne 19. června 1937, později však mohlo být dojednáno zvýšení částky. Srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 25, Korespondence s Okresním úřadem, Dopis Okresního úřadu Divadelnímu družstvu ze dne 19. června 1937.

²⁸³ Srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 24, Korespondence s ministerstvy, Dopis Divadelního družstva ministerstvu veřejných prací ze dne 16. října 1940.

²⁸⁴ Srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 27, Korespondence s finančními úřady a ústavy.

²⁸⁵ Srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Dopis Spořitelny města Kolína Městskému úřadu v Kolíně ze dne 13. července 1938.

²⁸⁶ Srov. Tamtéž, Dopis Divadelního družstva Městskému úřadu v Kolíně ze dne 22. září 1939.

Spolek divadelních ochotníků Tyl sehrál ve prospěch divadla celou řadu představení a uspořádal několik akcí, které se nadlouho zapsaly do povědomí kolínské veřejnosti.²⁸⁷ Tyl založil také speciální fond na zřízení jeviště a na dekoraci divadla. Celkově věnoval Tyl částku 60 614 Kč. Výnosy svých koncertů darovala několikrát Vlasáková hudba. Baráčníci a další kolínské spolky se podílely na mnoha slavnostech pořádaných ve prospěch divadelního družstva.

Jak již bylo zmíněno, některé stavební úkony na stavbě divadla byly realizovány v rámci nouzových prací, na které ministerstvo sociální péče uvolnilo 46 406 Kč.

Na financování stavby divadla se účastnili také četní jednotlivci, kteří buď novou stavbu přispívali penězi (Čeněk Kříčka, zakládající člen družstva – 25 000 Kč²⁸⁸ v cenných papírech a 20 000 Kč v hotovosti, Marie Krčmářová²⁸⁹ – 12 186 Kč) nebo zdarma vykonali některé práce spojené s projektováním a realizováním divadla. Architekt divadla Jindřich Freiwald například vypracoval některé části plánů zdarma a nezištně poskytoval divadelnímu družstvu rady během samotného provádění stavby. Antonín Hlaváček si za několik let, kdy vykonával stavební dozor, neúčtoval žádný plat. Zdarma také kontrolovala a přepočítával účty, podílel se na ofertním řízení i zadávání jednotlivých prací. Bezplatná byla také advokátní a právní pomoc JUDr. Jana Gronycha a notáře Julia Stříbrného.

Některé firmy, které se podílely na stavbě divadla, si nevyžádaly zaplacení jimi dodaného materiálu (např. Lev Veletovský, J. Hulík nebo bratři Jan a Josef Kasparidesové), většina firem provedla práce bez finančního zisku.

Přesto musel stavbou finančně vyčerpaný spolek odložit část dekorativních prací (např. sochy na průčelí, mramorové obklady vestibulu a foyer, malířské a umělecké kovářské práce či obrazy) do doby, kdy bude opět solventní. Většina z nich zůstala do dnes pouze ve Freiwaldových plánech a návrzích.

²⁸⁷ Viz kapitola o vývoji družstva.

²⁸⁸ Čeněk Kříčka daroval družstvu peníze v roce 1933 u příležitosti svých 75. narozenin. Poděkování družstva za dar viz SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 36, Korespondence s Čeňkem Kříčkou, Koncept dopisu Divadelního družstva architektu Čeňku Kříčkovi ze dne 13. února 1933.

²⁸⁹ Peníze byly družstvu darované závětí. Vyřízení pozůstalosti se táhlo delší dobu. Viz SOkA Kolín, Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 107, Příspěvky divadlu, Dopis Divadelního družstva okresnímu soudu ze dne 13. února 1933; Tamtéž, Odevzdávací listina okresního soudu k závěti Marie Krčmářové ze dne 20. května 1933; Tamtéž, Dopis Julia Stříbrného Divadelnímu družstvu ze dne 22. ledna 1934.

3. 5 Projekt divadla na Náměstí republiky

Zároveň s definitivním získáním objektu Markusova dvora (začátkem roku 1933) do majetku Družstva, bylo usneseno, aby dům pana Cinka v Havlíčkově ulici, který družstvo již vlastnilo (a kde dnes divadlo stojí), byl dán do prodeje.²⁹⁰ „*Bohudík se nenašel kupec, který by dal požadovanou Družstvem cenu, a tak jediné se stalo, že toto místo bylo pro divadlo zachráněno.*“²⁹¹

Celý rok 1933 věnovalo družstvo intenzivním přípravám ke stavbě, aby mohlo být v co nejkratší době přikročeno k realizaci projektu divadla. Především jednatel družstva Ladislav Holý se postaral o získání předběžných rozpočtů a návrhů na budovu divadla. V zájmu toho, aby se stavba co nejvíce urychlila a také aby se ušetřily náklady, bylo upuštěno od vypisování veřejné ofertní soutěže a projekt byl zadán inženýru Jindřichu Freiwaldovi, který měl za sebou již kladně hodnocené projekty divadel v Chrudimi, v Hronově a v Poděbradech.²⁹² Navíc byl i v samotném Kolíně znám několika svými dosavadními projekty (především Spořitelny a městských nájemních domů ve městě i na Zálabí).²⁹³ O vytyčení a nivelizování koupeného místa byl požádán inženýr Lev Veletovský. Zanesení parcely do pozemkových knih jako majetku divadelního družstva provedl advokát JUDr. Jan Gronych.²⁹⁴

Pozemek Markusova dvora měl celou řadu kladů, které ho předurčovaly k postavení účelné divadelní budovy.²⁹⁵ Neobyčejně výhodný byl samotný sklon pozemku, který umožňoval bez velké finanční investice a složitých úprav terénu vytvořit hlediště, které by se mírně svažovalo směrem k jevišti, jež mělo ležet v nejnižším bodě. Sklon pozemku navíc umožňoval výhodné umístění bytu správce a provozně divadelního příslušenství. Příznivá byla též dostatečná rozloha parcely, poskytující prostor pro nevázanost půdorysné koncepce a

²⁹⁰ Žádost divadelního družstva o odprodej tohoto pozemku a kladná odpověď městské rady viz SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Koncept dopisu Divadelního spolku městské radě ze dne 17. května 1932; Tamtéž, Dopis Městského úřadu v Kolíně Divadelnímu družstvu ze dne 23. června 1932.

²⁹¹ Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 61.

²⁹² Srov. *Divadla Jindřicha Freiwalda*, in: Jiří HILMERA: *Česká divadelní architektura*, Praha 1999, s. 119–122.

²⁹³ Mnohé projekty realizované v Kolíně popisuje Freiwald v propagační publikaci firmy Freiwald – Böhm. Viz Jindřich FREIWALD: *Naše stavby*, Praha 1924.

²⁹⁴ Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 61.

²⁹⁵ Srov. Jindřich FREIWALD: *K projektu divadla*, Tamtéž, s. 87–89.

pro pohodlnou technickou dostupnost jeviště prostřednictvím manipulačního dvora, který mohl být dobře přístupný ze zadní ulice.

Jindřich Freiwald navrhnul pro parcelu Markusova dvora několik možných variant divadelní budovy. (obrazová příloha, obr. č. 2 – 6) Nejvýhodnější se jevila varianta, která využívala všech výše popsaných kladů pozemku – totiž divadlo s hlavním průčelím proti pivovaru. Tak by se využilo nejen již zmíněného sklonu terénu, ale také by před vstupem do divadla zůstal volný prostor pro náměstíčko, kde se mohli shromažďovat přicházející návštěvníci neomezující silniční provoz. Toto řešení by navíc umožnilo zachovat na parcele stojící kapličku, jež by společně se vzrostlými stromy vytvořila okolo divadla příjemné prostředí. Hledištní část sálu divadla by byla tvarována do půlkruhu, což by vytvářelo zajímavou architektonickou koncepci interiéru a z vnějšího pohledu by členilo stavbu na dvě dialektické součásti, hranolovitou hmotu jeviště a s ní kontrastující oblou křivku hlediště. Divadlo by obsahovalo asi 770 míst pro diváky (v přízemí 340 sedadel a 100 míst ke stání, na balkoně 190 sedadel, 50 míst v ložích a 100 na stání).

Ve spojitosti s budovou divadla na Markusově dvoře se uvažovalo o jeho propojení s dalšími kulturními a vzdělávacími zařízeními, umístěných ve vedle stojící nevyužívané školní budově, která měla být připojena k divadelní budově. Získal by se tak stánek pro fungování pěveckého sboru, kolínské filharmonie, knihovnu, čítárnu, studovnu i muzeum. Budovy by se dalo využívat také pro pořádání výstav a přednášek zaměřených nejen na samotnou oblast kulturní, ale též na další praktické formy vzdělání (živnostenské a řemeslnické výstavy a přednášky apod.). Celek by pak mohl tvořit jakési kulturně vzdělávací centrum města.

Druhý projekt uvažoval o budově s průčelím na horním svahu, čelem do náměstí Republiky. Sám Freiwald ho ale nepovažoval za zdaleka tak zdařilý. Ztrácela se u něj výhoda skonu pozemku, byla znemožněna správná koncepce divadelního provozu a navíc by bylo nutné velkým nákladem zbourat starou školní budovu.

Po získání pozemku nebylo možné pro nedostatek financí ihned přikročit ke stavbě a objekt Markusova dvora byl dočasně pronajat. Výbor divadelního spolku se mezi tím intenzivně snažil o získání finančních darů a o nábor nových přispívajících členů. Po opatření dostatečného množství financí, bylo v lednu a únoru roku 1934 přikročeno k rozbourání Markusova dvora.²⁹⁶ Práce byly provedeny v rámci akcí péče o nezaměstnané.²⁹⁷ Záložna a Spořitelna věnovaly obci po 10 000 Kč na platy dělníků při těchto pracích.

²⁹⁶ Povolení ke zbourání stavby viz SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Dopis Městského úřadu v Kolíně Divadelnímu družstvu ze dne 15. prosince 1933.

V důsledku vyhocené světové politické situace a přípravy na předpokládanou válku, divadelní spolek o tento pozemek nakonec přišel. V roce 1936 se totiž ministerstvo národní obrany Československé republiky rozhodlo zřídit v Kolíně nové vojenské divizní velitelství a nařídilo městu, aby urychleně vyhledalo k tomuto účelu vhodné místo a tam nejdéle do roka vystavělo vhodnou administrativní budovu. Město se tehdy nalézalo ve vážné finanční krizi, obecní zastupitelstvo bylo rozpuštěno a na radnici byl dosazen vládní komisař, JUDr. Václav Skalička. Ten rozhodl, že ke stavbě velitelství bude použito právě již částečně upravené parcely po Markusově dvoře.²⁹⁸ Místo bylo výhodné i proto, že v sousedství stála velká hospodářská budova a také budova obecní knihovny. Tento komplex byl pro vojenské účely dohromady dostatečně velký a navíc bylo možné již existující budovy pouze adaptovat a přičlenit k nové budově, čímž se celá stavba pro obec výrazně zlevnila.

Na schůzi městské rady dne 30. dubna 1936 bylo družstvo požádáno o přenechání objektu Markusova dvora obci. Družstvo souhlasilo s tou podmínkou, že obec zaopatrí a koupí družstvu pozemek klášterní zahrady.²⁹⁹ Město o slíbenou transakci sice intenzivně usilovalo, ale bez úspěchu. Poté obec zahájila nová jednání s Weissbergovými, kteří se nakonec uvolili prodat část svého pozemku obci k rozšíření stavebního místa pro divadlo, které již družstvu patřilo. Na mimořádné valné hromadě družstva dne 21. října 1936 byla jednomyslně schválena směna Markusova objektu za místo, kde divadlo dnes stojí, „*čímž bylo definitivně skončeno 53leté putování za místem pro stavbu divadla.*“³⁰⁰

Tehdejší divadelní výbor ve složení předseda Ladislav Holý (vrchní ředitel Spořitelny), místopředseda Alois Václav Prágr (vrchní ředitel Záložny v. v.), jednatel a účetní Bohumil Růžička (klenotník a vrchní režisér spolku divadelních ochotníků Tyl) a pokladník Jan Bareš (prokurista Spořitelny) byl zároveň prohlášen za výbor stavební a valnou hromadou zmocněn k provedení projektu. Jako technický poradce a vedoucí stavby byl angažován v Kolíně dobře známý a dostatečně zkušený bývalý vrchní městský stavební rada, inženýr Antonín Hlaváček. Členy výboru se staly i mnohé místní korporace: Spořitelna města Kolína (zastoupená

²⁹⁷ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Dopis Divadelního družstva městskému úřadu ze dne 18. ledna 1934.

²⁹⁸ Srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Pamětní spis, nedatováno; Tamtéž, Dopis Městského úřadu v Kolíně Divadelnímu družstvu ze dne 18. září 1936.

²⁹⁹ Městský úřad zakoupil pozemek smlouvou ze dne 26. a 27. února 1937. K tomu korespondence viz SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 26, Korespondence s Městským úřadem v Kolíně, Dopis Divadelního družstva Městskému úřadu v Kolíně ze dne 27. října 1936; Tamtéž, Dopis Městského úřadu v Kolíně Divadelnímu družstvu ze dne 3. listopadu 1936; Tamtéž, Dopisy Divadelního družstva Městskému úřadu v Kolíně ze dnů 18. a 19. listopadu 1936 a další.

³⁰⁰ Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 64.

předsedou ředitelství, architektem Josefem Hátlem), Záložna v Kolína (zastoupená ředitelem Antonínem Vaničkem), divadelní spolek Tyl (zastoupený Stanislavem Fialou, obchodníkem) a dále někteří jednotlivci: Julius Stříbrný (notář a předseda spolku Tyl), Jan Šarfnberg (obchodník a majitel domu), JUDr. Miroslav Tichý (ředitel městských úřadů) a inženýr Lev Veletovský (civilní geometr a stavitel).

Dne 28. září 1937 byl po 54 letech existence Družstva pro postavení divadla položen základní kámen k nové divadelní budově. Na slavnost byli pozváni nejvyšší reprezentanti republiky, ministerstev, předsedové sněmovny, obecní i okresní reprezentanti místní i okolních obcí, ochotníci z širokého okolí a mnoho jiných.³⁰¹

Jen několik dní před touto dlouho plánovanou slavností zemřel prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk, proto musely být původně zamýšlené velkolepé slavnosti omezeny na minimum z důvodu státního smutku. Přesto se staly pro město jedinečnou událostí, které se zúčastnily veškeré kolínské korporace.³⁰²

3. 6 Projekt a stavba divadelní budovy³⁰³

Samotná stavba byla zahájena dne 28. listopadu 1937 slavnostním výkopem za přítomnosti členů výboru družstva a předsedy stavební komise. Na základě veřejného nabídkového řízení

³⁰¹ Antonín HLAVÁČEK: *Divadelní budova – popis a stavba*, Tamtéž, s. 106.

³⁰² Slavnosti se konaly pod protektorátem města i okresu za účasti mnoha kolínských spolků, úřadů, škol i okolního občanstva. Zahájeny byly 25. září divadelním představením slavnostním od Ladislava Stroupežnického *Naši furianti v Zámecké restauraci*, které sehrál místní ochotnický spolek Tyl. O den později se konala pietní vzpomínka na zemřelé zakladatele a členy družstva na všech třech kolínských hřbitovech, kde byly umístěny plakety se jmény zemřelých zakladatelů. Večer následoval proměnádní koncert Kmochovy hudby vedené Al. Vlasákem a vypálení velkého ohňostroje Josefem Vodňanským, drogistou. Vlastní položení základního kamene bylo 28. září na sv. Václava. Základní kámen (dar Oldřicha Svobody, majitele lomů a továrny na zpracování kamene v Pečkách) ozdobený prapory a květinami byl postaven uprostřed slavobrány s nápisem Kolín sobě. Účastníci slavnosti přišli ke staveništi v průvodu, který prošel celým městem, v jehož čele byla nesena státní vlajka s čestnou sokolskou stráží. V průvodu nechyběl ani alegorický vůz s modelem základního kamene, na němž byla skříňka se zakládací listinou. Vůz byl tažen třemi páry koní, byl vyzdoben květinami a stuhami v národních barvách, které držely dorostenky Sokola v krojích a s květinovými věnečky na hlavách.

Na staveništi divadla pak byly proneseny slavnostní proslovy a poklepy na základní kámen (za zvuků státní hymny). Slavnost doprovodily místní sbory Dobroslav a Dobromila i recitace básní. Odpoledne se měla na náměstí konat velká lidová slavnost s různými atrakcemi, která ale byla s ohledem na úmrtí presidenta zrušena a konal se pouze velký proměnádní koncert. Viz Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, Tamtéž, s. 64–73. Celá řada materiálů k slavnostnímu položení základního kamene se dochovala (plakáty, ohlasy v místním i celorepublikovém tisku, seznamy pozvaných a hostů, texty projevů, poklepy na základní kámen...). Srov. SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 84, Otevření divadla v Kolíně.

³⁰³ K popisu budovy srov. Antonín HLAVÁČEK: *Divadelní budova – popis a stavba*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939*, s. 101–106. Srov. také SOKA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 85, *Stavební spisy (plány), Popis a technická zpráva o návrhu divadelní budovy v Kolíně, vypracovaná firmou Inž. a Arch. Freiwald a Böhm v Praze – Karlíně*.

byly stavební práce zadány kolínské firmě J. Hátle a J. Jandák. Nad průběhem stavby dohlížel po celou dobu městský stavební rada inženýr Antonín Hlaváček. Dalšími členy stavební komise byli předseda divadelního družstva Ladislav Holý,³⁰⁴ Bohumil Růžička, Alois Václav Prágr, notář Julius Stříbrný, společník tiskárny Jiří Kargr, továrníci Jan a Josef Kasparidesovi a místní fotograf Jiří Krátký. Průběh stavby v letech 1938 a 1939 byl silně ovlivněn politickou situací. Ubývalo sponzorů a dárců, stavebních hmot byl nedostatek a navíc se zvyšovala jejich cena,³⁰⁵ čímž byla stavba značně zpomalována. Slavnostní otevření divadla bylo plánováno na sklonek září, ale nakonec proběhlo až 12. listopadu 1939,³⁰⁶ tedy v době, která byla už výrazně poznamenána začínající druhou světovou válkou. Notář Julius Stříbrný, předseda ochotnického spolku Tyl, ve svém projevu tehdy řekl: „*Kéž stane se tento stánek nejen domovem čistému umění, ale i chrámem vzájemné lásky, víry a naděje, nám i budoucím, nám i našim dětem. Vlasti zdar!*“³⁰⁷ O dva měsíce později (v lednu 1940) byl u vchodu divadla vyvěšen nápis „*Židům nepřístupno – Juden nicht zugänglich.*“³⁰⁸

Budova divadla (obrazová příloha obr. č. 7 – 8) byla postavena na nároží Havlíčkovy a Bezručovy ulice (s hlavním průčelím do ulice Havlíčkovy). Měla pravidelný obdélníkový půdorys (hlavní průčelí mělo délku 28,6 m, postranní průčelí 48,4 m), celkově byla zastavěna plocha o rozloze 1 340 m².

V podzemních prostorách bylo umístěno provozní zázemí divadla (především propadlo a skladiště), dále místnosti zajišťující osvětlení, vytápění a větrání divadla (rozvodna, transformátor, místnost pro akumulátory, uhelna, kotelna pro celou budovu a druhá kotelna pro možnost samostatného vytápění kulturní síně ve druhém patře budovy) a zkušebna pro konání divadelních zkoušek. Dále zde byla vybudována místnost pro orchestr s ladírnou a místnost pro navíjení filmů (spojená točitým schodištěm s projekční kabinou vestavěnou do zadní části hlediště).

Budova spočívala na zvýšeném přízemí, proto se k hlavnímu vchodu přicházelo po schodišti. Toto řešení bylo použito proto, aby byla budova dobře viditelná i z dálky. Široký chodník vybudovaný před divadlem umožňoval, aby se zde mohli pohodlně shromažďovat diváci

³⁰⁴ Ladislav Holý zemřel rok po otevření divadla, dne 24. listopadu 1940. Srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 84, Otevření divadla v Kolíně, Úmrtní oznámení Ladislava Holého.

³⁰⁵ Srov. Tamtéž, Projev Ladislava Holého.

³⁰⁶ K otevření divadla se dochovala celá řada materiálů (plakáty, program slavnosti, ohlasy v místním i celorepublikovém tisku, seznamy pozvaných a hostů, texty projevů a v neposlední řadě také celá řada novinových článků nejen k otevření, ale k celému průběhu stavby). Srov. SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 84, Otevření divadla v Kolíně.

³⁰⁷ Srov. Tamtéž, Projev Julia Stříbrného.

³⁰⁸ SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 25, Korespondence s okresním úřadem, Dopis okresního hejtmána Divadelnímu družstvu ze dne 19. ledna 1940.

před začátkem a po ukončení představení a zároveň nijak nepřekáželi silničnímu provozu. Po stranách vchodu členilo fasádu sloupoví zasazené do masivu stavby. Kolem dvou pokladen přicházeli návštěvníci po dalším schodišti již přímo do vestibulu divadla, kde byly umístěny šatny a sociální zařízení pro veřejnost. Do samotného hlediště bylo možné vejít z obou bočních stran. V zadní části hlediště se nacházela projekční kabina a v jeho čele orchestřiště přístupné ze suterénu.

K jevišti o rozměrech 10,5 x 15 metrů (jehož část byla otočná) byly po stranách přičleněny nezbytné manipulační prostory (pro kulisy a rekvizity) a dále v zákulisí šatny herců, místnost pro ředitele, jednopokojový byt domovníka, maskérna, toalety a další příslušenství. Do provozní části divadla se vstupovalo zvláštním služebním vchodem. Zadní schodiště spojovalo přízemí jednak se suterénem, jednak s dalšími dvěma patry a s terasou.

Diváci mohli z vestibulu do prvního patra vystoupat po jednom ze dvou schodišť. Zde se nacházelo foyer s bufetem a cukrárnou, kterých mohli návštěvníci využít během přestávek, stejně jako kuřáckého salónku, toalet a druhé šatny. Levé schodiště bylo ukončeno v prvním patře, po pravém bylo možné pokračovat až do druhého poschodí, kde byla vybudována speciální oddělená kulturní síň pro výstavy, přednášky, komorní koncerty a jiné menší kulturní a společenské akce (opatřená kompletním samostatným příslušenstvím a kancelářskou místností).

Hlediště poskytovalo celkem 659 míst (v přízemí 396 míst k sezení a 50 ke stání, na balkoně 131 k sezení, 50 ke stání a 32 sedadel v ložích). Tento počet měl dle tehdejších úvah stačit pro 20 000 obyvatel města Kolína.³⁰⁹ Pro případ budoucího výrazného vzrůstu počtu obyvatel byla stavba projektována tak, aby bylo možné snadno s nepříliš velkým nákladem (a také aniž by se narušila koncepce divadla a jeho vnější vzhled) rozšířit divadlo vestavěním druhého balkonu na místo původní kulturní síně, čímž by vzniklo 132 nových místy k sezení a 50 ke stání, takže by divadlo mohlo pojmout najednou až 857 návštěvníků.

Vnitřní výzdoba využívala především kamene, leštěných dlaždic a dřeva. Nad hledištěm byla v ústředním kruhu barevných žárovek umístěna freska „Český génius“ od akademického malíře profesora Sejpka³¹⁰ (obrazová příloha, obr. č. 9). Motiv měl vyjadřovat vlastenectví:

³⁰⁹ V roce 1930 měl Kolín 18 488 obyvatel. Srov. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. 12. 1930*, díl I., Praha 1934, s. 5.

³¹⁰ Pravděpodobně se jedná o Josefa Sejpka (23. listopadu 1885 v Sušici - ?) – malíř a grafik v Praze Bubenči. Studoval Vysoké škole uměleckoprůmyslové u profesora Maška a po válce pokračoval u profesora Pirnera na Akademii výtvarných umění v Praze, kde byl každoročně odměněn cenou. Těžiště jeho činnosti leží v grafice a uměleckém průmyslu. Od roku 1923 byl učitelem na grafické škole. Byl autorem výzdoby lázní Velichovky, vily architekta Špery a J. Štolovského, velkého počtu diplomů, návrhu na československé stokorunové

„apostrofovou českého umění. Přivádí na mysl obrozeneckou dobu českého umění, jež nám dala Mistry, jaké nemá doba poslední.“³¹¹ Dle původního projektu se počítalo s výzdobou hlavního průčelí čtyřmi sochami nad sloupy, které ale nemohly být kvůli finančním těžkostem uskutečněny, a měly být doplněny v dalších letech (k čemuž dodnes nedošlo).

Velký důraz byl kladen na spolehlivé zásobování divadla elektrickým proudem, proto byl elektrárenský svaz požádán o vybudování samostatné transformační stanice přímo v divadelní budově, nezávislé na městské rozvodní síni. Pro vytápění divadla bylo zvoleno tehdy nejmodernější teplovzdušné topení.³¹²

Proti Freiwaldovu projektu byly vzneseny mnohé námitky.³¹³ Protivníci mu vytýkali především nemodernost architektonického vzhledu stavby. Sám projektant kladl důraz na střízlivé a účelné řešení odpovídající místním poměrům a zaručující, že budova nebude finančně příliš náročná – ani při stavbě, ani při pozdějším provozu – a nestane se v budoucnu neúnosným břemenem. Zdůrazňoval především aspekt, že kolínské divadlo nebude sloužit nepřetržitému provozu se stálým souborem herců, ale divadelních ochotníků. Proto navrhoval uměřenou velikost budovy, která se dá vytopit s přiměřeným a únosným nákladem. Z toho důvodu také projektoval oddělené zkušební prostory v suterénu (místnost pro orchestr, místnost pro divadelní zkoušky) a samostatnou kulturní místnost v druhém patře pro menší akce. Stejně tak bylo počítáno s jednoduchým technickým a osvětlovacím zařízením, aby je mohl bez problémů ovládat i neškolený jedinec. Nesouhlasné projevy zanechaly v projektantovi mnohé nelibé dojmy, což bylo zřejmé z Freiwaldovy kapitoly v brožuře vydané k otevření divadla: „*Snad bude shledáno řešení kolínské divadelní budovy málo „pokrokovým“, bez revolučního záběru do vývinu koncepce divadla. To proto, že jsem dbal rozumné umírněnosti, snad i konservativnosti před avantgardním rozmachem, který již tak často prakticky zklamal. Celá řada složek – i méně divadelní povahy – dává základ tvorby a úměrnosti půdorysné. Mimo daný program a finanční možnosti nutno uvážit povahu, charakter města, divadelní vyspělost, zájem nacionální a charakter (např. jinde lázeňský) akcent jeho obyvatelstva, početnost studentstva, dělnictva apod. Jinak nutno projektovati*

a dvousetkorunové kolky, návrh bankovky pro Černou Horu, výzdoby knihovny hlavního města Prahy, divadla v Chrudimi, četných plakátů, ex libris a další. Vytvořil také oltářní obraz sv. Václava v Českém Brodě. Srov. Prokop TOMAN: *Nový slovník československých výtvarných umělců, díl II*, Ostrava 1993, s. 409.

³¹¹ Jindřich FREIWALD: *K projektu divadla*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939*, s. 95.

³¹² V zimě byl ohřátý vzduch hnán do místností a v létě naopak ochlazený vzduch z venku. Vydýchaný vzduch byl potom vysáván, mísil se s čerstvým venkovním vzduchem, čistil se vodní sprchou a koksovým filtrem, a čistý a ochlazený se hnal zpět do místností. Viz Antonín HLAVÁČEK: *Divadelní budova – popis a stavba*, Tamtéž, s. 105.

³¹³ Srov. Jindřich FREIWALD: *K projektu divadla*, Tamtéž, s. 90–98.

divadlo profesionální s nepřetržitým provozem, jinak převážně ochotnické, s občasným provozováním i oper a možností biografických představení, po případě umožnění i dalších funkcí budovy divadelní.

Budova, která nebude divadlem stálým, kde se nebude hrát trvale, denně, vyžaduje mnohé přizpůsobení s ohledem na malý počet neprofesionálního, speciálně nezpracovaného (většinou ochotnického) personálu technického (omezení mašinérií, též provozně dramatických), hledištního (m. j. kontrola příchozích), centrování provozu hereckého a kulisového, ekonomii topnou (budova nebude trvale vyhřáta) a jiné podmínky. ... Půdorys v celku i jednotlivostech musí být ekonomický prostorově, technicky, tepelně. ... A při všem nutno pamatovat i na budoucnost: dobře udělané divadlo musí vyhověti stále vzrůstajícím požadavkům. Tedy pro současnost rozumné maximum, aby nebylo zlým minimem v budoucnosti!³¹⁴

Menší rozměry hlediště odůvodňoval Freiwald faktem, že jeho uměřená velikost poskytuje divákovi vlídné prostředí i v případě, že je naplněno pouze z poloviny.³¹⁵ Dále byly Freiwaldovy vyčítány také údajně nedostatečná velikost jeviště, které někteří žádali postavit o metr hlubší. Podle Freiwaldových propočtů by ale tato úprava s sebou nesla nejen zvýšení stavebních nákladů (asi o 100 000 Kč), ale především trvalé vysoké náklady na topení.

³¹⁴ Srov. tamtéž, s. 91.

³¹⁵ Srov. tamtéž, s. 92.

Přílohy ke kapitole

Tab. č. 3: Složení předsednictva výboru Divadelního družstva v letech 1883–1936

Rok zvolení	Předseda	Místopředseda	Jednatel	Účetní	Pokladník	
1883	Josef Formánek	JUDr. František Hanč	Gustav Svoboda	Pavel Fischer	Julius Veselý	
1885	JUDr. František Hanč	prof. Josef Čížek		Alois Klášterský		
1887		Jindřicha Battista	JUDR. Josef Podvinec	Gustava Svobodu		
1889	Dr. Antonín Cyvín		Gustav Svoboda	Pavel Fischer		
1897	Václav Formánek	Bedřich Žert	Gustav Svoboda	Eduard Krammer	Eduard Krammer	
1899		MUDr. Josef Steppan		MUDr. Ferdinand Vlk	Josef Suchý	Emanuel Gottmel
1902			JUDr. Josef Bednář		Jan Ev. Major	
1903				Václav Sixta	Josef Lintner	
1911					Jan Sklenář	Bohumil Růžička
1912			Vojta Svoboda			
1917		MUDr. Josef Steppan	Robert Marek			
1918	Alois Václav Prágr	Alois Václav Prágr	Vojta Svoboda	Bohumil Růžička	Jan Bareš	
1919			Ladislav Holý			
1920			Miloslav Lukeš			
1924	JUDr. Josef Řetovský	Alois Václav Prágr	Ludvík Kafka	Bohumil Růžička	Jan Bareš	
1926			Ladislav Holý			Bohumil Růžička
1927						
1928						
1929	Ladislav Holý					
1936						

4. SPOŘITELNA MĚSTA KOLÍNA³¹⁶

4. 1 Proces zakládání spořitelny a její význam

Zakládání Spořitelny města Kolína bylo procesem velmi dlouhodobým. Výzvy a žádosti o její vytvoření se na zasedáních kolínské městské rady a místního obecního zastupitelstva periodicky opakovaly po řadu roků. Mezi prvními pokusy o ustavení této instituce (říjen 1877) a jejím skutečným schválením a otevřením (říjen 1894) uběhlo více než patnáct let. Mezi tím byla instituce mnohokrát zamítnuta jako pro místní poměry a potřeby nepotřebná a nadbytečná. Odpůrci stavby argumentovali především tím, že ve městě je již dostatek finančních ústavů a že pro spořitelnu se „nenajde upotřebení.“ Avšak díky neutuchající angažovanosti několika jednotlivců (Čeněk Rozsívka, Josef Karabáč, Václav Vavruška, Dr. Vojtěch Vrt'átko, Karel Cyvín, Čeněk Hevera, Alois Kroutil, Dr. Josef Podvinec a další) nakonec k otevření tohoto nového kolínského peněžního ústavu došlo. Vznik byl vyvolán především stále se stupňující potřebou města získávat komunální a hypoteční úvěry, které dosavadní peněžní ústavy nemohly opatřit v dostatečné výši.³¹⁷

První snahy o založení spořitelny³¹⁸ se datují k roku 1877, respektive přesněji k 7. říjnu 1877, kdy Jan Balling přednesl na zasedání obecního zastupitelstva poprvé návrh na zřízení městské spořitelny v Kolíně.³¹⁹ Jeho podnětem, zda by bylo vhodné v Kolíně spořitelnu založit, se měla zabývat městská rada, o výsledku jednání však není nic známo. Nový návrh, tentokrát Dr. Vojtěcha Vrt'átka, zazněl koncem roku 1877.³²⁰ Vrt'átko požadoval, aby městská rada podala dobrozdání o zřízení městské spořitelny do příští schůze obecního zastupitelstva.

³¹⁶ Dále pouze spořitelna.

³¹⁷ O způsobu hospodaření spořitelny a jejich vývoji v českých zemích viz Jan HÁJEK – Rudolf PÍŠA: *180 let českého spořitelnictví*, Praha 2005; Čeněk KLIER: *O spoření a spořitelkách*, Praha 1914; TÝŽ: *České spořitelnictví v zemích koruny české do roku 1906*, Praha 1908; KOL. AUTORŮ: *Ve znamení jistoty: Česká spořitelna - 170 let tradice*, Praha 1995; Ivo PLECHÁČEK: *K dějinám spořitelnictví v Čechách*, rigorózní práce, Praha 1893; Jan HÁJEK: *Vývojová oblouk českého spořitelnictví*, in: *Cestou dějin. K počtě prof. PhDr. Svatavy Rakové*, svazek 2, Praha 2007, s. 121–141; Josef Eugen SLAVÍK: *Spořitelnictví a jeho snahy oprávněné*, Praha 1908; Jan HÁJEK – Vlastislav LACINA: *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům*, Praha 1999; Vlastislav LACINA: *Zlatá léta československého hospodářství (1918–1929)*, Praha 2000.

³¹⁸ Články o založení a počátcích kolínské spořitelny: Čeněk ROZSÍVKA: *O založení kolínské spořitelny*, in: *Spořitelna města Kolína 1894–1924*, Kolín 1925, s. 19–22; Ladislav POTUČEK: *K desátému výročí otevření spořitelny královského města Kolína*, in: *X. účetní zpráva spořitelny královského města Kolína za rok 1904*, Kolín 1905; *Nová budova Spořitelny města Kolína*, in: *Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín*, roč. III, č. 3, 25. března 1926, s. 21–24.

³¹⁹ SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 7. října 1877.

³²⁰ Tamtéž, Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 8. prosince 1877.

Z dochované zprávy Dr. Františka Havelce, kterou přednesl na schůzi obecního zastupitelstva dne 27. února 1878,³²¹ je patrné, že zřízení nového peněžního ústavu nebylo viděno jako perspektivní, neboť ve městě byl již dostatek jiných finančních ústavů³²² a spořitelna by zde nenašla svoje uplatnění. Proti založení se stavěly především tehdy již v Kolíně existující peněžní ústavy, které se bály konkurence – předně Úvěrní banka a Záložna.

O otázce spořitelny se jednalo ještě na zasedáních dne 15. prosince 1878³²³ a 26. února následujícího roku,³²⁴ pak však celá záležitost na dlouhých deset let utichla. Teprve ve schůzi zastupitelstva dne 14. prosince 1889³²⁵ navrhl J. L. Bayer zvolení šestičlenného komitétu ke zpracování dobrozdání o zřízení městské spořitelny. Jeho návrh byl schválen a do komise byli kromě něj zvoleni také Karel Cyvín, Dr. František Hanč a Antonín Sojka. Ve schůzi 15. března 1890³²⁶ pak referoval Antonín Sojka o činnosti komise a přinesl konkrétní návrhy o podobě budoucí spořitelny. Nakonec však bylo založení spořitelny opět odročeno „na příhodný čas“.³²⁷

O dva roky později, ve schůzi obecního zastupitelstva dne 21. září 1892,³²⁸ se Čeněk Rozsívka znovu postavil za zřízení městské spořitelny. Společně s Josefem Karabáčem, Boh. Tokarem, Václavem Vavruškou a Dr. Vojtěchem Vrtátkem připravili pro obecní zastupitelstvo návrh na vytvoření šestičlenného komitétu z členů obecního zastupitelstva, který byl také na této schůzi zvolen ve složení: Karel Cyvín, Čeněk Hevera, Alois Kroutil, Dr. Josef Podvinec, Jan Petříčka a Čeněk Rozsívka.³²⁹ Výboru bylo uloženo, aby vykonal předběžné práce a připravil návrh na statuta spořitelny tak, aby spořitelna mohla k 1. lednu 1893 zahájit svou činnost.

Nyní se zdálo, že založení spořitelny konečně spěje ke svému uskutečnění. Když ovšem na schůzi obecního zastupitelstva dne 15. října 1892³³⁰ předložila městská rada ke schválení stanovy městské spořitelny, nastaly opět průtahy. Nejzásadnější námitkou proti vzniku ústavu

³²¹ Tamtéž, Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 27. února 1878.

³²² Čeněk ROZSÍVKA: *O založení Spořitelny města Kolína*, in: *Spořitelna města Kolína 1894–1924*, Kolín 1925, s. 19.

³²³ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 15. prosince 1878.

³²⁴ V roce 1879 navrhnul Karla Cyvín, aby se občanská záložna přeměnila na městskou spořitelnu. Srov. Tamtéž, Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 26. února 1879.

³²⁵ Tamtéž, Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 14. prosince 1889.

³²⁶ Tamtéž, Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 15. března 1890.

³²⁷ Čeněk ROZSÍVKA: *O založení Spořitelny města Kolína*, in: *Spořitelna města Kolína 1894–1924*, Kolín 1925, s. 20.

³²⁸ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 21. září 1892.

³²⁹ Čeněk ROZSÍVKA: *O založení Spořitelny města Kolína*, in: *Spořitelna města Kolína 1894–1924*, Kolín 1925, s. 21.

³³⁰ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 2. října 1892.

byla opět údajná přebytnost takového ústavu. Čeněk Hevera ale ve své řeči úspěšně vyvrátil všemožné námitky a již na příští schůzi dne 2. listopadu 1892³³¹ bylo dokončeno projednávání a schvalování stanov.

Ve schůzi 12. dubna 1893 byla doplněna žádost o povolení spořitelny³³² a zajištění garančního fondu tím, že obec bude v plné míře ručit svými příjmy a celým jměním za spořitelnu a tento závazek nebude možno zrušit. Pro zajištění garančního fondu byly dány v zástavu obecní pozemky. Nové jednání o garančním fondu proběhlo ve schůzi obecního zastupitelstva dne 21. června 1893.³³³ Také zasedání obecního zastupitelstva dne 5. května 1894³³⁴ bylo téměř celé věnováno jednání o změně některých článků stanov, jak žádalo místodržitelství, a o garančním fondu.³³⁵

Konečně ve schůzi dne 31. července 1894³³⁶ bylo oznámeno povolení ke zřízení spořitelny.³³⁷ Spořitelna města Kolína byla založena jako 65. spořitelní ústav v Čechách, po ní přibýlo ještě dalších 57 obdobných peněžních ústavů.³³⁸

Spořitelna zahájila činnost dne 1. října 1894.³³⁹ Potřeba města po úvěru nakonec rozhodla. Pro Kolín byla spořitelna potenciálním přínosem i v dalších aspektech, protože dle svých stanov a zákona měla čistý zisk věnovat obci, jakmile obnos rezervních fondů dostoupil výše 5%.³⁴⁰ Například národnědemokratický tisk tuto skutečnost hodnotil: „*Spořitelna jest a bude jediným výnosným podnikem Kolína, na kterém naše obec nenese ani žádné riziko.*“³⁴¹

Spořitelna města Kolína se rychle rozvíjela a v období první republiky patřila již mezi největší a nejvýznamnější mimopražské peněžní ústavy, na Kolínsku byla vůbec největším peněžním

³³¹ Tamtéž, Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 2. listopadu 1892.

³³² Město bylo informováno o přípisu okresního hejtmanství, kterým povolen vznik Spořitelny města Kolína, ze dne 25. března 1893 na zasedání dne 12. dubna 1893. Srov. Tamtéž, Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 12. dubna 1893.

³³³ Městská rada reagovala na přípis okresního hejtmanství ze dne 5. června 1893, ve kterém bylo žádáno o lepší zajištění garančního fondu spořitelny. Srov. Tamtéž, Zápis ze schůze obecního zastupitelstva dne 21. června 1893.

³³⁴ Tamtéž, Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 5. května 1894.

³³⁵ Přípis místodržitelství ze dne 16. dubna 1894.

³³⁶ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva dne 31. července 1894.

³³⁷ Okresního hejtmanství v Kolíně sdělilo přípisem ze dne 27. července 1894, že místodržitelství (usnesením ze dne 14. července 1894) dalo svolení ke zřízení spořitelny v Kolíně a schválilo předběžný návrh stanov. Srov. Čeněk ROZSÍVKA: *O založení Spořitelny města Kolína*, in: *Spořitelna města Kolína 1894–1924*, Kolín 1925, s. 22.

³³⁸ *Čtyřicet let spořitelny 1894–1934*, in: *Spořitelna města Kolína*, XL. výroční zpráva za rok 1934, Kolín 1935, s. 25.

³³⁹ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 1, Protokoly výboru a ředitelství 1894–1896, Protokol o schůzi ředitelství dne 4. října 1894.

³⁴⁰ Zákon č. 302 ze dne 14. dubna 1920, Sb. z. a n., ročník 1920, § 9.

³⁴¹ *Ke stavbě městské spořitelny v Kolíně II*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 21, 24. května 1924, s. 1.

ústavem.³⁴² Její činnost zastínila ostatní finanční ústavy, které v Kolíně působily:³⁴³ Záložna,³⁴⁴ Okresní hospodářská záložna,³⁴⁵ Živnostenská záložna v Kolíně,³⁴⁶ Lidová záložna,³⁴⁷ Obchodní průmyslová banka³⁴⁸ a některé pobočky větších, většinou pražských bank: Pražské úvěrní banky,³⁴⁹ Živnostenské banky pražské,³⁵⁰ Banky československých legií³⁵¹ a Národní banky.³⁵²

Objem peněžních částek, kterými spořitelna disponovala, se rychle zvyšoval. Prudký rozvoj tohoto ústavu lze (kromě mnoha jiných ukazatelů³⁵³) sledovat například na celkovém množství vkladů na účtech kolínské spořitelny a počtu jejich vkladatelů. Vklady přesáhly v roce 1921 50 milionů Kč,³⁵⁴ v roce 1924 překročil již obnos 100 milionů Kč³⁵⁵ a Spořitelna města Kolína v tomto roce již patřila mezi největší spořitelny v Čechách. Řadila se za spořitelny s vklady nad 200 milionů (Plzeň) a nad 100 milionů (České Budějovice, Hradec Králové a Písek). Všechny ostatní spořitelny v republice byly v té době menší.³⁵⁶ Prudký finanční rozvoj místní spořitelny je dobře zřejmý z následující tabulky.³⁵⁷

³⁴² *Kolínské závody – část reklamní. Spořitelna města Kolína*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 43.

³⁴³ K vývoji kolínského peněžnictví kromě níže zmíněných statí srov. také KOL. AUTORŮ: *Kolín město a okres*, Praha 1934, s. 61–69.

³⁴⁴ Záložna je vůbec nejstarším kolínským ústavem, vznikla v roce 1865. Alois Václav PRÁGR: *Peněžnictví kolínské*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 33. Srov. Tamtéž *Kolínské závody – část reklamní. Záložna v Kolíně*, s. 44.

³⁴⁵ Vznikla sloučením Hospodářské záložny, založené v roce 1868, a Okresní hospodářské záložny. Ke splnutí obou peněžních ústavů došlo r. 1918. Viz Alois Václav PRÁGR: *Peněžnictví kolínské*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 34. Srov. Tamtéž *Kolínské závody – část reklamní. Okresní hospodářská záložna v Kolíně*, s. 45.

³⁴⁶ Založena roku 1910. Srov. Alois Václav PRÁGR: *Peněžnictví kolínské*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 34.

³⁴⁷ Založena lidovou stranou. Srov. Tamtéž, s. 34.

³⁴⁸ Založena jako druhý bankovní ústav v Kolíně v roce 1910, brzy si zřídila pobočky v okolních obcích (Nový Bydžov, Kutná Hora a Nymburk). V roce 1924 splýnula s Moravsko-agrární bankou a stala se její pobočkou. Srov. Tamtéž, s. 34.

³⁴⁹ Úvěrní banka vznikla v roce 1879 jako první bankovní ústav v Kolíně, později založila svoji pobočku v Praze a konečně v roce 1899 se přeměnila na Pražskou úvěrní banku a původní kolínský ústav byl změněn na pobočku. Srov. Tamtéž, s. 34.

³⁵⁰ Založena roku 1914. Srov. Tamtéž, s. 34.

³⁵¹ Založena roku 1922. Srov. Tamtéž, s. 34.

³⁵² Vznikla v roce 1887 jako pobočka Rakousko-uherské banky, po r. 1918 se přeměnila na pobočku Národní banky. Srov. Tamtéž, s. 34.

³⁵³ Srov. Výroční zprávy spořitelny z let 1895–1941, Kolín 1896–1942.

³⁵⁴ *Tricetiletí Spořitelny 1894–1924*, in: Spořitelna města Kolína 1894–1924, Kolín 1925, s. 16.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 17.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 17. V roce 1934 byly většími než kolínská spořitelna již pouze v Plzni a v Hradci Králové. Srov. *Čtyřicet let spořitelny 1894–1934*, in: Spořitelna města Kolína, XL. výroční zpráva za rok 1934, Kolín 1935, s. 30.

³⁵⁷ Velký rozmach kolínské spořitelny ale v podstatě kopíruje vývoj českého spořitelnictví obecně. Srov. Jan HÁJEK – Rudolf PÍŠA: *180 let českého spořitelnictví*, Praha 2005.

Tab. č. 4: Počet vkladatelů a výše vkladů do Spořitelny města Kolína v letech 1894–1939³⁵⁸

Správní rok	Kalendářní rok	Počet vkladatelů	Vklady účastníků	
			zl	kr
1	1894–1895 ³⁵⁹	769	655 658	74
2	1896	1198	1 107 930	11
3	1897	1492	1 422 538	31
4	1898	1781	1 630 137	85
5	1899	2094	2 107 798	03
V korunové měně ³⁶⁰				
			K/Kč ³⁶¹	h
6	1900	2641	6 040 174	33
7	1901	3111	7 074 488	14
8	1902	3414	7 637 079	28
9	1903	3911	9 370 835	36
10	1904	4255	9 429 677	05
11	1905	4638	9 613 439	02
12	1906	4889	10 489 371	58
13	1907	5238	10 107 255	41
14	1908	5611	10 873 084	26
15	1909	6072	11 859 845	92
16	1910	6501	13 393 759	18

³⁵⁸ Údaje v tabulce se vztahují vždy k 31. prosinci daného roku a jsou čerpány z každoročně vydávaných výročních zpráv, pokud je zdrojem údaje jiný pramen, pak je to uvedeno přímo u daného roku v poznámce. Srov. Výroční zprávy spořitelny z let 1895–1941, Kolín 1896–1942.

³⁵⁹ Tento údaj zachycuje stav od 1. října 1894 do 31. prosince 1895. Srov. Tamtéž, Účetní uzávěrka spořitelny královského města Kolína za dobu od 1. října 1894 do 31. prosince 1895. Vklady do 28. prosince 1894 činily 161 718 zl 22 kr. Srov. SOA Praha, fond Spořitelna města Kolína, inv. č. 1, Protokoly výboru a ředitelství 1894–1896, Protokol o schůzi ředitelství spořitelny ze dne 29. prosince 1894.

³⁶⁰ Korunová měna byla v Rakousku – Uhersku zavedena již v roce 1892, ale až do roku 1898, resp. 1904, platily také některé nominály staré rakouské měny. Od roku 1900 bylo zavedeno povinné uvádění všech peněžních částek pouze v korunové měně. Srov. Pavel VOREL: *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2004, s. 319–328.

³⁶¹ K vytvoření vlastní měny přikročilo Československo 26. února 1919, nová měna měla zkratku Kč. Srov. Pavel VOREL: *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2004, s. 337–340.

17	1911	6788	13 844 622	05
18	1912	7099	15 047 624	37
19	1913	7408	15 074 923	58
20	1914	7695	16 492 403	29
21	1915	9005	18 732 322	30
22	1916	9267	21 837 057	28
23	1917	10090	24 010 785	52
24	1918	10801	27 110 670	65
25	1919	12648	31 023 935	15
26	1920	13179	41 143 010	70
27	1921	14329	57 202 298	29
28	1922	15219	76 353 051	08
29	1923	16179	97 102 289	11
30	1924	17676	104 798 850	73
31	1925	21335	111 591 238	94
32	1926	24377	124 707 072	80
33	1927	26899	134 567 736	78
34	1928	29266	148 412 229	46
35	1929	31190	154 459 286	88
36	1930	33161	168 819 954	03
37	1931	38409	193 290 035	32
38	1932	39948	191 422 306	54
39	1933	41172	182 656 149	79
40	1934 ³⁶²	41772	177 393 579	73
41	1935	42 784	177 592 310	78
42	1936	43 733	174 693 551	84
43	1937	44 599	176 463 038	28
44	1938	45 423	176 480 134	64
45	1939	45425 ³⁶³	156 405 174	30

³⁶² Údaj z obchodní zprávy za rok 1934 přednesené na bilanční schůzi výboru spořitelny dne 25. února 1935. Srov. *Spořitelna města Kolína, Výroční zpráva za rok 1934*, Kolín 1935.

³⁶³ Údaj je z obchodní zprávy za rok 1939 přednesené na bilanční schůzi výboru spořitelny dne 29. února 1940. Srov. *Spořitelna města Kolína, výroční zpráva za rok 1939*, Kolín 1940.

Spořitelna hojně podporovala veškeré stavební aktivity města a podílela se na většině jeho velkých projektů. Konkrétně poskytla půjčky na tvorbu infrastruktury města (stavba nového železobetonového „Masarykova mostu“ v Kolíně),³⁶⁴ na stavbu školních budov (například budova obchodní akademie) a obecních domů (například činžovní domy v ulici Na Hradbách, celá řada obytných a činžovních domů na Zálabí, domy pro železniční zaměstnance na Kutnohorském předměstí), na podporu kulturních institucí města (stavba budovy divadla),³⁶⁵ či zdravotních a sociálních zařízení (přístavba a rozšíření všeobecné okresní nemocnice³⁶⁶ a přístavba městského chudobince). Spořitelna také dlouhodobě podporovala vybudování kanalizační a vodovodní sítě v předměstských částech Kolína. Rozsáhle napomáhala poskytováním úvěru také stavebním družstvům,³⁶⁷ financováním stavby nouzových domů obcí i soukromníků, kteří stavěli za státní podpory.³⁶⁸ Po roce 1918 také pomáhala s prováděním pozemkové reformy na kolínském venkově.

Na mnohé projekty spořitelna peníze přímo darovala. Jedná se především o velký dar Družstvu pro postavení divadla v celkové výši 487 066,94 Kč,³⁶⁹ dar na úpravu a vydláždění Karlova náměstí³⁷⁰ a věnování částky 250 000 Kč na zbudování jeslí a mateřské školy na Zálabí.³⁷¹ Dále spořitelna darovala větší částky například na realizaci Masarykova pomníku, na úpravu Karlova náměstí nebo na restaurování chrámu sv. Bartoloměje. Na konci roku 1939 činila celková částka darovaná spořitelnou od jejího založení 3 155 921,73 Kč.³⁷²

³⁶⁴ Most byl otevřen roku 1928. Z obchodní zprávy za rok 1928, přednesené v bilanční schůzi správní komise spořitelny dne 8. února 1929. Srov. *Spořitelna města Kolína, výroční zpráva za rok 1928*, s. 8–13.

³⁶⁵ *Ke stavbě městské spořitelny v Kolíně II*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 21, 24. května 1924, s. 2.

³⁶⁶ Fotografie staveb postavených za finanční pomoci spořitelny do r. 1924 přináší obrazová příloha v jubilejní výroční zprávě. Srov. *Spořitelna města Kolína 1894–1924*, Kolín 1925.

³⁶⁷ Jednalo se například o kolínské Družstvo pro šíření lidového blahobytu a stavbu rodinných domů zvláště, které v Kolíně postavilo domy u obchodní akademie, domy v ulici Na patnácti kopách (Kolín IV) a domy na Zálabí. Družstvo stavělo za podpory spořitelny nejen v Kolíně, ale také v Nebovidech, v Ratboři, v Hradištku, v Cerhenicích nebo na Pašince.

Dále spořitelna podporovala tato družstva: Družstvo železničních zaměstnanců ve Velkém Oseku, Stavební a bytové družstvo v Červených Pečkách, Stavební družstvo v Plaňanech, Stavební bytové družstvo v Zásnukách nebo Družstvo pro šíření lidového blahobytu v Týnci nad Labem. Srov. *Spořitelna města Kolína 1894–1924*, Kolín 1925, obrazová příloha.

³⁶⁸ Alois Václav PRÁGR: *Peněžnictví kolínské*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 34. Srov. *Třicetiletí Spořitelny 1894–1924*, in: *Spořitelna města Kolína 1894–1924*, Kolín 1925.

³⁶⁹ *Spořitelna města Kolína našemu divadlu*, in: *Spořitelna města Kolína, XLV. výroční zpráva za rok 1939*, Kolín 1940.

³⁷⁰ *Spořitelna města Kolína, XLIII. výroční zpráva za rok 1937*, Kolín 1938.

³⁷¹ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady dne 19. března 1928.

³⁷² *Spořitelna města Kolína. XLV. výroční zpráva za rok 1939*, Kolín 1940.

Důkazem rozvoje spořitelny je i fakt, že tato postupně otevřela v Kolíně a okolí několik svých poboček. Nejstarší pobočka kolínské spořitelny, pobočka v Plaňanech, zahájila svou činnost 1. ledna 1905.³⁷³ O pobočce v Zásnukách se začalo jednat již v roce 1913, nakonec k jejímu otevření došlo až po první světové válce, přesně 1. února 1919.³⁷⁴ Další pobočka byla otevřena již v roce 1920³⁷⁵ v Týnci nad Labem. V roce 1931 došlo k otevření filiálky v Uhlířských Janovicích.³⁷⁶ Jako poslední v období první republiky byla otevřena pobočka na Zálabí v roce 1927.³⁷⁷ Vedle toho si kolínská spořitelna založila v roce 1909 podružný ústav - místní malobanku Obchodní průmyslovou banku, která se později osamostatnila.³⁷⁸

V roce 1920 vešel v platnost nový zákon o spořitelnách,³⁷⁹ ve kterém byl nově upraven jejich právní podklad tak, že tyto byly podřízeny přímo ministerstvu vnitra.³⁸⁰ Ministerstvo kontrolovalo hospodaření spořitel a mimo jiné vydávalo povolení například ke stavbě nových budov – spořitelna musela být dostatečně likvidní (tj. stavba nové budovy nesměla nijak ohrozit vklady, které opatrovala), jinak jí stavba nesměla být povolena.

Kolínská spořitelna byla součástí Svazu spořitel, ³⁸¹ později Svazu československých spořitel, od října roku 1924 byla také v rámci celostátní organizace Svazu členem nově založeného Mezinárodního svazu spořitel.³⁸²

³⁷³ *Třicetiletí Spořitelny 1894–1924*, in: Spořitelna města Kolína 1894–1924, Kolín 1925, s. 13.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 14 a 16.

³⁷⁵ Otevření pobočky schváleno výnosem výboru spořitelny ze dne 23. 5. 1919. Viz SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 6, Protokoly výboru a ředitelství 1918–1921, Zápis ze zasedání výboru spořitelny dne 23. května 1919.

³⁷⁶ 1. ledna 1931 provedena fuse s městskou spořitelnou v Uhlířských Janovicích a její sběrnou v Ratajích. Srov. *Čtyřicet let spořitelny 1894–1934*, in: Spořitelna města Kolína, XL. výroční zpráva za rok 1934, Kolín 1935, s. 28.

³⁷⁷ Město Kolín převzalo za zálabskou pobočku záruku. Srov. SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady dne 5. září 1927.

³⁷⁸ *Čtyřicet let spořitelny 1894–1934*, in: Spořitelna města Kolína, XL. výroční zpráva za rok 1934, Kolín 1935, s. 26.

³⁷⁹ Zákon č. 302 ze dne 14. dubna 1920 byl první unifikací, která zavedla stejné existenční a obchodní zásady pro všechny spořitelny na území Československé republiky. Zákon kodifikoval fakticky již převažující stav a nadále povoloval existenci jen spořitel zaručených územními celky, tj. okresy nebo obcemi. Zásadní změny oproti původnímu stavu se týkaly především organizační oblasti. Srov. Zákon č. 302 ze dne 14. dubna 1920, Sb. z. a n., ročník 1920.

³⁸⁰ *Třicetiletí Spořitelny 1894–1924*, in: Spořitelna města Kolína 1894–1924, Kolín 1925, s. 16.

³⁸¹ Další novelu v organizaci spořitel přineslo vládní nařízení č. 77 z 27. července 1920, kterým nařízen vznik obligatorního Svaz československých spořitel jako organizační, kontrolní a posléze i finanční centrum spořitel, vznikl v červnu roku 1901. Členství v něm bylo povinné. Jeho úkolem mělo být hájení zájmu především menších spořitel. Finančním centrem zůstala Ústřední banka českých spořitel. Srov. Jan HÁJEK – Rudolf PÍŠA: *180 let českého spořitelnictví*, Praha 2005, s. 42–43, 54–57. Podrobněji o činnosti svazu viz Čeněk KLIER: *O spoření a spořitelnách*, Praha 1914, s. 225–231; TÝŽ: *České spořitelnictví v zemích koruny české do roku 1906*, Praha 1908, s. 305 a 331.

³⁸² *Čtyřicet let spořitelny 1894–1934*, in: Spořitelna města Kolína, XL. výroční zpráva za rok 1934, Kolín 1935, s. 26.

4. 2 Původní sídlo spořitelny

Spořitelna od doby svého založení až do roku 1926, kdy si postavila vlastní budovu, neustále zápasila s potřebou vhodných místností a musela se spokojit takřka se stálým provizoriem, neboť její vývoj vždy rychlými kroky předbíhal očekávání.³⁸³ Po řadu let jí prostory k úřadování poskytovalo město. Spořitelna sídlila v různých prostorách místní radniční budovy, několikrát se stěhovala. Přesto byly prostory, které měla propůjčeny, pro rozsah jejího obchodu buď neúčelné nebo nedostatečné.

V roce 1894, kdy byla spořitelna založena, jí byly městskou radou zapůjčeny pro úřadování místnosti v druhém patře staré radnice a nábytek byl vypůjčen z obecních úřadoven. Fungování a úřadování spořitelny v těchto naprosto nevyhovujících prostorách se brzy ukázalo jako nemožné. Klientela spořitelny se začala rychle rozšiřovat³⁸⁴ a již po dvou letech existence ústavu bylo potřebné uvažovat o investicích do nových prostor pro spořitelnu. Proto na návrh ředitele Kroutila ve schůzi výboru 13. srpna 1897³⁸⁵ bylo usneseno jednat s obcí o zboření starých kasáren v sousedství radnice a postavení nové radniční budovy na jejich místě. V zadním traktu této nové budovy měly být umístěny místnosti pro spořitelnu, která měla celou stavbu také financovat. K realizaci tohoto plánu došlo po několika letech a 1. ledna roku 1900 se úřadovalo již v nových místnostech,³⁸⁶ které byly v roce 1905 rozšířeny o úřadovnu převzatou po okresním výboru,³⁸⁷ kde byla umístěna zasedací místnost pro ředitelství a výbor, oddělení hypoteční a kontrolní oddělení se spisovnou pro plaňanskou filiálku.³⁸⁸

Bohužel místnosti určené pro ústav začaly být brzy opět malé.³⁸⁹ (Zejména když bylo v roce 1911 zřízeno zvláštní kontrolní oddělení³⁹⁰). Proto byla v roce 1912 zahájena jednání

³⁸³ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelni budovy – korespondence, Vlastní budova spořitelny.

³⁸⁴ Po dvou letech trvání k 1. říjnu 1896 vykazovala spořitelna přes jeden milion zl vkladů. Viz SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelni budovy – korespondence, Třicetiletí spořitelny 1894–1924.

³⁸⁵ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č., 2, Protokoly výboru a ředitelství 1896–1902, Protokol o schůzi výboru spořitelny dne 13. srpna 1897.

³⁸⁶ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 2, Protokoly výboru a ředitelství 1896–1902, Protokol o schůzi výboru spořitelny dne 7. února 1900.

³⁸⁷ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 3, Protokoly výboru a ředitelství 1902–1906, Protokol o schůzi ředitelství spořitelny dne 22. září 1905.

V roce 1905 se také poprvé uvažovalo o stavbě vlastní budovy spořitelny. Jednáno o koupi domu čp. 41. Převládá ale názor, že spořitelna je, co obecní institut, je nejlépe umístěna v radniční budově. Srov. Tamtéž, Protokol o schůzi výboru ředitelství dne 30. května 1905.

³⁸⁸ Plaňanská filiálka zahájila svou činnost 1. ledna 1905. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelni budovy – korespondence, Třicetiletí spořitelny 1894–1924.

³⁸⁹ V roce 1906 dosahovala spořitelna již 10 milionů vkladů. Srov. *Kolínské závody, část reklamní. Spořitelna města Kolína*, in: Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový, Kolín 1927, s. 43.

o přikoupení části pozemku od vedle radnice stojícího Zámeckého pivovaru. Parcela byla koupena roku 1914 a ve stejném roce započato s přístavbou jednopatrové budovy.³⁹¹ Následkem vypuknutí války a narukování úřednictva bylo úřadování ztíženo do krajností. Práce na přístavbě byla přerušena a místnosti bylo městem použito na uskladnění aprovizačních zásob.

Teprve v roce 1921 bylo spořitelně umožněno převzít nově přistavené místnosti v zadním traktu radnice do užívání.³⁹² V té době se však již intenzivně uvažovalo o stavbě vlastní budovy.

4. 3 Nová budova spořitelny – plány z roku 1920, soutěž a problémy kolem stavby v roce 1925

Po převratu se začalo uvažovat o postavení samostatné budovy.³⁹³ Za tímto účelem zakoupila spořitelna od manželů Legerových³⁹⁴ za 200 tisíc Kč dům na rohu náměstí, čp. 44, který do té doby sloužil jako hotel „Modrá hvězda.“ Budova, která byla beztak již v dezolátním stavu a ohrožovala kolemjdoucí,³⁹⁵ měla být zbourána³⁹⁶ a nahrazena novostavbou spořitelny.³⁹⁷

³⁹⁰ SOA Praha, fond Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Třicetiletí spořitelny 1894–1924.

³⁹¹ Zprávu o zamýšlené přístavbě přednesl městský inženýr Fr. Hlaváček na schůzi ředitelství ze dne 25. května 1914. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 5, Protokoly výboru a ředitelství 1912–1918, Protokol o schůzi ředitelství dne 25. května 1914.

³⁹² *Třicetiletí Spořitelny 1894–1924*, in: Spořitelna města Kolína 1894–1924, Kolín 1925, s. 16.

³⁹³ *Nová budova Spořitelny města Kolína*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. III, č. 3, 25. března 1926, s. 22.

³⁹⁴ Prodávajícím byl známý kolínský spisovatel p. Karel Leger, který vyšel Spořitelně vstříc. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 6, Protokoly výboru a ředitelství 1918–1921, Protokol o schůzi výboru spořitelny dne 28. února 1919.

³⁹⁵ „Od policejního úřadu již několikrát došly sem stížnosti, že schátralým stavem hotelu „Modrá hvězda“, jehož jste majiteli, ohroženi jsou okoljdoucí chodci a vystaveni nebezpečí úrazu. Vyzýváme Vás tímto, byste učinili náležitá opatření v té věci, abyste se vyhnuli nepříjemným případně i trestním následkům.“ Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Dopis Městského úřadu v Kolíně Spořitelně města Kolína ze dne 25. září 1923, čj. 7707.

³⁹⁶ Proti plánovanému zbourání domu čp. 44/I protestoval Klub Za starou Prahu, který stavbu považoval za památku raného baroka a žádal městskou radu o apelování na spořitelnu, aby tento dům nezbořila, protože počet takových památek je v Kolíně omezen a bude toho za nedlouho litováno. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Dopis Klubu Za starou Prahu radě města Kolína ze dne 17. března 1920, čj. 42. Ve skutečnosti pocházela stavba z konce 19. století a cenu neměla téměř žádnou.

³⁹⁷ Zásadní usnesení o stavbě nové budovy proběhlo dne 16. října 1918. Ke stavbě mělo dojít „*jakmile tomu poměry dovolí*.“ Viz SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 6, Protokoly výboru a ředitelství 1918–1921, Zápis ze zasedání výboru spořitelny dne 16. října 1918.

Soutěž v roce 1920

Spořitelna města Kolína se v roce 1919 rozhodla vypsát na stavbu nové budovy soutěž. Samotné soutěži ale předcházelo „šetření“, které mělo určit, jak má vypadat vnitřní uspořádání spořitelny.³⁹⁸ Komise, složená z členů ředitelství spořitelny a z odborníků, v jejímž čele stál Ph. Mr. Otakar Storch, navštívila a prohlédla několik spořitel a jiných peněžních ústavů, které byly postaveny v posledních letech.³⁹⁹ Konkrétně spořitelny v Kladně, Rakovníku, Plzni, Vodňanech, Písku, Příbrami, Pardubicích a ve Dvoře Králové, dále záložní úvěrní ústav v Hradci Králové a záložnu ve Vršovicích. Vybrány byly takové peněžní ústavy, které měly vlastní budovy a odpovídaly svým rozsahem přibližně ústavu kolínskému. V podrobné zprávě zhodnotila komise výhody a nevýhody jednotlivých peněžních domů. Při hodnocení staveb se hledělo především na polohu budovy (nárožní či frontální), stavební místo, zastavenou plochu, celkový stavební náklad, projekty a plány, vnitřní zařízení, úpravu jak dvorany (jako hlavního obchodního prostoru spořitelny), tak i ostatních místností a celkové zhodnocení předností a vad té které stavby.

Celkově navrhovala komise takové rozložení místností, při kterém byl kladen velký důraz na účelné rozdělení prostoru. V podzemí mělo být skladiště, strojovna pro centrální topení a další technické místnosti. V přízemí se měly nacházet obchodní místnosti, které by se pronajímaly jiným obchodníkům, byt domovníka a vestibul (s kašnou s pitnou vodou). V prvním poschodí (kam se mělo vcházet samostatným reprezentativním schodištěm) měly být tyto místnosti: dvorana s čekárnami pro zákazníky, likvidatura s příslušnými odděleními (příjem a výplaty vkladů, půjčky, cenné papíry a deposita, informace a zároveň podatelna, pokladny, tresory apod.), úřadovny pro ředitelství (kancelář pro ředitele, předsedu ředitele, zasedací síň pro ředitelství), účtárna, korespondence, expedice a kontrolní oddělení. Ve druhém poschodí se pak měly nacházet: zasedací síň výboru, registratura, spisovna a místnost pro tiskopisy, byt pro vedoucího úředníka (případně jiné úředníky), dále byt pro sluhu a rezervní místnosti (jež by mohly být, pokud by se jich nepotřebovalo, použity jako byty). V přilehlých místnostech prvního a druhého poschodí nesměly chybět šatny, umývárny a toalety pro úřednictvo, v prvním poschodí též oddělené WC pro klienty.

³⁹⁸ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 6, Protokoly výboru a ředitelství 1918–1921, Protokol o zasedání výboru spořitelny dne 1. srpna 1919, Protokol o schůzi ředitelství ze dne 22. listopadu 1919 a Protokol ze schůze výboru dne 29. prosince 1919.

³⁹⁹ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelni budovy – korespondence, Zpráva komise o prohlídce vybraných peněžních ústavů.

V závěru zprávy její autor shrnul hlavní požadavky na novou spořitelní budovu: „*Budova spořitelny budiž okrasou města a musí odpovídati reprezentační úpravou, jakož i vnitřním účelným uspořádáním úředních místností všem požadavkům pro trvalou budoucnost. Jak přizemí, tak i poschodí druhé muselo by býti upraveno tak, aby v případě potřeby dalo se jich účelně použití buď z část, i nebo v celku bez velkého nákladu při potřebném rozšíření úředních místností při dalším rozvoji ústavu. V každém ohledu pak bude muset budova být stavěna v první řadě k vlastním obchodně spořitelnímu účelům a nikoli účelnost místností pro úřadování postavit do řady druhé.*“⁴⁰⁰

Po tomto důkladném šetření byla v únoru roku 1920⁴⁰¹ vypsána veřejná soutěž k získání ideového projektu. Ředitelství spořitelny tehdy jistě netušilo, že se jedná teprve o první z celé řady pokusů o získání plánů na novou budovu, které se nakonec protáhlo na dlouhé čtyři roky. Soutěž v roce 1920 od začátku doprovázela celá řada problémů týkající se složení soutěžní poroty, nezkušenosti spořitelny s vypisováním architektonických soutěží a nakonec i nevole poroty vybrat vítěze soutěže nebo dokonce vůbec udělit nějaké ceny.

Jako první se ukázalo být problematické samotné sestavení poroty, která měla nejen vyhodnotit soutěž, ale také vytvořit samotné její podmínky. Do komise byli jmenováni Václav Špringl, starosta města Kolína a předseda výboru spořitelny, Ph. Mr. Otakar Storch, předseda ředitelství spořitelny a majitel lékárny, Ladislav Holý, ředitel spořitelny a inž. Antonín Hlaváček, městský stavební rada v Kolíně, jako odborný znalec spořitelny.

Spořitelna požádala Spolek československých inženýrů a architektů v Praze,⁴⁰² aby do zmíněné komise jmenovala dva své zástupce, kteří by zastupovali obec architektů. Požadovala jednoho architekta starší generace a druhého jako zástupce věkově mladších

⁴⁰⁰ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Zpráva komise o prohlídce vybraných peněžních ústavů.

⁴⁰¹ Již na zasedání výboru spořitelny ze dne 1. srpna 1919 se začalo intenzivně uvažovat o vypsání soutěže na stavbu spořitelní budovy, první verze podmínek soutěže byla ze dne 29. prosince 1919. Soutěž byla vypsána na schůzi ředitelství dne 28. února 1920. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 6, Protokoly výboru a ředitelství 1918–1921.

⁴⁰² Tato stavovská inženýrská organizace byla založena 15. března 1865 z podnětu architekta Turby pod názvem Spolek architektů a inženýrů v Království českém. Spolek sdružoval tehdejší architektonickou inteligenci. Po roce 1918 byl název změněn na Spolek československých inženýrů a architektů v Praze (SIA). Spolek sdružoval vedle architektů také civilní, lesní, montážní, tovární, státní a železniční inženýry. Spolek vydával svůj časopis *Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Čechách* (1865–1901). Poté byl rozdělen na dvě samostatné řady: *Architektonický obzor* a *Technický obzor* (1902–1921) a následně figuroval pod názvy *Časopis československých architektů*, *Časopis československých inženýrů* a od roku 1927 vycházel časopis s novým názvem *Architekt SIA*. Spolek zanikl v roce 1951. Srov. Josef PECHAR – Petr URLICH: *Programy české architektury*, Praha 1981, s. 296.

architektů.⁴⁰³ Spolek jmenoval architekta Antonína Balšánka,⁴⁰⁴ profesora české techniky v Praze, a architekta Dr. Milana Babušku,⁴⁰⁵ profesora státní průmyslové školy v Praze.⁴⁰⁶ Následně byla veřejná soutěž oznámena ve všech regionálních, ale také v několika celostátních periodících a v časopise Spolku československých inženýrů a architektů.⁴⁰⁷ V době první republiky však na poli architektury působily další významné spolky – mimo jiné Spolek českých architektů (od ledna 1919 Společnost architektů)⁴⁰⁸ a Klub inženýrů a architektů.⁴⁰⁹ Obě tyto společnosti vyzvaly spořitelnu, aby do poroty jmenovala také jejich zástupce.⁴¹⁰ Jako důvod uváděly především to, že je zvykem vyzvat do poroty zástupce všech

⁴⁰³ Spořitelna zmíněný spolek žádala, aby jmenoval dva architekty do poroty nebo jich několik navrhl a spořitelna by si z nich pak mohla dva vybrat. Kladna si jedinou podmínku: „*Přitom si přejeme, aby jeden byl z navržených náležel směru staršímu a druhý směru mladšímu a byl by každý z nich jména zvučného.*“ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelni budovy – korespondence, Dopis Spořitelny města Kolína Spolku československých inženýrů a architektů v Praze ze dne 1. prosince 1919, věc: Stavba spořitelni budovy,

⁴⁰⁴ Antonín Balšánek (1865–1921) – architekt, urbanista a kreslíř. V letech 1881–1887 studoval pozemní stavitelství na české technice v Praze a posléze zde získal také profesuru, studoval také Akademii. Studijně pobýval v Německu a v Itálii. V roce 1894 byl přijat do SIA a v témže roce si založil vlastní architektonickou kancelář v Praze na Vinohradech. Od roku 1911 profesor české techniky. Spolupracoval také na památkové obnově Prahy a na toto téma napsal řadu teoretických prací. Ve své tvorbě zůstával v pozici novorenesance. Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 38. Podle návrhu A. Balšánka a J. Fanty byla postavena v letech 1891–1894 budova pražské spořitelny. Srov. Jan HÁJEK – Rudolf PÍŠA: *180 let českého spořitelnictví*, Praha 2005, s. 28.

⁴⁰⁵ Milan Babuška (1884–1953) – architekt a stavitel v Praze. Studoval architekturu na české technice od roku 1903, působil také jako profesor na průmyslové škole v Jaroměři a pak na vyšší státní průmyslové škole v Praze. Obeslal velké množství soutěží (zvláště v meziválečném období), zpravidla se umísťoval na předních, avšak ne na prvních místech. Specializoval se především na projekty školních budov. Od roku 1918 v předsednictvu SIA. Viz KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 35–36.

⁴⁰⁶ Oba architekti přislíbili spořitelně účast písemně. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelni budovy – korespondence, Dopis Mil. Babušky Spořitelně města Kolína ze dne 23. prosince 1919 a Dopis pro Spořitelnu města Kolína od Antonína Balšánka ze dne 31. prosince 1919.

⁴⁰⁷ *Vyhláška: Veřejná soutěž*, Kolínské listy, roč. XVIII, č. 8, 21. února 1920, s. 7. Dále byla soutěž prezentována v těchto časopisech: *Architektonický obzor*, *Stavitelské listy*, *Národní Listy*, *České slovo*, *Právo lidu*, *Polabská stráž*, *Středočeské hlasy* a *Nezávislost*.

⁴⁰⁸ Spolek českých architektů byl ustaven 22. dubna 1914. Sdružoval architekty pracující do té doby v řadě spolků uměleckých a odborných (SVU Mánes, Skupině výtvarných umělců, Umělecké besedě, Klubu Za starou Prahu, Artělu, Pražských uměleckých dílnách). Od ledna 1919 fungoval pod názvem Společnost architektů. Společnost vydávala v letech 1920–1939 časopis *Styl*. Viz Josef PECHAR – Petr URLICH: *Programy české architektury*, Praha 1981, s. 296.

⁴⁰⁹ Jedná o součást Sdružení architektů, respektive jejího předchůdce. Sdružení architektů bylo založeno v roce 1921 pod názvem Sdružení stavební tvorby (od roku 1923 Sdružení architektů). Sdružovala architekty, absolventy Akademie výtvarných umění, Vysoké školy architektury a Uměleckoprůmyslové školy. V letech 1919–1938 vydával odborný časopis *Stavitel*. Srov. Josef PECHAR – Petr URLICH: *Programy české architektury*, Praha 1981, s. 294–295; SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44, Stavba spořitelni budovy – korespondence, Dopis Klubu inženýrů a architektů Spořitelně města Kolína ze dne 18. září 1920 a Dopis Klubu inženýrů a stavitelů v Praze ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 4. března 1920, čj. 351, věc: Soutěž Spořitelna v Kolíně.

⁴¹⁰ Spolek architektů reaguje na přepis spořitelny ze dne 2. března 1920. V dopisu vyzdvihují, že nechápou, jak je možné, že nebyli pozváni do komise, když vždy a všude do komisí jsou zváni, a proč jedna korporace má mít zástupce dva a druhá žádného. Navíc tvrdí, že řada členů jejich Spolku chce na soutěži pracovat, ale že mají zatím zákaz protože: „*Naši členové mohou se zúčastnit soutěže pouze tehdy, mají-li svého zástupce v porotě.*“

korporací, jejichž členové se nejvíce účastní soutěží (tj. Spolek československých inženýrů a architektů v Praze, Společnost architektů, Klub inženýrů a architektů). Jednotlivé spolky se zásadně lišily rozličnými směry uměleckého nazírání a představovaly vlastně různé architektonické školy.⁴¹¹ Spolek inženýrů a architektů zastupoval pouze architekty „starší generace“ a ze strany ostatních korporací tudíž existovala oprávněná obava, že soutěžní porota bez zástupců dalších spolků bude nepřátelská vůči moderním návrhům: „*Neboť tato korporace a zvlášť uvedení zástupci nemohou dáti záruku k uplatnění sebemenšího moderního nazírání k dnešní architektuře, takže práce našich členů vyzněla by v naprostém nepochopení se strany poroty.*“⁴¹² Dále oba konkurenční spolky kritizovaly naprosto nedostatečnou výši udílených finančních cen vzhledem k žádanému počtu plánů a náčrtků.⁴¹³

Jedné z těchto korporací – Společnosti architektů – se nakonec podařilo prosadit svého zástupce do soutěžní poroty.⁴¹⁴ Stal se jím Bohumil Hübschmann.⁴¹⁵ Došlo k tomu ale až poté, co Společnost pohrozila, že pokud nebude mít zástupce v porotě, zakáže svým členům účast na soutěži.⁴¹⁶ Klub inženýrů a architektů bylo naopak odpovězeno, že soutěž je již v plném proudu a nelze do poroty brát dalšího zástupce.⁴¹⁷ Proto Klub svým členům účast na soutěži nedoporučil a skutečnost jednostranné poroty kritizoval i v celostátním tisku: „...

Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44, Stavba spořitelní budovy – korespondence, Dopis Společnosti architektů ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 25. března 1920.

Zástupce Spolku inženýrů a stavitelů v Praze napsal: „*Dovoluji si současně upozorniti, aby náš klub byl vyzván k vyslání zástupce do poroty, neboť naši členové nejvíce se soutěží zúčastňují a také ponejvíce získávají předních cen a mají tudíž právo svého zástupce žádati.*“ Srov. Tamtéž, Dopis Spolku inženýrů a stavitelů v Praze ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 16. února 1920, čj. 341.

⁴¹¹ O architektonických spolcích první republiky srov. také Otakar NOVOTNÝ: *Jan Kotěra a jeho doba*, Praha 1958.

⁴¹² SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Dopis Klubu inženýrů a stavitelů v Praze Spořitelně města Kolína ze dne 20. února 1920.

⁴¹³ V původních podmínkách byly navrženy ceny: 1. – 4 000 Kč, 2. – 3 000 Kč, 3. – 2 000 Kč a čestné uznání 1 000 Kč. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 6, Protokoly výboru a ředitelství 1918–1921, Protokol ze zasedání výboru dne 16. října 1918.

Podmínky soutěže byly nakonec upraveny takto: první cena 5 000 Kč, druhá 3 700 Kč a třetí 2 500 Kč, čestné uznání se neudělovalo. Počet požadovaných náčrtků se zároveň snížil. Srov. Tamtéž, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Vypsání soutěže ze dne 19. února 1920.

⁴¹⁴ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Dopis Společnosti architektů v Praze ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 28. dubna 1920, odpověď k přípisu Spořitelny města Kolína ze dne 19. dubna.

⁴¹⁵ Bohumil Hübschmann (1878–1961), architekt a urbanista z Prahy, absolvent pražské stavební průmyslové školy v Praze, pak žák vídeňské akademie (profesor Otto Wagner), člen Sdružení architektů SVU Mánes, patřil k zakladatelům Klubu Za starou Prahu. Od r. 1919 byl ve výboru Společnosti architektů. Viz KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 254–255.

⁴¹⁶ Další jednání ve věci delegování svého zástupce do poroty považoval Společnost na základě přípisu spořitelny ze dne 18. února 1920 za zbytečné. Ve schůzi spolku ze dne 23. února 1920 bylo usneseno, že členům spolku je účast na soutěži zakázána. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Dopis Společnosti architektů v Praze Spořitelně města Kolína ze dne 26. února 1920.

⁴¹⁷ Tamtéž, Odpověď Spořitelny města Kolína na přípis Spolku inženýrů a stavitelů v Praze ze dne 16. února 1920, čj. 341.

*do poroty povolala toliko jedinou technickou korporaci, jež nejméně bývá v soutěžích zúčastněna návrhy, tím méně oceněna. Jelikož porota nemůže dáti záruky uplatnění moderních názorů architektury, nedoporučuje Klub inženýrů a stavitelů svým členům na soutěži účast.*⁴¹⁸

Do soutěže došlo třicet návrhů. Komise se však na svém zasedání dne 8. května 1920⁴¹⁹ překvapivě rozhodla nevybrat ani jeden z nich. Celkem 23 návrhů bylo rovnou vyřazeno jako „méně cenných a po většinou školáckých, svědčících namnoze o troufalosti soutěžících.“⁴²⁰ Ze zbývajících sedmi byly nakonec čtyři také odmítnuty pro technické nebo umělecké nedostatky.

Porota se vyjádřila pouze ke třem návrhům, které byly doručeny pod hesly 1 – 2 – 3, Krajan a Milwaukee. Ani ty však dle poroty nevykazovaly „dostatečných jakostí, aby mohly býti cenami poctěny.“⁴²¹ Původně zamýšlené ceny tedy nebyly vůbec uděleny a porota pouze ocenila snahu a vynaloženou práci dvou soutěžících a rozdělila následující odměny. Projekt s heslem 1 – 2 – 3 získal obnos 1 500 Kč a projekt Krajan částku 1 000 Kč. Nakonec tedy byly odměněny pouze návrhy architekta Oldřicha Lisky z Hradce Králové (pracoval pod heslem Krajan)⁴²² a architekta Götlichera z Brna (heslo 1 – 2 – 3).

Proti neudělení cen se zvedla v architektonické obci a především mezi soutěžícími (ať už „ocenění“ byli nebo nebyli) velká vlna kritiky a neskrývaného rozčarování. Architekt Oldřich Liska napsal spořitelně: „Nevím, zda je můj úsudek správný, ale nedovedu si vysvětliti, proč vůbec ceny uděleny nebyly, když podle konkurenčního řádu udělují se ceny návrhům relativně nejlepším. ...Viděl jsem soutěže i slabě obeslané, ale neznám případu, že by ceny vůbec přiděleny nebyly.“⁴²³ Liska spořitelně dále doporučoval, aby se komise sešla znovu, ceny dodatečně rozdělila a některý z návrhů vyhlásila jako výherní.

Jiní architekti reagovali mnohem ostřeji: „*To, co bylo provedeno v Kolíně, nedá se prostě nazvati pravým jménem. Z vypsanych cen v obnosu 12 500 K rozdělí se 2 500 K. Není to*

⁴¹⁸ *K soutěži městské spořitelny v Kolíně*, Národní listy, roč. 1920, č. 59, 29. února 1920, s. 5.

⁴¹⁹ V porotě nakonec zasedli: Špringl, Storch, Bohumil Hübschmann, Inž. Hlaváček, Mil. Babuška a Ladislav Holý. Profesor Balšánek se telefonicky omluvil, že je nemocen. Viz SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelni budovy – korespondence, Protokol týkající se posouzení soutěžních návrhů na budovu Spořitelny města Kolína sepsaný dne 8. května 1920.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Tamtéž.

⁴²² Návrh architekta Oldřicha Lisky byl přetištěn v časopisu Stavitel, roč. II, sešit 3–4, listopad – prosinec 1920, s. 50.

⁴²³ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelni budovy – korespondence, Dopis Oldřicha Lisky (jako zástupce Společnost stavitelů s. r. o. v Hradci Králové) ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 17. května 1920.

urážka stavu? Vypsaná cena dle právního stanoviska se měla a musela rozdělití celá! O tom netřeba šířiti slov. Tím jste neposloužili sobě ani nikomu druhému, který po Vás se odhodlá vypsati soutěž. Každý architekt se bude chrániti, aby ho měl někdo za člověka, který zdarma by jinému dával rozum. ⁴²⁴

Jiní hrozili dokonce soudní žalobou: „... protestuji proti výstavě projektu, poněvadž soutěž není ukončena, neb porota neřídila se § 4 soutěžních podmínek. V celých podmínkách není ustanovení, že porota nemusí udělití cenu, anebo že může vyplatiti jen část na ceny určeného obnosu. V § 4 stanovení cen je jasné a obnosy jsou pevně stanoveny. Dle konkurenčního řádu a dle zvyku při všech slušných soutěžích patří celý obnos na ceny věnované soutěžícím. ... Vaše porota.... nemá práva podmínky měniti. Nepokládám proto jednání poroty za ukončené, žádám důrazně za dodržení podmínek... V případě nedbání mého protestu vyhrazuji si jménem několika soutěžících právo dovolati se z důvodů zásadních rozhodnutí soudního a vysvětlení případu v časopisech, podpory veřejnosti. ⁴²⁵

Veškeré protesty ani hrozby však nevedly k žádné změně. Porota se sice na žádost spořitelny sešla ještě jednou, ale rozhodla se setrvat na svém původním stanovisku. ⁴²⁶

Ředitelství spořitelny po další tři roky hledalo vhodného architekta, který by vytvořil návrh na novou spořitelní budovu. Ve schůzi ředitelství dne 23. září 1920 bylo rozhodnuto, že budou vyžádány definitivní návrhy od architektů Lisky,⁴²⁷ Šulce⁴²⁸ a Bendlmayera⁴²⁹ z Prahy. Později byli architekti Liska⁴³⁰ a Šulc požádáni o další nové projekty, ale ani tyto nebyly

⁴²⁴ Tamtéž, Dopis pražského architekta Jana Šenkýře pro ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 24. června 1920.

⁴²⁵ Tamtéž, Dopis architekta Vr. Lhoty ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 1. června 1920.

Dalším protestujícím proti soutěži byl brněnský architekt Dr. Stockar. Srov. Tamtéž, Dopis Dr. Stockara Spořitelně města Kolína ze dne 29. května 1920.

⁴²⁶ Porota se znovu sešla na základě dopisu profesora Balšánka a zaujala stanovisko, že z protokolu z 8. května je jasné patrné, proč ceny být uděleny nemohly, a porota k tomu nemá co doplnit. Profesor Balšánek se k této schůzi nedostavil. Srov. Tamtéž, Dopis poroty, která hodnotila soutěž, Spořitelně města Kolín ze dne 27. května 1920.

⁴²⁷ Oldřich Liska (1881–1959) – architekt působící v Hradci Králové. Studoval na státní průmyslové škole v Praze a poté v Drážďanech. Praxi absolvoval ve Vídni a v Praze. V letech 1908–1947 byl městským inženýrem v Hradci Králové. Viz KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 373.

⁴²⁸ Pravděpodobně se jedná o Viktorina Šulce (1870–1946) - inženýra, architekta, pedagoga a malíře. Byl absolventem architektury a pozemního stavitelství na pražské české technice. Podnikl řadu studijních cest po Evropě. Poté působil jako profesor průmyslové školy v Plzni a Praze. V letech 1919–1931 pracoval na ministerstvu školství a národní osvěty, stal se i ministerským radou. Byl členem jednoty umělců výtvarných, sdružení Myslbek a Technické matice. Účastnil se celé řady soutěží. Srov. Tamtéž, s. 654.

⁴²⁹ Pravděpodobně se jedná o Bedřicha Bendlmayera (1872–1932), žáka pražské Uměleckoprůmyslové školy. Pracoval v ateliéru Bedřicha Ohmanna. Srov. Tamtéž, s. 55–56.

⁴³⁰ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Dopis architekta Oldřicha Lisky ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 4. září 1920.

přijaty.⁴³¹ V průběhu roku 1922 dodal Liska ještě jednu verzi plánu, další návrhy pak v červnu roku 1923.⁴³² Žádný však nebyl spořitelnou akceptován.

Po řadě neúspěšných pokusů o získání plánů na novou budovu se spořitelna v roce 1922 rozhodla požádat o dodání projektu architekta profesora Jana Kotěru, jednu z vůdčích osobností české architektury první čtvrtiny dvacátého století.⁴³³ Kotěra ale vytvořil pouze první náčrty, které však nespĺňovaly představy spořitelny o velké reprezentativní budově ústavu⁴³⁴ (obrazová příloha, obr. č. 12 – 13) Kvůli svému vážnému zdravotnímu stavu nemohl Kotěra již upravit své skici podle požadavků spořitelny. O několik měsíců později, v dubnu roku 1923, architekt Jan Kotěra zemřel.

Když i tento pokus o získání plánu selhal, byla spořitelna nucena znovu vyzvat architektky Lisku a Šulce k vypracování definitivních plánů. Ani tentokrát nevedlo jednání ke kýženému cíli. Oba architekti si kladli pro spořitelnu neúměrné podmínky.⁴³⁵ Proto bylo nakonec vypracování plánů svěřeno architektu Jindřichu Freiwaldovi, žákovi Jana Kotěry.⁴³⁶ Tento architekt byl v Kolíně již dostatečně známý, neboť zde projektoval několik městských domů. Freiwald vytvořil nový projekt spořitelny budovy na základě svého staršího návrhu Slovenské banky v Bratislavě.⁴³⁷ Tento projekt byl konečně přijat a v dalších měsících byl už jen drobně

⁴³¹ *Nová budova Spořitelny města Kolína*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. III, č. 3, 25. března 1926, s. 22.

⁴³² SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 7, Protokoly výboru a ředitelství 1921–1925, Protokol ze schůze ředitelství dne 6. června 1923.

⁴³³ Jan Kotěra (1871–1923) – architekt, malíř, grafik a profesor. Studoval na německé vyšší průmyslové škole v Plzni v letech 1887–1890, pak na vídeňské akademii u Otto Wagnera, od roku 1910 profesorem na Akademii, v letech 1920–1922 rektorem. Získal řadu vyznamenání, byl členem SVU Mánes, Sdružení architektů a Společnosti architektů. Svými současníky považován za „skutečného zakladatele hnutí o moderní architekturu u nás“. Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 326–327.

⁴³⁴ Srov. SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., stavební plány, I/30 – stavební plány Jana Kotěry na stavbu Spořitelny města Kolína, plány z března roku 1923.

⁴³⁵ Architekt Šulc žádal, aby bylo projektování budovy definitivně zadáno pouze jemu. Arch. Liska zase již třikrát podal návrh na stavbu spořitelny, která ale nikdy výboru Spořitelny nevyhovovala. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 7, Protokoly výboru a ředitelství 1921–1925, Protokol o schůzi výboru spořitelny dne 14. června 1923.

⁴³⁶ Tamtéž, Protokol o schůzi ředitelství spořitelny dne 12. července 1923.

Sám Freiwald ale tvrdí, že krom něj byli vyzváni ještě další dva architekti, aby vytvořili plány. Bohužel je nezmiňuje jmény: „Doporučoval jsem tehdy, aby požádán byl prof. Kotěra o ujmoutí se tohoto úkolu, žel neočekávanou smrtí jeho nedošlo k uskutečnění věci. Náčrt na základě spořitelnou dané dispozice nemohl dojít již uskutečnění. Byli tedy dva z pp. architektů soutěže se účastnivší a já vyzváni k podání nových návrhů na základě dané dispozice. Můj návrh byl přijat a tak dostalo se mi zodpovědného úkolu spořitelny budovu uskutečnit.“ Srov. Jindřich FREIWALD: *K stavbě paláce městské spořitelny v Kolíně*, Hlas demokracie, č. 35, 30. srpna 1924, s. 1–2.

⁴³⁷ Srov. Jindřich FREIWALD: *Naše stavby*, Praha 1924, s. 138–139.

upraven (např. se upustilo od zamýšlené věže, kterou spořitelna z počátku vyžadovala⁴³⁸ a rozsáhlejší vnější sochařské výzdoby)⁴³⁹ (obrazová příloha, obr. č. 14 – 20).

Vedle dlouhodobého problému se získáním vhodného projektu brzdily po řadu let stavbu spořitelny další faktory. Předně to byly finanční těžkosti poválečného období.⁴⁴⁰ Velký náklad, který by stavba tehdy vyžadovala, a neurovnané finanční poměry způsobily, že nadřízený úřad nechtěl povolit stavbu nové budovy, dokud rezervní fond spořitelny (ze kterého jediné měla být novostavba financována) nedosáhne takové výše, aby stavební náklad spořitelnu nijakým způsobem nezatížil.⁴⁴¹

Z důvodu nedostatečnosti tohoto fondu ministerstvo vnitra jako kontrolní orgán ještě v roce 1922 zamítlo uskutečnění stavby s plánovaným rozpočtem asi pět milionů korun.⁴⁴² O rok později dalo sice ministerstvo povolení ke zbourání domu stojícího na příslušném pozemku,⁴⁴³ ale stavbu, jejíž rozpočet byl nově vypočítán na 3 090 000 Kč, opět nepovolilo. Stavba byla definitivně schválena až v průběhu února a března roku 1924.⁴⁴⁴

⁴³⁸ Srov. Tamtéž, s. 140–145.

⁴³⁹ Srov. SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., stavební plány I/29 – stavební plány Jindřicha Freiwalda na stavbu městské spořitelny, plány z října 1923.

⁴⁴⁰ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 6, Protokoly výboru a ředitelství 1918–1921, Protokol ze zasedání výboru spořitelny dne 17. prosince 1920.

⁴⁴¹ *K stavbě kolínské spořitelny*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 20, 17. května 1924, s. 1.

⁴⁴² Ministerstvo vnitra nevyhovělo žádosti spořitelny ze dne 22. června 1922 za povolení nákladu na stavbu vlastní budovy 5 milionů Kč, neboť rezervní fond spořitelny toho nepřipouštěly. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelni budovy – korespondence, Dopis ministerstva vnitra Československé republiky ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 14. července 1922, čj. 52 680/1922, věc: Spořitelna města Kolína. Stavba spořitelni budovy.

⁴⁴³ Tamtéž, Dopis ministerstva vnitra československé republiky ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 12. října 1923, čj. 62 846/1923, věc: Spořitelna města Kolína. Žádost za schválení novostavby vlastní budovy spořitelny.

⁴⁴⁴ „*K tamní žádosti ze dne 4. ledna 1924 uděluje ministerstvo vnitra zásadní povolení ku stavbě vlastní budovy pod tou podmínkou, že stavba celé budovy bude zadána veřejným ofertním řízením a že místnosti spořitelny budou umístěny v přízemí budovy.*“ Po zadání práce a splnění měl být projekt stavby znovu předložen min., aby mohlo schválit obnos, který smí být ke stavbě použit. Srov. Tamtéž, Dopis ministerstva vnitra Československé republiky pro ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 9. února 1924, čj. 1150/1924, věc: Spořitelna města Kolína. Žádost za schválení novostavby vlastní budovy.

„*K tamní žádosti ze dne 29. března 1924 uděluje ministerstvo vnitra definitivní povolení ku stavbě vlastní budovy na základě předložených plánů pod tou podmínkou, že stavební náklady nebudou převyšovat obnos per 1 941 225 Kč.*“ Dále obsahuje povolení vypsát ofertní řízení a zadání ofert, které je nutno znovu poslat ke schválení. Srov. Tamtéž, Dopis ministerstva vnitra Československé republiky ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 5. dubna 1924, čj. 25 291/1924, věc: Spořitelna města Kolína. Schválení novostavby vlastní spořitelni budovy.

Schválení zadání prací a nákladů na ně, jak bylo spořitelním výborem usneseno dne 13. června 1924. Srov. Tamtéž, Dopis ministerstva vnitra Československé republiky ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 16. června 1924, čj. 43 501/1924, věc: Spořitelna města Kolína. Schválení stavby vlastní budovy spořitelny.

Průběh samotné stavby

Ač se zdálo, že v roce 1924 se uskutečnění stavby spořitelny po mnoha letech průtahů a komplikací konečně blíží svému uskutečnění, ani samotná realizace projektu se neobešla bez celé řady komplikací. Jak již bylo zmíněno, v roce 1923 bylo přikročeno ke zbourání staré budovy hotelu „U modré hvězdy“ a již následující rok bylo po splnění všech právních náležitostí přistoupeno ke kopání základů a k zahájení stavby.⁴⁴⁵ V prosinci roku 1924 předložil spořitelní výbor městské radě žádost o povolení stavby. Po splnění požadavků komise pro stanovení regulačních čar bylo spořitelně dne 20. ledna 1924 uděleno právoplatné povolení ke stavbě a stanoveny přesné regulační čáry.⁴⁴⁶ Podáním ze dne 9. května 1924 pak spořitelna oznámila změnu plánu stavby, která se ale nedotýkala regulačních čar, nýbrž pouze vnitřních dispozic budovy. Změny byly vzaty na vědomí výnosem ze dne 4. června 1924.⁴⁴⁷

Již několik dní po zahájení stavby⁴⁴⁸ se proti její realizaci objevila celá řada protestů. První námitky vznesli sousedé spořitelny a obchodní grémium,⁴⁴⁹ později se připojili někteří členové městské rady a nakonec celá městská rada i obecní zastupitelstvo. Spor musel být nakonec vyřešen soudní cestou. Samotnou při okolo stavby spořitelny lze shrnout do čtyř bodů:

- 1) zda mají být v přízemí spořitelny obchodní místnosti určené k pronájmu

Ihned po zakoupení stavební parcely pro novou budovu spořitelny, se objevil názor, že by bylo účelné v přízemí spořitelny zřídit obchodní místnosti k pronájmu (později se vyskytla i myšlenka zřídit v přízemí kavárnu nebo veřejnou obecní čítárnu.⁴⁵⁰) Ministerstvo jakékoliv

⁴⁴⁵ *Nová budova Spořitelny města Kolína*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. III, č. 3, 25. března 1926, s. 23.

⁴⁴⁶ Spořitelně bylo uděleno právoplatné povolení ku stavbě (respektive přestavbě domu čp. 44/I v novou úřední budovu) a schváleny již regulační čáry. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Výnos ze dne 20. ledna 1924 č. 1894/5 z r. 1923 T/Šp.

⁴⁴⁷ Městská rada vzala změnu plánů na vědomí usnesením městské rady ze dne 2. června 1924. Viz Tamtéž, Dopis Městského úřadu v Kolíně ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 4. června 1924, čj. 4841/9/24 T/Č, věc: novostavba spořitelny.

⁴⁴⁸ Civilní inženýr Lev Veleťovský byl pověřen vyšetřit a vytyčit stavební čáry, což učinil. Ke stavbě přikročeno 16. června 1924. Městský úřad dne 25. června 1924 vzal oznámení započetí stavby na vědomí. Srov. Tamtéž, Pozvání Městského úřadu v Kolíně Spořitelně města Kolína ze dne 11. června 1924 č. 4841/21 ke komisi na den 14. června 1924.

⁴⁴⁹ Nucené svazy živnostníků a obchodníků k zastupování a podpoře společných zájmů určitých živností a obchodních podniků, vesměs na menším teritoriu, se nazývala živnostenská společenstva. Pokud sdružovala obchodníky, pak se nazývala obchodní grémia. Jejich konstituování přikazoval živnostenský řád z roku 1859. Obchodní grémia existovala nadále i po roce 1918. Viz KOL AUTORŮ: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 288 a 366.

⁴⁵⁰ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápisy ze schůzí městské rady, Zápis ze schůze rady městské dne 29. ledna 1919.

„hostinské“ místnosti ihned rezolutně zamítlo, ale o zřízení obchodních místností se delší dobu diskutovalo.

Původně se uvažovalo o tom, že v přízemí spořitelny bude umístěn jeden velký obchod nebo několik menších obchodních prostor, které budou pronajaty jednomu nebo více živnostníkům. Zřizování obchodních místností v přízemí nově postavených spořitelen bylo před válkou velmi běžnou praxí⁴⁵¹ (například Spořitelna pražská). Nájem z obchodů měl pomáhat zaplatit vysokou cenu novostaveb.

Většina výboru kolínské spořitelny se rozhodla místnosti k pronajmutí nechat zřídit. S touto alternativou počítala také první verze Freiwaldových plánů. Když byl však projekt předložen ministerstvu vnitra jako dozorčímu orgánu, rozhodlo ze svého odborného stanoviska zřízení takových prostor nepovolit⁴⁵² a žádalo předložení nového, upraveného plánu. Takový plán také později ministerstvo schválilo.⁴⁵³ Existence či neexistence obchodů v přízemí spořitelny se stala na několik týdnů jedním z hlavních témat kolínských periodik⁴⁵⁴ i zasedání městských rad.

I sám projektant stavby Jindřich Freiwald se v celé řadě článků publikovaných v Hlasu demokracie snažil osvětlit, proč obchodní místnosti v přízemí spořitelny nemají být umístěny: „...řešení budovy spořitelny s umístěním vlastních místností v patře a pronajmutí přízemí jako krámů se v praxi neosvědčuje. Příkře se proti takovým řešením staví nejzkušenější odborníci spořitelny i dokonce samo ministerstvo vnitra jako orgán dozorčí nad činností spořitelny.“

⁴⁵¹ *K stavbě kolínské spořitelny*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 20, 17. května 1924, s. 1–2.

⁴⁵² Změnit dispozici spořitelny bylo nutno na základě nařízení ministerstva vnitra ze dne 9. února 1924 č. 1150 – 1924/19 jako dozorčího orgánu pro spořitelny, které nepovolilo v přízemí zřízení krámů a žádalo, aby budovy sloužila výhradně účelům spořitelny. Toto oznámení městskému úřadu výnosem ze dne 4. června 1924 č. 4841/9/24, který městská rada vzala na vědomí. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelny budovy – korespondence.

⁴⁵³ Žádost za schválení novostavby vlastní budovy: „*K tamní žádosti ze dne 4. ledna 1924 uděluje ministerstvo vnitra zásadní povolení ku stavbě vlastní budovy pod tou podmínkou, že stavba celé budovy bude zadána veřejným ofertním řízením a že místnosti spořitelny budou umístěny v přízemí budovy.*“ Po zadání práce a splnění má být projekt stavby znovu předložen ministerstvu, aby toto mohlo schválit obnos, který smí být ke stavbě použit. Tamtéž, Dopis Ministerstva vnitra Československé republiky ředitelství Spořitelny města Kolína ze dne 9. února 1924. Čísl. 1150/1924, věc: Spořitelna města Kolína.

⁴⁵⁴ Například články v Hlasu demokracie: *Stavba městské spořitelny v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 9, 1. března 1924, s. 4; *K stavbě kolínské spořitelny*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 20, 17. května 1924, s. 1–2; *Ke stavbě městské spořitelny v Kolíně II*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 21, 24. května 1924, s. 1–2; *Ke stavbě kolínské spořitelny III*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 22, 31. května 1924, s. 1–2; *Stavba kolínské spořitelny*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 29, 19. července 1924, s. 4; *Víme velmi dobře, odkud vítr fouká*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 29, 19. července 1924, s. 5; *K stavbě paláce městské spořitelny v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 35, 30. srpna 1924, s. 1–2.

Srov. také s celou řadou článků v Polabské Stráži: *Stavba spořitelny v Kolíně*, Polabská stráž, roč. VI, č. 27, 2. července 1924, s. 2; *Stavba spořitelny v Kolíně*, Polabská stráž, roč. VI, č. 28, 10. července 1924, s. 1; *Stavba spořitelny v Kolíně po stránce finanční*, Tamtéž, s. 2; *Stavební řád platí pro všechny občany ve městě stejně*, Polabská stráž, roč. VI, č. 29, 17. července 1924, s. 2; Robert MAREK: *Ve slepé uličce*, Polabská stráž, roč. VI, č. 30, 31. července 1924, s. 2; *Kdo je to „Spořitelna“*, Polabská stráž, roč. VI, č. 31, 7. srpna 1924, s. 2.

Dosavadní zvyklost umístění hlavních úřadoven – jež jsou ve styku s obecnstvem – v patře jest překonána dobou a mnohé spořitelny i jiné ústavy peněžní, jež mají podobné zastaralé řešení svých budov, rády by svou činnost přemístily do přízemku – kdyby to bylo možno. ... Příčiny jsou v první řadě rázu obchodního, došlo se ke zkušenostem, že spořitelna nepoměrně získá více umístěním svých hlavních místností v přízemí na rozšíření činnosti, snadnějším stykům s obecnstvem i zvýšením vkladů aj., než výnosem z nájmu krámků. Neuvěřil bych ani jak velký vliv místností hned „na ráně“ přístupných, bez chození do patra má např. na vkladatele z prostého lidu, kdyby mi to nebylo potvrzeno nejzkušenějšími odborníky spořitelními.“⁴⁵⁵ Dále Freiwald uvádí důvody bezpečnostní, reprezentativní (jednotný vzhled budovy zvenku – bez mnoha rozličných reklamních nápisů) a možnost snadného rozšíření úřadoven v případě růstu spořitelny.

Navíc náklad na budovu s obchody by byl o cca 600 000 Kč vyšší než na budovu bez obchodů. Důvodem byla především skutečnost, že pokud byly vlastní místnosti spořitelny umístěny v přízemí, zbylo v druhém patře místo na byty a pokud určitý prostor budovy zabíraly obytné místnosti, bylo možno využít výhod zákona o stavebním ruchu a odečíst si poměrně velkou část daní. Dle výpočtů by rozdíl při stavbě budovy s nebo bez obchodních místností činil celkově až 1 000 000 Kč a takovou částku by nájem z obchodů nikdy nemohl vyrovnat. Spořitelna sama se v neposlední řadě také obávala, že kdyby byly místnosti v přízemí pronajaty, velmi brzy by zbylé prostory nestačily pro fungování stále se rozšiřující instituce.⁴⁵⁶

Na mnoha místech se tvrdí, že právě tento spor o obchody byl klíčem ke všem dalších obstrukcím okolo stavby. Na pronájmu velmi reprezentativních místností ve spořitelně měl enormní zájem Erhart, kolínský velkoobchodník. Místní obchodníci zase doufali, že pokud budou obchodní místnosti ve spořitelně pronajaty Erhartovi, uvolní se jeho původní obchodní prostory, které získají obchodníci pro zřízení trvalé tržnice v Kolíně již po řadu let chybějící. V tomto smyslu obě strany několikrát apelovaly na městskou radu i ředitelství spořitelny, aby změnila svůj záměr.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ *Ke stavbě městské spořitelny v Kolíně II*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 21, 24. května 1924, s. 1–2.

⁴⁵⁶ V prostorech radnice měla spořitelna 657 m², které naprosto nedostačovaly. Pokud by byly v nové budově spořitelny obchody, měla by spořitelna k dispozici jen 745 m². Bez obchodů měla spořitelna k dispozici 965 m². Rozšíření o další patro nebylo vzhledem k okolním budovám možné, rozšiřování pozemku koupí některého z okolních domů by bylo velmi nákladné. Srov. *Ke stavbě kolínské spořitelny III*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 22, 31. května 1924, s. 1–2.

⁴⁵⁷ Městská rada obdržela řadu dopisů od sdruženého obchodnictva, které žádalo, aby krámy byly realizovány. Např. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelní budovy – korespondence, Dopis společenstva obchodníků městské radě v Kolíně ze dne 31. března 1924.

- 2) zda smí stavební dozor nad stavbou spořitelny konat inženýr Antonín Hlaváček, který byl zároveň stavebním radou města, a zda má případně povinnost žádat městskou radu v této souvislosti o povolení.⁴⁵⁸

Inženýr Hlaváček podal žádost o pensionování z funkce stavebního rady od 1. července 1924. Žádost však byla vyřízena obecním zastupitelstvem tak, že výslužby smí odejít až 1. ledna roku 1925. Spořitelna tedy argumentovala tím, že Hlaváček sám již funkci vykonávat nechtěl. Navíc když jej pověřila (usnesením výboru ze dne 30. října 1923) dozorem nad stavbou, bylo vše řádně oznámeno městskému úřadu, který proti tomu nevznesl žádné námitky. Spořitelna dále argumentovala skutečností, že je veřejným a obecně prospěšným ústavem, a proto by měl funkci stavebního dozoru vykonávat člověk, který požívá velké důvěry a je tak vynikajícím městským úředníkem jako inženýr Antonín Hlaváček.

Hlaváček navíc již delší dobu stavební dozor prováděl a výměna pracovní síly by vyžadovala velký finanční náklad: „*Nehledě k otázce zvláštní důvěry, které vyžaduje dozor nad stavbou monumentální, jež má býti ozdobou města – dlužno hleděti k tomu, že pan inž. Hlaváček dozor již provádí, studoval veškeré plány předběžné i původní, pak změněné, rozpočty, že sestavil podmínky stavební, že pod jeho dozorem bylo provedeno bourání staré budovy, ofertní řízení ohledně zadání stavebních prací pro novostavbu, že oferty propočítal, dozor dosud vede a že veškeré práce dozorem spojené převzal za peněz Kč 35 000, kdežto by jinak jen dozor na stavbu dle tarifu vyžadoval nákladu 48 600 Kč a že veškeré ostatní práce by bylo dlužno zvlášť honorovati.*“⁴⁵⁹

Kromě toho argumentovala spořitelna tím, že není obvyklé, aby nadřízené orgány zakazovaly odborným silám pracujícím u státu, země či obcí vykonávat funkce spadající do sféry jejich profese: „*Konečně poukazujeme k tomu, že odborné síly u státu, země a obcí bez závady a bez překážek se strany nadřízených vykonávají funkce do oboru jejich spadající – a že tím méně to může být překážkou při této stavbě budovy spořitelny městské, při které jest v zájmu obce samé, aby byla solidně, správně a odborně vedena.*“⁴⁶⁰

Ve stejné záležitosti se společenstvo několikrát obrátilo také na samotnou spořitelnu. Srov. Tamtéž, Dopisy společenstva Spořitelně města Kolína ze dnů 11. a 3. března 1924.

⁴⁵⁸ Viz Tamtéž, Odvolání spořitelny města Kolína k městskému úřadu proti usnesení obecního zastupitelstva ve schůzi dne 14. července 1924, kterým odepřen souhlas k dozoru nad stavbou spořitelny vrchnímu stavebnímu radovi inž. Hlaváčkoví.

⁴⁵⁹ Tamtéž.

⁴⁶⁰ Tamtéž.

- 3) zda spořitelna nepřekračuje stavební čáru v ulici Kutnohorské a nezužuje tak veřejnou komunikaci důležitou pro vjezd do náměstí, jak se svém protestu uvedli J. Dvořáček, soused spořitelny, a Obchodní grémium. Dvořáček se dále obával, že stavba spořitelny poškodí jeho dům.

Spořitelna stížnost považovala za nelegitimní, protože J. Dvořáček podle ní mohl podat protest již v době jednání regulační komise, což neučinil a nyní byl jeho protest opožděný. Obchodní grémium považovala spořitelna za korporaci, která vůbec nemá právo takový protest podávat, protože to nespadá do její kompetence.⁴⁶¹

- 4) zda má mít budova spořitelny otupený roh, případně zda má být na rohu umístěn průchod. Neexistovala shoda v tom, zda v původních plánech byl otupený roh určen, či ne.

Otupený roh či podchod měl údajně napomoci snadnější průjezdnosti a průchodnosti z dosti úzké Kutnohorské ulice do náměstí. Spořitelna si nechala vypracovat posudky dvou znalců o vhodnosti či nevhodnosti použití otupeného rohu či podchodu, kteří oba prvky odsoudili jako neúčelné a esteticky nevhodné. Dle architekta Františka Roitha: „*Pro architekta jest téměř samozřejmé, že skosení rohů do náměstí bylo by chybou, která by vzhled města těžce poškodila, zrovna tak, jako každé akcentování rohů, ať již jakýmkoliv způsobem. Podchod rohem spořitelny byl by na tomto místě nelogický a bezúčelný... ohrozil by jednotné řešení průčelí a poškodil by vzhled budovy.*“⁴⁶²

Profesor Pavel Janák se k otázce stavěl podobně odmítavě: „*Skosený roh, jakkoli je součástí platného regulačního plánu, je detailem pochybených a to jak ze stanoviska estetických zásad o stavbě měst, tak i s ohledem prostoru a rázu náměstí. Skosený roh byl detailem hojně využívaným v regulačních plánech posledních desetiletí minulého století a to v plánech, jež lze označiti pravidlem vesměs pochybené. ... Charakteru náměstí kolínského tento detail pak se již přičí. Neměl by být v žádném případě ... prováděn. ... Pokud se týče podchodu, napomáhal by tento sice frekvenci, aniž by náměstí estheticky škodil, ale projektu – tak jak je vypracován*

⁴⁶¹ Tamtéž, Dopis městského úřadu Spořitelně města Kolína z 8. července 1924., čj. 4841/24 T/Č, věc: stavební povolení.

⁴⁶² Tamtéž, Dopis architekta František Roitha Spořitelně města Kolína ze dne 11. července 1924, odpověď na dopis Spořitelny města Kolína ze dne 3. července 1924.

a koncipován – neodpovídá. Projektu měla být tato podmínka hned s počátku předložena, aby mohl s ní počítat. Dnes byla by určitě poškozením projektu.“⁴⁶³

Na základě těchto protestů městská rada nařídila za účelem zjištění stavebních čar⁴⁶⁴ nové komisionelní řízení a zároveň přikázala spořitelně zastavení stavby do té doby, než se daný problém nevyřeší. Proti tomu postupu spořitelna protestovala nejprve u okresní správní komise, později také u zemského správního výboru.⁴⁶⁵ Spořitelna žádala především rychlé vyřízení sporu, neboť zamýšlela pro stavbu využít výhod zákona o stavebním ruchu⁴⁶⁶, což bylo podmíněno započítáním stavby do konce června 1925 (jinak by spořitelna nezískala státní příspěvek na stavbu v zákonem stanovené výši).⁴⁶⁷ Spor byl nakonec vyřešen ve prospěch spořitelny, přesto zdržel práce o řadu měsíců.

4. 4 Otevření budovy a její popis

Na základě veřejného nabídkového řízení byly práce na stavbě spořitelny přednostně zadány oferentům z Kolína, jen pro některé specializované zakázky vybralo ředitelství spořitelny

⁴⁶³ Tamtéž, Dopis profesora Pavla Janáka pro Spořitelnu města Kolína ze dne 3. července 1924.

⁴⁶⁴ Vypsání nového komisionelního řízení přípisem obecního zastupitelstva ze dne 14. července 1924 ohledně regulační čáry, spořitelně oznámeno výnosem městského úřadu ze dne 24. července 1924 č. 6181/21, který zároveň obsahoval zákaz pokračovat ve stavbě. Srov. Tamtéž, Nové komisionelní řízení.

⁴⁶⁵ Okresní správní komise jednala v sezení dne 21. srpna 1924 o odvolání městské spořitelny ze dne 25. července proti zastavení stavby. Okresní správní komise se rozhodla výměr městského úřadu ze dne 24. července 1924 č. 6181/21, jakož i usnesení obecního zastupitelstva ze dne 14. července 1924, aby provedeno bylo komisionelní šetření za příčinou stanovení stavební čáry zrušit – obě odporují zákonu, protože spořitelně se dostalo povolení ku stavbě již dne 20. ledna 1924 č. 1894/5 a toto stavební povolení nabylo i s dodatkem (stavba nemá mít otupený roh) ze dne 4. června 1924 č. 4 841/9 až 24 právní účinnosti. Nelze se vícekrát usnášet o stavební čáře. Dvořáček a Obchodní grémium nemají vůbec legitimaci takovou stížnost podat. Příkaz zastavení stavby je rovněž nezákonný. Srov. Tamtéž, Dopis okresní správní komise v Kolíně městské radě ze dne 21. srpna 1924, čj. 2035:

Stížnost putovala také k Nejvyššímu správnímu soudu v Praze. Spořitelna žádala, aby nejvyšší správní soud nařídil zemskému správnímu výboru, který stížnost spořitelny zamítl pro nepříslušnost. Žádali, aby o stížnosti spořitelny do rozhodnutí městského úřadu ze dne 24. července 1924 zemská komise rozhodla a mohlo se pokračovat ve stavbě. Srov. Tamtéž, Stížnost Spořitelny města Kolína, zastoupené JUDr. Alfredem Jelínkem, advokátem v Kolíně, do rozhodnutí Zemské správy politické v Praze ze dne 17. září 1924 č. 19 – 20996 ai 1924. Konečným rozhodnutím, bylo zamítnutí sporu zemským správním výborem. Zemský správní výbor zamítl na schůzi dne 28. ledna 1925 stížnost rady kolínské a Jos. Holuba podanou do tamního rozhodnutí z 21. srpna 1924 čj. 2035 ve věci shora uvedené. Srov. Tamtéž, Dopis Zemského správního výboru okresní správní komisi ze dne 31. ledna 1925, čj. 8 124/V, věc: Okres Kolín, stížnost městské rady v Kolíně stran zastavení stavby budovy městské spořitelny kolínské, odpověď na přípis č. 137 ze dne 19. ledna 1925.

⁴⁶⁶ Zákona o stavebním ruchu ze dne 25. ledna 1923 č. 35 Sb. z. a n.

⁴⁶⁷ Žádost spořitelny za zásadní přislíbení podpory podle §27. odst. 1. č. 2 zákona o stavebním ruchu ze dne 25. ledna 1923, č. 35 Sb. z. a n., neboť bude zaměstnávat dělnictvo a řeší se tak i krize bytová – tj. spořitelna byla vedena snahou prospět zájmům veřejným: „V městě Kolíně jest stálý nedostatek bytů, což uznaly státní úřady již tím, že bylo město Kolín zařazeno mezi těch málo měst, jimž povoleno bylo podávati žádosti za státní podpory na stavbu ještě po 30. června 1923.“ Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelni budovy – korespondence, Dopis Spořitelny města Kolína ministerstvu sociální péče ze dne 21. prosince 1923.

firmy pražské. Stavbu provedla firma Záruba a Král z Kolína. Malířská výzdoba spořitelny byla realizována dle návrhu profesora J. Brunnera, nábytek a interiéry navrhl profesor Paila. „Z větších prací tam provedených dlužno jmenovati truhlářskou ve dvoraně, kterou provedl pan Dvořák z Kolína a architekt Navrátil z Prahy, v zasedací síni výboru firma Jelínek z Budějovic, v místnosti ředitelství firma Chochola z Kolína. Lustry a osvětlení dodal umělecký závod Franta Anýz z Prahy, kamenické práce a mramorové obklady firma Gabriel z Prahy, sklenářské práce Sdružení sklenářů z Kolína, práce železobetonové Pražská betonářská společnost, keramické firma „Keramika“, zámečnické firmy Červinka a Vávra v Kolíně, lakýrnické firma Štrup, a konečně telefonní ústřednu firma „Microphona“ v Praze.“⁴⁶⁸

Výstižný popis nové budovy přinesl věstník českých turistů: „Z vestibulu, do něhož vchod je z náměstí, vchází se přímo do hlavní dvorany, kde je rozsáhlá místnost pro obecnostvo s likvidaturou o pěti přepážkách, takže každý může pohodlně své obchodní záležitosti vyřizovati. Tresoru, který je po levé straně od vchodu, věnována obzvláštní péče, aby byl vybaven všemi technickými vymoženostmi a zařízen tak, aby o bezpečnost svěřeného majetku bylo co nejdokonaleji postaráno. Tento tresor, pokladna a pancéřové schránky dodala firma „Tresoria“ z Prahy. V přízemí jsou rovněž místnosti ředitele a jeho náměstka, jakož i pro předsedu ředitelství, které jsou obecnstvu přístupny též zvláštním vchodem. V I. poschodí je mimo úřadoven zasedací síň výboru a byt pro úředníka, kterého eventuálně bude moci Spořitelna upotřebiti pro své rozšíření. Ve druhém poschodí je byt pro ředitele, jednoho úředníka a pro zřízence. V souterainu je archiv pro spisy, doklady a staré knihy a byt pro domovníka.“⁴⁶⁹

Stavba měla být doplněna několika sochami v průčelí a na boční straně do ulice Kutnohorské.⁴⁷⁰ Z uvažovaných návrhů byla nakonec provedena pouze dvě sousoší v průčelí. Na sochařskou výzdobu průčelí spořitelny byla vypsána soutěž, ve které byli osloveni tři akademičtí sochaři. Soutěž byla vyhodnocena v únoru 1925. Všechny tři návrhy byly uznány za natolik umělecky cenné a odpovídající stanoveným podmínkám, že cena mohla být

⁴⁶⁸ *Nová budova Spořitelny města Kolína*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. III, č. 3 25. března 1926, s. 23.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 23–24.

⁴⁷⁰ Srov. SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., stavební plány I/29 – stavební plány Jindřicha Freiwalda na stavbu městské spořitelny, plány z října 1923.

udělena. V soutěži zvítězil akademický sochař Otakar Švec⁴⁷¹ z Prahy. Dle jeho návrhu pak byla budova ozdobena sousošími⁴⁷² nad portálem, která vyjadřují alegorii práce a spořivosti. Vítězný I. návrh, označený heslem Práce a spořivost, byl porotou charakterizován následovně: „*Obě sousoší jeví klidnou, ušlechtilou kompozici. Jsou vyspěle provedeny... Autor vystihl nejlépe, jak úctu k práci a výsledku jejímu způsobem každému na prvý pohled srozumitelným, dokonalý.*“⁴⁷³ II. návrh, zasláný pod heslem Spořivost a práce, (autor sochař František Přítel⁴⁷⁴) a III. návrh, který nenesl žádné označení (autor akademický sochař Jaroslav Brůha⁴⁷⁵), byly shledány jako kvalitativně nedostihující první návrh a kompozičně nedořešené a nedostatečně zvládnuté. Na základě svrhu uvedených posudků doporučila komise všemi hlasy k provedení návrh Otakara Švece. Zároveň se usnesla udělit všem účastníkům soutěže cenu 2 000 Kč a všechny návrhy tak uznat za cenné. Komise dále doporučila, aby každému byla proplacena částka za pracovní náklady až do výše 3 000 Kč, protože výše cen byla nízká a nemohla pokrýt skutečné výlohy sochařů.

Nová budova spořitelny byla slavnostně otevřena dne 18. března 1926.⁴⁷⁶ Otevření se zúčastnila celá řada významných hostů z Čech i Moravy.⁴⁷⁷

⁴⁷¹ Otakar Švec (23. listopadu 1892 Praha – 4. dubna 1955 Praha) - akademický sochař a asistent Akademie umění. Studoval na Vysoké škole uměleckoprůmyslové a na Akademii výtvarných umění u J. V. Myslbeka a J. Štursy. Poté absolvoval roční studijní pobyt v Paříži. V letech 1912–1925 pracoval ve Štursově dílně a v letech 1919–1927 jako asistent na Akademii výtvarných umění. Zde také po smrti Štursy vedl v letech 1925–1927 speciální školu. Po zmařeně šanci na získání profesury z akademie odešel. Tvořil v duchu moderního realizmu, futurismu, ale také historicismu. Např. plastiky *Motocyklista* (1924), *Tanečnice* (1926–27), portréty Jiřího Voskovce a Jana Wericha, plastiky *Karla IV.* V roce 1949 vyhrál společným projekt s dalšími architekty soutěž na sochu J. V. Stalina v Praze. Jeho socha se stala symbolem ideologie stalinské kultury. Srov. KOL. AUTORŮ: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, dodatky*, Praha 2006, s. 771.

⁴⁷² Sousoší o výšce 2,7 m bylo provedeno v boháneckém pískovci. Celkový rozpočet i s materiálem a dovozem hotové sochy byl odhadnut na 70 500 Kč. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 37, Kolín čp. 44 – stavba spořitelny budovy – korespondence, Protokol o jednání, jehož předmětem je posouzení návrhů na sochařskou výzdobu průčelí novostavby spořitelny v Kolíně, sepsaný ve Spořitelně města Kolína dne 28. února 1925.

⁴⁷³ Tamtéž.

⁴⁷⁴ František Přítel (1. prosince 1867 Nymburk – 18. června 1930 Praha) – sochař v Praze. Studoval na sochařské a kamenické škole v Hořicích. Od roku 1895 žil v Berlíně, v roce 1909 obdržel zlatou medaili na mezinárodní výstavě v Mnichově za torso raněného vojáka, poté druhou cenu v soutěži na pomník Petra Velikého v Rize a několik jiných ocenění. Navrhoval také fontánu pro Pappelplatz v Berlíně. Srov. Prokop TOMAN: *Nový slovník československých výtvarných umělců, díl II*, Ostrava 1993, s. 327.

⁴⁷⁵ Jaroslav Brůha (11. února 1889 Praha - ?) – sochař a tvůrce medailí v Praze. Vyučil se štukatérství, studoval na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze v letech 1908–1911 a poté v letech 1911–1916 na Akademii výtvarných umění v Praze u Myslbeka a Suchardy. Účastnil se četných soutěží, např. návrh sochy Komenského v Naardenu, na svatováclavský dukát, na pomník padlých v Břevnově, na Smetanův pomník v Praze a jiné. Srov. Prokop TOMAN: *Nový slovník československých výtvarných umělců, díl I*, Ostrava 1993, s. 107.

⁴⁷⁶ *Historický kalendář města Kolína*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. III, č. 3 25. března 1926, s. 25.

⁴⁷⁷ Seznam hostů, jejich projevů a průběh slavnostní otevření viz *Otevření vlastní budovy spořitelny*, in: Spořitelna města Kolína, XXXI. výroční zpráva za rok 1925, Kolín 1926, s. 11–25.

Celkový náklad na stavbu činil 3 084 431,52 Kč, vnitřní zařízení pak navíc 932 477,59 Kč. Další výdaje tvořily částky na odměny umělcům a projektantům stavby v celkové výši 333 580 Kč. Z toho za vypracování půdorysných plánů ing. Hlaváčkovi 1 200 Kč, za návrh prof. Vikt. Šulce 5 000 Kč, za návrhy arch. Oldřicha Lisky 15 000 Kč, za návrh arch. J. Václavka⁴⁷⁸ 4 000 Kč, za návrh prof. Kotěry 23 680 Kč, honorář Freiwaldovi za vypracování detailních plánů a rozpočtu stavby 140 000 Kč (dle tarifu honorářů architektů by měl architekt za vykonanou práci v tomto případě obdržet 270 000 Kč) a ing. Hlaváčkovi za dozor stavby a kolaudaci účtů 50 000 Kč.⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ Pravděpodobně se jedná o Josefa Václavka (1846 – ?) – městský inženýr a stavební rada v Praze, student pražské techniky, člen SIA. Srov. KOL AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 682.

⁴⁷⁹ SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 8, Protokoly výboru a ředitelství 1925–1929, Protokol o schůzi výboru Spořitelny dne 12. března 1926.

Přílohy ke kapitole

Tab. č. 5 Složení ředitelství a výborů spořitelny od založení do roku 1939

Správní Rok	Kalend ární rok	Zeměpanský komisař/ komisař ⁴⁸⁰ Vládní	Ředitelství				Výbor	
			Předseda	Místopředseda	Přednosta kanceláře	Členové	Předseda	Členové
	1894	L. Eigl	Čeněk Rozsívka	Alois Kroutil	Karel Cyvín	JUDr. Antonín Cyvín JUDr. Josef Podvinec	JUDr. Antonín Cyvín	Karel Cyvín Vojtěch Formánek Čeněk Hevera Josef Hollas Josef Karabáček Julius Kraus Alois Kroutil Čeněk Kroutil Jan Petříčka JUDr. Josef Podvinec Čeněk Rozsívka JUDr. Vojtěch Vrtátko.
1	1895	Otakar Janota ⁴⁸¹	Č. Rozsívka	Al. Kroutil	JUDr. Antonín Cyvín	Al. Klášterský, JUDr. Josef Podvinec		

⁴⁸⁰ Od r. 1918 funkce přejmenována na vládního komisaře.

⁴⁸¹ Na místo L. Eigla byl dne 10. ledna 1895 jmenován zeměpanským komisařem spořitelny pan Ot. Janota. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 1, Protokoly výboru a ředitelství 1894–1896, Protokol o schůzi výboru dne 20. března 1895.

2	1896	Otakar Janota Josef Tomka ⁴⁸²	Čeněk Rozsívka	Al. Kroutil	JUDr. Antonín Cyvín	Al. Klášterský, JUDr. Josef Podvinec	JUDr. Antonín Cyvín	Vojtěch Formánek Josef Hollas Josef Karabáček Alois Klášterský Julius Kraus Alois Kroutil Čeněk Kroutil František Leger Jan Petříčka JUDr. Josef Podvinec Čeněk Rozsívka JUDr. Vojtěch Vrťátko
3	1897	titíž ve všech funkcích						
4	1898	Josef Tomka	Čeněk Rozsívka	Al. Kroutil	JUDr. Antonín Cyvín	Al. Klášterský, V. Formánek	Vojtěch Formánek	JUDr. Antonín Cyvín Josef Hollas Josef Karabáček Alois Klášterský Julius Kraus Alois Kroutil Čeněk Kroutil František Leger Jan Petříčka Čeněk Rozsívka JUDr. Vojtěch Vrťátko
5	1899	Josef Tomka	Čeněk Rozsívka	Al. Kroutil	JUDr. Antonín Cyvín	Al. Klášterský, V. Formánek	Vojtěch Formánek	JUDr. Antonín Cyvín Antonín Čermák Josef Darebný Josef Hollas JUDr. Alfréd Jelínek Alois Klášterský Julius Kraus Alois Kroutil František Leger Čeněk Rozsívka

⁴⁸² Zeměpanským komisařem spořitelny jmenován přípisem okr. hejtmanství ze dne 15. září 1896 č. 24617. Srov. SOA Praha, f. Spořitelna města Kolína, inv. č. 1, Protokoly výboru a ředitelství 1894–1896, Protokol o schůzi ředitelství dne 25. září 1896.

								Bohumil Weiss
6	1900	Josef Tomka	Čeněk Rozsívka	Al. Kroutil	JUDr. Antonín Cyvín	Al. Klásterský, V. Formánek	Vojtěch Formánek	JUDr. Antonín Cyvín Antonín Čermák Josef Darebný Josef Hollas JUDr. Alfréd Jelínek Alois Klásterský Alois Kroutil Vincenc Kroutil František Leger Čeněk Rozsívka Václav Veselý
7	1901	Josef Tomka	Čeněk Rozsívka	Al. Kroutil	JUDr. Antonín Cyvín	?	Vojtěch Formánek	JUDr. Antonín Cyvín Antonín Čermák Josef Darebný Josef Hollas JUDr. Alfréd Jelínek Alois Kroutil Vincenc Kroutil František Leger Čeněk Rozsívka František Růžička Václav Veselý
8	1902	Josef Tomka	Čeněk Rozsívka	Al. Kroutil	JUDr. Antonín Cyvín	Čeněk Kříčka František Růžička	Čeněk Kříčka	Josef Bayer JUDr. Antonín Cyvín Václav Dudek Josef Hollas JUDr. Alfréd Jelínek Alois Kroutil František Leger Josef Nosek František Rasche Čeněk Rozsívka František Růžička František Zikmund
9	1903	Josef Tomka	František Leger	Al. Kroutil	JUDr. Antonín Cyvín	Čeněk Kříčka František	Čeněk Kříčka	Josef Bayer JUDr. Antonín Cyvín

						Růžička		Ervín Červinka Václav Dudek JUDr. Alfréd Jelínek Alois Kroutil František Leger Josef Nosek Dr. Josef Podvinec František Rasche František Růžička František Zikmund
10	1904	Josef Tomka	František Leger	Antonín Pavec	Dr. Alfréd Jelínek	Josef Bayer František Růžička	Dr. Alfréd Jelínek	Josef Bayer Rudolf Bub Ervín Červinka Václav Dudek Josef Karabáček František Leger Josef Nosek Antonín Pavec Dr. Josef Podvinec František Rasche František Růžička František Zikmund
11	1905	Josef Tomka	František Leger	Antonín Pavec	Dr. Alfréd Jelínek	Josef Bayer František Růžička	Dr. Alfréd Jelínek	Josef Bayer Rudolf Bub Ervín Červinka Václav Dudek Josef Karabáček František Kuchař František Leger Antonín Pavec Dr. Josef Podvinec František Rasche František Růžička František Zikmund
12	1906	Josef Tomka	Vincenc Kroutil	?	František Rasche	Alois Kroutil Antonín Sládek	Antonín Sládek	Rudolf Bub Dr. Jaroslav Jouza Josef Karabáček

								Alois Kroutil Vincenc Kroutil František Kuchař Václav Mrázek František Rasche František Zikmund Josef Železný Bedřich Žert
13	1907	Josef Tomka	Vincenc Kroutil	Bedřich Žert	František Rasche	Alois Kroutil Antonín Sládek	Antonín Sládek	Rudolf Bub Dr. Jaroslav Jouza Josef Karabáček Alois Kroutil Vincenc Kroutil František Kuchař František Moravec Václav Mrázek František Rasche František Zikmund Josef Železný Bedřich Žert
14	1908	Josef Tomka	Vincenc Kroutil	Bedřich Žert	František Rasche	Titíž	Antonín Sládek	Rudolf Bub Dr. Jaroslav Hrbek Dr. Jaroslav Jouza Alois Kroutil Vincenc Kroutil František Kuchař František Moravec Václav Mrázek František Rasche František Zikmund Josef Železný Bedřich Žert
15	1909	Josef Tomka	Vincenc Kroutil	Antonín Sládek	František Kuchař	Alois Kroutil Ph. Mr. Otakar Storch	Antonín Sládek	Rudolf Bub Karel Jelínek Dr. Jaroslav Jouza Alois Kroutil Vincenc Kroutil

								František Kuchař František Moravec Alois Moudřík Václav Mrázek Ph. Mr. Otakar Storch František Zikmund Bedřich Žert
16	1910	Josef Tomka	Vincenc Kroutil	Antonín Sládek	František Kuchař	Alois Kroutil Ph. Mr. Otakar Storch	Antonín Sládek	Titíž
17	1911	Josef Tomka	Vincenc Kroutil	Ph.Mr. Otakar Storch	Alfréd Jelínek	Vojtěch Formánek Bedřich Žert	Dr. Alfréd Jelínek	Josef Bednář Vojtěch Formánek Karel Jelínek Dr. Jaroslav Jouza Alois Klepáč Vincenc Kroutil Čeněk Rozsívka Václav Šejnoha Ph. Mr. Otakar Storch Josef Weiner František Zikmund Bedřich Žert
18	1912	František Pour	Vincenc Kroutil	Ph.Mr. Otakar Storch	Alfréd Jelínek	Vojtěch Formánek Bedřich Žert	Dr. Alfréd Jelínek	Titíž
19	1913	František Pour	Vincenc Kroutil	Ph.Mr. Otakar Storch	Alfréd Jelínek	Vojtěch Formánek Bedřich Žert	Dr. Alfréd Jelínek	Josef Bednář Vojtěch Formánek Karel Jelínek Alois Klepáč Vincenc Kroutil Emil Kvíčala Čeněk Rozsívka Václav Šejnoha Ph. Mr. Otakar Storch Josef Weiner František Zikmund Bedřich Žert

20	1914	František Pour	Ph.Mr. Otakar Storch	Bedřich Žert	Alfréd Jelínek	Vojtěch Formánek Emil Kvíčala	Dr. Alfréd Jelínek	Vojtěch Formánek Raimund Heller Karel Jelínek Alois Klepáč Emil Kvíčala Čeněk Rozsívka Václav Šejnoha Ph. Mr. Otakar Storch Josef Weiner František Zikmund Bedřich Žert
21	1915	Antonín Rozsypal	Ph.Mr. Otakar Storch	Bedřich Žert	Dr. Alfréd Jelínek	Vojtěch Formánek Emil Kvíčala	Dr. Alfréd Jelínek	Dr. Josef Bednář Vojtěch Formánek Raimund Heller Karel Jelínek Alois Klepáč Emil Kvíčala Čeněk Rozsívka Václav Šejnoha Ph. Mr. Otakar Storch Josef Weiner František Zikmund Bedřich Žert
22	1916	Antonín Rozsypal	Ph.Mr. Otakar Storch	Bedřich Žert	Alfréd Jelínek	Vojtěch Formánek Emil Kvíčala	Dr. Alfréd Jelínek	Dr. Josef Bednář Vojtěch Formánek Raimund Heller Karel Jelínek Alois Klepáč František Lukeš Emil Kvíčala Čeněk Rozsívka Václav Šejnoha Ph. Mr. Otakar Storch Josef Weiner Bedřich Žert
23	1917	Antonín Rozsypal	Ph.Mr. Otakar Storch	Bedřich Žert	Alfréd Jelínek	Vojtěch Formánek	Dr. Alfréd Jelínek	JUDr. Josef Bednář Václav Černík

						Emil Kvíčala		Vojtěch Formánek Karel Jelínek Alois Klepač Emil Kvíčala František Lukeš Josef Roušavý Čeněk Rozsívka Václav Šejnoha Ph. Mr. Otakar Storch Bedřich Žert
24	1918	JUDr. Heřman Zeman	Ph. Mr. Otakar Štorch	Ing. Bedřich Žert	JUDr. Alfréd Jelínek	Václav Černík Emil Kvíčala	Dr. Alfréd Jelínek	Václav Černík Alois Erhart Vojtěch Formánek Karel Jelínek Alois Klepač Emil Kvíčala František Lukeš Josef Roušavý Čeněk Rozsívka Václav Šejnoha Ph. Mr. Otakar Storch Bedřich Žert
25	1919	JUDr. Heřman Zeman	Ph. Mr. Otakar Štorch	Václav Černík	Emil Kvíčala	Josef Roušavý Václav Špringl	Václav Špringl	Václav Černík Alois Erhart Ing. Vojtěch Formánek Alois Klepač Emil Kvíčala František Lukeš Josef Roušavý Čeněk Rozsívka Václav Šejnoha Ph. Mr. Otakar Storch Josef Vaníček Bohumil Záligr
26	1920	JUDr. Heřman Zeman	Ph. Mr. Otakar Štorch	Václav Špringl	Emil Kvíčala	Ladislav Holý František	Václav Špringl	Alois Erhart Ing. Vojtěch Formánek Ladislav Holý

						Ptáček Bohumil Záligr		Alois Klepač Emil Kvíčala František Lukeš Ladislav Mikysa František Ptáček Václav Šejnoha Ph. Mr. Otakar Storch Josef Vaníček Bohumil Záligr
27	1921	JUDr. Heřman Zeman	Ph. Mr. Otakar Štorch	Václav Špringl	Emil Kvíčala	Ladislav Holý Josef Vaníček Bohumil Záligr	Bohumil Záligr	Josef Fořt Ladislav Holý Rudolf Chudoba Alois Klepač Emil Kvíčala František Lukeš Ladislav Mikysa František Petránek Josef Ptáček Václav Šejnoha Václav Špringl Ph. Mr. Otakar Storch Josef Vaníček
28	1922	JUDr. Heřman Zeman	Ph. Mr. Otakar Štorch	Václav Špringl	Emil Kvíčala	Ladislav Holý Josef Ptáček Bohumil Záligr	Bohumil Záligr	Josef Fořt Václav Hlaváček Ladislav Holý Rudolf Chudoba Alois Klepač Bedřich Kubík Emil Kvíčala Ladislav Mikysa František Petránek Josef Ptáček Václav Šejnoha Václav Špringl Ph. Mr. Otakar Storch
29	1923	JUDr. Heřman Zeman	Ph. Mr. Otakar Štorch	Václav Špringl	Emil Kvíčala	Václav Hlaváček	Julius Komrs	Adolf Červenka Josef Fořt

						Ladislav Holý Josef Ptáček		Václav Hlaváček Ladislav Holý Rudolf Chudoba Alois Klepač Bedřich Kubík Emil Kvičala František Petránek Josef Ptáček Václav Šejnoha Václav Špringl Ph. Mr. Otakar Storch
30	1924	JUDr. Heřman Zeman	Václav Špringl	Václav Šejnoha	Emil Kvičala	Václav Hlaváček Ladislav Holý Josef Ptáček	Julius Komrs	Titíž
31	1925	Vilém Rytina	Václav Špringl	Václav Šejnoha	Emil Kvičala	Václav Hlaváček Ladislav Holý	Julius Komrs	Adolf Červenka Josef Fořt Václav Hlaváček Ladislav Holý Rudolf Chudoba Alois Klepač Emil Kvičala František Petránek Václav Šejnoha Václav Špringl Ph. Mr. Otakar Storch
32	1926	Vilém Rytina	Václav Špringl	?	?	?	Julius Komrs ⁴⁸³	Václav Špringl – místopředseda Členové – Ing. Vojtěch Klíč Ing. Stanislav Schiller Ladislav Holý
33	1927	Vilém Rytina	Václav Špringl	?	?	?	Julius Komrs	Titíž
34	1928	Vilém Rytina	Václav Špringl	?	?	?	Julius Komrs	Titíž

⁴⁸³ Správní komise byla jmenována výnosem ministerstva vnitra ze dne 21. prosince 1926 č. 80 718/1926. Srov. *Spořitelna města Kolína – XXXII. výroční zpráva za rok 1926*, Kolín 1927, s. 7.

35	1929	Vilém Rytina	Václav Špringl	?	?	?	Julius Komrs	Titíž
36	1930	Vilém Rytina	Václav Špringl	Dr. Stanislav Hula	?	Arch. Josef Hátle Ladislav Holý Karel Verunáč	Karel Verunáč	Místopředseda – JUDr. Miroslav Jelínek Členové – Emil Aschermann Karel Borecký Antonín Doskočil Arch. Josef Hátle Dr. Stanislav Hula Stanislav Kurka Alois V. Prágr Václav Špringl František Uher Čeněk Vlk
37	1931	Vilém Rytina	Václav Špringl	Dr. Stanislav Hula	?	Titíž	Karel Verunáč	Místopředseda – JUDr. Miroslav Jelínek Členové – Emil Aschermann Karel Borecký Antonín Doskočil Arch. Josef Hátle Ladislav Holý Dr. Stanislav Hula Stanislav Kurka Alois V. Prágr Václav Špringl František Uher Čeněk Vlk
38	1932	Vilém Rytina	Václav Špringl	Dr. Stanislav Hula	?	Titíž	Karel Verunáč	Titíž
39	1933	Vilém Rytina	Václav Špringl	Dr. Stanislav Hula	?	titíž	Karel Verunáč	Titíž
40	1934	JUDr. Vilém Bayer	Arch. Josef Hátle	Václav Špringl	?	Ladislav Holý Dr. Stanislav Hula JUDr. Miroslav Jelínek	JUDr. Miroslav Jelínek	Místopředseda – Karel Verunáč Členové – Antonín Doskočil Josef Doskočil Arch. Josef Hátle Ladislav Holý Dr. Stanislav Hula Alois Klepač

								Stanislav Kurka Josef Miškovský František Svoboda Václav Špringl František Uher
41	1935	JUDr. Vilém Bayer	Arch. Josef Hátle	Josef Doskočil	?	Ladislav Holý JUDr. Miroslav Jelínek Alois Klepač	JUDr. Miroslav Jelínek	Místopředseda – Karel Verunáč Členové – Antonín Doskočil Josef Doskočil Arch. Josef Hátle Ladislav Holý Dr. Stanislav Hula Alois Klepač Ing. Karel Konarovský Stanislav Kurka Josef Nedvěd František Svoboda
42	1936	JUDr. Vilém Bayer	Arch. Josef Hátle	Josef Doskočil	?	Ladislav Holý Dr. Stanislav Hula Alois Klepač	JUDr. Miroslav Jelínek	Místopředseda – Karel Mádle Členové – Antonín Doskočil Josef Doskočil Arch. Josef Hátle Ladislav Holý Dr. Stanislav Hula Alois Klepač Ing. Karel Konarovský Jan Kříž Stanislav Kurka František Svoboda Josef Štolba
43	1937	JUDr. Vilém Bayer Augustin Mastalirz (od 2. 11. 1938)	Arch. Josef Hátle	Josef Doskočil	?	Ladislav Holý Alois Klepač Karel Mádle	Josef Doskočil	Místopředseda – Čeněk Vlček Členové – Antonín Doskočil Arch. Josef Hátle Ladislav Holý Dr. Stanislav Hula (posl.)

									Alois Klepač Ing. Karel Konarovský Jan Kříž Stanislav Kurka Karel Mádle Alois Novák Josef Štolba
44	1938	JUDr. Josef Růžička	Arch. Josef Hátle	Josef Doskočil	?	Titíž	Josef Doskočil	Titíž (Josef Štolba zemřel 3. 1. 1939)	
45	1939	JUDr. Josef Růžička	Arch. Josef Hátle	Josef Doskočil	?	Titíž	Josef Doskočil	Místopředseda – Čeněk Vlk Členové – Antonín Doskočil Arch. Josef Hátle Ladislav Holý Dr. Stanislav Hula (poslanec) Alois Klepač Ing. Karel Konarovský Jan Kříž Stanislav Kurka Karel Mádle Alois Novák Julius Stříbrný	

5. SBOROVÁ STAVBA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ

5.1 Vznik Církve československé⁴⁸⁴ v roce 1920⁴⁸⁵

Založení CČS bylo vyústěním dlouhodobějších reformních tendencí v katolické církvi, ve které se již na počátku dvacátého století projevila v širším měřítku latentní krize. Katolická církev v tomto období jen pomalu reagovala na vývoj společnosti a obtížně nacházela odpovědi na nové problémy moderního člověka. Reformní skupina katolických duchovních se tuto situaci snažila řešit modernizací církve v nejpálčivějších oblastech života. Požadovala například demokratizaci vnitřní struktury církve (spoluúčast lidu na duchovní správě), dobrovolnost celibátu, používání mateřského jazyku při bohoslužbě, reformu vzdělávacího systému duchovních kandidátů, reformu klášternictví a odluku církve od státu.⁴⁸⁶ Tyto tendence byly souborně označovány jako „katolická moderna.“⁴⁸⁷ Volání po reformách se radikalizovalo s koncem první světové války a s dosažením československé státnosti v roce 1918. Svou roli zde hrál odmítavý postoj značné části české společnosti ke katolické církvi, která byla chápána jako zdiskreditovaný nástroj habsburské moci. (heslo „ pryč od Vídně a od Říma.“). Radikální Klub reformních kněží Jednoty duchovenstva v Čechách se rozhodl reagovat na nesplněné požadavky tlumočené představitelům katolické církve secesí.⁴⁸⁸ Strhl s sebou nejen část duchovních, ale také početnou skupinu věřících. Kněží v čele s Karlem

⁴⁸⁴ Dále jen CČS. Název církve se změnil za nacistické okupace, kdy byla tato církev nucena užívat označení Církev českomoravská (CČM), od roku 1971 nese přívlastek „husitská“ – Církev československá husitská (CČSH).

⁴⁸⁵ Starší literatura k založení a vzniku CČS např.: František PLECHATÝ: *30 let církve československé*, Praha 1949; Karel FARSKÝ: *Český problém církevní*, Praha 1919; František KOVÁŘ: *Deset let československé církve*; Jan LOMOZ: *Organizační vývoj církve československé*, Praha 1934; Václav SKÁLA: *Církev československá*, Hradec Králové 1920.

⁴⁸⁶ Karel FARSKÝ: *Český problém církevní*, Praha 1919, s. 19.

⁴⁸⁷ Novější díla o CČS např. Aleš SEKOT: *Církev československá husitská*, Praha 1982; David FRÝDL: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, Brno 2001; David TONZAR: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církve československá husitská*, Praha 2002. Soupis literatury k CČS nejnověji viz Jan KRŠKO: *Historie Církve československé v Rakovníku. I, Rakovník a české schisma 1918–1920*, Rakovník 2001.

Důkladný výklad o reformačních snahách v katolické církvi, české katolické moderně a Jednotě katolického duchovenstva přináší Pavel Marek v několika svých pro tuto problematiku klíčových knih: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005; *České schisma: příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924*, Rosice u Brna 2000; *Český katolicismus 1890–1914: kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003; *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*, Brno 2007; *Od katolické moderny k českému církevnímu rozkolu: nástin života a díla Emila Dlouhého-Pokorného (1876–1936), kněze, politika a žurnalisty*, Rosice u Brna 2000.

⁴⁸⁸ Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 216.

Farským⁴⁸⁹ a Bohumilem Zahradníkem – Brodským⁴⁹⁰ rozhodný krok sice chystali, ale nakonec se ukázalo, že jde o krok nejen odvážný, ale také málo připravený.⁴⁹¹

Dne 8. ledna 1920 dospěla jedna část reformních duchovních (samí sebe označovali jako tzv. „důsledné reformátory“) k zásadnímu rozhodnutí opustit lůno římskokatolické církve a založit vlastní křesťanskou organizaci – novou Církev československou.⁴⁹² 11. ledna téhož roku se církev veřejnosti představila v svolání Národu československému⁴⁹³ a již 15. ledna 1920 byli členové CČS exkomunikováni.⁴⁹⁴

⁴⁸⁹ ThDr. Karel Farský (26. července 1880 ve Škodějově u Vysokého nad Jizerou – 12. června 1927 v Praze) - český reformátor, původně katolický kněz, v roce 1920 zakladatel CČS. Po studiích na akademickém gymnáziu v Praze a v pražském bohosloveckém semináři byl v roce 1904 vysvěcen na kněze. Byl kaplanem v Orlově u Karlových Varů a administrátorem v Perminu u Jáchymova. Po doktorátu, který získal v roce 1909, suploval v letech 1909–1910 na bohoslovecké fakultě přednášky o Novém zákoně za prof. Sýkoru. Pak byl profesorem náboženství na střední škole v Praze ve Vršovicích a na Vinohradech (od r. 1910) a poté v Plzni (od r. 1914). Od roku 1919 působil na ministerstvu školství. Vůdčí osobnost reformního hnutí katolického duchovenstva, předseda Reformního klubu duchovenstva, v letech 1920–1924 správce západočeské diecéze nové čs. církve, od roku 1924 až do své smrti její patriarcha. Byl osobností, která udávala ráz tomuto hnutí. Působil v CČS propagačně, žurnalisticky (v týdeníku Český zápas) a učitelsky (jako prof. náboženství na středních školách). V roce 1925 se zúčastnil konference křesťanských církví ve Stockholmu a v letech 1925–1926 vykonal propagační cestu mezi americkými Čechy a Slováky.

Jeho spisovatelská činnost vyplynula z činnosti organizační a z potřeb nové církevní organizace. Je autorem celé řady knih, ať už teoretických o vzniku CČS nebo prakticky zaměřených na chod a liturgii nové církve. Např. *Český problém církevní*, Praha 1919; *Zpode jha*, Praha 1920; *Zápas o svobodu ducha v církvi Československé*, Plzeň 1920; *Biblická čítanka. I., Starý zákon*, Praha 1925, CČS: *Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*, Praha 1925; *Liturgie patriarchy Dr. K. Farského*, Praha 1940; *Náboženství v národě československém*, Praha 1924; *Naše postyla: Sbirka prostých výkladů a úvah k evangéliu Ježíšovu*, Praha 1925; *Zápas o svobodu ducha v církvi Československé*, Plzeň 1920.

O Farském vznikla celá řada děl: Miloslav KANÁK: *Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951; Stanislav LAHODNÝ: *Farský a naše dny*, Praha 1955; Otto RUTRLE: *Patriarcha Dr. K. Farský, novodobý hlasatel Ježíše Krista*, Praha [1954]; František POKORNÝ: *Sborník Dra Karla Farského*, Praha 1927; Zdeněk TRTÍK – Václav KADEŘÁVEK: *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982.

Srov. KOL. AUTORŮ: *Všeobecná encyklopedie*, díl 1, Praha 1996, s. 703; KOL. AUTORŮ: *Masarykův slovník naučný*, díl II, Praha 1926, s. 693; KOL. AUTORŮ: *Ottův slovník naučný nové doby*, dodatky, díl druhý, svazek první, Praha 1998, s. 507.

⁴⁹⁰ Bohumil Brodský (21. srpna 1862 v Hostačově u Čáslavi – 26. 11. 1939 v Průhonicích) – pseudonym Bohumil Zahradník. Studoval gymnázium v Německém Brodě a bohosloví v Hradci králové a roku 1886 byl vysvěcen na kněze. Poté byl kaplanem ve Zruči a poté ustanoven knězem v Ouběnicích u Votic. Přispíval do poličské Jitřenky a poté do Blahověsta, Obzoru, Vlasti, Vesny, České politiky, Čecha, Pozoru a různých kalendářů. Vydal také několik povídek s autobiografickými prvky: *Bouře na horách*, Praha 1885; *Pro pokoj duše*, Praha 1886; *Pomsta Lollardů*, Praha 1886; *Za své a cizí viny*, Praha 1887 a další. Vydal také dvě modlitební knížky: *V kříži vítězství*, Praha 1889; *Modlitbou k bohu*, Praha 1890. Srov. KOL. AUTORŮ: *Ottův slovník naučný*, díl čtvrtý, Praha 1997, s. 739.

⁴⁹¹ Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 217.

⁴⁹² Hlasování pro vznik církve ale nebylo rozhodně jednoznačné, výsledek byl 144 ku 66. Navíc většina kněží, kteří sami hlasovali pro vznik nové církve, z ní nakonec vůbec nevystoupila. Důvodem bylo pro mnohé materiální zabezpečení, které nemohla CČS svým duchovním dlouho poskytnout. Viz Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 214. Srov. Jan LOMOZ: *Organizační vývoj církve československé*, Praha 1934.

⁴⁹³ Text svolání viz Karel FARSKÝ: *Zpode jha*, Praha 1920, s. 39–41.

⁴⁹⁴ Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 213

Reakce na vznik nové církve byly velmi rozporuplné. Na jedné straně do ní krátce po vzniku přestoupilo velké množství lidí (asi 200 000), na straně druhé bylo možno pozorovat velmi rozšířenou skepsi, že církev dlouho nevydrží a je jen přechodnou záležitostí.⁴⁹⁵ Je ovšem nutné podotknout, že v prvních týdnech po založení CČS převažoval i mezi samotnými aktéry názor, že se jedná o odloučení pouze dočasné. Že totiž jednání s katolickou církví povede nakonec ke smíru. Postupem času se však nově vytvářená věrouka československé církve (zahrnující zapojení laiků a žen jako duchovních do bohoslužeb) stala nepřekročitelnou překážkou na cestě zpět.

Jedním ze zásadních důvodů nedůvěry k nové církvi byl fakt, že tvůrci CČS nepředložili souběžně se založením CČS ucelenou věrouku a vizi organizační struktury nové církve, na což bylo nazíráno jako na znak určité uspěchanosti celé akce. Ještě na prvních sjezdech byl charakter nové církve nejasně formulovaný. Sám Farský odůvodnil tuto skutečnost nutností využít výhodného psychologického momentu, příznivých dobových podmínek a situace, která nastala po založení Československé republiky, související s výrazným oslabením postavení katolické církve a katolicismu obecně. Tato argumentace ovšem nahrávala interpretaci vzniku nové církve jako pouhého produktu momentální katolické krize v Československé republice bez dalších hlubších kořenů a cílů. Odtud vycházely pochyby o dlouhodobějším fungování této církve. Zakladatelé CČS stáli před těžkým úkolem přesvědčit nejen veřejnost, ale i své vlastní členy o nutnosti vzniku nové církve. Dalším bezpodmínečnou podmínkou pro zdar celého podniku bylo vydobýt si uznání ze strany státu, což se povedlo na podzim roku 1920, respektive 14. září 1920, kdy byla církev státem uznána.⁴⁹⁶

Nová církev zůstala poznamenána překotným tempem svého vzniku a do budoucna bylo její fungování značně ztíženo řadou obtížně řešitelných problémů. Především bylo nutné formulovat vlastní teologickou orientaci, která se mohla stát společnou pro co nejširší okruh aktivistů, kteří však opouštěli katolickou církev z velmi rozdílných pohnutek. Nezanedbatelným problémem bylo i samotné zajištění církve po stránce materiální. Vznikla totiž zcela bez vlastních modliteben a byla nucena se uchýlit do jiných prostor, nejčastěji

⁴⁹⁵ Pavel Marek uvádí celou řadu dobových článků, ve kterých se o dané problematice mluví. Srov. Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 214–215. Srov. také Zdeněk TRTÍK – Václav KADEŘÁVEK: *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 50–56.

⁴⁹⁶ CČS byla uznána rozhodnutím ministra Gustava Habrmána vyhláškou Ministerstva školství a národní osvěty ze dne 15. září 1920 ve smyslu zákona č. 68 z 20. května 1874. Srov. Miloslav KAŇÁK: *Církev československá v historickém vývoji a přehledu*, Praha 1946, s. 9.

katolických kostelů, o jejichž užívání se pak vedly nekonečné soudní spory.⁴⁹⁷ V neposlední řadě musela církev zajistit studium a svěcení svých bohoslovců.

Církev se proto snažila navázat styky s jinými nekatolickými církvemi u nás i v zahraničí s cílem hledat inspiraci pro řešení některých výše uvedených palčivých problémů. Jako nejnadějnější se jevílo sblížení se srbskou pravoslavnou církví. Řada představitelů CČS zdůrazňovala v této souvislosti východní tradice českého křesťanství poukazem na staroslověnskou misi. Také část veřejnosti považovala zpočátku hnutí československé církve za obnovenou církev katolicko-cyrilometodějskou, takže nikoho příliš nepřekvapovala její orientace na pravoslaví a slovanství. Tento směr výrazně propagoval jeden z vedoucích činitelů hnutí, Matěj Pavlík.⁴⁹⁸ Nakonec vše vyústilo v tzv. pravoslavnou krizi v letech 1920–1924, během které mnozí členové začali k pravoslaví silně inklinovat. Celá řada československých kněží k němu nakonec přestoupila.⁴⁹⁹ V této době byl veden zápas o samou existenci či neexistenci CČS.⁵⁰⁰

Jako většinový se však ukázal liberálně radikální směr vedený Farským. Rostoucí napětí kulminovalo v roce 1922, kdy Farský a Kalous vydali svůj Katechismus,⁵⁰¹ který definoval základy věrouky církve. Jejich katechismus byl kritizován, že je spíše etickou než věroučnou příručkou. Pravoslavné křídlo církve jej odmítlo, biskup Dositej, zastupující srbskou pravoslavnou církev, o něm prohlásil, že jde o „panteistický katechismus“, který popírá všechna křesťanská vyznání. Prosazení Farského vizí se především na Moravě dlouho setkávalo s odporem, neboť pravoslavní měli původně silnější postavení právě v moravské

⁴⁹⁷ Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 216.

⁴⁹⁸ Matěj Pavlík (26. května 1879 v Hrubé Vrbce na Moravě – popraven 4. září 1942 v Praze) studoval v arcibiskupském semináři v Kroměříži, pak na německém gymnáziu v Kroměříži a následně pokračoval na bohosloveckých studiích v Olomouci, která ukončil v roce 1902 a byl vysvěcen na kněze. Byl kooperátorem v Karlovicích a v Brumovicích, duchovní správce v ústavu pro choromyslné v Kroměříži, zповědником řádových sester v Kroměříži. Od roku 1918 redaktor a majitel časopisu *Právo národa*, který později přenechal Klubu reformních kněží v Praze. Od roku 1919 tajemníkem Jednoty československého duchovenstva a redaktorem jejího věstníku. Od roku biskupem CČS pro Moravu a Slezsko. V roce 1924 rezignoval a z CČS vystoupil. Poté působil v pravoslavné církvi (první český pravoslavný biskup, předseda synodní rady), ve které působil až do r. 1942, kdy byl popraven nacisty. Viz Jaroslav ŠUVARSKÝ: *Biskup Gorazd*, Praha 1979, s. 235–236, 246–247.

⁴⁹⁹ Počty přestoupivších do pravoslaví dle diecézí viz Zdeněk BOHÁČ: *Atlas církevních dějin českých zemí 1918–1999*, Kostelní Vydří 1999, graf č. 98. Přestupy duchovních srov. *Česká zápas*, roč. 18 (1935) č. 2 až č. 11. Dle tohoto soupisu přešlo v letech 1920–1934 do CČS celkem 187 duchovních, z nichž vytrvalo v nové církvi 149 kněží, v r. 1920 – 53, 1921 – 43, 1922 – 28, 1923 – 23, 1934 – 7. 1925 – 9. Na kněze CČS bylo vysvěceno v roce 1921 – 8 laiků, 1922 – 3 a 1923 – 2. Dle informací ústřední rady z 14. října 1921 měla CČS 102 duchovních míst, z toho obsazeno bylo 87. Viz Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 256.

⁵⁰⁰ Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 218–257.

⁵⁰¹ Karel FARSKÝ – František KALOUS: *Československý katechismus*, Příbram 1922. Katechismus byl schválen pražskou diecézní radou dne 13. srpna 1922.

části církve.⁵⁰² Farský ale využil odjezdu Pavlíka do USA a postupně Moravu za jeho nepřítomnosti ovládl. Pavlík se nejprve po svém návratu pokusil nový stav zvrátit, když ale neuspěl a Farský byl zvolen patriarchou, tak spolu se stejně smýšlejícími nakonec roku 1924 CČS opustil a přešel k pravoslaví.

Studium bohoslovců CČS zajišťovala nejprve Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká v Praze a pravoslavné semináře v Srbsku, kde studoval dorost CČS od roku 1922. V roce 1926 pak byla otevřena nově zbudovaná bohoslovecká kolej CČS v Praze – Dejvicích. Prvním ředitelem se stal ThDr. František Kovář⁵⁰³ a od 1. listopadu 1930 ji vedl František Zeman, dosavadní nuselský farář.⁵⁰⁴ Samostatná Husova československá bohoslovecká fakulta vznikla až 16. října roku 1950.⁵⁰⁵

Zásadními byly pro CČS první sjezdy, na kterých se postupně formovala organizační struktura a ucelenější věrouka. Na prvním valném sjezdu, který se odehrál ve dnech 8. – 9. ledna 1921, se sjelo na tři sta delegátů zastupujících již 109 náboženských obcí nové církve (tehdy ovšem ještě neuznaných státem). Zde byla také zvolena ústřední rada církve jako nejvyšší řídicí orgán. Na druhém sjezdu, který se odehrál ve dnech 29. – 31. srpna 1921, byl zvolen biskupem neoficiální západočeské diecéze Karel Farský. Patriarchou celé církve byl Karel Farský zvolen v červnu roku 1924. Volbu provedly náboženské obce prostřednictvím svých diecézí. První řádný církevní sněm se odehrál ve dnech 29. – 30. srpna 1924 v Národním domě na Smíchově, zde se sešlo všech 128 oprávněných náboženských obcí. Zde byla potvrzena Farského liturgie a obřadní agenda i pobožnost podle Františka Kalouse. V roce 1931 (29. – 30. března 1931) se odehrál další sněm CČS v Praze – Dejvicích, kde se sešli zástupci všech 248 náboženských obcí. Za věroučnou směrnicí zde bylo přijato Učení náboženství křesťanského pro věřící církve československé, včetně vlastního Vyznání

⁵⁰² Srov. Jitka BALATKOVÁ: *Organizační vývoj československé církve (husitské) na Moravě a ve Slezsku*, in: KOL. AUTORŮ: XXVII. Mikulovské sympozium. Vývoj církevní správy na Moravě, s. 227–241.

⁵⁰³ ThDr. a PhDr. František Kovář (1888 Sebranice na Moravě – 1969). Po bohosloveckých studiích na Karlově univerzitě v Praze vysvěcen na katolického kněze v roce 1913. Poté působil jako katecheta v Doubravce u Plzně a následně jako kaplan ve Stříbře. Již v roce 1914 byl povolán jako adjunkt na bohosloveckou fakultu Karlovy univerzity, v roce 1916 dosáhl doktorátu teologie a pak dále studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde dokončil v roce 1921 doktorát z filozofie. Od roku 1916 působil jako profesor na dívčím gymnáziu na Vinohradech, pak na státní reálce v Karlíně. V červnu roku 1919 byl jmenován úředníkem ministerstva školství a národní osvěty. Kromě celé řady článků vydal také několik knih. Svou spisovatelskou činnost zaměřil na náboženskou a filozofickou problematiku. Účastnil se reformního hnutí duchovenstva, v roce 1919 redigoval *Právo národa*. Viz KOL. AUTORŮ: *Album reprezentantů všech oborů veřejného života československého*, Praha 1927, s. 1015. V poslední době o něm vyšla monografie o Františku Kovářovi: Jaroslav HRDLÍČKA: *Život a dílo prof. Františka Kováře: příběh patriarchy a učence*, Brno 2007.

⁵⁰⁴ František PLECHATÝ: *30 let církve československé*, Praha 1949, s. 10.

⁵⁰⁵ *Husova československá bohoslovecká fakulta vstoupila v život*, Praha 1950. Srov. Aleš SEKOT: *Církev československá husitská*, Praha 1982, s. 89–92.

víry a nová Ústava CČS.⁵⁰⁶ Navržena byla též nová diecéze pro Slovensko a Podkarpatskou Rus.⁵⁰⁷

Počet členů CČS zpočátku stoupal téměř závratnou rychlostí, proto se s napětím čekalo na sčítání lidu v roce 1921, které mělo být jakýmsi „referendem“, které mělo dokázat zásadní oslabení pozic katolické církve v Československu. Mnozí věřili, že počet katolíků se výrazně sníží a katolická církev ztratí své dosavadní dominantní postavení. Sčítání obyvatelstva však nepřineslo výsledky, jaké CČS i jiní očekávali, a počet katolíků zůstal stále vysoký.⁵⁰⁸

Tab. č. 6: Počet věřících CČS v Československé republice v období první republiky⁵⁰⁹

Rok	Počet příslušníků CČS
1920	508 000
1921	562 000
1922	592 000
1923	607 000
1924	630 000
1925	659 302
1926	693 781
1927	721 811
1928	747 295
1929	768 143
1930	795 677
1931	811 500
1932	823 361
1933	833 900
1934	845 269
1935	858 804

⁵⁰⁶ Ministerstvo školství a národní osvěty potvrdilo novou ústavu dne 15. září 1934.

⁵⁰⁷ Srov. František PLECHATÝ: *30 let církve československé*, Praha 1949; Milan SALAJKA: *Portrét církve československé husitské*, Praha 2007, s. 27–29.

⁵⁰⁸ Milan SALAJKA: *Náboženské ideály a křesťanská angažovanost*, Praha 2003, s. 20–21; Jan LOMOZ: *Organizační vývoj církve československé*, Praha 1934, s. 16.

⁵⁰⁹ Srov. *Statistická příručka církve československé 1949*, Praha 1949, s. 46–47. Počty je nutné brát s jistou pochybností o jejich správnosti. Srov. úvod knihy s. 7–18. Jiné údaje uvádí Milan SALAJKA: *Portrét církve československé husitské*, Praha 2007, s. 33.

1936	869 277
1937	877 357
1938	885 908

5. 2 Organizační struktura⁵¹⁰

Základním dokumentem, jímž se církev řídila, byla Ústava Církve československé, přijatá v roce 1921.⁵¹¹ Státem byla ústava vzata na vědomí výnosem MŠNO z 15. října 1921.⁵¹² Charakteristickým rysem církve zakotveným v Ústavě byla spoluúčast laiků na vedení církve. CČS tedy měla presbyterní zřízení (účast zvolených presbyterů na řízení církve) s episkopálními prvky.

Zákony si schvalovala církev sama na církevním sněmu. V čele církve stál patriarcha, volený na sedm let. Prvním patriarchou byl zakladatel CČS Dr. Karel Farský. Jeho nástupcem se stal Gustav Adolf Procházka,⁵¹³ který tuto funkci vykonával v letech 1928–1942. Patriarcha předsedal nejvyššímu správnímu orgánu církve, ústřední radě.

Správu církve si obstarávali příslušníci prostřednictvím volených zástupců. Základní jednotkou církve byla náboženská obec,⁵¹⁴ která byla řízena radou starších (měla na starosti především hospodářskou a organizační agendu), a valnou hromadou. Duchovního správce –

⁵¹⁰ Srov. Miloslav KAŇÁK: *Církev československá v historickém vývoji a přehledu*, Praha 1946.

⁵¹¹ Vratislav BUŠEK: *Československé církevní zákony*, Praha 1931, s. 1153–1169.

⁵¹² Ústava byla publikována ve Věstníku Ministerstva školství a národní osvěty roč. 3, sešit 21, 1. listopadu 1921.

⁵¹³ ThDr. Gustav Adolf Procházka (11. března 1872 v Kosmonosích – 9. února 1942) – spoluzakladatel a druhý patriarcha CČS. Byl kaplanem ve Vysokém nad Jizerou, v Lounech, v Jenišovicích u Turnova a od roku 1912 farářem tamtéž. Spolupracoval s katolickou modernou, působil v Jednotě římsko-katolického duchovenstva. Dal bezprostřední podnět k založení CČS a patřil k jejím předním organizátorům. Jako farář, generální vikář a od roku 1923 biskup se přičinil o rozšíření CČS v severovýchodních Čechách. Od roku 1927 stojí v čele celé CČS jako patriarcha a jako biskup pražské diecéze. Pod jeho vedením zůstala CČS naukově věrná orientaci Karla Farského a organizačně pronikla na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Od roku 1935 učí na Husově fakultě. V roce 1934 mu udělila unitářská fakulta v Chicagu čestný doktorát bohosloví. Žurnalisticky činný byl již od studentských let, po roku 1920 psal především do časopisů CČS. Několik úvah vydal v brožurách: *V boji za pravdu*, Praha 1933; *Křesťanský humanismus*, Praha 1933. Srov. KOL. AUTORŮ: *Ottův slovník naučný nové doby*, dodatky, díl pátý, svazek první, Litomyšl 2002, s. 166; Miloslav KAŇÁK: *Církev československá v historickém vývoji a přehledu*, Praha 1946.

⁵¹⁴ Jako první byla uznána MŠNO obec ve Velké Bystřici u Olomouce v únoru 1922. Viz František PLECHATÝ: *30 let církve československé*, Praha 1949, s. 6. V roce 1923 měla CČS celkem schváleno 93 obcí, v roce 1924 142 obcí a v prvním pololetí roku 1925 146 obcí. Viz Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 255–256. Počet uznaných náboženských obcí v jednotlivých obdobích viz Zdeněk BOHÁČ: *Atlas církevních dějin českých zemí 1918–1999*, Kostelní Vydří 1999, graf č. 99. Srov. také Karel FARSKÝ: *CČS: Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*, Praha 1925, s. 62–63.

faráře – si volila náboženská obec také sama ze seznamu uchazečů. Tento vykonával ve svém obvodu bohoslužby a úkony bezplatně, vyučoval náboženství a vedl v zastoupení státu matriky narozených, oddaných a zemřelých. K zajištění chodu církve platili věřící nepatrnou církevní daň – asi 10 Kč ročně (od mladších šestnácti let a nezaměstnaných se tato daň nevybírala). Při církevních úkonech (svatba, křtina a pohřby) odváděli věřící dary, které se používaly především na stavební fond či na umořování dluhů.

Náboženské obce byly sdruženy ve větší celky – diecéze,⁵¹⁵ které si volily na diecézním shromáždění dvanáctičlennou diecézní radu, ve které byli zastoupeni duchovní i laici, a jejímž předsedou byl volený biskup.

5. 3 Problém bohoslužebných prostor – „propůjčování“ katolických kostelů

Jedním ze stěžejních problémů, které stály před CČS na jejím počátku, bylo vyřešení neexistence vlastních bohoslužebných prostor. CČS jako nově vzniklá církev nedisponovala žádným majetkem, movitým, ani nemovitým – neměla chrámy ani prostředky na financování základních životních potřeb svých duchovních. To bylo hlavním důvodem, proč v první řadě obrátila svou pozornost na majetek římskokatolické církve, z níž sama vzešla. Vedení CČS po svém vzniku vyzvalo přestoupivší duchovní, aby zůstali na svých místech, dále užívali k bohoslužbám kostelů, které dosud spravovali, a aby setrvali také na dosavadních farách. Tento způsob jednání vycházel z dobového přesvědčení, že kostel nepatří církvi, ale věřícím, neboť byl postaven v podstatě na jejich náklady (respektive na náklady jejich otců). Pokud se tedy většina věřících dané farnosti rozhodla přestoupit k nové církvi, pak mají také právo odejít od katolicismu i se „svým kostelem.“ Kostely byly podle CČS navíc stavbou veřejného rázu, ne majetkem římskokatolické církve:⁵¹⁶ „*Dnešní faktický stav jest, že československá*

⁵¹⁵ Jako první vznikla moravsko – slezská diecéze (dne 23. listopadu 1922). Dále západočeská 15. dubna 1923 (státem schválena 28. srpna 1923), východočeská 24. května 1923 (státem schválena 21. prosince 1923) a ostravská 9. prosince 1923 (státem uznána 20. září 1924). Srov. Čeněk BREBIS: *Dvacet let východočeské diecéze*, Český zápas, roč. 23, č. 1, 4. ledna 1940, s. 15; Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 255–256. Hranice diecézí a náboženské obce do nich náležející viz Zdeněk BOHÁČ: *Atlas církevních dějin českých zemí 1918–1999*, Kostelní Vydří 1999, mapa č. 95.

⁵¹⁶ Mnohé dobové články, které přibližují postoje CČS k této problematice, přinesl časopis Český zápas – např. *Otázka našeho spoluužívání římsko-katolických chrámů*, Český zápas, roč. 4, č. 13, 1. dubna 1921, s. 6; Karel FARSKÝ: *Otázka rozluková a speciálně otázka spoluužívání kostelů*, Český zápas, roč. 6, č. 38, 21. září 1923, s. 2, TÝŽ: *Otázka rozluková a speciálně otázka spoluužívání kostelů*, Český zápas, roč. 6, č. 39, 28. září 1923, s. 1–3; TÝŽ: *Otázka rozluková a speciálně otázka spoluužívání kostelů*, Český zápas, roč. 6, č. 38, 5. října 1923, s. 3–5; TÝŽ: *Otázka rozluková a speciálně otázka spoluužívání kostelů*, Český zápas, roč. 6, č. 42, 19. října 1923, s. 2–4.

K této problematice srov. také Zdeněk TRTÍK – Václav KADEŘÁVEK: *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982.

*církev takto na mnoha místech užívá via facti katolických kostelů a far. Dobrovolně jí kostel ani faru katolická církev nepostoupila nikde ani do užívání částečného, neřkuli výlučného; a kde ať ze svobodné vůle, ať z donucení místní katolický duchovní k tomu svolil, vyšší katolické úřady to opět ruší, prohlašujíc, že k tomu není oprávněn. Jen v jednotlivých případech, kde kostela kdysi katolického nebylo vůbec užíváno, a kde knihovním majetníkem – obyčejně obcí, nikdy však církvi samotnou – byl československé církvi propůjčen pro její bohoslužby, lze mluvit také o nabytí právním. Ve většině jiných míst musila se československá církev spokojit s tím, že slouží bohoslužby v jiných místnostech, školních kaplích, bývalých kostelích, sálech, aulách apod., ba hlavně v létě také na volných místech u křížů, pomníků atd.*⁵¹⁷ Časopis CČS Český zápas⁵¹⁸ tyto aktivity komentoval slovy: je to „sice trochu proti srsti paragrafů, ale je to v souvislosti s pocitem svatého práva a spravedlnosti.“⁵¹⁹ Tato argumentace „morálním právem“ se ale neshodovala s právním řádem první republiky a na mnoha místech vyústila ve vzájemnou nevraživost až nesnášenlivost katolické a československé církve,⁵²⁰ někde vedly excesy až k soudním sporům. Celkově pronikla CČS do 76 římskokatolických kostelů v Čechách a po čtyřech na Moravě a ve Slezsku.

Na mnoha místech podléhali této interpretaci vlastnického práva také představitelé úřadů obcí a dávali CČS souhlas k užívání nebo spoluužívání kostelů s katolickou církví.⁵²¹ Až do roku 1925 se očekávalo přijetí legislativní směrnice, která měla uzákonit spoluužívání kostelů⁵²² všemi církvemi, k čemuž ale nikdy nedošlo.

V případě větších církevních shromáždění (například při velkých slavnostech svátku Mistra Jana Husa, valných hromadách sborů apod.) byla rodící se církev zpočátku odkázána na shromažďování se v profánních prostorách (například hostince), popřípadě pod širým nebem – u pomníků, křížů či na náměstích.

Spory o kostely se na mnohých místech táhly dlouhé roky. Východisko bylo nalezeno povětšinou až kolem poloviny dvacátých let, kdy CČS katolické sakrální objekty postupně vracela a stát podpořil myšlenku pronajímání sakrálních staveb od katolické nebo i jiné

⁵¹⁷ Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 259.

⁵¹⁸ CČS vydávala několik svých periodik. Český zápas byl tím nejdůležitějším, na jeho stranách probíhaly mnohé polemiky. O vzniku tohoto časopisu srov. *Český zápas*, roč. 18, č. 1, 3. ledna 1935, s. 4.

⁵¹⁹ *Zabírání chrámů*, Český zápas, roč. 4, č. 14, 8. dubna 1921, s. 7; *Zabírání chrámů*, Český zápas, roč. 4, č. 20, 20. května 1921, s. 7–8.

⁵²⁰ Pavel Marek uvádí celou řadu dobových článků, které pojednávají o zabírání kostelů CČS. Viz Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 258; Srov. *Otázka kostelů a jiné časové otázky církevně politické*, Olomouc 1923.

⁵²¹ Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 259–260.

⁵²² Srov. *Otázka kostelů a jiné časové otázky církevně politické*, Olomouc 1923; Čeněk BREBIS: *Dvacet let východočeské diecéze*, Český zápas, roč. 23, č. 1, 4. ledna 1940, s. 15.

církve. Zejména byl však kladen důraz na stavbu zcela nových kostelů – sborů, které byly podporovány státními dotacemi.⁵²³

5. 4 Problém bohoslužebných prostor – stavba vlastních sborů

Jak již bylo uvedeno, jedním ze zásadních problémů, které řešila mladá československá církev po svém vzniku, byla absence vlastních bohoslužebných prostor. Proto byla stavba nových sborů výraznou náplní jejích aktivit: „*Úsilí o získání nebo vybudování vlastním sborů tvoří téměř samostatný úsek dějin naší mladé církve.*“⁵²⁴ Na podzim 1923 konstitovala CČS Ústřední stavební církevní výbor v čele s Karlem Farským, na jehož půdě otázka chrámových prostor krystalizovala a postupně se řešila.⁵²⁵

Nejdříve začaly vznikat sbory v ostravské diecézi, poté ve východočeské a pak následovala diecéze pražská a obce moravské. Většina sborů byla pojmenována podle Mistra Jana Husa (symbol navázání na husitskou reformaci) nebo prvního patriarchy Karla Farského (popřípadě jiné reformační postavy). Řada dalších nese přívlastek, vážící se ke Kristu nebo k apoštolům.⁵²⁶ Velký problém pro CČS znamenalo financování stavebních prací. Nové budovy byly vesměs stavěny z příspěvků a darů samotných členů náboženských obcí. Dalším zdrojem byly subvence Ústřední rady CČS, případně dary průmyslových podniků, peněžních ústavů nebo obcí a měst. Většina sborů byla ale nucena přistoupit k půjčkám a často byly poté zadluženy na řadu let. Pro některé se splácení dluhů stalo dokonce existenční záležitostí. Později se uvažovalo o velké zahraniční půjčce, ale ukázalo se, že to je nevhodný a neproveditelný nápad.⁵²⁷

V architektonické formě staveb lze vysledovat určitý vývoj. Přítmi gotických chrámů, ani masivní exaltace barokního prostoru nevyhovovala a nevyjadřovala v očích nové církve podstatu Kristova ducha.⁵²⁸ Odtud pramenila touha po chrámovém prostoru s jedinou lodí, kde by se věřící shromáždili v rodinu Kristovu, po širokých oknech, které propouští dostatek přirozeného světla, po jednoduché umělecké výzdobě, která slouží zvěsti evangelia.

⁵²³ Dotace státu však byly nedostatečné, pokud si uvědomíme počet sborů CČS, které byly tehdy postaveny, a náklady na ně vzniklé. Dle údajů Ministerstva školství a národní osvěty obdržela ústřední rada jako stavební subvenci v letech 1923–1932 částku 17 510 000 Kč. Viz Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 260.

⁵²⁴ KOL. AUTORŮ: *Sbory církve československé*, Praha 1953, nepaginováno.

⁵²⁵ Pavel MAREK: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005, s. 260.

⁵²⁶ Milan SALAJKA: *Portrét církve československé husitské*, Praha 2007, s. 4.

⁵²⁷ František PLECHATÝ: *30 let církve československé*, Praha 1949, s. 10.

⁵²⁸ Emil EDGAR: *Moderní chrám*, Český zápas, roč. IV, č. 3, 21. ledna 1921, s. 4–5.

Zpočátku si budovy zachovávaly ráz spíše domovského charakteru, opatřené případně menší věžičkou. Později začala CČS hledat vlastní typ stavby – stavbu jednoduchou, v duchu tehdy aktuálního architektonického stylu funkcionalismu. Začaly převažovat hranaté modlitebny. Většina staveb se inspirovala předlohami římských chrámů nebo některých reformačních kostelů s dominující věží, které měly strohý geometrický tvar (většinou vysokého kvádru).⁵²⁹ Za nejvyspělejší typ stavby byly považovány moderní sbory větších rozměrů s prostornou bohoslužebnou místností. Nezbytnou součástí byly další provozní prostory, které měly splňovat veškeré funkce, které si nová církev předsevzala. Někdy byly součástí také nájemní byty. V budově se zpravidla nacházel též farní úřad, často i byt faráře (popřípadě i pro správce objektu a pomocného faráře), místnost pro zasedání rady starších a sesterského sdružení, někde také archiv pro uchování důležitých dokumentů, knihovna a v neposlední řadě také místnost pro vyučování, besídky dětí a činnost mládeže. Součástí chrámu bývalo také kolumbárium, kde se ukládaly urny s popelem zemřelých členů obce. Ojedinele disponovala stavba též speciálním sálem pro přednášky a pro konání koncertních, divadelních i kinematografických představení.⁵³⁰

Ve stavbách sborů CČS lze vysledovat řadu společných prvků, které vyjadřovaly novou věrouku. Ideální polohou pro sborovou stavbu bylo otevřené prostranství. Kostely měly být jednodušné (symbol jednoty obce). Základ budovy náboženské obce tvořil jednotný prostor pro shromažďování všech věřících k bohoslužbě. Centrem každého chrámu byl stůl Páně, symbol Ježíše Krista, okolo kterého se soustředilo veškeré liturgické dění. Bohoslužebný stůl býval ozdoben motivem kalichu. V blízkosti stál stojan s pultíkem na bibli. Na čelní zdi býval prostý velký kříž (většinou proveden ve dřevě), někde doplněn obrazy s výjevy z Kristova života. Stranou stával kazatelský pult. Na stěnách byly často dekorativně provedené české překlady textů z Bible. Jako doprovodný nástroj pro bohoslužebná shromáždění sloužilo harmonium nebo varhany.

Vnitřní i vnější výzdoba měla být jednoduchá, prostá a odvracet se od složitých zevních forem k prostotě.⁵³¹ Cílem nebylo fascinovat diváka množstvím bohaté umělecké výzdoby, ale soustředit jeho pozornost na zdůrazněný vnitřní obsah. Jednoduchost prostoru chrámu šla

⁵²⁹ KOL. AUTORŮ: *Sbory církve československé*, Praha 1953, nepaginováno.

⁵³⁰ Milan SALAJKA: *Portrét církve československé husitské*, Praha 2007, s. 4–5.

⁵³¹ KOL. AUTORŮ: *Sbory církve československé*, Praha 1953, nepaginováno.

ruku v ruce s myšlenkou prostého a srozumitelného obřadu a svátosti. Na novostavbách sborů ČČS se podíleli často velmi významní architekti a umělci.⁵³²

5. 5 ČČS v Kolíně

Ustavení sboru

ČČS byla v Kolíně založena v roce 1920. Stala se součástí východočeské diecéze.⁵³³ Vzniku místní náboženské obce předcházela žádost skupiny katolíků, aby děkan Václav Sixta⁵³⁴ začal v Kolíně sloužit bohoslužby v mateřském jazyce: „*Nadějná zpráva, že byla v Praze dne 8. ledna 1920 založena církev československá, byla přijata s nadšením také v Kolíně. Byl to bývalý předseda rady starších, bratr Vlk, zahradník, který spolu s bratrem Strnadem, účetním v továrně na cikorku, jednal o možnosti jejího zakotvení i na Kolínsku. Po vánocích, začátkem roku 1920 žádali zdejšího římskokatolického děkana Sixtu, aby vykonal českou mši. Pan děkan prohlásil, že toho neučiní za žádnou cenu. Tehdy mu odpověděl bratr Vlk památnými slovy: ‚Tak si to uděláme sami a založíme v Kolíně církev československou.‘ Svůj úmysl také provedl.*“⁵³⁵ Tolik se píše o založení kolínské náboženské obce v úvodu pamětní knihy místního sboru ČČS. Půl roku po zmíněném sporu s katolickým děkanem, na konci června roku 1920, se ustavil přípravný komitét ve složení: zahradník Jindřich Vlk,⁵³⁶ ředitel berního úřadu J. Wagner,⁵³⁷ správce katastrálního úřadu Antonín Janík,⁵³⁸ Josef Strnad⁵³⁹ a profesor

⁵³² Srov. Emil EDGAR: *Moderní chrám*, Český zápas, roč. IV, č. 3, 21. ledna 1921, s. 4–5; Týž: *Římskokatolické kostely*, Český zápas, roč. 4, č. 20, 20. května 1921, s. 3–4; Týž: *Římskokatolické kostely*, Český zápas, roč. 4, č. 22, 3. června, s. 2–3.

⁵³³ Dějiny východočeské diecéze do roku 1933 viz František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 201–204.

⁵³⁴ Děkan Václav Sixta (7. srpna 1871 Vrbčany u Plaňan - 25. února 1929 Kolín). Po dokončení studií se stal kaplanem ve Vraném u Peruce, odkud přišel 1. září 1903 jako kaplan do Kolína a zde se 26. června 1909 stal děkanem. Hojně se účastnil kolínského společenského a veřejného života. Byl dlouholetým členem obecního zastupitelstva, do něhož byl ve volbách 1927 opět zvolen, ale v důsledku vážného zdravotního místa se musel funkce vzdát. Členem okresního školního výboru, strany lidové a Záložny Reiffeisenovy. Byl znalcem umění a poradcem při rekonstrukci kostela sv. Bartoloměje (dokončena 1910). O něm napsal společně se stavebním radou, inženýrem Antonínem Hlaváčkem knihu *Dějiny chrámu Páně sv. Bartoloměje v Kolíně*. Jeho zásluhou byla roku 1913 zakoupena od Františka Bílka křížová cesta (řezaná plastika v dubovém dřevě) pro kostel. Zasloužil se také o obnovení za války rekvírovaných zvonů, které byly zpět instalovány v září roku 1927. Srov. *Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín*, roč. IV, č. 3, 25. března 1929, s. 30; *Úmrtí*, Hlas demokracie, roč. 9, č. 9, 2. března 1929, s. 2.

⁵³⁵ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 5.

⁵³⁶ Narozen 1869. Viz *Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930*, Kolín 1930, s. 363.

⁵³⁷ Narozen 1878. Srov. *Tamtéž*, s. 352.

⁵³⁸ Antonín Janík se narodil v roce 1871. Je autorem první části Pamětní knihy Husova sboru v Kolíně, kterou vedl do 30. října 1946.

⁵³⁹ Narozen 2. března 1877, zemřel 8. května 1944. Srov. *Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930*, Kolín 1930, s. 320.

Průcha. Později k nim přibyl ještě Jan Růžek, správce městského vodovodu.⁵⁴⁰ Vztahy mezi katolickou a československou církví v Kolíně pak zůstaly po celou první republiky trvale napjaté, některé vzájemné střety se dokonce neobešly bez násilí.⁵⁴¹ Vzájemná nevraživost se nejvíce projevovala při sporu o kostelík sv. Jana Křtitele a poté ve třicátých letech při stavbě sboru CČS.

Ustavující valná hromada kolínské náboženské obce se konala 7. listopadu 1920 v restauraci u Karla IV. Zde byla zvolena zatímní rada starších ve složení: předseda Jindřich Vlk, místopředseda Václav Sedláček (továrník), jednatel Antonín Janík (správce katastrálního úřadu), pokladník Josef Strnad (účetní), matrikář František Kysela⁵⁴² (řídící učitel), správce kostela J. Wagner (berní ředitel). Členy výboru se pak staly: Jan Černý, B. Dobiáš, Al. Janata, Jan Křížek, Jan Růžek, Vincencie Erbenová⁵⁴³ Ludmila Kárníková,⁵⁴⁴ Běla Daníčková, Božena Procházková, V. Červenka, Al. Linthard, J. Pecka, Jaroslav Procházka a Janatová. Sbormistrem byl určen Danzer.⁵⁴⁵

První řádná valná hromada se konala o několik měsíců později, dne 27. února 1921, v Zámecké restauraci. Do rady starších zvoleni: předsedou Jindřich Vlk, místopředsedou Jan Kubrt (obchodník), jednatelem Ant. Janík, pokladníkem Josef Strnad. Členy se stali: Jan Černý, Jan Růžek, J. Pecka, Jan Wagner, Jan Kysela, B. Dobiáš, V. Erbenová, Ludmila Kárníková, prof. Jos. Lelek,⁵⁴⁶ Mat. Mikyška, Terezie Mazuchová, Božena Procházková, Anna Lukešová.⁵⁴⁷ Významnou osobností zdejší CČS byl od počátku kolínský fotograf Jan Kubrt,⁵⁴⁸ který později pečlivě zdokumentoval průběh stavby Husova sboru v Kolíně na svých fotografiích. Řada snímků se dochovala až dodnes.

⁵⁴⁰ František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 248; Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 5.

⁵⁴¹ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 15.

⁵⁴² František Kysela, poštovní zřízenec, narozen 1891. Srov. *Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930*, Kolín 1930, s. 212. Zemřel dne 13. října 1924. Viz Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 43; *Úmrtí*, Hlas demokracie, roč. 5, č. 42, 18. října 1924, s. 2.

⁵⁴³ Vincencie Erbenová narozena 31. července 1870, zemřela 6. února 1962. Viz *Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930*, Kolín 1930, s. 112.

⁵⁴⁴ Kárníková Ludmila, učitelka, narozena 1876. Tamtéž, s. 172.

⁵⁴⁵ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 10.

⁵⁴⁶ Lelek působil jako profesor gymnázia, narozen 1877. Srov. *Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930*, Kolín 1930, s. 217.

⁵⁴⁷ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 11

⁵⁴⁸ Jan Kubrt (11. května 1876 – 4. dubna 1949). Viz *Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930*, Kolín 1930, s. 204.

Žádost o státní schválení kolínské náboženské obce byla podána ministerstvu školství a národní osvěty dne 2. března 1922.⁵⁴⁹ Dlouho očekávané schválení proběhlo výnosem ministerstva školství a národní osvěty dne 25. září 1923.⁵⁵⁰

Předseda Vlk resignoval dne 21. března 1921 „v důsledku pravoslavné krise“ a do další valné hromady jej pak zastupoval místopředseda Jan Kubrt.⁵⁵¹ Nový předseda byl zvolen dne 22. ledna na druhé valné hromadě v Zámecké restauraci.⁵⁵² Stal se jím profesor místního gymnázia Josef Lelek. Do funkce pokladníka byl zvolen Matěj Mikýška (poštovní úředník), správcem kostela Jindřich Pecka a matrikářem Fr. Tarabec. Své funkce si udrželi místopředseda Jan Kubrt a jednatel Ant. Janík. Členy rady starších se stali Strnad, Erbenová, Červenka, Dobiáš, Kárníková, Vávra, Růžek, Škramovský⁵⁵³ a Wagner. Revizí účtů byli pověřeni Gabriel a Siche.⁵⁵⁴ Profesor Lelek se vzdal předsednictví dne 14. října 1923. Zanechal po sobě velmi záslužný čin, sestavil a sepsal totiž obsáhlou matriku příslušníků CČS v Kolíně.⁵⁵⁵

Dne 9. prosince 1923 se konala v důsledku státního schválení místní náboženské obce slavnostní valná hromada za předsednictví Václava Škramovského. Bylo přítomno 203 účastníků. Schůze se zúčastnili také členové městské rady (starosta Julius Komrs) a okresu (okresní hejtman Ponec), zástupci diecézní rady a československé evangelické církve. Zde byla zvolena nová rada starších, v jejímž čele stanul ve funkci předsedy Václav Škramovský. Jako místopředseda byl potvrzen Jan Kubrt. Pozici jednatel zastával poté Ant. Janík, pokladníka Jos. Strnad a matrikářky Vincencie Erbenová. Členy rady starších se stali: učitel Trojan, Klouda (kovář), Karel Mádle⁵⁵⁶ (kožešník), Vávra (zámečník), Němec (inspektor finanční stráže) a Kárníková (učitelka).⁵⁵⁷ Od roku 1923 byla také duchovní správa v Kolíně pověřena vedením matrik.⁵⁵⁸

⁵⁴⁹ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 22.

⁵⁵⁰ Výnos Ministerstva školství a národní osvěty č. 100.118/23-VI.

⁵⁵¹ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 11–12.

⁵⁵² Tamtéž, s. 22.

⁵⁵³ Václav Škramovský se narodil 1909. Srov. *Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930*, Kolín 1930, s. 331.

⁵⁵⁴ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 22; Antonín PROCHÁZKA: *Seznam náboženských obcí a duchovních církve československé 1922/23*, Praha [1923], s. 11.

⁵⁵⁵ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 32.

⁵⁵⁶ Povoláním kožešník, narozen 1886. Srov. *Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930*, Kolín 1930, s. 224.

⁵⁵⁷ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 33–34.

⁵⁵⁸ Výnos Ministerstva školství a národní osvěty z 21. června 1923 č. 264592 ai 1924-1B.4471 ai 1923. Srov. Tamtéž, s. 36.

Po dlouholetém vykonávání funkce jednatele resignoval dne 8. ledna 1926 Ant. Janík,⁵⁵⁹ členem rady starších však zůstal. Do funkce se opět vrátil v roce 1927 po zvolení na valné hromadě dne 27. března.⁵⁶⁰ Na valné hromadě dne 14. března 1926 by rada starších doplněna o Janíka, Strnada, Kloudu, Kárníkovou a Tarabce.⁵⁶¹

Menší změny se v radě starších odehrály v roce 1927. Kolínská náboženská obec přišla o dva své členy - Václava Vávru a M. Mikyšku, kteří zemřeli.⁵⁶² Zemřelý Václav Vávra byl nahrazen Ant. Pokorným (inspektor československých drah), který pocházel ze Starého Kolína. Za resignovavšího Tarabce byl do rady starších zvolen inženýr Ferdinand Prágr.⁵⁶³

V roce 1930 resignovala celá rada starších. Nově byli zvoleni Škramovský, Kubrt, Janík, Strnad, Erbenová, Kárníková, Klouda, Vinklát, Mádle, F. Prágr, Růžek a Pokorný.

Václav Škramovský chtěl již v listopadu 1926 resignovat na funkci předsedy z důvodů dlouhodobé vážné nemoci. Tehdy jeho resignace ovšem nebyla přijata a on ji nakonec vzal zpět a setrval ve své funkci další čtyři roky.⁵⁶⁴ V roce 1930 mu však již zdravotní problémy nedovolili ve funkci pokračovat. Novým předsedou byl poté zvolen dlouholetý místopředseda Kubrt, který byl ve své dosavadní pozici nahrazen Karlem Mádlem. Jednatel se stal farář Tabach a Janík byl pověřen funkcí předsedy stavebního a finančního odboru.⁵⁶⁵ V květnu roku 1930 byl za resignovavší Kárníkovou ustanoven pokladníkem Pospíšil,⁵⁶⁶ oficiál státních drah. Matrikářem byl zvolen Strnad. A. Janík se vzdal členství v radě starších. Za něj byl kooptován do rady starších Klouda, kontrolor pojišťovny.⁵⁶⁷

V roce 1930 utrpěla místní náboženská obec těžkou ránu, neboť dne 13. června náhle zemřel její dlouholetý předseda Václav Škramovský.⁵⁶⁸ Jen o několik měsíců později, dne 1. srpna 1930, skonala další dlouholetý předseda rady starších profesor Josef Lelek.⁵⁶⁹ Václav Škramovský zastával také významné místo v kolínském finančním životě. Byl členem městského zastupitelstva, předsedou kožního družstva, členem obchodního grémia, předsedou

⁵⁵⁹ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 43.

⁵⁶⁰ Tamtéž, s. 47.

⁵⁶¹ Tamtéž, s. 43.

⁵⁶² Tamtéž, s. 46.

⁵⁶³ Valná hromada se konala dne 27. března 1927. Viz Tamtéž, s. 46–47.

⁵⁶⁴ Tamtéž, s. 45–46.

⁵⁶⁵ Ve svých funkcích byli všichni potvrzeni na mimořádné valné hromadě dne 14. září. Viz Tamtéž, s. 61.

⁵⁶⁶ Narodil 1872, pracoval jako zřízenec drah. Srov. *Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930*, Kolín 1930, s. 282.

⁵⁶⁷ První řádná schůze nově zvolené rady starších se uskutečnila dne 7. května 1930. Viz Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 61.

⁵⁶⁸ Oznámení o úmrtí Václava Škramovského přinesl kromě regionálních periodik také *Český zápas – Úmrtí*, Hlas demokracie, roč. 10, č. 25, 21. června, 1930, s. 2; *Polabská stráž*, roč. 12, č. 24, 21. června 1930, s. 2; *Z Kolína*, Česká zápas, roč. 13, č. 26, 25. června 1930, s. 241.

⁵⁶⁹ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 62.

spolku majitelů domů a po šest let předsedou rady starších náboženské obce CČS. O jeho významu svědčí fakt, že se jeho pohřbu zúčastnil (kromě velkého množství místních obyvatel, mezi kterými nechyběli ani představitelé kolínské obce) i biskup CČS z Hradce Králové Stanislav Kordule.⁵⁷⁰

Dne 2. ledna 1931 resignoval na členství v radě starších Václav Pospíšil a byl nahrazen Bedřichem Rudolfem. Tehdejší rada starších měla toto složení: předseda Jan Kubrt, místopředseda Karel Mádle, jednatel farář Jan Tabach, pokladník Josef Strnad. Členy rady starších byli Vincencie Erbenová, Alžběta Šubrtová, Ludmila Kárníková, Emanuel Klouda, Čeněk Vinklát, inž. Ferdinand Prágr, Jan Růžek, Pokorný, Josef Petrák, Alois Friedler, Alois Hofman a Bedřich Rudolf.⁵⁷¹ Tato rada starších působila poté ve stejném složení až do otevření sboru v roce 1932. Jedinou změnou bylo zvolení Josefa Vančury, úředníka Československých drah v Kolíně, na řádné valné hromadě dne 17. dubna 1932. Nahradil zemřelého Antonína Pokorného.⁵⁷²

Na řádné schůzi rady starších dne 8. ledna 1932 byl na návrh Karla Mádleho zvolen slavnostní odbor pověřený přípravou otevření sboru ve složení Mádle, Strnad, Rudolf a Tabach za radu starších a Janík, Piša a Kocourek z řad příslušníků náboženské obce. Také Sesterské sdružení a Jednota mládeže byla vyzvána k vyslání zástupců.⁵⁷³

Vývoj počtu členů kolínské náboženské obce byl v původně silně katolickém Kolíně zpočátku překvapivě prudký a dynamický. Již při sčítání v roce 1921 (tedy pouze necelý rok po založení místního sboru) se k CČS v městě Kolíně přihlásilo 4311 obyvatel (ve správním okrese Kolín to bylo 11777 obyvatel).⁵⁷⁴ Což představovalo 26,6 % počtu obyvatel Kolína. Počet katolicky smýšlející populace se úměrně tomu v porovnání s rokem 1910 výrazně snížil. Jestliže podle sčítání obyvatelstva z roku 1910 měl soudní okres Kolín 39 215 katolíků, v roce 1921 to bylo již jen 27 143. Což znamená, že v roce 1910 bylo mezi 1 000 obyvateli

⁵⁷⁰ *Úmrtí*, Hlas demokracie, roč. 10, č. 25, 21. června 1930, s. 2.

Stanislav Kordule, narozen 10. června 1885 v Bavorově u Vodňan. Studoval na gymnáziu v Jičíně, teologická studia konal v Hradci Králové v letech 1904–1908. Kaplanoval ve Smidarech, Hořicích, Věstarech a Holohlavech. Po válce byl Farářem v Bílé Třemešné. Byl členem Jednoty duchovenstva. V roce 1920 přestoupil do CČS a byl ustaven pomocným duchovním v Bílé Třemešné. V roce 1923 byl zvolen farářem náboženské obce v Hradci Králové, v roce 1925 povolán za člena diecézní rady, později tajemníka. Biskupem východočeské diecéze byl zvolen v dubnu 1928. Viz František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 199.

⁵⁷¹ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 64.

⁵⁷² Tamtéž, s. 75.

⁵⁷³ Tamtéž, s. 73–74.

⁵⁷⁴ *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921*, díl I, Praha 1924, tab. č. 86.

893,1 katolíků, ale v roce 1921 to bylo pouze 617,5, tedy o 275,6 méně.⁵⁷⁵ Kolín se tak zařadil mezi okresy s největším úbytkem katolíků mezi lety 1910 a 1921. Dominantním důvodem úbytku počtu katolíků byly přestupy do ČČS. Počet přestupů byl tak velký, že místní náboženská obec ČČS nestačila zpracovávat přihlášky: „*Byla to také velká námaha připravit nával přihlášek pro okresní úřad a zapsat do matričních záznamů.*“⁵⁷⁶

Fenomén přestupů z katolické církve do ČČS však během dvacátých let slábnul v přímé úměře k tomu, jak opadla poválečná vlna národní euforie v samotném Československu. Počet členů ČČS ve městě Kolíně se do roku 1930 zvýšil pouze o 923 na celkový počet 5234 (ve správním okrese Kolín na 13539 příslušníků ČČS).⁵⁷⁷ Vedle údajů ze sčítání lidu existují také údaje z církevní provenience, dle kterých by bylo možné sledovat členství v ČČS podrobněji. Tyto údaje ale mohou být velmi nepřesné kvůli nedokonalosti jejich shromažďování a možné tendenci náboženských obcí zkreslovat počet svých členů zaslaný do ústředí. Jako příklad lze uvést údaj z rozmezí let 1922/23, který uvádí, že v Kolíně bylo 7 392 členů ČČS,⁵⁷⁸ tedy počet výrazně vyšší než oba výše uvedené výsledky sčítání lidu. Tato skutečnost by mohla poukazovat na to, že se kolínská náboženská obec v průběhu dvacátých let potýkala se zpětnými přestupy do katolické církve⁵⁷⁹ a během pravoslavné krize také s nepoměrně menším odlivem členů do církve pravoslavné.⁵⁸⁰ Vysoký počet členů vykázaných v rozmezí let 1922/23 může být však vysvětlen také tím, že se jednalo o údaj zahrnující celou kolínskou náboženskou obec, tedy kromě samotného města Kolína také členy z okolních vesnic. Z výše uvedených důvodů je interpretace nejednoznačná.

O počtu členů místní náboženské obce si lze udělat představu také z vykazovaných statistik narozených, zemřelých a počtu vykonaných sňatků v ČČS. Jan Tabach v knize o otevření sboru tvrdí, že: „*Nových členů přibývá ročně průměrně dvě stě po odečtení zemřelých a odstěhovaných.*“⁵⁸¹

⁵⁷⁵ Tamtéž, tab. č. 87, Okresy s největším úbytkem římských katolíků.

⁵⁷⁶ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 22.

⁵⁷⁷ *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. 12. 1930*, díl I, Praha 1934, tab. č. 86.

⁵⁷⁸ Antonín PROCHÁZKA: *Seznam náboženských obcí a duchovních církve československé 1922/23*, Praha [1923], s. 11. Údaje je nutné brát s jistou pochybností o jejich správnosti. Srov. poznámka autora knihy na s. 1.

⁵⁷⁹ Jednotlivé případy přestupů zmiňuje pamětní kniha sboru. Srov. Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 14 a 44.

⁵⁸⁰ Snahy části kolínského sboru o přestup k pravoslavné církvi se objevily v roce 1921. Tamtéž, s. 26–27.

⁵⁸¹ Jan TABACH: *Duchovní správa náboženské obce ČČS v Kolíně*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve československé v Kolíně, Kolín 1932, s. 8.

Tab. č. 7: Statistika oddaných, narozených a zemřelých v letech 1920 až 1932 v náboženské obci Kolín.⁵⁸²

	Narozených	Zemřelých	Oddavky
1920	5	1	1
1921	134	56	76
1922	168	97	87
1923	175	86	73
1924	174	96	77
1925	162	83	65
1926	174	103	107
1927	182	98	112
1928	175	87	106
1929	196	105	111
1930	165	124	96
1931	196	106	98

Z následující tabulky je zřejmé, že počet členů fakticky všech církví zastoupených v Kolíně mezi lety 1921 a 1930 vzrostl (v závislosti na nárůstu počtu obyvatel).

Tab. č. 8: Přítomné obyvatelstvo dle sčítání obyvatelstva v roce 1921 a 1930⁵⁸³

Vyznání	1921		1930	
	členů	% obyvatel	členů	% obyvatel
katolické (převážně římskokatolické)	8276	51,07%	9182	49,66%
evangelické (převážně ČCE)	983	6,07%	1369	7,40%
Pravoslavné	21	0,13%	43	0,23%
CČS	4 311	26,60%	5234	28,31%
Židovské	483	2,98%	430	2,33%
jiné vyznání	5	0,03%	8	0,04%
bez vyznání	2123	13,10%	2217	11,99%
Nezjištěno	3	0,02%	5	0,03%
celkem obyvatel Kolína	16204	100,00%	18488	100,00%

⁵⁸² Tamtéž.

⁵⁸³ *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921*, díl I, Praha 1924, tab. XII, s. 86; *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. 12. 1930*, díl I, Praha 1934, s. 5.

Duchovní v Kolíně

Jedním z klíčových problémů pro vznikající kolínskou náboženskou obec bylo získání stálého kněze: „*Novému hnutí náboženskému vadil v rozmachu počáteční nedostatek duchovních, kteří by stačili vyhověti úpěnlivým prosbám po vykonávání přednášek a bohoslužeb. Také v Kolíně bylo první a hlavní starostí průkopníků CČS získat pro nově vzniklou náboženskou obec kněze stálého, bez něhož by obec hynula. Trvalo to však téměř půl roku po utvoření náboženské obce, než se to podařilo. Po celou tuto dobu byli bratři a sestry nuceni se spokojiti jen s občasnou výpomocí, kdy jak se říká, zaskočil některý ochotný bratr duchovní z Prahy, kde jich bylo poměrně nejvíc, nebo z okolních náboženských obcí.*“⁵⁸⁴

Vůbec první informační přednášku o CČS učinil v Kolíně dne 28. srpna 1920 Bohumil Uher,⁵⁸⁵ rodák ze Zibohlav u Kolína. O měsíc později (28. září 1920) zde sloužil první bohoslužbu.⁵⁸⁶ V průběhu dalších měsíců konala v Kolíně bohoslužby celá řada duchovních, kteří sem dojížděli z okolí. Byli to například: Šlapák, první žižkovský farář, K. Kučera, A. Janeš, V. Peer, Černý, Dlouhý – Pokorný, R. Pařík z Kutné Hory (první předseda rady východočeské diecéze), a dokonce i Karel Farský, Bohumil Brodský – Zahradník či Stanislav Kordule.⁵⁸⁷

Od listopadu roku 1920 měla místní náboženská obec konečně stálého duchovního. V období první republiky zde postupně působilo několik stálých farářů. Z počátku i tito museli do Kolína dojíždět, což souviselo (kromě všeobecného nedostatku bohoslovců v CČS) také s nemožností zajistit duchovnímu v Kolíně trvalé ubytování.⁵⁸⁸

První stálý duchovní v Kolíně, František Paplhám, byl zvolen aklamací na mimořádné valné hromadě dne 28. listopadu 1920. Předtím působil jako farář v Chotusicích u Čáslavi.⁵⁸⁹ Narodil se 28. listopadu 1879 v Račiněvsi (okres Roudnice nad Labem). Studium na gymnáziu v Roudnici zakončil maturitní zkouškou v roce 1901. Ve vzdělání pokračoval na bohosloveckých studiích v Hradci Králové, kde byl 15. července 1905 vysvěcen na kněze. Do 1. května roku 1906 působil jako kooperátor v Třeboníně (okres Čáslav), poté nastoupil jako kaplan Kutné Hoře (do 1. října 1911) a v Bykání (až do roku 1920). V roce 1920 odešel jako duchovní správce CČS do Chotusic. František Paplhám vykonal v Kolíně první oddavky

⁵⁸⁴ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 9

⁵⁸⁵ Tamtéž, s. 6. Srov. také Jan TABACH: *Duchovní správa náboženské obce CČS v Kolíně*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve československé v Kolíně, Kolín 1932, s. 6.

⁵⁸⁶ Tamtéž.

⁵⁸⁷ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 9–10.

⁵⁸⁸ Tamtéž, s. 19.

⁵⁸⁹ V Chotusicích působil v letech 1920–1921. Srov. Milan SALAJKA: *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000*, Praha 2003, s. 149.

i první pohřeb. (První křest vykonal Karel Farský při své návštěvě v Kolíně ve dnech 16. – 17. října 1920 během bohoslužby v místním kostelíku. Pokřtěn byl tehdy Jiří Procházka, syn truhláře.⁵⁹⁰) Paplhám resignoval dne 4. července 1921⁵⁹¹ pro obtíže s dojížděním. Později se stal farářem u sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze, odkud ale po krátkém působení odešel do ústraní. Zemřel 21. ledna 1929.⁵⁹²

Od 1. září roku 1921⁵⁹³ působil v Kolíně farář Hynek Zdík Široký, který byl zvolen na mimořádné valné hromadě dne 2. srpna 1921 na základě konkurzu, do něhož se přihlásilo devět uchazečů.⁵⁹⁴ Hynek Zdík se narodil 24. července 1886 v České Skalici. Studoval na gymnáziu v Hradci Králové (maturoval zde roku 1905), později pokračoval ve vzdělávání na filozofické a teologické fakultě v Praze a v kralovéhřeckém bohosloveckém semináři. Na kněze byl vysvěcen roku 1911. Jako kaplan působil jeden rok v Nechanicích a potom na různých místech až do 11. října 1920 (mimo jiné v klášteře premonstrátů), kdy se stal farářem CČS v Červeném Kostelci.⁵⁹⁵ V kolínské církvi se osvědčil jako velmi temperamentní řečník a vynikající organizátor (za něj byla místní náboženská obec poprvé soustavně organizována a plánovitě vedena⁵⁹⁶), který si získal ve sboru velkou oblibu, vážnost a úctu. Vedle samotné správy sboru uspořádal též celou řadu popularizačních přednášek o CČS ve městě i okolí. V Kolíně působil bohužel poměrně krátce – do 30. června 1923. Nenašel vždy plné pochopení pro své činy, a proto se dne 25. března 1923 vzdal místa.⁵⁹⁷

Na mimořádné valné hromadě dne 17. června 1923 byl jeho nástupcem zvolen⁵⁹⁸ Jan Tabach,⁵⁹⁹ farář, který zde v období první republiky působil nejdéle. Jan Tabach se narodil 15. května roku 1891 v Kozlovicích na Valašsku. Gymnázium vystudoval v nedalekém Místku. Další vzdělání získal na Cyrilometodějské fakultě v Olomouci, kde byl dne 5. července 1916 vysvěcen na kněze. Vedle teologie vystudoval Jan Tabach také právnickou

⁵⁹⁰ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 10.

⁵⁹¹ Dle Schematismu působil v Kolíně již od 7. listopadu 1920. Srov. František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 248.

⁵⁹² Jan TABACH: *Duchovní správa náboženské obce CČS v Kolíně*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve čs. v Kolíně, Kolín 1932, s. 6.

⁵⁹³ František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 248.

⁵⁹⁴ Jan TABACH: *Duchovní správa náboženské obce CČS v Kolíně*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve čs. v Kolíně, Kolín 1932, s. 6.

⁵⁹⁵ Srov. Milan SALAJKA: *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000*, Praha 2003, s. 169.

⁵⁹⁶ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 29–30.

⁵⁹⁷ Srov. František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 248; Jan TABACH: *Duchovní správa náboženské obce CČS v Kolíně*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve čs. v Kolíně, Kolín 1932, s. 6.

⁵⁹⁸ Na vypsaný konkurz se přihlásili celkem čtyři zájemci. Srov. Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 32.

⁵⁹⁹ Tamtéž, s. 31.

fakultu na Masarykově univerzitě v Brně. Po vysvěcení sloužil pět let jako římskokatolický kaplan v Kyjově, Ivanovicích, Tovačově a Prostějově. Pod vlivem československých kněží, bratra Pavlíka – Gorazda a R. Stejskala, vstoupil dne 15. října 1921 do CČS. Stal se farářem v Třebíči a poté od 1. července 1923 v Kolíně.⁶⁰⁰ Byl dvakrát ženat, pohřeb jeho první ženy Marie Tabachové se konal 5. června 1926. V listopadu téhož roku se oženil Jan Tabach s Ludmilou Hlavsovou, literární učitelkou a dlouholetou předsedkyní Sesterského sdružení v Kolíně. V Kolíně působil nepřetržitě devět let. Po smrti biskupa východočeské diecéze Stanislava Kordule byl Jan Tabach zvolen dne 20. dubna 1941 jeho nástupcem. Po celý zbytek války byl ale pouze biskupem neoficiálním, protože nebyl uznán německými úřady. Státem (respektive ministerstvem školství a osvěty ČSR) byl potvrzen až 8. června 1945⁶⁰¹ a 15. září byl oficiálně uveden do biskupského úřadu. Po osmi letech působení v této funkci, na konci května roku 1953, odešel Jan Tabach do ústraní. Usadil se opět v Kolíně, kde si zakoupil menší domek na Zálabí. Zemřel 1. března roku 1971.⁶⁰²

Vzrůst duchovní agendy ve sboru vyžadoval, aby část úkonů vykonávaly za faráře pomocné síly. Jako první pomocný duchovní působil v Kolíně Ladislav Kopal (v Kolíně v letech 1923–1929), od 15. srpna 1930 nastoupil Bedřich Klouček⁶⁰³ (v Kolíně v letech 1930–1931) a po jeho odchodu byl na jeho místo ustanoven 15. října 1931 Vladimír Hnízdo⁶⁰⁴ (v Kolíně v letech 1931–1932). Od roku 1932 vykonával funkci pomocného duchovního Jaroslav Surý⁶⁰⁵ a v letech 1933–1943 pak J. Parkán.⁶⁰⁶ Jako druhý pomocný duchovní působil v Kolíně J. Zíka⁶⁰⁷ (v Kolíně v letech 1930–1945).

⁶⁰⁰ František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 248.

⁶⁰¹ Milan SALAJKA: *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000*, Praha 2003, s. 37.

⁶⁰² Oldřich MACH: *Mějte na paměti ty, kteří nás vedli*, Český zápas, roč. 81, č. 11, 20. května 2001, s. 3; Milan SALAJKA: *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000*, Praha 2003, s. 174; Jan TABACH: *Duchovní správa náboženské obce CČS v Kolíně*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve čs. v Kolíně, Kolín 1932, s. 6–7.

⁶⁰³ Bedřich Klouček byl rodák z Nové Paky. Poté vykonával funkci duchovního správce v Semilech. Viz Jan TABACH: *Duchovní správa náboženské obce CČS v Kolíně*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve čs. v Kolíně, Kolín 1932, s. 7.

⁶⁰⁴ Vladimír Hnízdo předtím působil jako duchovní v Kostelní Lhotě u Poděbrad. Srov. Tamtéž.

⁶⁰⁵ Jaroslav Surý se narodil 15. března 1907 v Žádovicích, okr. Kyjov. František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 249.

⁶⁰⁶ Narodil se roku 1905. V letech 1928–1933 působil v Humpolci, poté v letech 1933–1943 v Kolíně. V letech 1943–1945 vězněn v koncentračním táboře v Lipsku, kde pak v dubnu roku 1945 zemřel. Viz Milan SALAJKA: *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000*, Praha 2003, s. 149.

⁶⁰⁷ J. Zíka (10. prosince 1891 – 11. ledna 1946).

Při kolínské náboženské obci fungovala dvě sdružení, jejichž úkolem bylo podporovat aktivity rady starších a rozvíjet činnost CČS v širším okruhu veřejnosti - Sesterské sdružení a Jednota mládeže CČS.

Sesterské sdružení⁶⁰⁸ bylo založeno dne 20. července roku 1921. Jeho hlavním úkolem bylo provádění charitativních akcí, pořádání kulturních akcí (koncerty, divadelní představení, přednášky a akademie), péče o nejmladší generaci (výlety, odpolední čaje či vánoční nadílky pro děti), organizování sbírek (podomní sbírky, „pokladničkové“ akce), péče o nemocné a podobně. Popud ke vzniku Sesterského sdružení dala Vincencie Erbenová,⁶⁰⁹ dlouholetá členka rady starších a ředitelka dívčí školy v Kolíně. Po mnoho let pak působila také jako předsedkyně tohoto sdružení. V roce 1928 se její nástupkyní stala Ludmila Tabachová, choť místního faráře.⁶¹⁰

O několik měsíců později než Sesterské sdružení, dne 19. listopadu 1922, vznikla Jednota mládeže CČS,⁶¹¹ jejímž cílem bylo „*podchycení mládeže pro ideály CČS.*“⁶¹² Organizátory tohoto sdružení byli Jindřich Bartoš, Josef Černý, R. Hofman a další. Na počátku měla místní jednota mládeže 60 členů,⁶¹³ v roce 1933 do ní patřilo 42 členů.⁶¹⁴

Důležitou součástí propagace CČS mezi nejmladší generací byla také výuka náboženství na místních školách, na které se obětavě podílela především celá řada žen. Vyučovalo se nejen v Kolíně, ale také po okolních vesnicích.⁶¹⁵ V roce 1922 bylo v kolínské náboženské obci 1 331 školních dětí.⁶¹⁶

⁶⁰⁸ Podnět k zakládání Sesterských sdružení a o jejich úkolech. Viz *Sesterské sdružení žen v československé církvi*, in: Český zápas, roč. IV, č. 4, 28. ledna 1921, s. 4.

⁶⁰⁹ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 17–18.

⁶¹⁰ Tamtéž, s. 50.

⁶¹¹ První pokusy o zorganizování mládeže v celé CČS se datují do roku 1922. Srov. Arnošt ŠIMŠÍK: *Dr. Farský a otázka mládeže*, in: Sborník Dra Karla Farského, Praha 1928, s. 84–85. Mládež CČS se začala organizovat od roku 1927. Vrcholnou organizací mládeže je Ústřední svaz Jednot mládeže CČS. Základem těchto jednot bylo organizování ideových večerů, duchovních besed a křesťanských cvičení. Sdružují mladé příslušníky církve od 14 do 25 let. Jednota mládeže vydávala měsíčník Rozséváč. Srov. František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 482–485. Psaní literatury o péči o mládež a školnímu vyučování náboženství se zabýval hojně Rudolf Hovádek a ve svých knihách nabízel praktický způsob, jak vést práci s mládeží, jak vést náborovou akci, jak vybavit „klubovnu“ apod. Srov. *Jak pracovat s mládeží*, Praha 1941; *Dítě v živé církvi*, Praha 1947.

⁶¹² Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 27.

⁶¹³ Tamtéž.

⁶¹⁴ František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 249.

⁶¹⁵ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 13–15.

⁶¹⁶ Antonín PROCHÁZKA: *Seznam náboženských obcí a duchovních církve československé 1922/23*, Praha [1923], s. 11. Počty je nutné brát s jistou pochybností o jejich správnosti. Srov. poznámka autora knihy na s. 1.

První působiště

Také kolínská náboženská obec od začátku své existence řešila problém vhodných bohoslužebných prostor. V úvahu přicházelo „zapůjčení“ některého z filiálních katolických kostelů, které se v Kolíně nacházely.⁶¹⁷ Prvním působištěm kolínské náboženské obce CČS se stal kostel sv. Jana, malý raně gotický kostelík na Kutnohorském předměstí.⁶¹⁸ Ten byl církvi propůjčen kolínskou městskou radou dne 27. září 1920,⁶¹⁹ což město zdůvodňovalo tím, že jako patron kostela má právo s ním také disponovat.⁶²⁰ Proti takovému jednání ostře protestoval tehdejší děkan katolické církve Václav Sixta: „*V poslední době vytvořilo se v Kolíně zvláštní ‚komité pro založení československé církve v Kolíně‘ a požadovalo nejprve děkanský úřad a pak městskou radu za propůjčení některého z filiálních kostelů k pořádání tzv. české ‚bohoslužby.‘ Podepsaný rozhodně odmítl žádost tu..., že toho nikdy nesvolí a upozornil, že ani obec nesmí tak učiniti, ana k tomu práva ani jako patron nemá.*“⁶²¹ Arcibiskupská konzistoř podala k zemské politické správě stížnost na neoprávněnou držbu kostela, ve které výslovně uvedla, že kolínský starosta Julius Komrs bezprávně „zcičil“ klíč od kostela a dal jej CČS.⁶²² Městský úřad prý překročil svou pravomoc, protože jediným zákonitým správcem kostela je místní katolický farář.⁶²³ Zemská politická správa předala záležitost okresní politické správě, která ji pak „řešila“ po mnoho let. Městská rada byla vyzvána, aby předložila výtah z pozemkových knih. Na základě něj bylo pak rozhodnuto, že městská rada musí zrušit své původní rozhodnutí z 27. září 1920 o propůjčení kostela CČS

⁶¹⁷ V úvahu přicházely tyto kostely: kostel sv. Víta na Zálabí, kostel sv. Jana Křtitele, kostel Všech svatých, kostel sv. Bartoloměje, kaple Matky Boží Bolestné. Srov. Václav KUDRNÁČ: *Adresář politického okresu kolínského*, Turnov 1902, s. 41.

⁶¹⁸ Kostel sv. Jana: raně gotický kostel, někdy z první poloviny čtrnáctého století. První zachovaná písemná zmínka pochází z roku 1359. Jedná se o prostou jednododní stavbu se čtvercovým presbytářem, nad nímž se původně tyčila hranolová chórová věž, zachycená ještě na vedutě ze 17. století. Kostelní loď ale zcela přeměnila barokní přestavba. Střechu korunuje malá věžička. Kostel je doplněn o malé varhany. Vedle kostela stával špitál, jehož byl kostel pravděpodobně součástí (v literatuře jsou obě stavby spojovány). Kostel prošel opravou v roce 1654, barokní úpravou asi roku 1747, restaurován byl v roce 1936. Patří do skupiny „*nenáročných chrámových staveb s chórovou věží.*“ V současné době je kostel v užívání pravoslavné církve. Srov. František STRAKA: *Kolínské kostely a památky*, Kolín 1940, s. 24–28, Dobroslav LÍBAL: *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001, s. 191, *Gotika na Kolínsku. Společnost a kultura v letech 1250–1530*, Kolín 1998, s. 23–24; *Umělecké památky Čech 2*, Praha 1978, s. 87–88.

⁶¹⁹ SOkA Kolín, f. MA Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady dne 27. září 1920.

⁶²⁰ SOkA Kolín, f. Okresní úřad Kolín, inv. č. 841, sign. 5/2/K/18, Dopis městské rady okresní politické správě, čj. 314, věc: kostel sv. Jana, 24. ledna 1921 (odvolání proti usnesení okresní politické správy ze dne 7. ledna 1921).

⁶²¹ Tamtéž, Dopis Děkanského úřadu v Kolíně nad Labem arcibiskupské konsistoři v Praze ze dne 2. října 1920, podepsán děkan Václav Sixta, čj. 1718, věc: Krádež kostela filiálního sv. Jan Křtitele v Kolíně.

⁶²² Klíč získal Komrs od školníka měšťanské chlapecké školy Cyrila Vokouna, který měl klíč od té doby, co přísluhoval při školních bohoslužbách v tomto kostele. Viz Tamtéž.

⁶²³ Srov. Dopis arcibiskupské konsistoře v Praze zemské politické správě v Praze ze dne 8. října 1920, čj. 14060, věc: Filiální kostel Jana Kř. v Kolíně, krádež československou církví.

jako protizákonné. Městská rada neměla jako patron právo „*k volné dispozici s tímto objektem, ježto tyž v knihách pozemkových zapsán jest jako majetek církve římsko-katolické a nikoliv obecní.*“⁶²⁴ Bylo nařízeno, aby byl kostel urychleně vrácen majiteli – tedy katolické církvi.⁶²⁵ Městská rada se proti tomuto rozhodnutí odvolala k okresní politické správě, zemské politické správě a následně také k ministerstvu vnitra.⁶²⁶ Všechna odvolání byla sice zamítnuta, ale ČČS kostel užívala i nadále. V dalších letech žádaly zemské úřady opakovaně o nápravu stavu,⁶²⁷ pražská arcibiskupská konzistoř⁶²⁸ i děkanský úřad v Kolíně⁶²⁹ dokonce o přímou administrativní exekuci kostela. V jednom z dopisů si kolínský děkan stěžoval: nejen, že jde o kostel, „*jejž československá církev vlastní neprávem již poslední v celé republice,*“⁶³⁰ ale ČČS navíc provokuje zesměšňováním katolické církve (například uvedením divadelní hry Libušský jennostpán, ve kterém jsou satiricky ztvárněny postavy katolického kněze a kostelníků) a také ustavičně agituje za výstupy věřících z katolické církve.

Okresní politická správa sice na navrácení kostela naléhala, ale termín vrácení byl na žádost ČČS stále prodlužován a ČČS zde nakonec setrvala až do dostavění vlastního sborové stavby v roce 1932.⁶³¹ Kostelík sv. Jana Křtitele sloužil ČČS po dlouhých dvanáct let, „*třebas*

⁶²⁴ Tamtéž, Dopis okresní politické správy městské radě v Kolíně, čj. 586/21, ze dne 7. ledna 1920.

⁶²⁵ Ve stejném smyslu apelovala na městskou radu také finanční prokuratura, která navrhuje, aby bylo městské radě nařízeno, aby urychleně uvedla vše do původního stavu (tj. vrácení kostela katolické církvi). Srov. Tamtéž, Dopis české finanční prokuratury pro okresní politickou správu, čj. 73353, ze dne 12. ledna 1921.

⁶²⁶ Srov. Tamtéž, Dopis městské rady okresní politické správě ze dne 24. ledna 1921, čj. 314, věc: kostel sv. Jana, odvolání proti usnesení ze dne 7. ledna 1921; Tamtéž, Dopis zemské politické správy okresní politické správě, čj. 5 a 1998/6 ai 1920, dne 24. února 1921, věc: Kolín, zcizení filiálního kostela sv. Jana; Tamtéž, Dopis Městského úřadu okresní politické správě ze dne 25. března 1921, odvolání proti rozhodnutí zemské politické správy k ministerstvu vnitra; Tamtéž, Dopis zemské politické správy okresní politické správě v Kolíně ze dne 28. března 1922.

⁶²⁷ Ve fondu SOKa Kolín, f. Okresní úřad Kolín, inv. č. 841, sign. 5/2/K/18 se k tomu dochovala tato korespondence: Tamtéž, Dopis zemské politické správy radě starších ČČS ze dne 5. listopadu 1923; Tamtéž, Dopis Presidia zemské politické správy v Praze okresní správě politické v Kolíně ze dne 3. října 1924, čj. 29 670, věc: Kolín, kostel Jana Křtitele, vrácení církvi římsko – katolické; Tamtéž, Dopis Presidia zemského úřadu v Praze okresnímu úřadu ze dne 30. září 1929; Tamtéž, Odpověď okresního úřadu ze dne 19. listopadu 1929; Tamtéž, Dopis okresního úřadu v Kolíně radě starších ČČS ze dne 9. dubna 1931; Tamtéž, Dopis Presidia zemského úřadu v Praze okresnímu úřadu ze dne 5. května 1931 a odpověď okresního úřadu na něj ze dne 16. května 1931; Tamtéž, Dopis Presidia zemského úřadu v Praze okresnímu úřadu ze dne 3. listopadu 1931 a odpověď okresního úřadu ze dne 10. listopadu 1931; Tamtéž, Dopis Presidia zemského úřadu v Praze okresnímu úřadu ze dne 3. května 1932; Tamtéž, Dopis Presidia zemského úřadu v Praze okresnímu úřadu ze dne 3. září 1932.

⁶²⁸ Arcibiskupská konzistoř žádala, aby stoupenci ČČS byli donuceni administrativní exekucí vydat majetek, který byl dle rozhodnutí úřadů prohlášen za majetek římsko - katolické církve a byl zaveden právní vztah dle platných zákonů. Srov. Tamtéž, Dopis arcibiskupské konsistoře v Praze IV. okresní politické správě, čj. 11315, věc: kostel sv. Jana křtitele. Zábor, dne 31. srpna 1923.

⁶²⁹ Tamtéž, Dopis děkanského úřadu okresní politické správě ze dne 12. listopadu 1929 a odpověď okresního úřadu ze dne 13. prosince 1929; Tamtéž, Dopis děkana Jaroslava Kulače Okresnímu úřadu v Kolíně ze dne 28. listopadu 1930.

⁶³⁰ Tamtéž, Dopis děkanského úřadu okresní politické správě ze dne 12. listopadu 1929.

⁶³¹ Tamtéž, Dopis radě starších ČČS ze dne 28. června 1928 od okresní politické správy.

hygienicky ani esteticky nevyhovoval našim potřebám.“⁶³² Kostelík byl městu odevzdán dne 20. září 1932.⁶³³

Poslední dozvuky sporu o tento kostel se projevily při jeho předávání zpět do rukou katolické církve. Katolická církev si stěžovala, že objekt byl vrácen ve velmi špatném stavu, a na základě svého soupisu majetku kostela z roku 1920 tvrdila, že příslušníci CČS navíc odcizili z kostela některé bohoslužebné předměty. CČS naproti tomu jednak zdůrazňovala skutečnost, že do kostelíka na svůj náklad opatřila nové harmonium,⁶³⁴ jednak se prokazovala vlastním soupisem majetku, který v roce 1920 při přebrání kostela dala potvrdit městské radě. Pro děkanství však tento soupis neměl žádnou váhu, protože nebyl vytvořen za přítomnosti jejich zástupců. Spor byl nakonec vyřešen smírnou cestou. Náklady na „ztracené“ předměty uhradily obě církve rovným dílem.⁶³⁵

Větší a slavnostnější bohoslužby CČS se odehrávaly na veřejných prostranstvích – především na Kmochově ostrově či na náměstí.⁶³⁶ První větší náboženská oslava CČS v Kolíně se za velké účasti konala na svátek mistra Jana Husa dne 6. července 1923 na Dolním ostrově (dnes Kmochoův ostrov).⁶³⁷ Také v následujících letech městská rada CČS ostrov většinou ochotně zapůjčovala.⁶³⁸ Časté byly i bohoslužby a kázání spojená s výlety do okolí Kolína, která měla (kromě samotného bohoslužebného účelu) sloužit také k propagaci CČS.⁶³⁹ Nadšenou atmosféru prvních „výletů“ lze vyčíst z pamětní knihy: *„A co říci o nás příslušnicích církve v době nadšení. Neznali jsme únavy. Šli jsme třeba 2 hodiny pěšky, ať staří nebo mladí, všickni pospolu. Jako naši husitští předkové se tajně shromažďovali v přírodě, tak i my, ovšem svobodně a veřejně, byli jsme přítomni bohoslužbám na návších.... A naše radost vyvrcholila, když půl osady souhlasilo s námi a přistoupilo k národní církvi československé.“*⁶⁴⁰

Ani pro konání schůzí neměla kolínská náboženská obec vlastní prostory. Jako spolková místnost sloužil proto v prvních letech existence CČS hostinec na Zálabí, který zdarma

⁶³² Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 6.

⁶³³ Tamtéž, s. 82.

⁶³⁴ V radě starších dne 8. dubna 1923 usneseno zakoupit do kostelíka harmonium, protože varhany byly značně chatrné. Koupěno bylo v Kutné Hoře za 5 000 Kč. Srov. Tamtéž, s. 31.

⁶³⁵ SOKA Kolín, f. Okresní úřad Kolín, inv. č. 841, sign. 5/2/K/18, Protokol sepsaný dne 20. září 1932 o prohlídce stavebního stavu a inventáře kostela.

⁶³⁶ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 20.

⁶³⁷ Tamtéž, s. 32.

⁶³⁸ Tamtéž, s. 32 a 42.

⁶³⁹ Srov. Tamtéž, s. 12–16, 24 a 25; Jan KUBRT: *Vzpomínky na apoštolování po venkovských obcích*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve čs. v Kolíně, Kolín 1932, s. 17–18.

⁶⁴⁰ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 12.

propůjčoval Josef Matějec.⁶⁴¹ Od roku 1923 se schůze konaly ve třídách zálabské školy, které byly používány díky laskavosti ředitelky školy Vincencie Erbenové.⁶⁴²

Stavba Husova sboru v Kolíně

Kolínská náboženská obec si uvědomovala, že vykonávání bohoslužeb v kostele sv. Jana je pouze dočasnou záležitostí a hned od počátku pomýšlela na stavbu vlastního sboru. Proto byl už v roce 1922 radou starších založen stavební fond, jehož dlouholetým správcem se stal V. Němec.⁶⁴³ V roce 1926 jej v této funkci nahradil Karel Mádle.⁶⁴⁴ Zdrojem fondu mělo být především vstupné z divadelních představení a koncertů pořádaných sborem, dary a výtěžky podomních sbírek.⁶⁴⁵

Postupem času se místní náboženská obec snažila získávat finance na svou novou budovu stále intenzivněji. Ve schůzi dne 13. října 1924 bylo usneseno, že 10% z čistého zisku zábav bude věnováno na stavební fond.⁶⁴⁶ Především v posledních letech před otevřením sboru se pak veškerá aktivita náboženské obce soustředila na shromažďování financí na stavební práce. Sbor byl dokonce nucen omezit i své tradiční akce pro chudé a děti (vánoční a mikulášské nadílky) a veškeré peníze směřovaly do pokladny stavebního fondu. Přesto stoupal stav stavebního fondu jen pozvolna: v roce 1923 v něm bylo 23 021 Kč,⁶⁴⁷ 1924 – 25 050 Kč,⁶⁴⁸ 1925 – 25 649 Kč 25 h,⁶⁴⁹ 1926 – 30 923 Kč.⁶⁵⁰

Na schůzi dne 8. srpna 1924 byli Škramovský, Němec a Strnad pověřeni výběrem vhodného místa pro kostel. Jako nejvhodnější se zdála parcela na dolní části Vinařického náměstí, která byla zcela nezastavěná a umožňovala tak solitérní stavbu na otevřeném prostranství. Místo, kde měl být postaven kostel, údajně označil patriarcha Karel Farský při své třetí návštěvě Kolína dne 4. listopadu 1923: „*Za této návštěvy bratra patriarchy Farského při obchůzce po Kolíně s bratrem Škramovským a bratrem Janíkem po vhodném místě pro budoucí náš sbor, vyslovil se, když jsme přišli na Vinařické náměstí: „Toto jest ideální místo pro Váš*

⁶⁴¹ Tamtéž, s. 28.

⁶⁴² Tamtéž, s. 34.

⁶⁴³ Tamtéž, s. 22.

⁶⁴⁴ Karel Mádle vykonával funkci od 29. července 1926. Srov. Tamtéž, s. 44.

⁶⁴⁵ V pamětní knize sboru se píše, že stavební fond byl zřízen až na slavnostní valné hromadě dne 9. prosince 1923. Správcem stavebního fondu byl po řadu let inspektor finanční stráže Němec. Od rady starších převzal hotovost 23 021 Kč. Srov. Tamtéž, s. 34.

⁶⁴⁶ Tamtéž, s. 37–38.

⁶⁴⁷ Tamtéž, s. 34.

⁶⁴⁸ Tamtéž, s. 36.

⁶⁴⁹ Tamtéž, s. 42.

⁶⁵⁰ Tamtéž, s. 44.

sbor. “⁶⁵¹ Od té doby se veškeré snahy soustředily na získání právě tohoto místa. Proto byla městská rada mezi lety 1924 a 1927 opakovaně žádána o darování zmíněné parcely.⁶⁵² Městská rada požadavek po řadu let odmítala s odůvodněním, že náměstí bylo koncipováno jako park a hřiště pro děti a za tímto účelem bylo již značným nákladem upraveno. Stavbou kostela uprostřed náměstí by město Kolín ztratilo odpočinkovou zónu uprostřed města. Navrhovala ČČS, aby si našla jiný pozemek, který jí městská rada ochotně daruje. Poté, co byla žádost na městskou radu několikrát urgována a její kladné vyřízení se zdálo být zcela nemožné, začalo se uvažovat o získání jiné parcely. Místní školní rada byla požádána o darování či prodej pozemku patřícího ke škole Komenského.⁶⁵³ Ale i tato žádost byla zamítnuta, neboť škola sama v budoucnu počítala se zastavěním pozemku při rozšiřování své budovy.

Dlouholeté snahy o získání části Vinařického náměstí však nakonec přinesly své ovoce. Městská rada ve schůzi dne 20. dubna 1927 konečně vyhověla opakovaným prosbám kolínské náboženské obce ČČS a darovala jí dolní část zmíněného náměstí.⁶⁵⁴ Zároveň byla rada starších vyzvána k předložení plánů či alespoň skic na budoucí sbor, především za účelem zjištění velikosti objektu. O definitivní získání tohoto místa se zasloužili především Vincencie Erbenová, Václav Škramovský a Ant. Janík, kteří dlouhodobě působili na kladné vyřízení žádosti v městské radě.⁶⁵⁵

Proti darování pozemku podala lidová strana v čele s radním Stanislavem Hůlou protest.⁶⁵⁶ Stanislav Hůla tvrdil, že stavbu není možné povolit z důvodů „*esthetických, hygienických i architektonických*“.⁶⁵⁷ Protest byl ale zamítnut. Podle okresní politické správy bylo místo pro takovou stavbu velmi vhodné, náměstí tím získalo na svém vzhledu a velikost zbývajícího prostoru pro hřiště a park byla dostačující pro svůj účel.⁶⁵⁸ Dne 22. listopadu 1927⁶⁵⁹ pak

⁶⁵¹ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 33.

⁶⁵² SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady dne 21. srpna 1924; Zápis ze zasedání městské rady ze dne 3. srpna 1925; Zápis ze zasedání městské rady ze dne 5. října 1925.

⁶⁵³ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 44.

⁶⁵⁴ SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady ze dne 20. dubna 1927 a Zápis ze zasedání městské rady ze dne 27. června 1927.

⁶⁵⁵ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 44.

⁶⁵⁶ SOKA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady ze dne 18. července 1927 a Zápis ze zasedání městské rady ze dne 19. října 1927.

⁶⁵⁷ SOKA Kolín, f. Okresní úřad Kolín, inv. č. 841, sign. 5/2/K/18, Dopis Stanislava Hůly okresnímu úřadu v Kolíně ze dne 12. srpna 1931.

⁶⁵⁸ Tamtéž, Dopis obecního zastupitelstva Stanislavu Hůlovi v Kolíně ze dne 25. srpna 1931; Dopis okresního úřadu městskému úřadu ze dne 8. října 1927.

⁶⁵⁹ Usnesením obecního zastupitelstva ze dne 11. července 1927, které okresní správní komise potvrdila rozhodnutím ze dne 8. října 1927, schváleno, aby dolní část Vinařického náměstí ve výměře 875 m² bylo

obdržela rada starších CČS písemné potvrzení darování pozemku a parcela byla zapsána do pozemkových knih jako majetek CČS.⁶⁶⁰

První plány sboru, které vypracovali na popud Škramovského inženýr Veletovský⁶⁶¹ a architekt Holý (kolínský stavitel a architekt)⁶⁶² pocházejí již z roku 1924. Tyto plány se bohužel nedochovaly.⁶⁶³ Realizace stavby podle zmíněných plánů se odkládala z toho důvodu, „že se všeobecně až do roku 1925 očekávalo uzákoněné spoluužívání kostelů, bohužel neuskutečněné pro odpor lidové strany, hlavně však pro nezáměr a netečnost zástupců tzv. pokrokové strany.“⁶⁶⁴

Dne 28. prosince 1928 pověřila valná hromada vypracováním projektu sboru architekta Ferdinanda Potůčka z Pardubic⁶⁶⁵ (obrazová příloha, obr. č. 21 – 22). Zároveň byl schválen i finanční stavební plán a rada starších byla zmocněna řešit veškeré finanční i úvěrní záležitosti ohledně stavby. Projekt architekta Potůčka zůstal však nerealizován, protože neodpovídal požadavkům městské rady: „Plány tyto, sice velmi pěkně řešené a schválené i diecézní radou, zamítla však po dvakrátě městská rada z důvodů technických a architektonických, ačkoliv rada stavební Čech při prohlídce plánů tyto schválil a doporučoval. Plány byly vypracovány tak, že budova měla státi napříč na dolní části náměstí, ač tam bylo dosti místa pro tento způsob postavení sboru, přece městská rada rozhodla pro stávající podélné postavení sboru. Tím rada starších byla nucena dát vypracovat nový projekt, vyhovující podmínkám kladeným městským stavebním úřadem. Kdo měl v městské radě nebo v stavebním úřadu tak rozhodující vliv, že muselo upustiti od I. projektu, který stál 20 000 Kč, je dosud nevyjasněno!“⁶⁶⁶

Vypracováním nového projektu byl posléze na „doporučení městské rady pověřen pan architekt ing. Vladimír Wallenfels⁶⁶⁷ z Prahy.“⁶⁶⁸ Ten předložil hotové plány na stavbu sboru

darováno pro stavbu kostela CČS. Srov. Tamtéž, Dopis Městského úřadu v Kolíně okresní politické správě, čj. 8066-Č, dne 2. října 1928.

⁶⁶⁰ Dle soudního usnesení z 30. října 1929 zapsáno do pozemkové knihy, knihovní vložka č. 4561.

⁶⁶¹ Stavěl například kolínský hotel Savoj. Narodil se v roce 1883, inženýr. Viz *Adresář města Kolína*, Kolín, 1937, s. 268.

⁶⁶² Narodil se 1889, stavitel v Kolíně. Srov. *Adresář města Kolína*, Kolín, 1937, s. 107.

⁶⁶³ Jan TABACH: *Sbor Mistra Jana Husa v Kolíně*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve československé v Kolíně, Kolín 1932, s. 12.

⁶⁶⁴ Tamtéž. Srov. Čeněk BREBIS: *Dvacet let východočeské diecéze*, Český zápas, roč. 23, č. 1, 4. ledna 1940.

⁶⁶⁵ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, čp. 273 – Farní úřad Církve československé – stavební plány Ferdinanda Potůčka.

Projekt měl být vypracován za 20 000 Kč, včetně dohledu na stavbu sboru. Srov. Jan TABACH: *Sbor Mistra Jana Husa v Kolíně*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve čs. v Kolíně, Kolín 1932, s. 12.

⁶⁶⁶ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 53.

⁶⁶⁷ Vladimír Wallenfels - architekt a urbanista v Praze. Narodil se 17. srpna 1895 ve Svatém Poli, zemřel 29. června 1962. Studoval v letech 1921–1924 na pražské Akademii u Jana Kotěry, resp. Josefa Gočára. Začínal jako spolupracovník J. Havlíčka. Tvořil v duchu purismu a funkcionalismu. V roce 1920 se přihlásil (ještě jako kandidát architektury) do soutěže o typ malých hospodářských statků a umístil se s Františkem Fialou (svým

v dubnu roku 1931.⁶⁶⁹ Jeho řešení bylo shledáno velmi moderním a účelným (obrazová příloha, obr. č. 23 – 25). Po úpravě projektu dle požadavků diecézní rady v Hradci Králové⁶⁷⁰ (do jejíž kompetence dle církevních stanov náleželo schvalování stavebních plánů) se přikročilo k vypsání výběrového řízení na stavbu sboru,⁶⁷¹ z něhož vyšla vítězně kolínská firma Záruba – Jandák.⁶⁷² Také další práce byly zadány kolínským firmám.

spolužákem na Akademii) na předním pořadí (na rozděleném třetím místě). V roce 1922 projektoval pro veřejnou architektonickou soutěž malý úřednický či dělnický domek a v tomto se svým společníkem F. Fialou zvítězil. Do roku 1923 spadá soutěž na umělecký pavilon v Moravské Ostravě, kde spolu s F. Fialou obsadili jedno ze dvou druhých míst. Podle projektu pak byla stavba vybudována. V témže roce skončil také na druhém místě v soutěži o regulaci pobřežní části Malé Strany v Praze. Opět v roce 1925 soutěžil s projektem na malé byty, tentokrát s F. Feiglem. Vedle toho vstoupil do urbanistických soutěží: regulace Malé Strany v Praze (cena), částečný zastavovací plán Kolína. Je rovněž autorem projektu slepeckého ústavu v dnešní Vídeňské ul. v Krči, který byl vybudován v letech 1930–33. Je znám i jako projektant Pírkova sanatoria v Mladé Boleslavi. Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004*, s. 706.

⁶⁶⁸ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 53.

⁶⁶⁹ Wallenfels předložil plány na valné hromadě dne 26. dubna 1931. Viz Tamtéž, s. 65.

⁶⁷⁰ Diecézní rada na projekt reagovala z počátku velmi ostře. Považovala ho neúčelný a špatně vyřešený: „*Technické posudky shodují se v tom, že budova volně stojící na volném prostranství, mohla býti vyřešena mnohem účelněji a zdá se, že rada starších nepromyslela a nenavrhlá projektantu účelné řešení a program všech vnitřních místností. V předloženém projektu jest hlavní sbor, co bohoslužební místnost a vedle ní budova administrativní s bytem duchovního. V suterainu umístěn je přednáškový sál s menším podiem, které má sloužit též co malé jeviště. sál takový (přednáškový a divadelní) má vyhovovati moderním požadavkům, ale v projektu jeviště s příslušenstvím jest velmi stísněno, špatně osvětlené, neúčelné, přímo přístupné ze sálu. Hlavní vchod do sborového sálu je příliš malinký a mělo býti před sálem t. zv. předsálí. Dvoje schodiště na chór zdá se býti zbytečné. V prvním projektu navržená výpravná pohřbů chybí a tato místnost pro každou náb. obec jest jistě velmi účelná. při hlavním sboru není pamatováno na záchody, jejichž použití pro umístění v suterainu jest velmi nepřiležitě. Byt faráře je sice dosti prostorný, ale neúčelně řešený, neboť chodba co předsín bude úplně tmavá, nevětraná a nepraktická. Též umístění místnosti pro radu starších jest nepraktické, neúčelné a tato místnost je umístěna za kanceláři duch. správy, ač kancelář duchovní správy má míti úplně oddělený vchod a místnosti pro radu starších má míti také zvláštní vchod, přístupný z předsíně nebo chodby. Místnosti tyto mohou býti mezi sebou spojeny, ale zvenčí mají býti každá přístupná zvlášť. Při kanceláři duchovní správy není pamatováno na zvláštní zděnou bezpečnostní síň pro archiv.*

Vzhledem ke všem výše uvedeným nedostatkům technickým, a dle nabytých zkušeností ze sborů již postavených, nemůže diecézní rada dle svého jednomyslného usnesení schváliti předložený návrh. A bylo by v zájmu jak náboženské obce kolínské, tak i celé církve projekt přepracovati dle odborných pokynů a zkušeností nabytých, neboť jistě ústřední radě záleží na tom, aby sbory, které financuje a které jistě v budoucnu patřiti budou celé církvi, byly stavěny účelně a úsporně.

Pak-li by přes všechno nábož. obec kolínská chtěla projekt postaviti beze změn, dle předloženého projektu, prohlašuje diec. rada, že v budoucnu nebude zavázána podporovati nároky nábož. obce kolínské na poskytnutí event. státní subvence a Ústřední rada nemůže a nebude financovati sbory takové, které nejsou postaveny dle schválených plánů a které neodpovídají moderním požadavkům kladeným na novostavby sborů církve československé, a že právem bude míti za to, že nábož. obec kolínská zřiká se tím i do budoucna jakékoliv podpory na stavbu tohoto sboru ze státní subvence.“ Srov. ÚAM ČČSH, f. Ústřední rada ČČS, Korespondence s kolínskou náboženskou obcí, Dopis diecézní rady v Hradci Králové radě starších ČČS Kolín ze dne 17. června 1931, čj. 4868, věc: stavba sboru v Kolíně.

⁶⁷¹ Konkurz byl vypsán dne 17. května 1931 byl. Jan TABACH: *Sbor Mistra Jana Husa v Kolíně*, in: Památník Sboru Mistra Jana Husa církve čs. v Kolíně, Kolín 1932, s. 13.

⁶⁷² Oferta firma Záruba – Jandák byla nejvýhodnější (491 741 K 65 h) a navíc přislíbili zřízení kanalizační přípojky z hlavního potrubí zdarma. Srov. Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 65.

Dne 28. června 1931 se na Vinařickém náměstí konalo slavností položení základního kamene za velké účasti místních i cizích příslušníků CČS,⁶⁷³ zástupců kolínských korporací a úřadů.⁶⁷⁴ Slavnostní kázání pronesl biskup Kordule, a učinil také první poklep na základní kámen. K vlastnímu zahájení stavby došlo dne 28. srpna 1931 výkopem země několika členy rady starších.⁶⁷⁵

Práce na stavbě byly s ohledem na probíhající hospodářskou krizi zadávány přednostně příslušníkům československé církve. Během celé stavby se úzkostlivě dbalo na maximální šetření na stavebních nákladech. Od počátku stavby sboru se místní náboženská obec potýkala se závažnými finančními problémy, které jí během následujících let přivedly až na pokraj její existence. Kolínská náboženská obec byla nucena si půjčit postupně několik větších finančních částek, které pak ale nebyla schopna splácet. Ještě mnoho let po dostavbě sboru se potýkala s těžkou finanční situací, která byla zapříčiněna neschopností i neochotou členů náboženské obce platit církevní daň, pozdním placením příspěvků z pokladny ústřední rady, ale i celkovou hospodářskou situací v zemi. Již rok po dostavbě sboru hrozila banka exekucí majetku kolínské náboženské obce. Naprosto reálná hrozba, že místní náboženská obec sborovou stavbu nakonec pozbude, se několikrát opakovala i v letech následujících.

Stavební fond obnášel na začátku stavby asi 150 000 Kč, při jejím dokončování 180 000 Kč, což představovalo jen necelou pětinu rozpočtu na stavbu, který činil 950 000 Kč.⁶⁷⁶ Náboženská obec plánovala splácet stavbu z výtěžků církevní daně, z výtěžků divadelních představení, koncertů a podobně. Tyto zdroje se zdály ale být zcela nedostatečné, proto byly nadřízené orgány (diecézní rada v Hradci Králové a ústřední rada v Praze) žádány o výpomoc. Prosby byly téměř periodicky opakovány, avšak nikdy se jimi nedosáhlo většího úspěchu.⁶⁷⁷ Stoupající nervozita členů rady starších se odráží v hojně dochované korespondenci s ústřední radou CČS. Ústřední rada stavební subvence sice několikrát slíbila, ale nikdy nebyly doručeny ve slíbené výši a včas: „*Radě starších byla sice církevními úřady slibována několikrát stavební subvence, ale následkem politické situace a čím dál tím většího šetření*

⁶⁷³ Pozvání zástupců Ústřední rady a východočeské diecéze na otevření viz ÚAM CČSH, f. Ústřední rada CČS, Korespondence s kolínskou náboženskou obcí, Pozvání ke slavnostnímu kladení základního kamene pro stavbu sboru – čj. 2617; Tamtéž, Dopis CČS Kolín ústřední radě, věc pozvání na kladení základního kamene sboru v Kolíně ze dne 17. června 1931, čj. 70.

⁶⁷⁴ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 66.

⁶⁷⁵ Tamtéž, s. 66.

⁶⁷⁶ Tamtéž, s. 68.

⁶⁷⁷ ÚAM CČSH, f. Ústřední rada CČS, Korespondence s kolínskou náboženskou obcí, Dopis rady starších CČS v Kolíně ústřední radě, čj. 76/30, věc: žádost za přiděl státní subvence na sbor, v Kolíně dne 4. října 1930.

zmizela i tato naděje.⁶⁷⁸ Ústřední rada se hájila především poukazem na fakt, že kolínská náboženská obec po řadu let neodváděla řádně církevní daň a že byla proto dlužníkem vlastně ona.

Náboženská obec byla nucena přistoupit k jinému způsobu získávání financí. Jednak byla podána žádost na ministerstvo sociální péče o udělení státního stavebního příspěvku na základě zákona a produktivní péči o nezaměstnané. Na rok 1931 bylo touto cestou opatřeno 26 000 Kč.⁶⁷⁹

Sbor byl nucen přikročit k půjčkám.⁶⁸⁰ První půjčka byla sjednána u České hypoteční banky.⁶⁸¹ Následovala další půjčka u Zemské banky v Praze,⁶⁸² která byla nezbytná, aby rada starších mohla zaplatit řemeslnické práce. Ústřední rada starších se zavázala na úrok a úmor z těchto půjček poskytovat ročně nejprve 15 000 Kč,⁶⁸³ poté 20 000 Kč.⁶⁸⁴

Otevření budovy a vzhled nového sboru

Budova Husova sboru byla postavena ve funkcionalistickém duchu.⁶⁸⁵ Architekt pracoval především „s velkými plochami a klasickými liniemi.“⁶⁸⁶ Objekt se skládal ze dvou komplexů – vlastního sboru s přednáškovým sálem a budovy, která měla sloužit administrativním

⁶⁷⁸ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 68.

⁶⁷⁹ Tamtéž, s. 69.

⁶⁸⁰ Poprvé se začala kolínská náboženská obec zajímat o možnost půjček v roce 1929. Srov. ÚAM CČSH, f. Ústřední rada CČS, Korespondence s kolínskou náboženskou obcí, Dopis rady starších náboženské obce církve československé v Kolíně Ústřední radě v Praze ze dne 4. února 1929, čj. 11, věc: Stavba sboru v Kolíně a potřebné přípravy k tomu; Tamtéž, Dopis Ústřední rady radě starších CČS v Kolíně ze dne 8. února 1929 (odpověď na dopis ze 4. února 1929), čj. 778/29; Tamtéž, Dopis rady starších CČS v Kolíně ústřední radě ze dne 18. března 1929, čj. 11/2, věc: Dotaz, jak provedla náboženská obec Dejvická akci výpůjčkovou slosovací.

⁶⁸¹ Schválení půjčky: Tamtéž, Výpis ze zápisu schůze Ústřední rady CČS v Praze konané dne 14. října 1931 v Praze - Dejvicích ohledně schválení půjčky u Hypoteční banky.

⁶⁸² Žádost rady starších v Kolíně ústřední radě o schválení půjčky u Zemské banky v Praze ve výši 296 000 Kč, které nezbytně potřebuje na zaplacení řemeslných prací a vnitřního zařízení právě postaveného sboru. Srov. Tamtéž, Dopis rady starších CČS v Kolíně ústřední radě ze dne 22. dubna 1932, čj. 59/32. Schválení půjčky srov. Tamtéž, Opis usnesení Ústřední rady ze dne 11. května 1932. K tomu dále např. Tamtéž, Dopis rady starších CČS v Kolíně ústřední radě ze dne 27. září 1932, čj. 151/32; Dopis rady starších CČS v Kolíně ústřední radě CČS, čj. 157/32, ze dne 11. října 1932.

⁶⁸³ Srov. Tamtéž, dopis rady starších CČS v Kolíně diecézní radě v Hradci Králové ze dne 25. března 1931, čj. 34/1931, věc: stavba sboru – doporučení způsobu úhrady stavební náklady; Tamtéž, Usnesení ústřední rady ze dne 15. dubna 1931.

⁶⁸⁴ „Rada starších prosí na základě jednání jejich zástupců ze dne 24. října t. r. o písemné potvrzení, jímž se mění usnesení br. Ústř. rady ze dne 15. dubna 1931, kterým se usnesla zavázati se, že bude zdejší nábož. obci přispívati ročně částkou Kč 15 000 Kč na anuity ze zápůjček, poskytovaných na stavbu zdejšího sboru, ve smyslu, že se tato částka zvyšuje na 20 000 Kč ročně.“ Viz Tamtéž, Dopis náboženské obce CČS v Kolíně ústřední radě CČS v Praze ze dne 29. října 1931, čj. 110/31. Opakované žádosti viz Tamtéž, Dopis rady starších CČS v Kolíně ústř. radě CČS v Praze ze dne 8. prosince 1931, čj. 130/31; Tamtéž, Dopis rady starších CČS v Kolíně ústřední radě, ze dne 9. ledna 1932, čj. 2/1932.

⁶⁸⁵ Popis sboru srov. *Drobné zprávy*, in: Věstník Klubu československých turistů odbor Kolín, roč. IX, č. 5, 25. května 1932, s. 61.

⁶⁸⁶ Tamtéž, s. 59–62.

a obytným účelům. Celek byl vsazen doprostřed dolní části Vinařického náměstí, hlavní průčelí směřovalo k západní straně. Do vlastního prostoru sboru se vcházelo hlavním vchodem, nad kterým byla umístěna 3 m široká železobetonová deska, chránící vstup před deštěm a opticky snižující poměrně vysoko umístěný vchod. Vzhledem k tomu, že přednáškový sál byl umístěn v suterénu, tvořil vstup do vlastních sborových prostor nad ním mohutné terasovité schodiště, přístupné ze západní a z jižní strany. Dominantním prvkem stavby byla střecha ve tvaru mušle. V průčelí nad kůrem byla zeď nejvyšší (12 m od podlahy) a v ladném klesajícím oblouku se postupně svažovala až k zadní stěně kněžiště do výšky 5 m od podlahy. Tento tvar byl zvolen především z akustických důvodů. Rozsáhlé části jižní a severní stěny stavby tvořily skleněné plochy, což zajišťovalo dostatek světla. Nad vchodem do sboru vystupovala z čelné plochy 27 metrů vysoká sklobetonová věž, ukončená rovnou střechou s pozlaceným husitským sluncem s kalichem uprostřed. V postranních prostorách při vstupu do sboru se nacházela malá místnost sloužící jako kolumbárium a zároveň obřadní pohřební síň.

Na kruchtě, která mohla pojmout až 100 lidí, měly být umístěny varhany (jejich dokoupení se plánovalo v budoucnu). Z krucht se vstupovalo do věže, v jejímž schodišti byly výklenky pro urny. V posledním patře věže byly zavěšeny dva zvony a do budoucna se počítalo i se světelnými hodinami. Chrámová loď o rozměrech 17 x 12 m byla opatřena dvěma řadami stylových lavic s dvoumetrovou uličkou. Při výmalbě interiéru sboru byla použita bílá a šedá barva, což „působí povznášejícím pietním dojmem, zvláště při večerním osvětlení reflektory, ukrytými v okenních parapetech a vrhajících světlo na zrcadlový strop, od něhož se teprve rozptyluje.“⁶⁸⁷ Ústřední částí modlitebny bylo vyvýšené, pět metrů hluboké kněžiště, kterému dominuje okno s obrazy Krista, Husa a Komenského. Uprostřed kněžiště stál obětní stůl (oltář) a po levé straně kazatelna.

Ve sboru nechyběly, v souladu s dobovými požadavky kladenými na moderní církevní stavbu, ani další „doplňkové“ místnosti. Byla to zejména prostorná přednášková síň s bufetem, která byla řešena tak, aby mohla zároveň sloužit také jako divadelní nebo promítací sál (měla projekční komoru i jeviště).

Druhou částí komplexu byla farní administrativní a obytná budova s rovnou střechou, která byla umístěna tak, aby byla ze západní strany v zákrytu za budovou modlitebny, čímž byla vizuálně zdůrazněna vlastní bohoslužebná část objektu. V přízemí farní budovy byla zřízena zasedací síň pro radu starších, která zároveň byla používána pro schůze Sesterského sdružení,

⁶⁸⁷ Tamtéž, s. 61.

Jednoty mládeže a k dětským besídkám. Byla zde umístěna také knihovna. V prvním patře obytné budovy byla kancelář duchovní správy se speciálním ohnivzdorným archivem a dva byty s příslušenstvím, první pro faráře a druhý menší pro pomocného duchovního. „*Už dnes jest sbor vyhledáván pro svou zvláštní svéráznou architekturu. Svým umístěním a jedinečným tvarem jest a bude vždy chloubou, pýchou a radostí nejen náboženské obce kolínské a celé církve, nýbrž i města Kolína. Jest a bude vždy dokladem opravdové zbožnosti, nadšení a obětavosti náboženské obce kolínské, a pro věčné časy důkazem, že v době nejtěžší hospodářské krize, jakou kdy svět zažil, v době, kdy celý svět tonul ve starostech o vezdejší chléb, v Čechách se stavěly chrámy.*“

Otevření kolínského sboru bylo stanoveno na 12. června 1932 (na výročí úmrtí zakladatele CČS Karla Farského).⁶⁸⁸ Po sobotním slavnostním večeru v sokolovně, byla hlavní část slavnosti soustředěna na neděli 12. června. Po ranní bohoslužbě Jana Tabacha v kostelíku sv. Jana, kterou se přítomní rozloučili s dosud užívaným bohoslužebným prostorem, a po vzpomínkovém projevu faráře Uhra z Jičina (který zde sloužil první mši v roce 1921), následoval průvod městem v čele s dvaceti duchovními v husitských talárech. Průvod, ve kterém šlo podle dobových odhadů nejméně 10 000 lidí, dospěl na Vinařické náměstí: „*Konečně se zjevil v záři sluneční bílý náš sbor užaslým zrakům jako v pohádce, který bratr biskup Kordule sám v proslovu prohlásil za nejkrásnější v diecézi v CČS.*“⁶⁸⁹ Po slavnostním zahájení pěveckým sborem CČS a uvítání hostí následovaly proslovy a konečně odemčení sboru a slavnostní bohoslužba biskupa Stanislava Kordule ve sboru. (Druhou bohoslužbu sloužil před sborem farář Tichý z Kutné Hory pro většinu ostatních účastníků slavnosti, kteří se nevešli dovnitř.) Oslava byla ukončena koncertem kolínské městské hudby. Na slavnosti nechyběli zástupci města (včetně starosty města JUDr. Miroslava Jelínka) a spřátelených církví a korporací.⁶⁹⁰

⁶⁸⁸ Tamtéž, s. 59.

⁶⁸⁹ Husův sbor v Kolíně, Pamětní kniha náboženské obce církve československé, s. 80.

⁶⁹⁰ Popis slavnosti viz Tamtéž, s. 78–82.

Přílohy ke kapitole:

Předsedové rady starších v letech 1920–1932

- Jindřich Vlk 1920–1921
- Josef Lelek 1922–1923
- Václav Škramovský 1923–1930
- Jan Kubrt 1930–?

Členové zakládající rady starších

- předseda Jindřich Vlk
- místopředseda Václav Sedláček
- jednatel Antonín Janík
- pokladník Josef Strnad
- matrikář František Kysela
- správce kostela J. Wagner
- členové: J. Černý, B. Dobiáš, Al. Janata, Jan Křížek, Jan Růžek, Vincencie Erbenová, Ludmila Kárníková, Běla Daničková, Božena Procházková, V. Červenka, Al. Linthard, J. Pecka, Jaroslav Procházka a Janatová.

Složení rady starších v době stavby sboru

- předseda Jan Kubrt
- místopředseda Karel Mádle
- jednatel Jan Tabach, farář
- pokladník Josef Strnad
- členové: Vincencie Erbenová, Alžběta Šubrtová, Ludmila Kárníková, Emanuel Klouda, Čeněk Vinklát, inž. Ferdinand Prágr, Jan Růžek, Pokorný, Josef Petrák, Alois Friedler, Alois Hofman a Bedřich Rudolf.

Duchovní působící v Kolíně mezi lety 1920 a 1945⁶⁹¹

- Bohumil Uher 28. září 1920 zde sloužil první bohoslužbu

⁶⁹¹ František POKORNÝ: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933], s. 248.

- František Paplhám 28. listopadu 1920⁶⁹² – 4. července 1921
- Hynek Zdík Široký 1. září 1921 – 30. června 1923
- Jan Tabach 1. července 1932 – 1945 (?)

Pomocní duchovní působící v Kolíně mezi lety 1920 a 1945

- Ladislav Kopal 1. září 1923 – 30. listopadu 1929
- J. Zika 1930–1945
- Bedřich Klouček 15. srpna 1930 – 30. září 1931
- Vladimír Hnízdo 15. října 1931 – 31. srpna 1932
- Jaroslav Surý 1. září 1932
- J. Parkán 1933–1943

⁶⁹² Pokorný uvádí datum nástupu Františka Paplháma do funkce na 7. listopadu 1920. Srov. Tamtéž, s. 248.

6. OBCHODNÍ AKADEMIE

„Zapadly školní závory,
čert vezmi všechny kantory,
nevyjímajíc, u d'asa,
ani našeho tříd'asa.“⁶⁹³

6. 1 Vývoj obchodního školství za Rakouska - Uherska a v období první republiky:

Obchodní školství⁶⁹⁴ je nejmladších odvětvím odborného školství u nás. Důvody opoždění jeho vývoje byly nejrůznější. Jednou z hlavních příčin byla dlouho udržovaná představa, že obchodní úspěchy jsou výsledkem odvahy jedince, náhody a praktické výuky učně od mistra a že obchodu se tedy člověk učit nemusí. Na odborné znalosti se proto zdaleka nekladl takový důraz,⁶⁹⁵ což mělo za následek značně se lišící úroveň znalostí u jednotlivců. S prvními zmínkami o školním vzdělávání obchodního zaměření se v Rakousku setkáme v období panování Marie Terezie, která vyzývala k zakládání obchodních škol.⁶⁹⁶ První škola zaměřená na oblast tohoto typu vzdělání byla založena ve Vídni v roce 1770. Jednalo se o státní obchodní dvouroční školu, nazvanou reálnou obchodní akademií. Šlo však pouze o „první vlaštovku“. Vídeňská obchodní akademie byla navíc v roce 1804 degradována na reálnou školu a výuka obchodních předmětů byla značně omezena.⁶⁹⁷ V období osmnáctého století byla potřeba obchodního a průmyslového vzdělání vyplňována pouze jednotlivými kurzy kamerálních věd, jejichž obsahem byly i některé z obchodních nauk (především účetnictví, obchodní nauka, obchodní sloh, směnkářství a praktické počtářství).

⁶⁹³ Verše z památníčku jednoho ze studentů kolínské obchodní akademie, později zdejšího profesora a poté ředitele obchodní školy v Mělníce, Vratislava Čermáka. Srov. Vratislav ČERMÁK: „Z mého archivu“, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1987–1912–1937, Kolín 1937, s. 71.

⁶⁹⁴ K vývoji obchodního školství za Rakouska mimo dále citovaných děl srov. také Antonín ŠÍMA: *Dějiny a nynější stav československého školství obchodního*, in: Almanach obchodního školství Československé republiky, Praha 1928, s. 31–38.

⁶⁹⁵ Josef PAZOUREK: *Obchodní školství v republice československé a jeho význam*, Praha 1922, s. 3.

⁶⁹⁶ Ke zřízení průmyslových škol vyzýval tzv. průmyslový patent ze dne 10. ledna 1751. K reálnému naplnění výzvy došlo až dvorním dekretem z 19. listopadu 1769, kterým bylo povoleno zřídit státní obchodní dvoutřídní školu ve Vídni. Srov. KOL AUTORŮ: *Československá vlastivěda, díl X, Osvěta*, Praha 1931, s. 166–177. Srov. také *Vývoj průmyslového a obchodního školství českého I*, Kolínské listy, roč. XII, č. 35, 26. srpna 1911, nepaginováno.

⁶⁹⁷ Jan ŘEŽÁBEK: *Vznik a vývoj obchodního školství v Rakousku*, in: Jubilejní výstava obvodu obchodního a živnostenské komory v Praze roku 1908, Úřední skupinový katalog č. 4. Obchodní a živnostenské korporace, Praha 1908, s. 103–104.

Ve své většině spadal vývoj obchodního školství až do devatenáctého století. V roce 1806 došlo k založení vyšší technické školy v Praze. Její význam pro obchodní školství spočíval v tom, že na škole probíhaly také přednášky předmětů spadajících do obchodních nauk (kupecký sloh, účetnictví, nauka o zboží a jiné) Obdobné „komerční oddělení“ se rozvíjelo i na technice brněnské.⁶⁹⁸

Okolo poloviny devatenáctého století se objevily intenzivní snahy některých obchodně zainteresovaných korporací a jednotlivců o zakládání soukromých obchodních učilišť, což úzce souvisí s tehdejším bohem české ekonomiky,⁶⁹⁹ jehož jednotlivé faktory zvyšovaly i poptávku po kvalitně vzdělané pracovní síle v oblasti obchodu. Právě sílící touha a zainteresovanost těchto jednotlivců a korporací je hnací silou pro další rozvoj tohoto odvětví vzdělání. Nezřídka to byly významné osobnosti průmyslu a obchodu, které si uvědomovaly pasivitu státu v této oblasti vzdělávání, a začaly na tomto poli rozvíjet vlastní aktivity. Koncem roku 1848 došlo v Praze k založení soukromé německé obchodní školy, o dva roky později založilo pražské obchodní grémium nedělní školu pro kupecké učně.⁷⁰⁰

Významným přelomem bylo založení první obchodní akademie v Praze v roce 1856 (vyučovací jazyk němčina).⁷⁰¹ Ke zřízení školy došlo z podnětu místního obchodnictva. Původně šlo o školu dvoutřídní, koncem sedmdesátých let pak byla rozšířena na trojtřídní. 14. března 1866 byl škole udělen titul Pražská obchodní škola. Úspěchy absolventů v praxi vedly k tomu, že tato škola se stala vzorem pro mnoho pozdějších vyšších obchodních škol.⁷⁰² V šedesátých letech začaly jednotlivě vznikat i další ústavy tohoto typu: německá obchodní škola v Liberci v roce 1863, soukromá obchodní škola s českým vyučovacím jazykem v Praze

⁶⁹⁸ Ondřej ŘIHOVSKÝ: *Vývoj obchodního školství v českých zemích za Rakouska – Uherska a v prvních letech samostatného Československa*, diplomová práce, Praha 1997, s. 49. Srov. také *Vývoj průmyslového a obchodního školství českého I*, Kolínské listy, roč. XII, č. 35, 26. srpna 1911, nepaginováno. K vývoji technického školství viz Marcela EFMERTOVI: *Technické (odborné) školství a další vědecké vzdělávací instituce*, in: *Dějiny hospodářství českých zemí*, Praha 2007, s. 363–381.

⁶⁹⁹ Rozvoj železniční sítě a s tím související rozmach hospodářství, celkové uvolnění života společnosti v souvislosti na vývoj politiky, prosazování akciových společností a podobně. Srov. KOL. AUTORŮ: *Dějiny hospodářství českých zemí*, Praha 2007, s. 77–362.

⁷⁰⁰ Ondřej ŘIHOVSKÝ: *Vývoj obchodního školství v českých zemích za Rakouska – Uherska a v prvních letech samostatného Československa*, diplomová práce, Praha 1997, s. 50; Srov. KOL. AUTORŮ: *Československá vlastivěda, díl X, Osvěta*, Praha 1931, s. 175.

⁷⁰¹ *Vývoj průmyslového a obchodního školství českého I*, Kolínské listy, roč. XII, č. 35, 26. srpna 1911, nepaginováno.

⁷⁰² Ondřej ŘIHOVSKÝ: *Vývoj obchodního školství v českých zemích za Rakouska – Uherska a v prvních letech samostatného Československa*, diplomová práce, Praha 1997, s. 51–52.

v roce 1868 a ve stejném roce i německá obchodní škola v České Lípě. O rok později byla založena první moravská obchodní škola v Brně.⁷⁰³

Český nacionalismus se v oblasti průmyslu a obchodu začal projevovat až později, proto také zakládání obchodních škol s českým vyučovacím jazykem spadá ve své většině až do období sedmdesátých let. Důvodem byly především silné vazby mezi českou a německou ekonomickou a také rozsáhlé pracovní styky s německy mluvící cizinou. Avšak rozmach české ekonomiky si nakonec rozvoj obchodního školství s českým vyučovacím jazykem vynutil. V tomto ohledu bylo zásadním zlomem založení první samostatné Československé obchodní akademie (stanovy byly schváleny v roce 1871 a slavnostně byla otevřena 7. října 1872).⁷⁰⁴ Vznik této školy úzce souvisel s prosazením pražského obchodnického spolku Merkur do čela pražského obchodního grémia, který se stal základním kamenem rozvoje českého veřejného obchodního školství. Způsob založení této obchodní akademie, jejího financování i vedení byly skvělými příklady pro budoucnost. Navíc na škole pedagogicky působila celá řada významných osobností.⁷⁰⁵

V osmdesátých a devadesátých letech devatenáctého století se začal i na venkově projevovat zvýšený zájem o obchodní školství, který byl spojen s velkým počtem nově založených škol. Tehdy vznikly obchodní akademie v Chrudimi, Brně, Hradci Králové a Plzni. První obchodní akademie na Moravě byla založena v roce 1894 v Prostějově.⁷⁰⁶ Tento zakladatelský trend pokračoval i v letech devadesátých.⁷⁰⁷ Rozvoj obchodního školství souvisel do jisté míry i s tím, že absolventům bylo přiznáno právo na jednoroční dobrovolnou vojenskou službu.⁷⁰⁸ Na počátku dvacátého století bylo obchodní školství již oborem etablovaným, dále se úspěšně rozvíjejícím a také velmi oblíbeným. V této době začalo docházet k intenzivnějším kontaktům

⁷⁰³ Srov. Jan ŘEŽÁBEK: *Vznik a vývoj obchodního školství v Rakousku*, in: Jubilejní výstava obvodu obchodního a živnostenské komory v Praze roku 1908, Úřední skupinový katalog č. 4. Obchodní a živnostenské korporace, Praha 1908, s. 105–106.

⁷⁰⁴ *Vývoj průmyslového a obchodního školství českého II*, Kolínské listy, roč. XII, č. 36, 2. září 1911, nepaginováno. Srov. také Jan ŘEŽÁBEK: *Československá obchodní akademie*, in: Jubilejní výstava obvodu obchodního a živnostenské komory v Praze roku 1908, Úřední skupinový katalog č. 4. Obchodní a živnostenské korporace, vl. nákladem, Praha 1908, s. 125–127.

⁷⁰⁵ O rozvoji školy podrobněji viz: Ondřej ŘIHOVSKÝ: *Vývoj obchodního školství v českých zemích za Rakouska – Uherska a v prvních letech samostatného Československa*, diplomová práce, Praha 1997, s. 53–61.

⁷⁰⁶ *Vývoj průmyslového a obchodního školství českého III*, Kolínské listy, roč. XII, č. 37, 9. září 1911, nepaginováno.

⁷⁰⁷ Srov. Jan ŘEŽÁBEK: *Vznik a vývoj obchodního školství v Rakousku*, in: Jubilejní výstava obvodu obchodního a živnostenské komory v Praze roku 1908, Úřední skupinový katalog č. 4. Obchodní a živnostenské korporace, Praha 1908, s. 121–122.

⁷⁰⁸ Na obchodní školy se začali často hlásit i žáci, kteří neměli v úmyslu se věnovat v budoucnu dráze obchodu, ale jen proto, že dvouleté studium jim zaručilo tuto významnou výhodu. Viz F. HORÁK: *Vývoj a stav obchodního školství v Československé republice*, Mladý živnostník, roč. I, č. 2, 15. října 1921, s. 1.

mezi jednotlivými školami. Pořádány byly například sjezdy učitelů obchodních škol (v letech 1904, 1908 a 1912), na kterých byly pravidelně projednávány problémy a potřeby obchodního školství. Jednou z vůdčích osobností sjezdů a této oblasti školství obecně se stal František Trmal, který svou učitelskou dráhu započal na obchodní škole v Kolíně. Z ankety na téma finanční a právní základ obchodních škol a akademií vyhlášené Českým obchodním muzeem vyšly mimo jiné požadavky, že by měl být vypracován jednoznačný právní základ pro činnost obchodních ústavů a měl být kladen větší důraz na účast státu při financování škol (jinak řečeno bylo voláno po zestátnění obchodního školství). Jako první došlo k postátnění brněnské obchodní akademie v roce 1908.⁷⁰⁹

V této době byly zakládány obchodní školy a akademie už i v oblastech, které nebyly počítány mezi významná česká ekonomická a hospodářská centra. Postupně vzrůstala i péče o dívčí obchodní školství. Do roku 1918 u nás bylo založeno devět českých a sedm německých obchodních akademií, dále dvacet sedm českých a osmnáct německých obchodních dvoutřídních škol.⁷¹⁰

Po roce 1918 se obchodní školství dál utěšeně rozvíjelo⁷¹¹ (společně s vědomím jeho nezbytnosti pro zdárný rozvoj průmyslu).⁷¹² Jedním z faktorů byla i skutečnost, že stát na sebe postupně přebíral náklady na platy pedagogů a přispíval na pomůcky i další materiál pro výuku. Výrazně pomáhal stát i sociálně slabým studentům⁷¹³ a přímo i nepřímo se podílel na vzniku moderních školních budov, které byly stavěny dle nových požadavků.⁷¹⁴ Celková investice na budovy obchodních škol dosáhla v prvních osmi letech existence nového státu 53 079 241 Kč.⁷¹⁵

⁷⁰⁹ Ondřej ŘIHOVSKÝ: *Vývoj obchodního školství v českých zemích za Rakouska – Uherska a v prvních letech samostatného Československa*, diplomová práce, Praha 1997, s. 67–68.

⁷¹⁰ Srov. tamtéž, s. 67–74. K celkovému vývoji obchodního školství před rokem 1918 srov. KOL. AUTORŮ: *Československá vlastivěda, díl X, Osvěta*, Praha 1931, s. 166–177.

⁷¹¹ K podobě obchodního školství v letech 1918–1928 (včetně mnohých statistických dat) srov. KOL. AUTORŮ: *Almanach obchodního školství Československé republiky*, Praha 1928.

⁷¹² Probíhaly mnohé debaty o důležitosti obchodního školství. Srov. např. Josef PAZOUREK: *Obchodní školství v republice československé a jeho význam*, Praha 1922; Josef KERNER: *Obchodní školství v republice Československé*, in: Průvodce po výstavě obchodního školství moravského, Kroměříž 1925, s. 11–14; F. HORÁK: *Vývoj a stav obchodního školství v republice*, Mladý živnostník, roč. I, č. 2, 15. října 1921, s. 1–2; F. HORÁK: *Historie pokračovacího a živnostenského školství*, Mladý Živnostník, roč. II., č. 6, 17. prosince 1922, s. 1.

⁷¹³ K sociální péči o studenty v době první republiky srov.: *Sociální péče o studentstvo*, in: *Almanach obchodního školství Československé republiky*, Praha 1928, s. 103–104.

⁷¹⁴ K požadavkům na moderní školní budovu pro obchodní školu či akademii srov. Karel UHL: *Umístění a zařízení československého obchodního školství*, in: *Almanach obchodního školství Československé republiky*, Praha 1928, s. 62–72.

⁷¹⁵ Antonín ŠÍMA: *Dějiny a nynější stav československého školství obchodního*, in: *Almanach obchodního školství Československé republiky*, Praha 1928, s. 39.

Konečně bylo také vyřešeno právní postavení obchodních škol. Do té doby platil zákon z 27. června 1850 (s pozdějšími doplňky), který ovšem obsahoval pouze směrnice týkající se soukromého vyučování.⁷¹⁶ Až do dvacátých let našeho století proto mohly školy, jež nebyly státem udržované, vydávat státem uznaná vysvědčení pouze tehdy, bylo-li jim přičteno tzv. právo veřejnosti. S tímto právem však na druhou stranu souvisel mimo jiné i státní dozor a schvalování osob na postech ředitelů i učitelských sil. Právo veřejnosti pro všechny školy, které byly udržovány na náklady státu nebo veřejnoprávními korporacemi, vzniklo až právními úpravami z let 1920 a 1922.⁷¹⁷ Hned na začátku první republiky tak došlo k začlenění obchodního školství do státní organizace formou zákona a zároveň k jeho finančnímu zajištění. Nestátní učiliště byla udržována kuratorii (tato kuratoria mohla být zřizována podle zákona z února 1922 i při státních obchodních učilištích.) Došlo tak k unifikaci systému obchodních škol.⁷¹⁸ Prvorepublikovou strukturu obchodního školství lze shrnout takto: obchodní akademie (nejvyšší stupeň), obchodní školy, jednoroční obchodní kurzy a (výjimečně i) nadstavbové kurzy pro abiturienty jiných středních škol.⁷¹⁹ Dozor nad obchodním školstvím byl po roce 1918 svěřen ústřednímu inspektorovi ministerstva školství a národní osvěty. Jako první v této funkci působil profesor Alois Pižl.⁷²⁰

Výnos ministerstva školství ze dne 26. února 1924 absolventům obchodních akademií umožňoval doplnění maturity z latiny a filozofické propedeutiky, což jim dovolovalo pokračovat ve studiu na libovolné právnické fakultě. Řada absolventů obchodních akademií

⁷¹⁶ Provizorní zákon o soukromém vyučování ze dne 27. června 1850 říšský zákon č. 309.

⁷¹⁷ Zákon č. 292 Sb. z. a n. z 9. dubna 1920 (jímž se upravuje správa školství) a zákon č. 73 Sb. z. a n. z 15. února 1922 (jímž se upravuje vyučování v naukách obchodních). Srov. Ondřej ŘIHOVSKÝ: *Vývoj obchodního školství v českých zemích za Rakouska – Uherska a v prvních letech samostatného Československa*, diplomová práce, Praha 1997, s. 84.

⁷¹⁸ K systému obchodního školství srov. František SALAVEC: *Československé obchodní akademie*, in: *Almanach obchodního školství Československé republiky*, Praha 1928, s. 19–20; František TRMAL: *Československé veřejné obchodní školy*, tamtéž, s. 21–22.

⁷¹⁹ §4 zákona č. 73 Sb. z. a n. z 15. února 1922.

⁷²⁰ Alois Pižl (15. prosince 1878 Vysoké Veselí – 13. září 1948 Praha?) - český matematik a jedna z čelních osobností, které se zasloužily o české obchodní školství. Zprvu působil jako profesor Československé obchodní akademie v Praze. Byl prvním docentem pojistné aritmetiky na Vysoké škole obchodní v Praze. Od roku 1911 působil na ministerstvu kultu a vyučování ve Vídni jako inspektor obchodních škol, poté odborným přednostou ministerstva školství v Praze. Zasloužil se o rozvoj průmyslového a odborného školství v ČSR. Autor knih *Finanční aritmetika* (1906), *Kupecká aritmetika* (1912–14). Srov. KOL AUTORŮ: *Masarykův slovník naučný*, díl V, Praha 1931, s. 721; Ondřej ŘIHOVSKÝ: *Vývoj obchodního školství v českých zemích za Rakouska – Uherska a v prvních letech samostatného Československa*, diplomová práce, Praha 1997, s. 223.

poté odcházela na vysoké školy nejrůznějšího typu.⁷²¹ Jistým vyvrcholením snah v této oblasti vzdělání se stalo zřízení Vysoké obchodní školy v roce 1919.⁷²²

6. 2 Obchodní školství v Kolíně

Kupecká škola pokračovací

Místní obchodníci a průmyslníci si byli vědomi nutnosti doplnit kolínského školství o takový typ učiliště, které by odpovídalo regionálnímu průmyslovému potenciálu a soudobému rozvoji. První podnět k založení obchodní školy⁷²³ v Kolíně vyšel od Antonína Sládka, obchodníka s lahůdkami, který přednesl svou tezi na valné hromadě zdejšího obchodního grémia v roce 1893. Návrh byl tehdy sice jednomyslně schválen, ale obchodní grémium reálně neučinilo žádné konkrétní kroky ke vzniku zmíněné školy. Antonín Sládek proto stejný návrh zopakoval i na příští valné hromadě, která byla svolána 29. dubna 1894.⁷²⁴ Do výboru obchodního grémia byla tehdy zvolena skupina zástupců mladší generace, která byla řešení otázky obchodního školství nakloněna. Předsedou se tehdy nově stal Miloslav Kadeřávek, místopředsedou Josef Nosek, jednatelem Jan Hanták a pokladníkem Antonín Sládek.⁷²⁵ Po vzoru založení podobných škol v Mělníku⁷²⁶ či Plzni⁷²⁷ se nový výbor ihned začal intenzivně zabývat řešením otázky vzniku obchodní školy v Kolíně.

Za účelem rychlejšího řešení této záležitosti byl z členů grémia zvolen užší školní výbor ve složení Jan Hanták (knihkupec), Miloslav Kadeřávek (obchodník se střížným zbožím), Josef Nosek (obchodník se smíšeným zbožím), Antonín Preininger (obchodník střížným a konfekčním zbožím) a již zmíněný Antonín Sládek. Výbor učinil potřebné přípravy k založení školy a již 23. června 1894 předložil ministerstvu kultu a vyučování žádost o povolení školy

⁷²¹ Srov. Josef BLECHA: *Absolventi obchodních akademií na vysokých školách*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1987–1912–1937, Kolín 1937, s. 76–79.

⁷²² Vznikla zákonem ze dne 23. července 1919, č. 461 Sb. z. a n., provoz zahájen ve školním roce 1919/1920. Dále srov. Josef PAZOUREK: *Obchodní školství v republice československé a jeho význam*, Praha 1922, s. 16–17.

⁷²³ K historii obchodního školství v Kolíně srov. *Obchodní škola gremia v Kolíně nad Labem*, in: Jubilejní výstava obvodu obchodního a živnostenské komory v Praze roku 1908, Úřední skupinový katalog č. 4. Obchodní a živnostenské korporace, Praha 1908, s. 137–139.

⁷²⁴ *Založení školy*, První výroční zpráva pokračovací obchodní školy v Kolíně, Kolín 1895, s. 3–12.

⁷²⁵ Jan HANTÁK: *U kolébky obchodního školství v Kolíně*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1987–1912–1937, Kolín 1937, s. 25.

⁷²⁶ V Mělníku byla dvoutřídní obchodní škola založena v roce 1894. Srov. *Slavnostní otevření nové Obchodní akademie v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXIII), č. 6, 7. února 1925, s. 2.

⁷²⁷ Plzeňská škola vznikla jako třetí české obchodní učiliště v roce 1886. Srov. *Historie jednotlivých ústavů československého obchodního školství*, in: Almanach obchodního školství Československé republiky, Praha 1928, s. 139.

a schválení jejích statut.⁷²⁸ Škola byla slavnostně otevřena dne 15. října 1894.⁷²⁹ Vznik a fungování školy bylo možné jen díky celé řadě sponzorů, především z řad místních peněžních ústavů a průmyslových podniků.⁷³⁰

V první fázi mělo jít pouze o kupeckou pokračovací školu s výhradně večerní výukou a početně omezeným pedagogickým sborem.⁷³¹ V prvním roce měla škola pouze čtyři řádné a dvě mimořádné učitelské síly na 52 žáků rozdělených do dvou tříd.⁷³² Vyučování probíhalo v budově reálného gymnázia (ke kterému byla škola formálně připojena) a učilo se vždy až po ukončení pravidelné denní výuky gymnaziálních studentů.⁷³³ Pokračovací škola kupecká byla určena jedincům z obchodní praxe, kteří si zde mohli doplnit základní teoretické vzdělání.⁷³⁴ Jen okrajově byly náplní osnov také obchodní předměty, přímo využitelné v obchodní praxi.⁷³⁵ Prvním ředitelem se stal Dr. Jakub Všečeka, pak jej vystřídal profesor Bureš.⁷³⁶ Dozorcem školy byl jmenován inspektor obchodního školství Emanuel Tonner.⁷³⁷

K vedení školy byl založen školní výbor (později označován jako kuratorium), složený z volených zástupců obchodního grémia, ze zástupců školské správy, obce i okresu a ze zástupců korporací, které přispívaly na provoz školy.⁷³⁸ Členy prvního výboru byli: předseda Antonín Fifka (lékárník), místopředseda Miloslav Kadeřávek, jednatel Antonín Preiseninger, pokladník Antonín Sládek a dále knihkupec Jan Hanták, obchodník Josef

⁷²⁸ *První výroční zpráva pokračovací obchodní školy v Kolíně*, Kolín 1895, s. 8.

⁷²⁹ *Založení školy*, in: *První výroční zpráva pokračovací obchodní školy v Kolíně*, Kolín 1895, s. 8.

⁷³⁰ Školu podporovaly například Občanská záložna, Úvěrní banka, akciová chemická továrna na umělá hnojiva, obchodní a živnostenská komora pražská, okresní výbor aj. Obec přispívala na topení a osvětlení. Srov. *První výroční zpráva pokračovací obchodní školy v Kolíně*, Kolín 1895, s. 8–9.

⁷³¹ Organizační statut byl schválen ministerstvem kultu a vyučování výnosem ze dne 26. 3. 1895 (č. 1566). Text statut srov. *Organizační statut*, Tamtéž, s. 13–17.

⁷³² Srov. Tamtéž, s. 12 a 26–27. V dalších letech se počet studentů i pedagogů pohyboval na přibližně stejném počtu.

⁷³³ *Slavnostní otevření nové Obchodní akademie v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXIII), č. 6, 7. února 1925, s. 2.

⁷³⁴ Srov. *Třetí výroční zpráva pokračovací obchodní školy v Kolíně za školní rok 1896–97*, Kolín 1897, s. 5–9.

⁷³⁵ Škola měla dva ročníky, v každém ročníku absolvoval student po osmi hodinách týdně. Vyučovaly se tyto předměty: řeč česká, zeměpis, kupecké počty, krasopis, dopisovatelství, účetnictví, nauka o zboží, nauky obchodní a nepovinně také němčina a francouzština. Srov. Tamtéž, s. 13.

⁷³⁶ *Slavnostní otevření nové Obchodní akademie v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXIII), č. 6, 7. února 1925, s. 1.

⁷³⁷ Jmenován usnesením ministra kultu a vyučování výnosem ze dne 23. listopadu 1894, č. 25947. Srov. *První výroční zpráva pokračovací obchodní školy v Kolíně*, Kolín 1895, s. 25.

⁷³⁸ Dozor a ekonomickou správu školy obstarával školní výbor, který byl složen z pěti členů volených předsednictvem obchodního grémia a ze zástupců korporací, které školu podporovaly. Výbor si ze svého středu volil předsedu, místopředsedu, zapisovatele a pokladníka. Doba činnosti členů byly tři roky. Výbor jmenoval členy učitelského sboru, potvrzovalo je ministerstvo kultu a vyučování. Srov. *Třetí výroční zpráva pokračovací obchodní školy v Kolíně za školní rok 1896–97*, Kolín 1897, s. 5–9; *Organizační statut, učební osnova a disciplinární řád obchodní školy grémia v Kolíně, schválené výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 23. srpna 1897, č. 20 911*, Kolín 1897, s. 4. Složení jednotlivých kuratorií srov. *Členové kuratorií*, in: *Almanach obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1937*, s. 12–16.

Nosek, radní Čeněk Hevera, okresní tajemník Josef Melich, obchodník Jindřich Batista a továrník Stanislav Vorel.⁷³⁹

Tab. č. 9: Složení školního výboru ve školním roce 1894–1895⁷⁴⁰

Jméno	Zaměstnání	Zástupce	Funkce ve výboru
Antonín Fifka	Spolumajitel továrny	Občanské záložny v Kolíně	Předseda
Miloslav Kadeřávek	Obchodník	Členové zvolení z předsednictva obchodního grémia	Místopředseda
Antonín Preininger	Obchodník		Zapisovatel
Antonín Sládek	Lahůdkář		Pokladník
Jan Hanták	Knihkupec		Členové výboru
Josef Nosek	Obchodník		
Čeněk Hevera	Obecní radní		
Josef Melich	Okresní tajemník	Zemského a okresního výboru	
Jindřich Battista	Obchodník	Úvěrní banky v Kolíně	
Stanislav Vorel	Továrník	Obchodní a živnostenské komory v Praze	
Dr. Jakub Všetečka			Ředitel školy

V následujícím roce (školní rok 1895/96) se složení školního výboru změnilo jen nepatrně. Do výboru byl zvolen Václav Bursík (okresní školní inspektor a ve výboru zástupce správy vyučovací) a Alois Klášterský (obecní radní a zástupce kolínské obce) vystřídal Čenka Heveru.⁷⁴¹ Ve školním roce 1896/97 zůstalo obsazení funkcí ve výboru také téměř stejné, s výjimkou výměny na pozici zástupcem Obchodní a živnostenské komory, kterou převzal Max S. Steiner. Kuratorium poté nadále existovalo i při samostatné obchodní škole a následně

⁷³⁹ *Slavnostní otevření nové Obchodní akademie v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXIII), č. 6, 7. února 1925, s. 2

⁷⁴⁰ *První výroční zpráva pokračovací obchodní školy v Kolíně*, Kolín 1895, s. 9 a 25.

⁷⁴¹ *Druhá výroční zpráva pokračovací obchodní školy v Kolíně za školní rok 1895–96*, Kolín 1896, s. 16.

akademii. Za čtyřicet let působení kuratoria se v něm vystřídal téměř 150 členů, mezi nimi celá řada významných osobností Kolína.⁷⁴²

Samostatná obchodní škola

Po dvouleté existenci této školy došlo obchodní grémium k závěru, že dosavadní večerní vyučování již pro místní poměry nedostačuje, a proto přikročilo k založení samostatné pokračovací dvoutrídí školy pro chlapce a dívky s denní výukou a také s větší kapacitou žáků.⁷⁴³ Klíčovým problémem bylo i tentokrát vyřešení dostatečného finančního zajištění školy.⁷⁴⁴ Na valné hromadě dne 25. dubna 1897 se obchodní grémium usneslo, že veškeré své jmění věnuje na zřízení denní obchodní školy.⁷⁴⁵ Vznik školy musel být schválen státem, proto byla vídeňské vládě zaslána žádost o zřízení školy koncipovaná Janem Hantákem. Jako hlavní argument, proč by měla být v Kolíně taková škola zřízena, Hanták uvedl, že město i okres Kolín je významným průmyslovým centrem, které výrazně přispívá k ekonomickému růstu celé říše a navíc na přímých státních daních odvádí více než celé Tyrolsko i s Vorarlbergem. Žádost byla dokumentována podrobně zpracovanými statistickými daty, která zmíněnou skutečnost dokládaly. Kladnému vyřízení přípisu značně pomohl odborný rada Dlabač, profesor Alois Pižl z ministerstva vyučování⁷⁴⁶ a osobní intervence pánů F. Moravce a Bedřicha Řezníčka.⁷⁴⁷ V srpnu roku 1897 udělila vídeňská vláda souhlas s otevřením dvoutrídí obchodní školy v Kolíně.⁷⁴⁸ Výuka byla zahájena 16. září roku 1897.⁷⁴⁹

Vyučovat se začalo prakticky bez učebnic a bez školních pomůcek: „*Začínali jsme s holýma rukama. Měli jsme jen učební osnovu... Ve filologických předmětech a těsnopise jsme si vypomáhali učebnicemi středoškolskými, v [jiných] předmětech byli jsme však nuceni výklady*

⁷⁴² J. STARTL: *Úvodem*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1937, Kolín 1937, s. 10.

⁷⁴³ O zřízení školy bylo rozhodnuto v roce 1896 na návrh Antonína Sládka. Srov. *Slavnostní otevření nové Obchodní akademie v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXIII), č. 6, 7. února 1925, s. 1.

⁷⁴⁴ Srov. Jan HANTÁK: *U kolébky obchodního školství v Kolíně*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1937, Kolín 1937, s. 25.

⁷⁴⁵ *Slavnostní otevření nové Obchodní akademie v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXIII), č. 6, 7. února 1925, s. 2

⁷⁴⁶ Alois Pižl podporoval vznik obchodních škol a obchodních akademií také v dalších městech ČSR. Srov. např. *Almanach obchodního školství v Hořicích*, Hořice 1938.

⁷⁴⁷ Srov. Jan HANTÁK: *U kolébky obchodního školství v Kolíně*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1937, Kolín 1937, s. 25–26.

⁷⁴⁸ *Organizační statut, učební osnova a disciplinární řád obchodní školy grémia v Kolíně, schválené výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 23. srpna 1897, č. 20 911*, Kolín 1897.

⁷⁴⁹ Viz *Historický kalendář města Kolína*, in: Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. III, č. 9, 25. září 1926, s. 96.

diktovati.⁷⁵⁰ Oproti náplni původní večerní školy se učební osnovy více zaměřily na teorii a přibyla například výuka německé korespondence.⁷⁵¹ Kromě obchodních předmětů se vyučovalo také těsnopisu, francouzštině, přírodopisu či přírodozpytu.

Profesorský sbor byl složen většinou z mladých profesorů, kteří měli ale dobrou kvalifikaci a velké nadšení. Mezi tehdejší učitele patřil například Václav Ertl, pozdější uznávaný jazykovědec⁷⁵² nebo kněz místního kapucínského kláštera Augustin Kubes, který sestavil první učebnici pro výuku psaní na stroji.⁷⁵³ Každý učitel vyučoval týdně dvacet tři hodin, kromě toho měl celou řadu dalších povinností včetně večerního vyučování, jež probíhalo jedenkrát až dvakrát týdně.⁷⁵⁴

Z kandidátů, kteří se přihlásili do konkurzu, byl na místo prvního ředitele zvolen František Trmal.⁷⁵⁵ Trmal začínal u firmy Pilnáček v Hradci Králové a poté byl v letech 1892–1895 účetním a pokladníkem uhelných podniků v Mostě. V roce 1895 úspěšně složil zkoušku pro kandidáty učitelství na obchodních školách⁷⁵⁶ a na doporučení tehdejšího předsedy zkušební komise univerzitního profesora dr. Františka Studničky, zahájil pedagogickou dráhu. Nejprve dva roky působil na nově zřízené obchodní škole v Mělníce. Počátkem srpna 1897 přesídlil do Kolína a nastoupil zde na post ředitele právě vznikající dvouleté obchodní školy. V roce 1901 vyhrál František Trmal konkurz na ředitele nové dvouleté obchodní školy v Praze a z Kolína odešel. Jeho odchod vyvolal mnoho hořkosti.⁷⁵⁷

⁷⁵⁰ František TRMAL: *Čtyři roky v Kolíně*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1987–1912–1937, Kolín 1937, s. 31.

⁷⁵¹ *Organizační statut, učební osnova a disciplinární řád obchodní školy grémia v Kolíně, schválené výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 23. srpna 1897, č. 20 911*, Kolín 1897, s. 23.

⁷⁵² Václav Ertl. Narozen 1875 v Dobříši. Byl středoškolským profesorem, českým filologem a literárním dějepiscem. Publikoval například spisy Příhody Václava Vratislava z Mítrovic (1906). Pro školní potřebu několikrát přepracoval Stručné dějiny literatury české. Byl redaktorem časopisu Naše řeč. Pro střední školy také zcela přepracoval českou mluvnici od Gebauera. Srov. KOL. AUTORŮ: *Masarykův slovník naučný*, díl II, s. 606.

⁷⁵³ Srov. František TRMAL: *Čtyři roky v Kolíně*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1987–1912–1937, Kolín 1937, s. 31.

⁷⁵⁴ Tamtéž.

⁷⁵⁵ František Trmal (14. října 1866 Nymburk – 7. května 1945 Praha) – ředitel a učitel obchodních škol. Od roku 1895 působil jako učitel obchodních nauk, od roku 1911 inspektor kupeckých pokračovacích škol, od roku 1918 ministerským inspektorem veřejných obchodních škol, od roku 1928 ve výslužbě. Autor celé řady knih pro obchodní školy. Napsal například: *Obchodní korespondence pro kupecké školy pokračovací*, Praha 1925; *Obchodní korespondence pro veřejné obchodní školy. II., německá část*, Praha 1927; *Obchodní nauka pro dvoutřídní obchodní školy*, Praha, 1908; *Účetnictví pro dvoutřídní obchodní školy a ústavy příbuzné*, Praha 1922; *Účetnictví pro kupecké školy pokračovací*, Praha 1911. Srov. KOL. AUTORŮ: *Masarykův slovník naučný*, díl VII, Praha, 1933, s. 359; Ondřej ŘIHOVSKÝ: *Vývoj obchodního školství v českých zemích za Rakouska – Uherska a v prvních letech samostatného Československa*, diplomová práce, Praha 1997, s. 226.

⁷⁵⁶ K systému přípravy učitelů obchodních škol srov. Hugo RAULICH: *Příprava k učitelství na obchodních školách*, in: Almanach obchodního školství Československé republiky, Praha 1928, s. 25–26.

⁷⁵⁷ K působení Františka Trmala v Kolíně srov. vzpomínky jeho spolupracovníka, člena kuratoria a místopředsedy obchodního grémia. J. KAŠKA: *Vzpomínky na ředitele Fr. Trmala*, in: Almanach obchodního

Koncem školního roku 1898/99 opouštěli školu již první absolventi. Nedlouho po založení byla pro žáky, kteří nebyli způsobilí předešlým vzděláním nebo svým věkem nastoupit rovnou do prvního ročníku, zřízena speciální příprava, která ovšem brzy zanikla. Krátce poté byl otevřen jednorozční obchodní kurz pro dívky. Po roce 1908 nabízela tedy místní obchodní škola již několik různých typů studia: dvoutřídní obchodní školu pro chlapce, dvoutřídní obchodní školu pro dívky (vznik 1908), jednorozční obchodní kurz pro dívky (od r. 1901)⁷⁵⁸ a pokračovací školu kupeckou.⁷⁵⁹

Prvním sídlem školy byl pronajatý dům čp. 8 na hlavním kolínském náměstí. Umístění budovy sice působilo reprezentativně, ale místnosti byly pro školní potřebu naprosto nezpůsobilé. Proto se již brzy po založení školy začalo uvažovat o stavbě vlastní budovy „a to tím spíše, že ministerstvo – propůjčivši škole právo veřejnosti – vyslovilo požadavek řádného umístění ústavu.“⁷⁶⁰ Konečné rozhodnutí o realizaci nové školní budovy padlo na valné hromadě obchodního grémia v roce 1903. Před prázdninami následujícího roku již nová budova stála. Vystavěna byla podle projektu místního architekta Čenka Kříčky,⁷⁶¹ nejlepšího z došlých návrhů, v ulici Na Hradbách, na pozemku částečně darovaném škole kolínskou obcí. Školní budova Na Hradbách byla otevřena 18. září 1904.⁷⁶²

Finanční nesnáze kuratoria vedly ke snaze dosáhnout postátnění nebo „poměštění“ obchodní gremiální školy a zároveň k založení vyšší obchodní školy. Tyto tendence se poprvé objevily

školství v Kolíně 1897–1912–1937, Kolín 1937, s. 27–28. Srov. také jeho vlastní vzpomínky: František TRMAL: *Čtyři roky v Kolíně*, Tamtéž, s. 29–32.

⁷⁵⁸ K počtu dívek studujících na těchto oborech a později také na obchodní akademii srov. stať profesorky místní obchodní akademie. Jarmila UHLOVÁ: *Absolventky obchodní školy a obchodní akademie v Kolíně podle statistických údajů*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1937, Kolín 1937, s. 69–70.

⁷⁵⁹ *Zpráva obchodní*, in: První roční zpráva Vyšší obchodní školy královského města Kolína za školní rok 1912/13, Kolín 1913, s. 37.

⁷⁶⁰ B. BRANT: *Krátký přehled historie kolínského obchodního školství před válkou*, in: Sborník obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1947, Kolín 1947, s. 9.

⁷⁶¹ Čeněk Kříčka (19. února 1858 Libice nad Cidlinou 1858–1948) – stavitel a architekt v Kolíně. Absolvoval Vysokou školu technickou v Praze v letech 1876–82. Údajně studoval také v Itálii. V roce 1886 si otevřel v Kolíně vlastní stavební kancelář. Během života se podílel na řadě staveb v Kolíně (např. se zúčastnil stavby Cikorky a Vozovky, projektoval novou fasádu pro radnici v roce 1887), ale i např. v Hradci Králové, Táboře, Kutné Hoře (novorenesanční budovu Okresní hospodářské záložny v Husově ulici), Čáslavi, Libici nad Cidlinou (v roce 1896 zde stavěl novorenesančního evangelického kostela) a jinde. Zpracoval také projekt filiálky kolínské Cikorky v Lublani či stavěl Pařížovskou přehradu na Chrudimce. Specializoval se projektování školních budov a vil. V Kolíně působil v politice a spolkovém životě: předseda Občanského klubu a vůdce strany mladočeské. V r. 1896 zvolen do městské rady, v letech 1902–1904 byla starostou města Kolína. Jeho jméno je spojeno se založením kolínské Cikorky (1894), Továrny na vozy (1900) a podílel se také na vzniku rafinerie petroleje (1901). Po přesídlení do Prahy se i zde věnoval veřejnému životu a zvolen do pražského zastupitelstva a městské rady za československou národní demokracii. V roce 1898 byl přijat za člena SIA. 29. května 1909 získal stavební koncesi v Praze, kde bydlel. Byl předsedou Pražské městské spořitelny (od roku 1921, od roku 1926 prezidentem). Přispíval do časopisů *Technické listy a Stavba*. Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 346.

⁷⁶² Viz *Historický kalendář města Kolína*, Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. III, č. 9, 25. září 1926, s. 97.

již v roce 1907. K okamžitému „poměštění“ sice pro vznik dvou odlišných názorových skupin v kuratoriu nedošlo, ale myšlenka postátnění nebo „poměštění“ již opuštěna nebyla.

Vyšší škola obchodní – obchodní akademie

Jak již bylo řečeno, od roku 1907 začalo město, se zřetelem ke svému průmyslovému a obchodnímu rozvoji, uvažovat o zřízení vyšší obchodní školy. První oficiální krok byl v tomto smyslu učiněn 21. prosince 1909, kdy byla podána žádost na ministerstvo kultu a vyučování o povolení vyšší obchodní školy. Ministerstvo však této žádosti nevyhovělo⁷⁶³ s odůvodněním, že „počet nynějších škol potřebě praxe dle názoru ministerstva postačuje, a speciálně v Kolíně – se zřetelem na vyšší obchodní školy v blízkých městech (v Praze, Karlíně, Chrudimi a Hradci Králové) – nemůže býti uznána potřeba školy té.“⁷⁶⁴

O dva roky později byla žádost obnovena.⁷⁶⁵ Za zřízení vyšší obchodní školy se přimlouvala obchodní grémia v Kolíně a Pečkách, kladně se o něm vyjádřila i Pražská obchodní a živnostenská komora. V dubnu roku 1911 si městská rada vyžádala od obchodní akademie v Hradci Králové zapůjčení organizačních statut tamějšího ústavu. Starosta města Alfréd Jelínek⁷⁶⁶ a inž. Vojtěch Formánek byli pověřeni k intervenci ve Vídni. Obecní zastupitelstvo se ve schůzi dne 12. června 1912⁷⁶⁷ usneslo otevřít první ročník vyšší obchodní školy počínaje školním rokem 1912/1913. Scházelo však stále schválení od ministerstva kultu a vyučování. Na základě zákonů z roku 1850⁷⁶⁸ a 1867⁷⁶⁹ o soukromém školství, které tehdy platily, bylo ale sporné, zda je ke zřízení vyšší obchodní školy schválení ministerstva vůbec zapotřebí. Praxe však fungovala tak, že pokud škola takové schválení neměla, snažilo se ministerstvo existenci školy všemožně znepříjemnit (například zamítáním žádostí o subvence nebo odepíráním práva veřejnosti, které bylo podmínkou, aby bylo absolventům bylo

⁷⁶³ Žádost byla zamítnuta výnosem ministerstva kultu a vyučování z 28. ledna 1910 č. 51921. Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889, Kuratorium obchodní akademie, Zápisy ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Referát o vyšší obchodní škole v Kolíně, nedatováno [1912?].

⁷⁶⁴ Tamtéž.

⁷⁶⁵ Žádost byla obnovena dne 6. června 1911. Srov. Tamtéž.

⁷⁶⁶ Dr. Alfred Jelínek, původně mladočeský předák, který byl v letech 1904 až 1906 a v letech válečných starostou. Srov. *Historický kalendář města Kolín*, in: Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. III, č. 3 (25. března 1926), s. 24.

⁷⁶⁷ SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva ze dne 12. června 1912.

⁷⁶⁸ Provizorní zákon o soukromém vyučování ze dne 27. června 1850 říšský zákon č. 309. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889, Kuratorium obchodní akademie, Zápisy ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Referát o vyšší obchodní škole v Kolíně, nedatováno [1912?].

⁷⁶⁹ Zákon ze dne 21. prosince 1867, říšský zákon č. 142, čl. 17. Srov. Tamtéž.

příznáno právo na jednoroční dobrovolnou vojenskou službu).⁷⁷⁰ Teprve po odvolání k příslušnému ministerstvu a obratným zásahem tehdejšího inspektora obchodního školství Aloise Pižla bylo dosaženo cíle.

Prvním ředitelem kolínské vyšší obchodní školy se stal Václav Doškář, dosavadní ředitel zdejší obchodní gremiální školy. Vyučovat se začalo v provizorních podmínkách, část učeben byla v průmyslové škole na Mariánském náměstí, zbytek v budově obecné školy na Pražském předměstí.⁷⁷¹ Pedagogický „sbor“ měl v prvním roce pouze jednu interní učitelskou sílu a několik suplentů. Počítalo se asi s 45 přihlášenými žáky v prvním roce. Organizační statuta byla zpracována na základě statut akademií v Hradci Králové a v Karlíně.⁷⁷²

Od roku 1912 tedy v Kolíně vedle sebe fungovaly dvě školy obchodního typu – původní gremiální obchodní škola, kterou spravovalo obchodní grémium, a vyšší obchodní škola pod patronátem obce. Bylo nutné vyřešit poměr obou škol. Jako nejlepší řešení se jevilo vytvoření jediné vyšší obchodní školy, pod kterou by spadaly i další typy studia.⁷⁷³ Ke sloučení škol sice nakonec došlo, ale předcházely tomu mnohé spory mezi členy kolínské městské rady a obchodního grémia o to, pod koho bude škola spadat. Zároveň se sloučením obou škol bylo totiž nutné vyřešit otázku stavby nové budovy. Obchodní grémium se sice nechtělo správy obchodní školy vzdát, na druhou stranu však nedisponovalo dostatkem financí na vyřešení problému stávajícího nedostatku místa ve školní budově Na Hradbách. Jeho prostředky zdaleka nestačily na výstavbu nové budovy obchodní školy a nedalo se předpokládat, že by se to v nejbližší době výrazně změnilo.⁷⁷⁴ Alois Pižl k tomu ve své vzpomínkové stati napsal: „*Politické poměry v Kolíně byly tehdy velmi neutěšené. Dvě strany se potíraly navzájem způsobem a prostředky i v našem rozháraném politickém životě opravdu neobvyklými. Když jsem tehdejšímu řediteli Doškářovi sdělil, jaký úkol mne čeká, ujistil mne, že spíše správilím vodu s ohněm než správu města s výborem obchodního gremia. Škola byla pokládána za mocenskou posici, které se nechtěla vzdát ani ta ani ona strana.*“⁷⁷⁵

Jednání mezi oběma stranami bylo zdlouhavé a složité, ale po dvou letech se obchodní grémium školy nakonec vzdalo. Oficiální převzetí gremiální školy obcí a její spojení s novou

⁷⁷⁰ Alois PIŽL: *Rozuzlení sporu o kolínskou obchodní akademii*, in: Sborník obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1947, s. 12.

⁷⁷¹ Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889, Kuratorium obchodní akademie, Zápis z schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Referát o vyšší obchodní škole v Kolíně, nedatováno [1912?].

⁷⁷² Tamtéž.

⁷⁷³ Tamtéž.

⁷⁷⁴ Alois PIŽL: *Rozuzlení sporu o kolínskou obchodní akademii*, in: Sborník obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1947, s. 12–13.

⁷⁷⁵ Tamtéž, s. 12.

vyšší obchodní školou, se uskutečnilo v roce 1914. Celý ústav byl pak nazván vyšší obchodní školou.⁷⁷⁶ Ve stejném roce bylo také dosaženo (po nepatrných změnách stanov) oficiálního schválení školy ze strany ministerstva kultu a vyučování.⁷⁷⁷ Práva veřejnosti se škole dostalo o rok později.⁷⁷⁸ Ke škole byly i nadále přiřčeny kurzy zaměřené na nižší obchodní vzdělání: dvoutřídní obchodní škola pro jinochy, dvoutřídní obchodní škola dívčí a kupecká škola pokračovací.⁷⁷⁹ Během války (v roce 1917) získala vyšší obchodní škola prestižnější označení obchodní akademie.⁷⁸⁰

Právě první světová válka zabrzдила slibný vývoj školy. Mnoho profesorů i žáků muselo odejít na frontu, počty studentů se výrazně snížily a škola pouze živořila. Pro navrátilivší se studenty byl v roce 1919 zřízen abiturientský kurz, který jim umožňoval dokončit si započaté vzdělání. V roce 1920 byly na akademii zavedeny fakultativní maturitní zkoušky.

Mezi žáky i mezi profesory obchodní školy i pozdější obchodní akademie byla celá řada významných osobností. Mnohé z nich přesáhly svým významem region. Z profesorů jmenujme vedle již zmíněného jazykovědce Václava Ertla a kněze místního kapucínského kláštera Augustina Kubese, sekčního šéfa Ferdinanda Šípka, univerzitního profesora PhDr. Jana Kozáka, hudebního skladatele Alfréda Jelínka,⁷⁸¹ spisovatele Josefa Karla Šlejhara⁷⁸² a průmyslníka dr. Antonína Pavce.⁷⁸³ Z žáků to byl například slovenský spisovatel

⁷⁷⁶ Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889, Kuratorium obchodní akademie, Zápisy ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dne 3. června 1914; B. BRANT: *Krátký přehled historie kolínského obchodního školství před válkou*, in: Sborník obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1947, Kolín 1947, s. 10.

⁷⁷⁷ Schválení školy proběhlo výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 20. února 1914, č. 6878. Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889, Kuratorium obchodní akademie, Zápisy ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dne 3. června 1914.

⁷⁷⁸ Získání práva veřejnosti znamenalo mimo jiné to, že absolventi škol měli právo na jednoroční dobrovolnou vojenskou službu. Srov. Tamtéž, Schůze kuratoria ze dnů 11. března 1915 a 17. prosince 1915. Též viz kapitola 6. 1 Vývoj obchodního školství za Rakouska - Uherska a v období první republiky.

⁷⁷⁹ *Třetí roční zpráva Vyšší obchodní školy v Kolíně za školní rok 1914–1915*, Kolín 1915.

⁷⁸⁰ Kuratorium vyšší obchodní školy o titul akademie žádalo již od roku 1915. Byl jí ministerstvem slíben pod podmínkou postavení nové budovy. Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889, Kuratorium obchodní akademie, Zápisy ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dne 17. prosince 1915.

⁷⁸¹ Alfréd Jelínek, hudební skladatel a dirigent. Tvořil v duchu klasické formy s použitím moderních postupů (celotónová stupnice). Nechal se inspirovat Fibichem a německými pozdními romantiky (především Gustavem Mahlerem a Richardem Straussem. Zemřel 24. září 1932. Srov. *Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín*, roč. IX, č. 11–12, 25. prosince 1932, s. 147–148; Jan MATEJČEK: *Alfred Maria Jelínek*, Kolín 1997.

⁷⁸² Josef Karel Šlejhar (17. října 1864 Stará Paka – 4. září 1914) – český spisovatel. Studoval na pražské technice a poté několik let působil jako úředník v cukrovarech. Tohoto zaměstnání zanechal, protože se údajně přičilo jeho citlivé povaze a nevyhovovalo jeho křehkému zdraví. Poté se stal učitelem na obchodní akademii v Hradci Králové a pak v Kolíně. Psát začal již záhy, jeho prvním velkým úspěchem byl dodnes proslavený román *Kuře melancholik* (vydáno 1889). Kromě toho napsal desítky knih a článků do dobových periodik. Řadí se mezi nejsilnější osobnosti novodobého českého literárního světa. Jeho dílo je charakteristické hlubokým pesimismem, čtenáře se snaží šokovat děsivými detaily. Postavy jsou lidskou zlobou nebo vnějšími okolnostmi tlačeny

a dramatik Elo Šandor. Významná jsou i jména inspektorů, kteří dohlíželi na chod školy: císařský rada Emanuel Tonner, Antonín Kotěra, prof. JUDr. Josef Pazourek nebo sekční šéf Alois Pižl.

Podpůrné spolky pro chudé studenty fungující při škole

Aby bylo umožněno studovat na škole také méně majetných studentům, vznikl při škole podpůrný spolek pro chudé studenty a později také několik nadací, jejichž výtěžky byly pravidelně věnovány jednotlivým studentům. Patnáct let po vzniku školy byl na popud profesorů a členů obchodního grémia založen Spolek pro podporování nemajetných žáků obchodního školství. Na 7. července 1912 svolal předseda kuratoria školy ustavující valnou hromadu spolku. Předsedou byl zvolen obchodník F. Moravec, rok poté ho vystřídal M. Schlappl, který funkci s krátkým přerušením v době války vykonával do konce první republiky. Po sloučení gremiální školy s nově vzniklou vyšší školou obchodní byl název spolku změněn na Spolek pro podporování chudých žáků na vyšší obchodní škole královského města Kolína.⁷⁸⁴

V roce 1921 byl v Kolíně založen Spolek pro sociální péči o studentstvo v Kolíně, který v sobě soustředil veškeré dosud existující spolky pod podporu chudých studentů, fungující do té doby při různých kolínských školních ústavech, a spojenými silami účelněji usilovat o získávání finanční podpory okresu, města a úřadů, na jejichž pomoc především spoléhal. Fungování spolku se ovšem brzy ukázalo jako nepříliš úspěšné, a proto byl v roce 1929 Podpůrný spolek při obchodní akademii obnoven.

Finance získával spolek především z darů a z výtěžku různých kulturních akcí. Pořádal také podomní sbírky, obracel se na průmyslové podniky a obchodní a peněžní ústavy. Získaných financí bylo používáno především k nákupu stravy, oděvů a obuvi chudým žákům,

do tragických konfliktů, kde je smrt často jediným východiskem. Nejčastěji píše o životě na vesnici, který je v jeho díle líčen v těch nejhorších barvách. Srov. *Ottův slovník naučný*, díl XXIV, Praha 1906, s. 668–669.

⁷⁸³ RTDr. h. c. Antonín Pavec (5. dubna 1851 Únice u Strakonice – 12. prosince 1927 Praha) - český chemický technolog, organizátor českého chemického průmyslu, v oboru chemie a říční regulace pracoval řadu let. Absolvoval Vysokou školu technickou. Pak nastoupil jako chemik do Lučební továrny v Kolíně, od roku 1877 byl ředitelem tohoto podniku. Od roku 1920 centrální ředitel Akciové továrny na umělá hnojiva a lučebniny, kterou vybudoval. Dlouhá léta působil v obecním zastupitelstvu a městské rady. Později byl za své zásluhy jmenován předsedou správní rady. Zabýval se také publikační činností a organizací českých chemiků. Byl spoluzakladatel České chemické společnosti pro vědu a průmysl, člen Národohospodářského ústavu při české akademii věd, zakladatel a předseda Sdružení československých průmyslníků chemických. Psal pojednání z oboru agrochemie a anorganické chemie. Také je autorem knihy *Splavnění Labe v královském městě Kolíně*, Kolín 1902. Srov. KOL. AUTORŮ: *Masarykův slovník naučný*, díl V, Praha 1931, s. 568; Ladislav JOUZA A KOL.: *Historie a současnost podnikání na Kolínsku*, Pardubice 1999, s. 82–83.

⁷⁸⁴ Srov. P. POTMĚŠIL: *Spolek pro podporování nemajetných žáků obchodního školství v Kolíně*, in: *Almanach obchodního školství v Kolíně 1987–1912–1937*, Kolín 1937, s. 95.

na uhrazování školného, nákup školních pomůcek (v roce 1921 byla zřízena knihovna), spolufinancování školních exkurzí či placení lékařských prohlídek.⁷⁸⁵

Při obchodní akademii existovalo také několik nadací. Nejdůležitější byly nadace Antonína Pavce a zdejšího profesora Josefa Andese. Antonín Pavec, kolínský národohospodář a průmyslník, působil v letech 1914–1921 v kuratoriu obchodní akademie jako zástupce kolínské obce. Byl také dlouholetým ředitelem a později předsedou správní rady akciové továrny na výrobu lučebnin v Kolíně, které pomohl k rozmachu. Sloučením několika továren vznikl velký chemický závod, jeden z největších v Rakousku – Uhersku později i v Československé republice. Antonín Pavec byl také považován za vůbec největšího mecenáše kolínského obchodního školství. Založil dvě stipendia, jedno určené pro posluchače obchodní akademie a druhé pro studenty obchodní školy. Výtěžky obou nadací byly přitom poskytovány pouze potomkům úředníků nebo dělníků kolínského průmyslového závodu, jehož byl Antonín Pavec dlouholetým předsedou.⁷⁸⁶

Profesor Josef Andres, který na kolínské obchodní akademii pedagogicky působil v letech 1915–1922, založil nadaci v částce 10 000 Kč. Její výtěžek uděloval každoročně profesorský sbor v den úmrtí tohoto profesora (tj. 22. listopadu) jednomu chudému studentovi obchodní akademie.

Další fond založilo obchodní grémium k uctění památky svého předsedy F. J. Moravce. Z tohoto fondu se každoročně věnovala podpora jednomu žáku dvoutřídní obchodní školy.⁷⁸⁷

Nová budova obchodní akademie

Obchodní akademie byla nejvýznamnějším a největším kolínským školním ústavem, počet jejích žáků trvale vzrůstal.⁷⁸⁸ Přesto po řadu let sídlila v nevyhovujících prostorách, které nesplňovaly požadavky kladené na moderní obchodní učiliště. O výstavbě nové budovy pro obchodní akademii se začalo uvažovat již před první světovou válkou. Další závažným důvodem pro realizaci dlouho plánované stavby byla také snaha docílit postátnění profesorského sboru a právě stavbu nové budovy si stát kladl jako hlavní podmínku

⁷⁸⁵ Srov. P. POTMĚŠIL: *Spolek pro podporování nemajetných žáků obchodního školství v Kolíně*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1987–1912–1937, Kolín 1937, s. 96.

⁷⁸⁶ *Studentská nadace dra Ant. Pavce, fond prof. Jos. Andesa*, Tamtéž, s. 100.

⁷⁸⁷ Tamtéž.

⁷⁸⁸ Ve školním roce 1911–12 bylo na ústavu zapsáno již 385 žáků. Srov. *Slavnostní otevření nové Obchodní akademie v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXIII), č. 6, 7. února 1925, s. 2.

pro převzetí nákladů na chod školy.⁷⁸⁹ Koncem roku 1919 byl již nedostatek místa akutní. Některé třídy obchodní akademie musely sídlit v jiných kolínských školách.⁷⁹⁰

Tab. č. 10: Počty absolventů obchodní školy a obchodní akademie do roku 1925⁷⁹¹

rok	typ studia - druh školy				celkem studentů v daném roce
	dvojtřídní škola obchodního grémia pro chlapce	dvojtřídní škola grémia pro dívky	Jednoroční obchodní kurz pro paní a dívky	vyšší obchodní škola/ obchodní akademie (od roku 1917)	
1899	35				35
1900	35				35
1901	35				35
1902	28		44		72
1903	32		23		55
1904	40		14		54
1905	34		19		53
1906	64		24		88
1907	44		32		76
1908	41		43		84
1909	62		32		94
1910	77	15	44		136
1911	79	-	21		100
1912	87	31	28		146
1913	80	39	27		146
1914	66	46	30		142
1915	71	44			115
1916	35	36		44	115
1917	35	56		37	128
1918	46	106		21	173
1919	57	103		50	210
1920	46	111		53	210
1921	62	110		45	183
1922	47	100		66	223
1923	46	49		99	194

⁷⁸⁹ Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 890, Kuratorium obchodní akademie, Zápisy ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dne 11. března 1915, 24. února 1922, 17. listopadu 1922, 5. června 1923.

⁷⁹⁰ Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889, Kuratorium obchodní akademie, Zápisy ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dne 12. února 1919.

⁷⁹¹ Srov. *Seznamy absolventů*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1937, s. 120–207.

1924	67	34		86	187
1925	35	31		77	143
Celkem	1386	887	381	578	3232

Na provedení stavby se obecní zastupitelstvo usneslo již 31. května 1915.⁷⁹² Původně plánovaná novostavba měla být vlastně pouze přístavbou ke staré školní budově v ulici Na Hradbách.⁷⁹³ Už tenkrát se ale objevily jednotlivé hlasy protestující proti přístavbě a žádající stavbu zcela nové samostatné budovy.⁷⁹⁴ O několik let se tyto tendence ukázaly jako správné: „Dnes je zřejmo, že stalo se tak pro dobro věci, ježto místo toto se podle nynějších pokrokových názorů na hygienu školních budov skutečně nehodí, protože se nyní vyžaduje hlavně přístup vzduchu a slunce ze všech stran.“⁷⁹⁵ Přesto byly zakoupeny potřebné pozemky vedle stávající budovy a začalo se pracovat na plánech.⁷⁹⁶

Uvažovalo se také o jiných parcelách ve vnitřním městě,⁷⁹⁷ kde by mohla budova stát, nakonec se ale všechny ukázaly jako nevyhovující.⁷⁹⁸ O návrh na umístění novostavby byl proto požádán stavební rada dr. Zákrejs, který v té době pracoval na regulačním plánu Kolína.⁷⁹⁹ Zákrejs navrhnul pro budovu místo na Kouřimském předměstí v Žižkově třídě, která byla podle jeho regulačního plánu projektovaná jako monumentální třída se sadem a několika veřejnými budovami. Bylo zvoleno místo na pozemku bývalého tržiště.

Na základě usnesení městské rady ze dne 22. května 1922⁸⁰⁰ byla na plány nové budovy obchodní akademie vypsána užší soutěž. K účasti na ní a k předložení soutěžních návrhů byli vyzváni architekti Jindřich Freiwald (obrazová příloha, obr. č. 30 – 31), profesor na zemské odborné a řemeslné škole v Kolíně Jan Mayer⁸⁰¹ (obrazová příloha, obr. č. 32 – 35) a architekt

⁷⁹² Srov. SOkA Kolín, AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání obecního zastupitelstva ze dne 31. května 1915. O stavbě se intenzivně jednalo také v zasedáních kuratoria už od března 1915. Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889, Kuratorium obchodní akademie, Zápis ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dnů 11. března 1915 a 1. června 1915.

⁷⁹³ Srov. Tamtéž, Schůze kuratoria ze dne 17. července 1915.

⁷⁹⁴ Srov. Tamtéž.

⁷⁹⁵ *Novostavba obchodní akademie*, in: Roční zpráva Obchodní Akademie v Kolíně nad Labem za školní rok 1923–4, Kolín, s. 17.

⁷⁹⁶ Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889, Kuratorium obchodní akademie, Zápis ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dne 17. prosince 1915.

⁷⁹⁷ Srov. Tamtéž, Schůze kuratoria ze dne 29. července 1920.

⁷⁹⁸ Srov. Vladimír ZÁKREJS: *Methodické řešení plánů upravovacích*, Praha 1925, s. 52–53.

⁷⁹⁹ Srov. kapitola Stavební vývoj a ambice města Kolína.

⁸⁰⁰ SOkA Kolín, AM Kolín, bez inv. č., Zápis ze zasedání městské rady ze dne 22. května 1922.

⁸⁰¹ Jan (Hanuš) Mayer, architekt v Praze na Žižkově a pedagog. Narodil se 16. května 1889 v Lovosicích. V letech 1907–1910 byl žákem Uměleckoprůmyslové školy v Praze u profesora Jana Kotěry. Po studiích vykonal cesty po Německu a Itálii. Po první světové válce se stal profesorem na zemědělské průmyslové škole ve Volyni a v Kolíně. V letech 1923–1932 působil jako architekt v kanceláři Aloise Dryáka. Je pravděpodobné, že je příbuzný s Jaroslavem a Josefem Mayerovými, s nimiž také v letech 1922 až 1932 spolupracoval. V roce 1911 vypracoval spolu s Františkem Jandou konkurenční soutěžní návrh na lázeňské budovy a úpravu

Oldřich Liska z Hradce Králové (obrazová příloha, obr. č. 28 – 29). Komise se sestávala ze zástupců města: městských radních Roberta Marka a Václava Šejnohy a inženýra Antonína Hlaváčka, přednosta městského technického oddělení v Kolíně. Dále byli do poroty přizváni dva architekti, František Kavalír⁸⁰² z Prahy a stavební rada architekt dr. Vladimír Zákrejs. Samotnou obchodní akademii pak zastupoval její tehdejší ředitel Václav Doškář a jeden z profesorů Vratislav Čermák.⁸⁰³

Na hodnocení této soutěže se odrazil fakt, že obchodní akademie se měla stát (vedle plánovaného komplexu nemocničních budov od Karla Tymicha⁸⁰⁴) jedním ze stěžejních prvků v Zákrejsovém regulačním plánem nově řešeného Kutnohorského předměstí. Proto byl oproti jiným soutěžím kladen daleko větší důraz na celkové vyřešení okolního prostoru. Při hodnocení všech tří návrhů kritizovala komise právě především nedořešenost propojení samotné budovy obchodní akademie s kompozicí okolního prostředí: „*Po stránce celkové vzhledu, zejména pak z ohledu na nové, ba v poměrech místních velkolepé náměstí, nebyla u žádného projektu základní myšlenka zcela domyšlena a autoři se spokojili s naznačením celkového řešení, aniž by byli přinesli řešení celkové tak výhodné, aby docílilo se dojmu celkového prostoru, aniž by bylo třeba ustoupiti od systému budov izolovaných, byť i značně rozlehlých. Nebylo příliš dbáno na podmínku, aby stávající stromová stala se organickou součástí projektu, při výškovém řešení celého prostoru nebylo využito nabídnutého prospektu na chrám děkanský od jihu a rovněž nepodáno podrobné řešení plochy náměstí.*“⁸⁰⁵ V tomto

lázeňského areálu v Poděbradech a v soutěži skončili jako vítězové. Vstoupil i do soutěže na divadlo v Olomouci. V roce 1922 získali s Jaroslavem Mayerem v soutěži o projekt nájemních domů v rodinné kolonii na Ořechovce (Střešovice) dělené II. místo (při neudělení I. místa). S Vilémem Kvasničkou získal ve stejném roce 1922 III. místo v soutěži na plány divadla v Olomouci. V letech 1923–1927 se opět s V. Kvasničkou podílel na výstavbě nového křídla nemocnice milosrdných bratří v ulici na Františku (Staré město pražské). S Kvasničkou v roce 1922 skončil na III. místě v konkursu na projekt divadla v Olomouci a v roce 1923 také spolu obeslali soutěž na projekt průmyslové školy v Mladé Boleslavi a při neudělení prvního pořadí získali znovu III. místo. Naproti tomu o rok později (1924) vyhráli soutěž na úpravu Zálabí v Kolíně nad Labem. Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 415.

⁸⁰² František Kavalír (6. října 1878 Osek u Rokycan – 8. září 1932 Praha) – stavitel a architekt na Smíchově. V letech 1904–1906 studoval Vysoké škole uměleckoprůmyslové u Jana Kotěry. Ve svých 27 letech si založil vlastní projekční a prováděcí firmu, o rok později se spojil se svým bratrem Václavem, čímž vznikla firma Bři V. a F. Kavalírové. Zúčastnil se velkého množství architektonických soutěží, v nichž získal celkem 34 ocenění. Byl předsedou uměleckého spolku Atrěl a také Svazu československého díla. Své architektonické práce často publikoval v odborných časopisech (Styl, Stavitelské listy, Architektonický obzor). V roce 1898 se přihlásil do soutěže na projekt rozšíření radnice v Kolíně. Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 303–304.

⁸⁰³ Srov. SOKa Kolín, Obchodní akademie, inv. č. 899, Opis zápisu jednání komise, která hodnotila návrhy na budovu obchodní akademie ze dne 24. června 1922, k čj. 3901.

⁸⁰⁴ Vypracování plánů moderního nemocničního komplexu bylo pražskému architektovi Karlu Tymichovi zadáno v roce 1924. Srov. kapitola Stavební vývoj a ambice města Kolína.

⁸⁰⁵ SOKa Kolín, Obchodní akademie v Kolíně, inv. č. 889, Opis zápisu jednání komise, která hodnotila návrhy na budovu obchodní akademie ze dne 24. června 1922, k čj. 3901.

smyslu byla zajímavá další výtka, kterou komise přednesla. Vadila údajná přílišná „velkoměstskost“ projektů nevhodná pro místní podmínky: „*Autoři snažili se dáti celé úpravě ráz velkoměstský, což však nebude možno asi docíliti a jest otázkou, zda-li tato tendence jest zásadně správná.*“⁸⁰⁶

Architektonické řešení Jindřicha Freiwalda podle hodnocení komise „*nepřináší nových myšlenek dispozičních.*“⁸⁰⁷ Architektu Liskovi bylo vyčítáno především nevhodné rozmístění jednotlivých učeben, kabinetů a provozních místností školy. Jako nejvhodnější návrh byl nakonec vyhodnocen společný projekt kolínského profesora Jana Mayera, který se při řešení projektu spojil s Vilémem Kvasničkou,⁸⁰⁸ architektem z pražského Žižkova. Tento projekt byl doporučen městské radě k realizaci, protože „*jak z ohledů celkových, tak i dispozičních, jakož i výtvarných nejlépe vyhověl představě o budoucím vytváření nové čtvrti.*“⁸⁰⁹ Po vypracování definitivních plánů a schválení projektu ministerstvem,⁸¹⁰ bylo v červenci roku 1923 přistoupeno ke stavbě. Již o rok později byla nová budova dokončena.

Jak již bylo řečeno, novostavba se měla stát dominantou nové městské čtvrti. Proto měla i svou výškou přesahovat okolní budovy a nabízet tak vedle chrámu svatého Bartoloměje

⁸⁰⁶ SOkA Kolín, Obchodní akademie v Kolíně, inv. č. 889, Opis zápisu jednání komise, která hodnotila návrhy na budovu obchodní akademie ze dne 24. června 1922, k čj. 3901.

⁸⁰⁷ Tamtéž.

⁸⁰⁸ Vilém Kvasnička, architekt na Žižkově. Narodil se 3. srpna 1885 v Třeboni v rodině knihkupce, zemřel 26. listopadu 1969. Byl žákem Jana Kotěry na Uměleckoprůmyslové škole v Praze v letech 1907–1910. V letech 1909–1911 pracoval u Ladislava Skřivánka, od roku 1911 pracoval v Budapešti (V ateliéru připravoval soutěžní návrh firmy na rakousko-uherskou banku ve Vídni, pojišťovnu Adrii a činoherní divadlo v Budapešti), po narukování se zakrátko dostal jako legionář do československého vojska v zahraničí. Do Čech se vracel přes Čínu v roce 1920. Publikoval především v časopise Styl. Byl členem Společnosti architektů a Syndikátu výtvarných umělců československých. Získal francouzský řád Officier d'Academie. V letech 1909–1911 již také samostatně navrhnul několik rodinných i činžovních domů. Z roku 1910 pochází náhrobek na Olšanském hřbitově (Jindřich Švanda) a náhrobek na hřbitově ve Vršovicích. Po první světové válce byl činný především jako navrhovatel památníků legionářů. Přihlásil do soutěže na druhé státní české divadlo v Praze (dostal se do užšího výběru), na divadlo v Olomouci (umístil se na III. pořadí), na zemědělskou průmyslovou školu v Mladé Boleslavi (1923, III. místo při neudělení prvního) a obchodní školu v Kolíně – poslední dvě školní budovy spolu s J. Mayerem. Z let 1922–1926 pochází stavba obchodního a nájemního domu čp. 779/II na Václavském náměstí, který vytvořil s Janem Jarolímem. Od roku 1923 pracoval na projektu nové nemocniční budovy u Nemocnice milosrdných na Františku, která byla v puristickém stylu dokončena r. 1927. V letech 1927–1928 navrhoval rodinné domy v dnešní ulici U Mrázovky na Smíchově a spolu s Ladislavem Sukem také v dnešní Valčíkově ulici v Libni. Dále vypracoval návrh občanské záložny v Hostomicích (1930), v roce 1929 projekt transformační stanice (čp. 132/III) elektrických podniků hlavního města Prahy na Klárově (Malá Strana), která byla vybudována v letech 1930–1932. Architektonicky řešil pomník T. G. Masaryka v Hodoníně – se sochařem Aloisem Bučánkem (1930) a pomník Karoliny Světlé se sochaře J. Bílkem z Hořic ve Světlé pod Ještědem (1931). S tímž sochařem prováděl i sochu M. Jana Husa ve Víně (Praha 9). Dále vypracoval soutěžní návrh na justiční a finanční úřady na Žižkově, na budovu okresního úřadu ve Vodňanech (1941) a po roce 1943 se ještě podílel na opravách zámku Karlova Koruna u Chlumce nad Cidlinou. Srov. KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 355.

⁸⁰⁹ SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 899, Opis zápisu jednání komise, která hodnotila návrhy na budovu obchodní akademie ze dne 24. června 1922, k čj. 3901.

⁸¹⁰ Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 890, Kuratorium obchodní akademie, Zápisy ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dne 22. července 1922.

nový výškový prvek při pohledu na město. Z toho důvodu byla původně plánována stavba třípatrového objektu. Ukázalo se ale, že by nastaly problémy s dodávkami vody do třetího patra budovy. Projektanti proto navrhli opatřit budovu vysokou věží, která by vytvořila nový pohledový a orientační bod města. Postupně vzniklo hned několik návrhů na budoucí věž, projekt se dokonce měnil ještě během probíhající realizace stavby školy. Nakonec vyhrál návrh věže, který měl symbolizovat čtyři na pařbě postavené a do výšky se vzpínající siluety legionářských pušek. Při výběru zjevně sehrál svůj vliv fakt, že Vilém Kvasnička se v období po první světové válce zabýval především navrhováním památníků československých legionářů.⁸¹¹ Realizace tehdy technologicky náročné a architektonicky nezvyklé železobetonové věže však měla i řadu odpůrců. Již během stavby se rozběhly četné diskuze o účelnosti a estetičnosti věže.⁸¹²

Nový školní komplex se skládal z vlastní školní budovy a z obytné části, kde byly umístěny byty školníka a topiče v přízemí a prostornější obytný prostor určený pro ředitele školy. Samotná školní budova byla opticky rozčleněna na dvě části kvádrového tvaru: větší podélnou část určenou převážně pro výuku a k ní kolmo stojící menší administrativní budovu. Do školy se vstupovalo z Žižkovy třídy hlavním vchodem, který byl umístěn pod masivem věže. Přes malý vstupní prostor (vestibul) se vcházelo do prostorné síně, která byla opakována i v dalších dvou patrech. Na síň navazovaly široké chodby určené pro oddech studentů během přestávek, kde byly také umístěny věšáky na šatstvo žáků. Větší podélná budova obsahovala třináct velkých učeben, tři menší jazykové učebny a speciální místnost pro výuku chemie (lavice zde byly umístěny, po vzoru vysokoškolských poslucháren, na zdvíhajících se stupních tak, aby žáci mohli pohodlně sledovat prováděné pokusy) se dvěma laboratořemi. Dále byly v budově upraveny dvě speciální místnosti pro dojíždějící žáky, kteří zde mohli čekat před a po vyučování (tzv. žakovské útulny), místnost pro výuku psaní na stroji, účtárnu, dvě knihovny (žakovská a profesorská) a příslušné kabinety profesorů. Administrativní část sídlící v menší příčné budově, ze které se dalo pohodlně přejít do obytné budovy ředitele, poskytovala oddělený prostor pro sborovnu, ředitelnu a kancelář tajemníka. K ředitelně přiléhala velký otevřený balkón spočívající nad hlavním vchodem. Zde měl být instalován

⁸¹¹ Srov. poznámka č. 808.

⁸¹² Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 890, Kuratorium obchodní akademie, Zápisy ze schůzí 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dne 14. listopadu 1924.

velký reproduktor určený pro veřejné projevy a také pro koncerty. Součástí novostavby měl být i kinematografický sál, který ale nebyl z finančních důvodů realizován.⁸¹³

Zdobným prvkem budovy bylo dvacet dva jednotlivých sgrafit umístěných na fasádě stavby v meziokenních prostorech, které navrhnul a provedl akademický malíř Ferdinand Rubeš⁸¹⁴ z Prahy. Na svou dobu byla údajně prvkem zcela ojedinělým: „...*je to po prvé po válce, kdy užito bylo u nás výzdoby sgrafitové v takovém rozsahu k výzdobě monumentální budovy.*“⁸¹⁵ Motivy sgrafit se logicky inspirovaly obchodem a průmyslem. Na přední (východní) straně školy bylo umístěno sgrafito nesoucí název Československá republika obchodním středem Evropy, na postranní části budovy pak byla sgrafita znázorňující obchod, peněžnictví, dopravu na zemi, dopravu po vodě a jednotlivé druhy průmyslu (zemědělský, textilní, kovodělný, chemický, sklářský a keramický). Námětem sgrafit na jižní straně budovy byly „obchodní národové:“ Arméni, Arabové, Féničané, Židé, Řekové, Angličané, Rusové a Malajci. Oddělený dům ředitele byl vyzdoben sgrafity představujícími v českých zemích nejrozšířenější typy domácí a drobné průmyslové výroby: textilnictví, košíkářství, řezbářství a hrnčířství.⁸¹⁶

Podobně jako u většiny jiných kolínských staveb, i tentokrát bylo provedení stavby v ofertním řízení zadáno místním firmám. Na stavbě se podílely spojené firmy ing. Veletovský, architekt Holý a stavitelé Jar. Kubík a Koudelka. Pouze na realizování železobetonové věže byla najata specializovaná firma Hollmann & spol. Na vrcholek věže byly umístěny hodiny. Vrchní technický dozor nad pracemi prováděl stavební rada ing. Antonín Hlaváček. Půjčku na stavbu poskytla Spořitelna města Kolína.⁸¹⁷ Budova byla slavnostně otevřena na začátku roku 1925.⁸¹⁸ Ze strany veřejnosti se však novostavbě obchodní akademie dostalo spíše odmítavého postoje.⁸¹⁹

⁸¹³ *Novostavba obchodní akademie*, in: Roční zpráva Obchodní Akademie v Kolíně nad Labem za školní rok 1923–4, Kolín, s. 18.

⁸¹⁴ Ferdinand Rubeš (5. srpna 1887 Praha – 28. června 1944 Praha) – malíř a grafik. V letech 1905–1908 studoval na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Působil jako profesor na grafické škole v Praze. Pracoval hlavně v boru plakátu a reklamy. Podílel se na organizování grafického odboru vojenského zeměpisného ústavu. Srov. Prokop TOMAN: *Nový slovník československých výtvarných umělců*, díl 2, Ostrava 1993, s. 379.

⁸¹⁵ *Novostavba obchodní akademie*, in: Roční zpráva Obchodní Akademie v Kolíně nad Labem za školní rok 1923–4, Kolín 1924, s. 18.

⁸¹⁶ Srov. *Na obchodní akademii*, Hlas demokracie, roč. V (XXII), č. 26, 28. června 1924, s. 4.

⁸¹⁷ Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 889, Kuratorium obchodní akademie, Zápis ze schůzi 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dne 1. června 1915.

⁸¹⁸ Slavnostní otevření budovy proběhlo 2. února 1925. Srov. SOkA Kolín, f. Obchodní akademie Kolín, inv. č. 890, Kuratorium obchodní akademie, Zápis ze schůzi 1. června 1912 – 15. ledna 1921, Schůze kuratoria ze dne 14. listopadu 1924 a 18. prosince 1924; *Historický kalendář města Kolína*, in: Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín, roč. III, č. 2, 25. února 1926, s. 16; *Otevření nové obchodní akademie v Kolíně*, Hlas demokracie,

roč. V (XXIII), č. 5, 31. ledna 1924, s. 4. K průběhu slavnostního otevření srov. *Slavnostní otevření nové obchodní akademie v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXIII), č. 6, 7. února 1925, s. 1.

⁸¹⁹ Srov. *Slavnostní otevření nové Obchodní akademie v Kolíně*, Hlas demokracie, roč. V (XXIII), č. 6, 7. února 1925, s. 2.

Přílohy ke kapitole:

Členové kuratorií obchodní školy a obchodní akademie⁸²⁰

Předsedové:

- Antonín Sládek, obchodník 1897–1903
- Jan Hanták, knihkupec 1903–1904
- Miloslav Kadeřávek, obchodník 1904–1906
- Bedřich Řezníček, drogist 1906–1908
- F. J. Moravec, obchodník 1908–1914
- JUDr. Alfréd Jelínek, advokát, starosta města Kolín 1914–1919
- Václav Špringl, starosta města Kolín 1919–1921
- Bohumil Záligr, ředitel okresní nemocenské pojišťovny, starosta města Kolín 1921–1924
- Julius Komrs, učitel, starosta města Kolín 1924–1930
- Karel Verunáč, poštovní podúředník, starosta města Kolín 1930–1931
- JUDr. Miloslav Jelínek, advokát, starosta města Kolín 1931–1935
- JUDr. Václav Skalička, rada politické správy 1936–1937

Místopředsedové:

- Antonín Fifka, továrník 1897–1898
- Bedřich Řezníček, drogist 1898–1901
- Jan Hanták, knihkupec 1901–1903
- Bedřich Řezníček, drogist 1903–1906
- Josef Stíbal, učitel měšťanské školy 1906–1909
- Alois Václav Prágr, ředitel záložny 1909–1914
- Julius Komrs, odborný učitel, náměstek starosty 1920–1924
- JUDr. Antonín Funke, advokát, náměstek starosty 1914–1920
- Karel Neuberg, oficiál státních drah 1924–1925
- Karel Verunáč, poštovní podúředník, náměstek starosty 1925–1928
- JUDr. Miloslav Jelínek, úředník okresní nemocenské pojišťovny 1928–1931

⁸²⁰ Srov. *Členové kuratorií*, in: Almanach obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1937, s. 12–16.

- Karel Verunáč, poštovní podúředník

1931–1935

Jednatelé:

- Jana Hanták, knihkupec 1897–1903
- Jan Kaška, knihkupec 1903–1904
- Václav Navrátil, obchodník 1904–1908
- F. J. Novotný 1908–1914
- JUDr. Josef Řetovský, ředitel městských úřadů 1914–1936
- JUDr. Miroslav Tvrдый 1937
- Jar. Startl, ředitel od 1. dubna 1937

1. Závěr

Město Kolín vstupovalo do období první republiky plné ambic stát se nejen městem moderního stříhu se všemi dobově požadovanými atributy, ale také důležitým ekonomickým, politickým a kulturním centrem středního Polabí. Právě stavební vývoj se měl stát jedním z hlavních znaků vyspělosti. Ambice městských elit nemohly být v tomto směru pochopitelně úspěšné ve všech případech. Jednotlivé stavební projekty narážely jednak na celostátní neutěšenou hospodářskou situaci, ale také na ekonomické problémy samotného města, které vedly v polovině třicátých let až ke kolapsu obecních financí, odvolání městské rady a dosazení nucené správy vládního komisaře.

Přes dílčí neúspěchy (především v případech, kdy velkolepé projekty od počátku nerespektovaly dobové finanční možnosti) Kolín v období první republiky udržel a dále prohloubil svoje postavení širšího regionálního centra. Celá řada dlouhodobě plánovaných staveb byla konečně realizována. Ve městě tak vyrostlo hned několik funkčních a estetických budov, které dotvořily kulturní, hospodářské a sociální zázemí města. Celkový charakter zástavby Kolína skutečně prodělal výrazný přerod směřující ke vzniku městské aglomerace moderního typu.

Předkládaná práce si kladla za cíl postihnout výše zmíněný proces vývoje města Kolína zejména prostřednictvím zasazení konkrétních stavebních projektů do jejich širších sociálně dějinných souvislostí. Ze stavebních projektů realizovaných ve sledovaném období byly proto vybrány čtyři a vypracována detailní pramenná sonda, přičemž výběr byl proveden tak, aby stavby typologicky zrcadlily škálu ambic místních elit. Tato kritéria nejlépe splňovala čtveřice staveb – Spořitelna města Kolína, městské divadlo, nová budova obchodní akademie a sborová stavba Církve československé. Ve všech případech se jednalo o dlouhodobé projekty narážející při realizaci na nejrůznější překážky doslova celá desetiletí. Při vzniku těchto staveb byl kladen důraz zejména na jejich účelnost, funkčnost, dále bylo důležité kritérium celospolečenské prospěšnosti a v neposlední řadě měly také dotvořit síť institucí zajišťujících dostatečné kulturní, hospodářské a sociální zázemí pro místní obyvatelstvo. Všechny vybrané stavby tyto podmínky splnily, čehož může být důkazem i fakt, že jmenované budovy (s výjimkou budovy Spořitelny města Kolína) dodnes solidně slouží svému původnímu účelu. Aspekt modernosti objektů byl kladen spíše až na druhé místo,

stavby měly především respektovat již existující architektonický prostor a reprezentovat svoji uměleckou formou společenské postavení a účel svých mateřských institucí. Nejmodernějším projektem byla proto stavba Husova sboru Církve československé, představující v lokálních poměrech nejmodernější typ církevní budovy, odpovídající potřebám nově vzniklého církevního společenství.

Cílem práce nebylo postihnout celkový urbanistický vývoj města. V mnoha případech jsou v ní přesto nastíněny další zajímavé projekty, které by bylo možné hlouběji zkoumat a vytvořit tak celistvější představu o kulturních, sociálních a ekonomickém vývoji Kolína ve sledovaném období. Neopomenutelnou součástí budoucího výzkumu by se měly stát také stavby nerealizované, na jejichž základě by bylo možné v širším kontextu osvětlit ambice Kolína jakožto jednoho z dynamicky rostoucích českých regionálních center.

Seznam pramenů a literatury

Seznam nevydaných pramenů

Husův sbor v Kolíně

Pamětní kniha náboženské obce církve československé

Městský úřad Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv (MÚ Kolín)

č. p. 162 – Gymnázium Kolín (původně budova obchodní akademie)

č. p. 273 – Farní úřad Církve československé

č. p. 44, Karlovo náměstí (původně budova Spořitelny města Kolína)

Státní oblastní archiv v Praze (SOA Praha)

fond Spořitelna města Kolína

Státní okresní archiv v Kolíně (SOkA Kolín)

fond Archiv města Kolín (AM Kolín)

fond Divadelní družstvo v Kolíně

fond Obchodní akademie Kolín

fond Okresní úřad Kolín

Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské

fond Ústřední rada Církve československé husitské

Dobová periodika

Český zápas 1921–1940

Demokratický občan 1927–1928

Hlas demokracie (do roku 1920 Kolínské listy) 1911–1935

Mladý živnostník 1921–1922

Národní listy 1881, 1920–1929

Nezávislost 1918–1920

Polabská stráž 1921–1935

Sborník české společnosti zeměvědné 1917

Statistický obzor 1934

Stavba 1923–1926

Stavitel 1921

Středočeské hlasy 1925–1927

Věstník Klubu českých turistů odbor Kolín 1925–1941

Věstníku Ministerstva školství a národní osvěty 1921

Železniční revue 1938

Železo 1922

Použitá literatura:

Almanach obchodního školství v Kolíně 1987–1912–1937, Kolín 1937

AUERHAN, Jan: *Vliv železnice na hustotu a vzrůst obyvatelstva okresních měst a ostatních obcí v Čechách v letech 1869–1930*, in: *Statistický obzor*, roč. XV. (1934), str. 4–6.

BALATKOVÁ, Jitka: *Organizační vývoj československé církve (husitské) na Moravě a ve Slezsku*, in: KOL. AUTORŮ: XXVII. Mikulovské sympozium. *Vývoj církevní správy na Moravě*, s. 227–241.

BRODSKÝ – ZAHRADNÍK, Bohumil: *Bouře na horách*, Praha 1885.

BRODSKÝ – ZAHRADNÍK, Bohumil: *Modlitbou k bohu*, Praha 1890.

BRODSKÝ – ZAHRADNÍK, Bohumil: *Pomsta Lollardů*, Praha 1886.

BRODSKÝ – ZAHRADNÍK, Bohumil: *Pro pokoj duše*, Praha 1886.

BRODSKÝ – ZAHRADNÍK, Bohumil: *V kříži vítězství*, Praha 1889.

BRODSKÝ – ZAHRADNÍK, Bohumil: *Za své a cizí viny*, Praha 1887.

BUŠEK, Vratislav: *Československé církevní zákony*, Praha 1931.

Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939.

FARSKÝ, Karel: *Zpode jha*, Praha 1920.

FARSKÝ, Karel: *Biblická čítanka. I., Starý zákon*, Praha 1925.

FARSKÝ, Karel: *CČS: Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*, Praha 1925.

FARSKÝ, Karel: *Český problém církevní*, Praha 1919.

FARSKÝ, Karel: *Liturgie patriarchy Dr. K. Farského*, Praha 1940.

FARSKÝ, Karel: *Náboženství v národě československém*, Praha 1924.

- FARSKÝ, Karel: *Naše postyla: Sbirka prostých výkladů a úvah k evangéliu Jézíšovu*, Praha 1925.
- FARSKÝ, Karel: *Zápas o svobodu ducha v církvi Československé*, Plzeň 1920.
- FEDER, Richard: *Židovská tragédie. Dějství poslední*, Praha 1946.
- FIALA, Ctibor: *Železnice v republice československé*, Praha 1932.
- FORMÁNEK, Jaroslav: *175 let krále železničářů*, in: *Železničář*, roč. 90, č. 17, s. 268–269.
- FREIWALD, Jindřich: *Naše stavby*, Praha 1924.
- FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, Brno 2001.
- FUCHS, František: *Adresář města Kolína*, Kolín, 1937.
- Gotika na Kolínsku. Společnost a kultura v letech 1250–1530*, Kolín 1998.
- HÁJEK, Jan – LACINA, Vlastislav: *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům*, Praha 1999.
- HÁJEK, Jan – PÍŠA, Rudolf: *180 let českého spořitelnictví*, Praha 2005.
- HÁJEK, Jan: *Vývojová oblouk českého spořitelnictví*, in: SEMOTANOVÁ, Eva (ed.): *Cestou dějin. K počtě prof. PhDr. Svatavy Rakové*, svazek 2, Praha 2007, s. 121–141.
- HILMERA, Jiří: *Česká divadelní architektura*, Praha 1999.
- HLAVÁČEK, Antonín: *Kolín přítomný a budoucí*, *Národní listy*, roč. 65, č. 119, 1. května 1925, příloha Kolín – český Manchester, s. 1.
- HLAVAČKA, Milan: *Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce*, Praha 1990.
- HONS, Josef: *Dějiny dopravy na území ČSSR*, Bratislava 1975.
- HONS, Josef: *Kolínské zemětřesení*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 1993, s. 63–72.
- HONS, Josef: *U kolébky železných drah*, Praha 1954.
- HONS, Josef: *Velká cesta*, Ostrava 1947.
- HOVÁDEK, Rudolf: *Jak pracovat s mládeží*, Praha 1941.
- HOVÁDEK, Rudolf: *Dítě v živé církvi*, Praha 1947.
- HRDLIČKA, Jaroslav: *Život a dílo prof. Františka Kováře: příběh patriarchy a učence*, Brno 2007.
- HRŮZA, Jiří - ZAJÍC, Jan: *Vývoj urbanismu I.*, Praha 2002.
- HRŮZA, Jiří – ZAJÍC, Jan: *Vývoj urbanismu II.*, Praha 2007.
- HRŮZA, Jiří: *Slovník soudobého urbanismu*, Praha 1977.
- HRŮZA, Jiří: *Teorie Města*, Praha 1965.

- IVANOV, Miroslav: *Požár národního divadla aneb příliš mnoho náhod*, Praha 2000.
- JANČÍK, Drahomír: *Od regionálních finančních elit k elitám metropolitním na příkladu Úvěrní banky v Kolíně/ Pražské úvěrní banky*, in: KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (eds.): *Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století*, Praha 2008, s. 110–148.
- JÁSEK, Jaroslav A KOL.: *Vodárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2000.
- JELÍNEK, Zdeněk – HELFERT, Zdeněk: *Kolínsko*, Praha 1990.
- JELÍNEK, Zdeněk: *Tragédie kolínských Židů*, in: *Sborník z historie Židů na Kolínsku*, Kolín 1992.
- JOUZA, Ladislav A KOL.: *Historie a současnost podnikání na Kolínsku*, Pardubice 1999.
- JOUZOVÁ, Miroslava – JOUZA, Ladislav: *Knihovna řemeslnické besedy a vznik městské knihovny v Kolíně*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2004, s. 127–174.
- Jubilejní výstava obvodu obchodního a živnostenské komory v Praze roku 1908, Úřední skupinový katalog č. 4. Obchodní a živnostenské korporace*, Praha 1908.
- KAŇÁK, Miloslav: *Církev československá v historickém vývoji a přehledu*, Praha 1946.
- KAŇÁK, Miloslav: *Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951.
- KÁRNÍKOVÁ, Ludmila: *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, Praha 1965.
- KLIER, Čeněk: *České spořitelnictví v zemích koruny české do roku 1906*, Praha 1908.
- KLIER, Čeněk: *O spoření a spořitelnách*, Praha 1914.
- KOL. AUTORŮ: *Kolín město a okres*, Praha 1934.
- KOL. AUTORŮ: *Almanach obchodního školství Československé republiky*, Praha 1928.
- KOL. AUTORŮ: *Dějiny hospodářství českých zemí*, Praha 2007.
- KOL. AUTORŮ: *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848–1922*, Praha 2008.
- KOL. AUTORŮ: *Kolín město a okres*, Praha 1934.
- KOL. AUTORŮ: *Sborník z historie Židů na Kolínsku*, Kolín 1992.
- KOL. AUTORŮ: *Sbory církve československé*, Praha 1953.
- KOL. AUTORŮ: *Ve znamení jistoty: Česká spořitelna - 170 let tradice*, Praha 1995.
- KOL. AUTORŮ: *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*, Praha 2002.
- KOL. AUTORŮ: *Židé v Kolíně a okolí*, Kolín 2005.
- KOL. AUTORŮ: *Židovská obec v Kolíně 1848–1953*, Kolín 2008.
- KOUTNÝ, Jan: *Moderní urbanistické koncepce (Vývoj urbanistických koncepcí)*, Praha 2001.
- KOVÁŘ, František: *Deset let československé církve*, Praha 1930.

- KRŠKO, Jan: *Historie Církve československé v Rakovníku. I., Rakovník a české schisma 1918–1920*, Rakovník 2001.
- KUDRNÁČ, Václav: *Adresář politického okresu kolínského*, Turnov 1902.
- LACINA, Vlastislav: *Zlatá léta československého hospodářství (1918–1929)*, Praha 2000.
- LAHODNÝ, Stanislav: *Farský a naše dny*, Praha 1955.
- LÍBAL, Dobroslav: *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001.
- LOKAJOVÁ, Iva: *Dějiny 5. základní školy v Kolíně v letech 1886–1945*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 1995, s. 13–30.
- LOMOZ, Jan: *Organizační vývoj církve československé*, Praha 1934.
- MACH, Oldřich: *Mějte na paměti ty, kteří nás vedli*, Český zápas, roč. 81, č. 11, 20. května 2001, s. 3.
- MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005.
- MAREK, Pavel: *České schisma: příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924*, Rosice u Brna 2000.
- MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914: kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003.
- MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*, Brno 2007.
- MAREK, Pavel: *Od katolické moderny k českému církevnímu rozkolu: nástin života a díla Emila Dlouhého-Pokorného (1876–1936), kněze, politika a žurnalisty*, Rosice u Brna 2000.
- MATĚJČEK, Jan: *Alfred Maria Jelínek*, Kolín 1997.
- Město Kolín. Jeho vývoj dějinný, kulturní, obchodní a průmyslový*, Kolín 1927.
- NOVOTNÝ, Otakar: *Jan Kotěra a jeho doba*, Praha 1958.
- NOVÝ, Otakar: *Velkoměsto včera, dnes a zítra*, Praha 1978.
- Organizační statut, učební osnova a disciplinární řád obchodní školy grémia v Kolíně, schválené výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 23. srpna 1897, č. 20 911*, Kolín 1897.
- Otázka kostelů a jiné časové otázky církevně politické*, Olomouc 1923.
- Památník Sboru Mistra Jana Husa Církve československé v Kolíně*, Kolín 1932.
- Pamětní tisk k stému výročí dráhy olomoucko – pražské*, Praha 1945.
- PAVEC, Antonín: *Splavnění Labe v královském městě Kolíně*, Kolín 1902.

- PAZOUREK, Josef: *Obchodní školství v republice československé a jeho význam*, Praha 1922.
- PEHR, Michal: *PhDr. Lev Borský, radikál a diplomat (1883–1944)*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2000, s. 3–29.
- PECHAR, Josef – URLICH, Petr: *Programy české architektury*, Praha 1981.
- PEJŠA, Jaroslav – KRČMÁŘ, Petr: *Poznámky k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 1996, s. 11–17.
- PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993.
- PEŠEK, Jiří: *Od aglomerace k velkoměstu*, Praha 1999.
- PLECHÁČEK, Ivo: *K dějinám spořitelnictví v Čechách*, rigorózní práce., Praha 1893.
- PLECHATÝ, František: *30 let církve československé*, Praha 1949.
- PLUHAŘ, Josef: *Průmyslový rozvoj měst, ležících na státní dráze Praha – Česká Třebová*, in: *Sborník české společnosti zeměvědné*, roč. XXIII (1917), str. 134–151.
- POKORNÝ, František: *Sborník Dra Karla Farského*, Praha 1927.
- PRÁGR, Alois Václav: *Potřeba a nutnost dalších kulturních podniků v Kolíně*, Kolín 1918.
- PROCHÁZKA, Gustav Adolf: *Křesťanský humanismus*, Praha 1933.
- PROCHÁZKA, Gustav Adolf: *V boji za pravdu*, Praha 1933.
- Průvodce po výstavě obchodního školství moravského*, Kroměříž 1925.
- RAGON, Michel: *Kde budeme žít zítra*, Praha 1967.
- RINGES, Vladimír: *Stezkou dějin naší dopravy*, Praha 1958.
- RUTRLE, Otto: *Patriarcha Dr. K. Farský, novodobý hlasatel Ježíše Krista*, Praha [1954].
- ŘIHOVSKÝ, Ondřej: *Vývoj obchodního školství v českých zemích za Rakouska – Uherska a v prvních letech samostatného Československa*, diplomová práce, Praha 1997.
- SALAJKA, Milan: *Náboženské ideály a křesťanská angažovanost*, Praha 2003.
- SALAJKA, Milan: *Portrét církve československé husitské*, Praha 2007.
- SALAJKA, Milan: *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000*, Praha 2003.
- Sborník obchodního školství v Kolíně 1897–1912–1947*, Kolín 1947.
- SEKOT, Aleš: *Církev československá husitská*, Praha 1982.
- SCHREIER, Pavel: *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.
- SKÁLA, Václav: *Církev československá*, Hradec Králové 1920.
- SLAVÍK, Josef Eugen: *Spořitelnictví a jeho snahy oprávněné*, Praha 1908.

- SPLÍTKOVÁ, Irena: *Život a dílo A. V. Prágra. Portrét sokolského a spolkového pracovníka v Kolíně*, bakalářská práce, Opava 2000.
- SPLÍTKOVÁ, Irena: *Život Aloise Prágra (portrét spolkového pracovníka a politika v Kolíně)*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2001, s. 3–20.
- Spořitelna města Kolína 1894–1924*, Kolín 1925.
- STRAKA, František: *Kolínské kostely a památky*, Kolín 1940.
- STRÍBRNÝ, Julius: *Divadelní družstvo a Spolek divadelních ochotníků „Tyl“ v Kolíně*, Prokúpkův kraj. List Národního souručenství, roč. VIII, č. 45, 9. listopadu 1939, s. 2.
- ŠTEIN-TÁBORSKÝ, Vojta: *Dějiny venkovských divadelních společností*, Praha 1930.
- ŠTĚPÁN, Miloslav: *Naše železnice a pohyb obyvatelstva*, in: *Železniční revue*, roč. XX., č. 6, 19. března 1938, str. 81–82.
- ŠTĚPÁN, Miloslav: *Přehledné dějiny československých železnic 1824–1948*, Praha 1958.
- ŠTROBL, Karel: *K problematice prvorepublikových městských středních vrstev: střední třída v Kolíně a její zastoupení v tamním městském zastupitelstvu*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2001, s. 21–49.
- ŠTROBL, Karel: *Politický tisk Kolínska a Českobrodsko v období mezi světovými válkami*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2002, s. 61–94.
- ŠTROBL, Karel: *Prvorepublikové úpravy hospodaření místních samospráv, zběžný přehled vývoje obecních financí Kolína, Kouřimi, Českého Brodu a Kostelce nad Černými Lesy*, in: *Archivní prameny Kolínska*, roč. 2000, s. 33–55.
- ŠUVARSKÝ, Jaroslav: *Biskup Gorazd*, Praha 1979.
- TEIGE, Karel: *Nejmenší byt*, Praha 1932.
- TONZAR, David: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, Praha 2002.
- TRTÍK, Zdeněk – KADEŘÁVEK, Václav: *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982.
- VALCHÁŘOVÁ, Vladka: *Medailon – JAN VLADIMÍR HRÁSKÝ*, in: *Architekt*, roč. 1997, č. 9/97, duben, s. 35–37.
- VÁVRA, Josef: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení první do roku 1618*, Kolín 1888.
- VÁVRA, Josef: *Dějiny královského města Kolína nad Labem. Oddělení druhé od roku 1618 až po naše časy*, Kolín 1888.
- VOREL, Pavel: *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2004.
- VOŽENÍLEK, Jiří: *Vývoj urbanismu*, Praha 1979.

VRŤÁTKO, František: *Český národovec Inž. Jan Perner*, Praha 1920.

Výroční zprávy obchodní školy (obchodní akademie) z let 1895–1939, Kolín 1895–1939.

ZÁKREJS, Vladimír: *Methodické řešení plánů upravovacích*, Praha 1925.

ZÁKREJS, Vladimír: *Plány upravovací. Příručka pro obecní funkcionáře*, Praha 1923.

ZUBÍKOVÁ, Klára: *Architektura a urbanismus města Kolína 1850–1950*, diplomová práce, Olomouc 2004.

ŽÁK, Ladislav: *Obytná krajina*, Praha 1947.

Encyklopedie, slovníky, přehledová a statistická díla, zákoníky

BOHÁČ, Zdeněk: *Atlas církevních dějin českých zemí 1918–1999*, Kostelní Vydří 1999.

KOL. AUTORŮ: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, dodatky*, Praha 2006.

KOL. AUTORŮ: *Album representantů všech oborů veřejného života československého*, Praha 1927.

KOL. AUTORŮ: *Československá vlastivěda, díl X*, Osvěta, Praha 1931.

KOL. AUTORŮ: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

KOL. AUTORŮ: *Historická lexikon obcí České republiky*, Praha 2006.

KOL. AUTORŮ: *Masarykův slovník naučný, díl II*, Praha 1926

KOL. AUTORŮ: *Masarykův slovník naučný, díl IV*, Praha 1929.

KOL. AUTORŮ: *Masarykův slovník naučný, díl V*, Praha 1931.

KOL. AUTORŮ: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, díl A – M*, Praha 1995.

KOL. AUTORŮ: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, díl N – Ž*, Praha 1995.

KOL. AUTORŮ: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, dodatky*, Praha 2006.

KOL. AUTORŮ: *Ottův slovník naučný nové doby, dodatky, díl II, svazek I.*, Praha 1998.

KOL. AUTORŮ: *Ottův slovník naučný nové doby, dodatky, díl V, svazek I.*, Litomyšl 2002.

KOL. AUTORŮ: *Ottův slovník naučný, díl IV*, Praha 1997.

KOL. AUTORŮ: *Ottův slovník naučný, díl XXIV*, Praha 1906.

KOL. AUTORŮ: *Všeobecná encyklopedie, díl I*, Praha 1996.

KUČA, KAREL A KOL.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl III (Kolín – Miro)*, Praha 1998.

Podrobný adresář a seznam obyvatel města Kolína 1930, Kolín 1930.

POKORNÝ, František: *Schematismus československé církve 1933*, Praha [1933].

PROCHÁZKA, Antonín: *Seznam náboženských obcí a duchovních církve československé 1922/23*, Praha [1923].

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1919–1925.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. 12. 1930, díl I., Praha 1934.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921, I. díl, Praha 1924.

SCHNEIDER, Jaroslav: *Ročenka města Kolína*, Kolín 1941.

Statistická příručka církve československé 1949, Praha 1949.

TOMAN, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných umělců, díl II (L – Ž)*, Ostrava 1993.

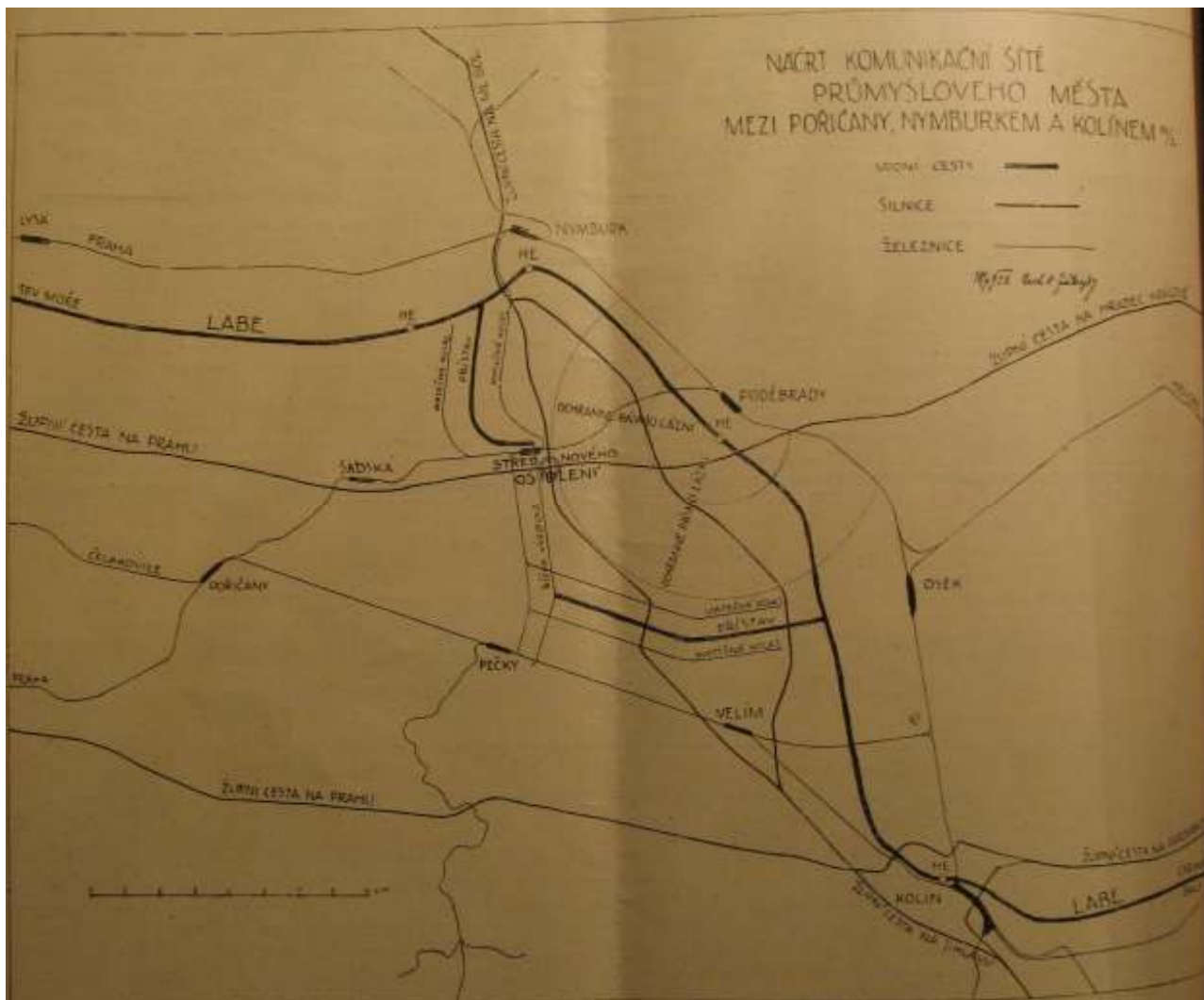
TOMAN, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných umělců, díl I (A – K)*, Ostrava 1993.

Umělecké památky Čech 2, K – O, Praha 1978.

Použité zkratky:

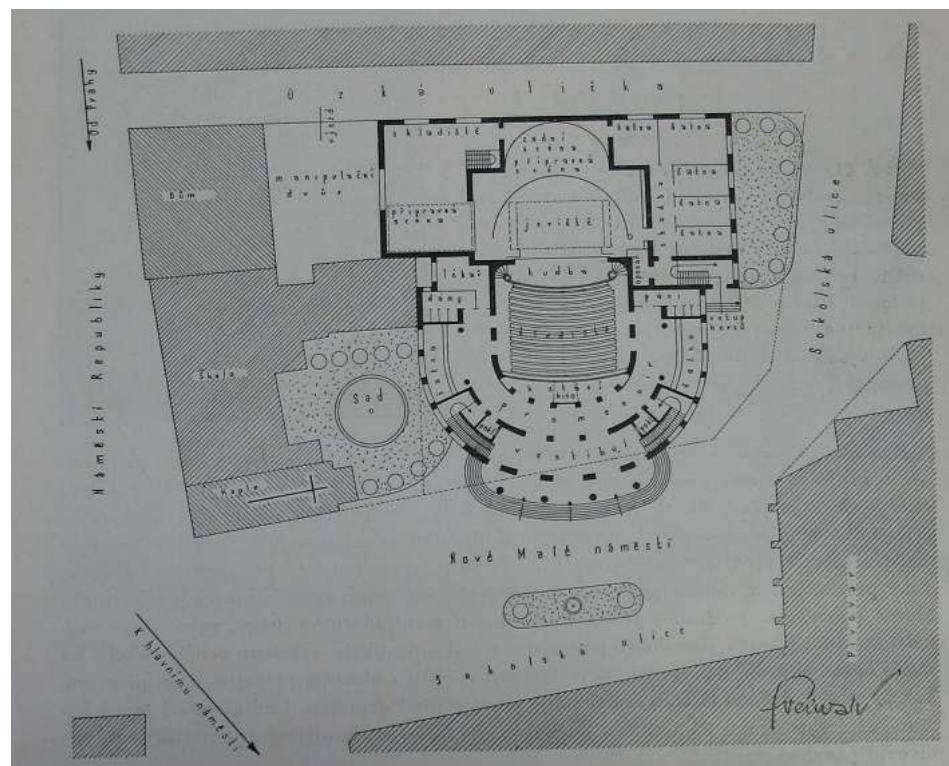
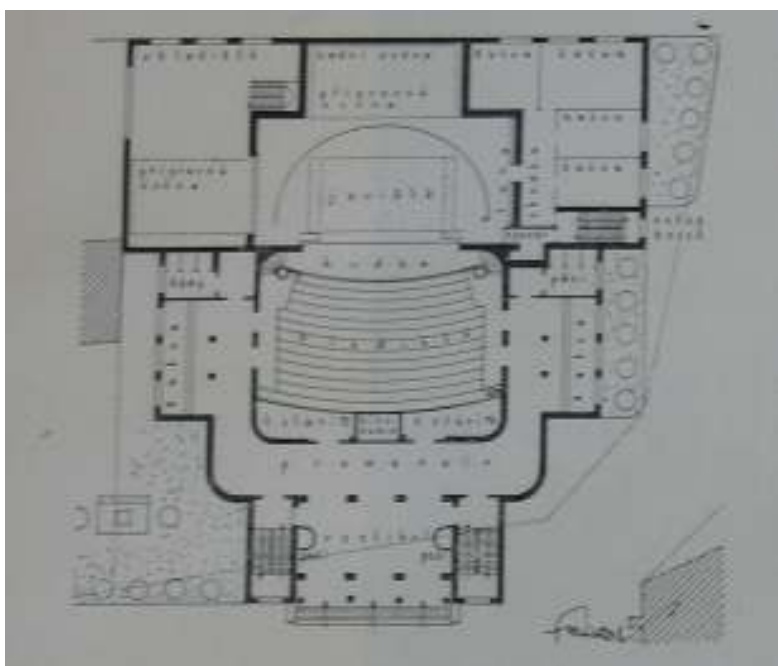
AM Kolín	Archiv města Kolín	
AVU	Akademie výtvarných umění	
ESSO	Elektrářenský svaz středolabských okresů	
SIA	Spolek československých inženýrů a architektů v Praze	
SOA	Státní oblastní archiv	
SOkA	Státní okresní archiv	
SVU Mánes	Spolek výtvarných umělců Mánes	
ÚR	ústřední rada Církve československé	
Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské		ÚAM CČSH

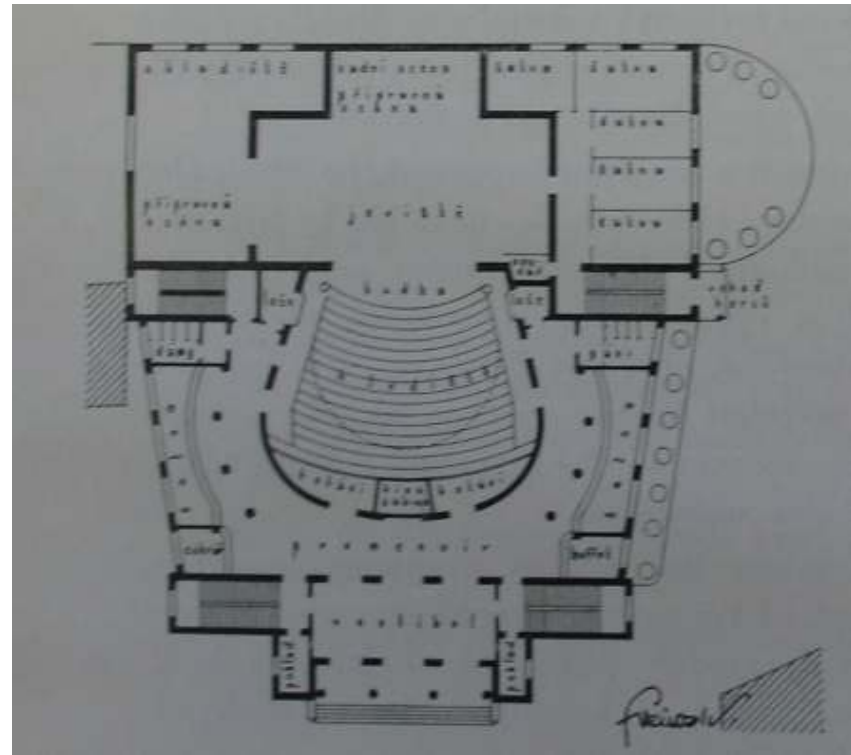
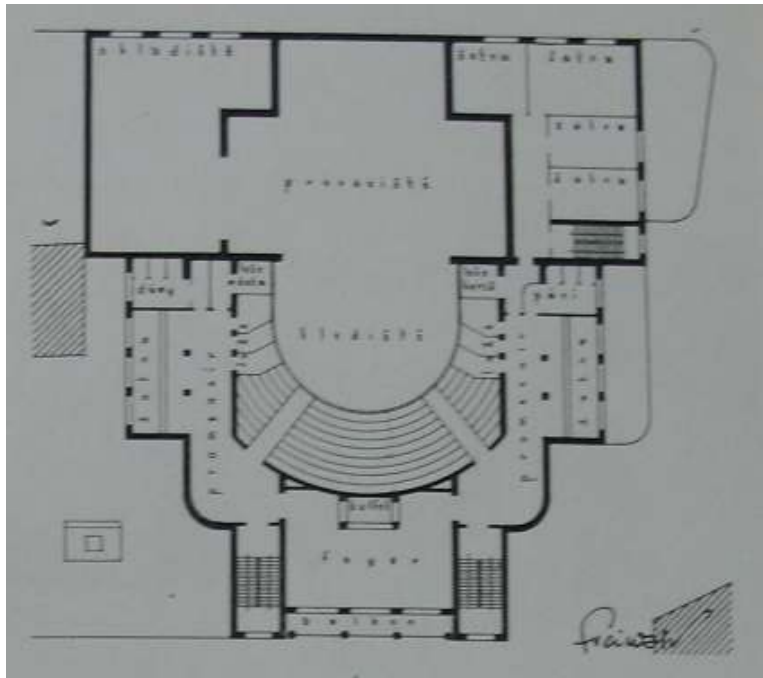
2. Obrazová příloha

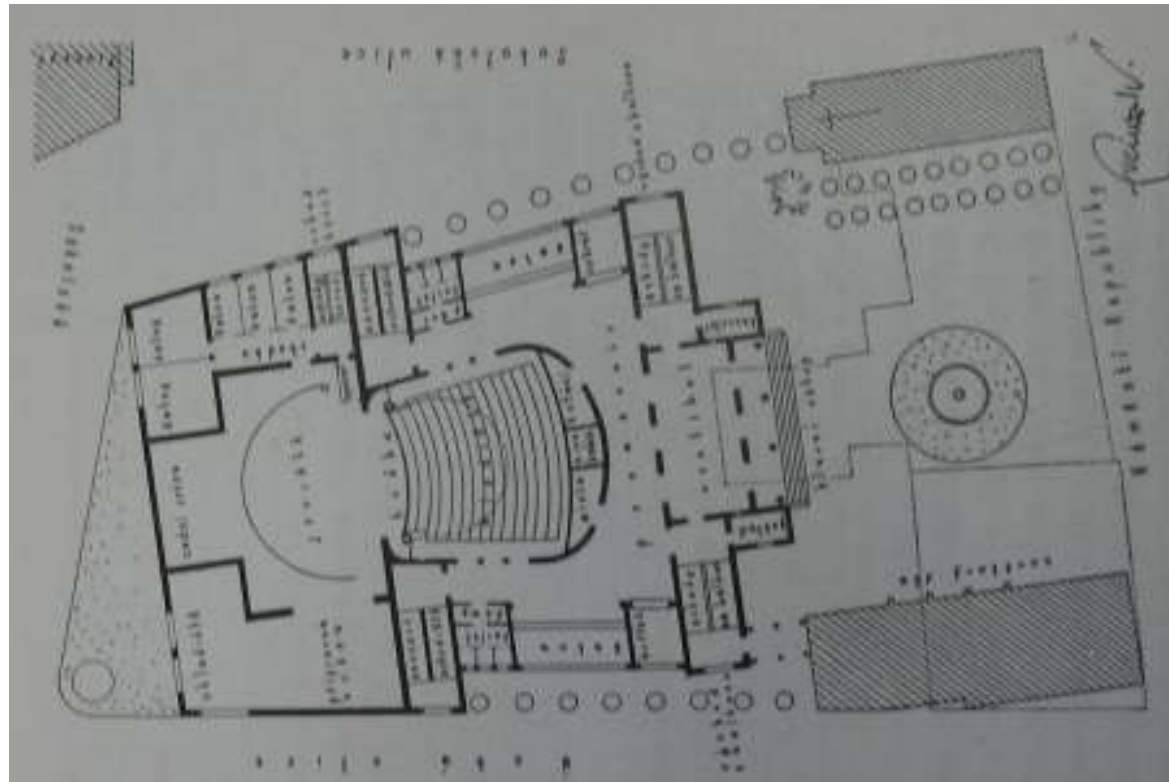

Obr. č. 1: Projekt průmyslového města mezi Poříčany, Nymburkem a Kolínem.

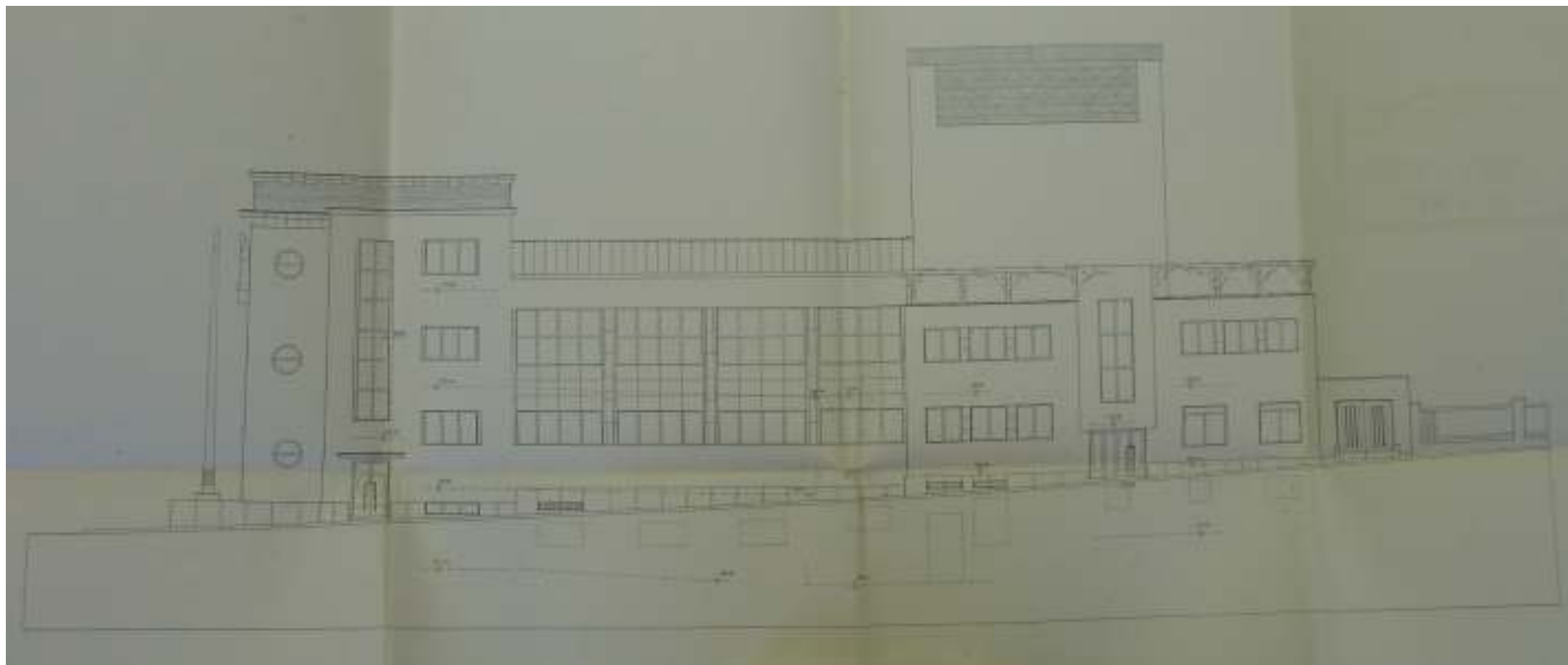
Obr. č. 2 – 6: Jednotlivé varianty projektu Jindřicha Freiwalda na budovu divadlo na Náměstí republiky.

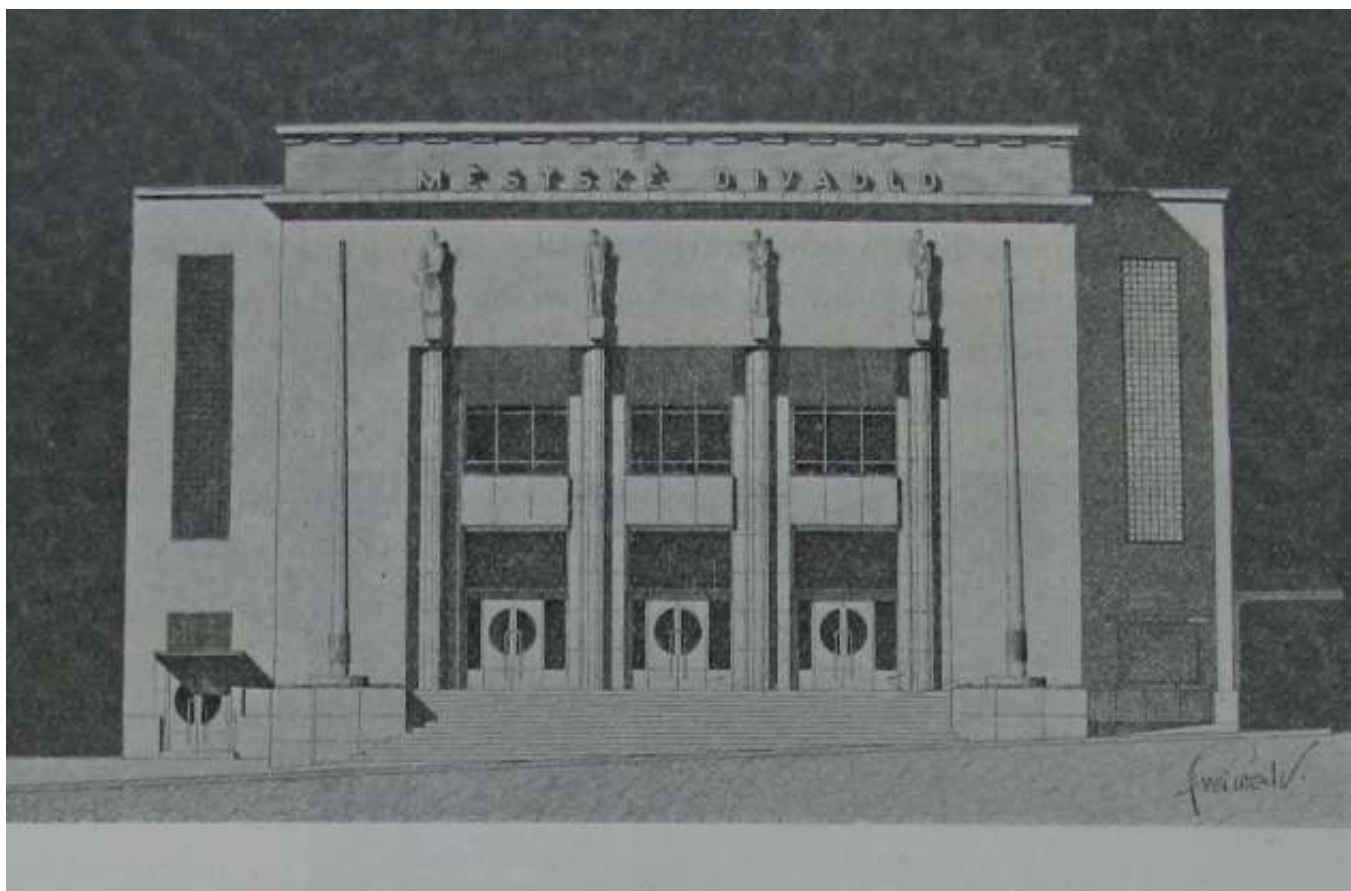

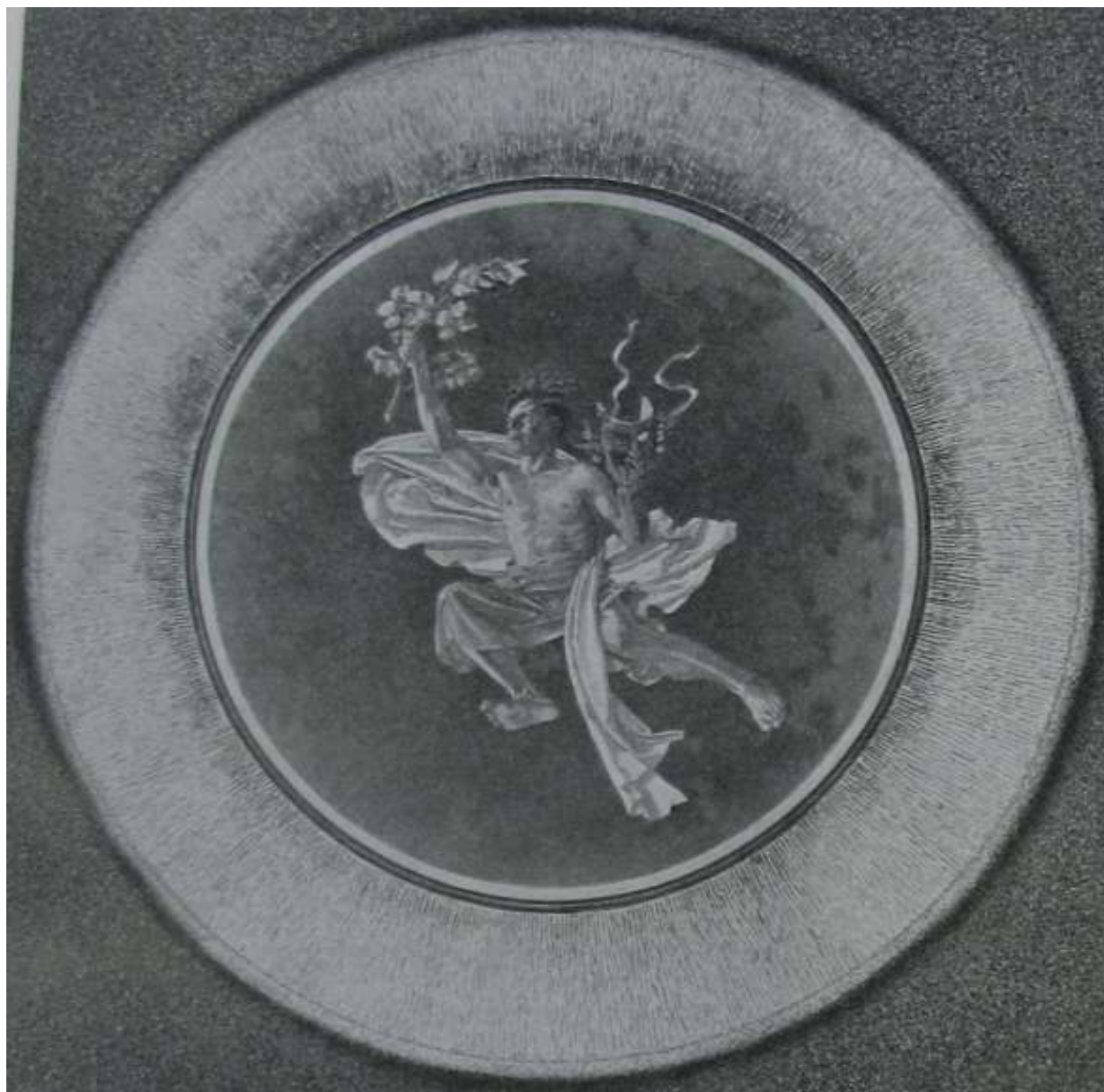

Obr. č. 7: Divadlo, realizovaný projekt Jindřicha Freiwalda.

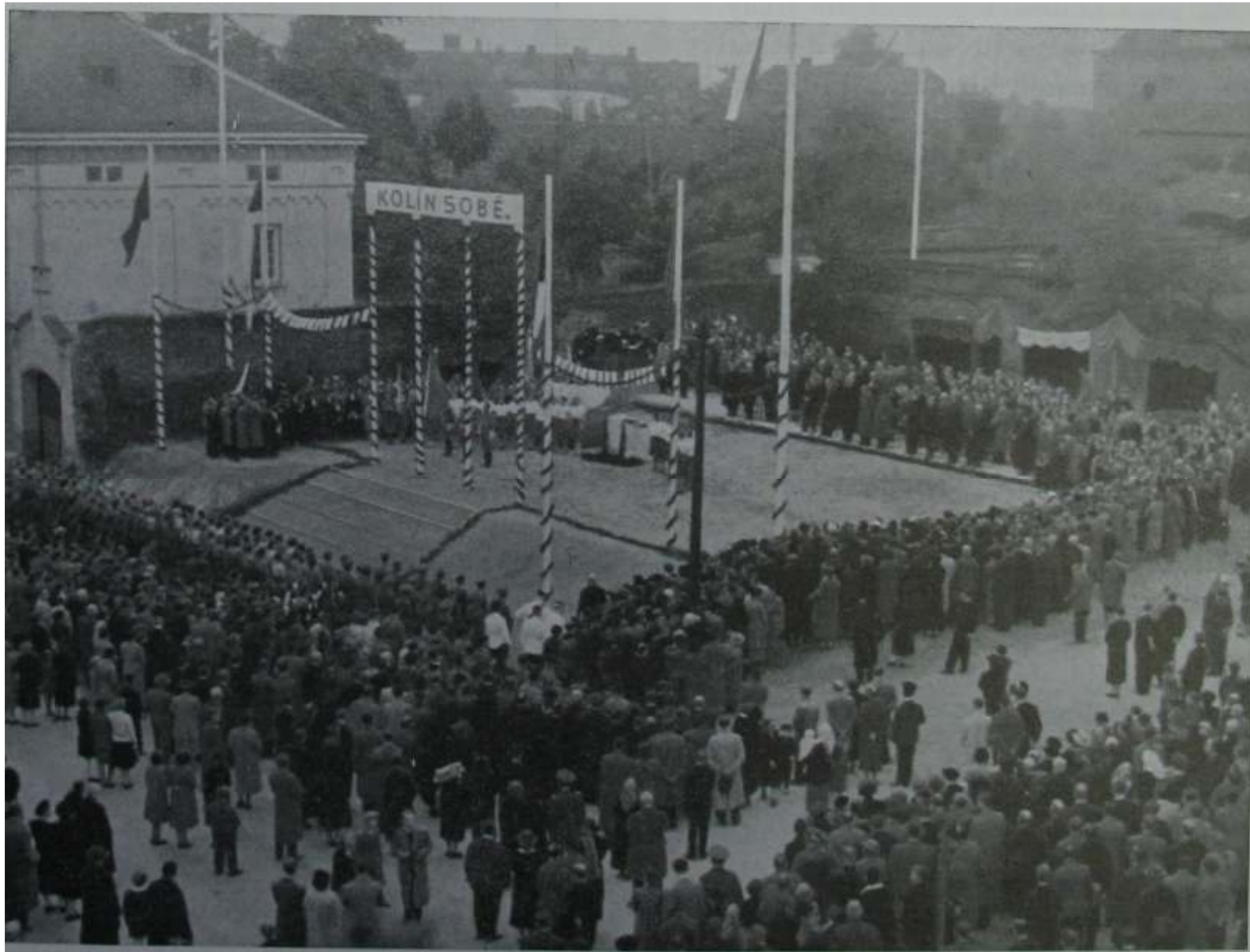

Obr. č. 8: Divadlo, první návrh projektu Jindřicha Freiwalda (s nerealizovanými sochami).

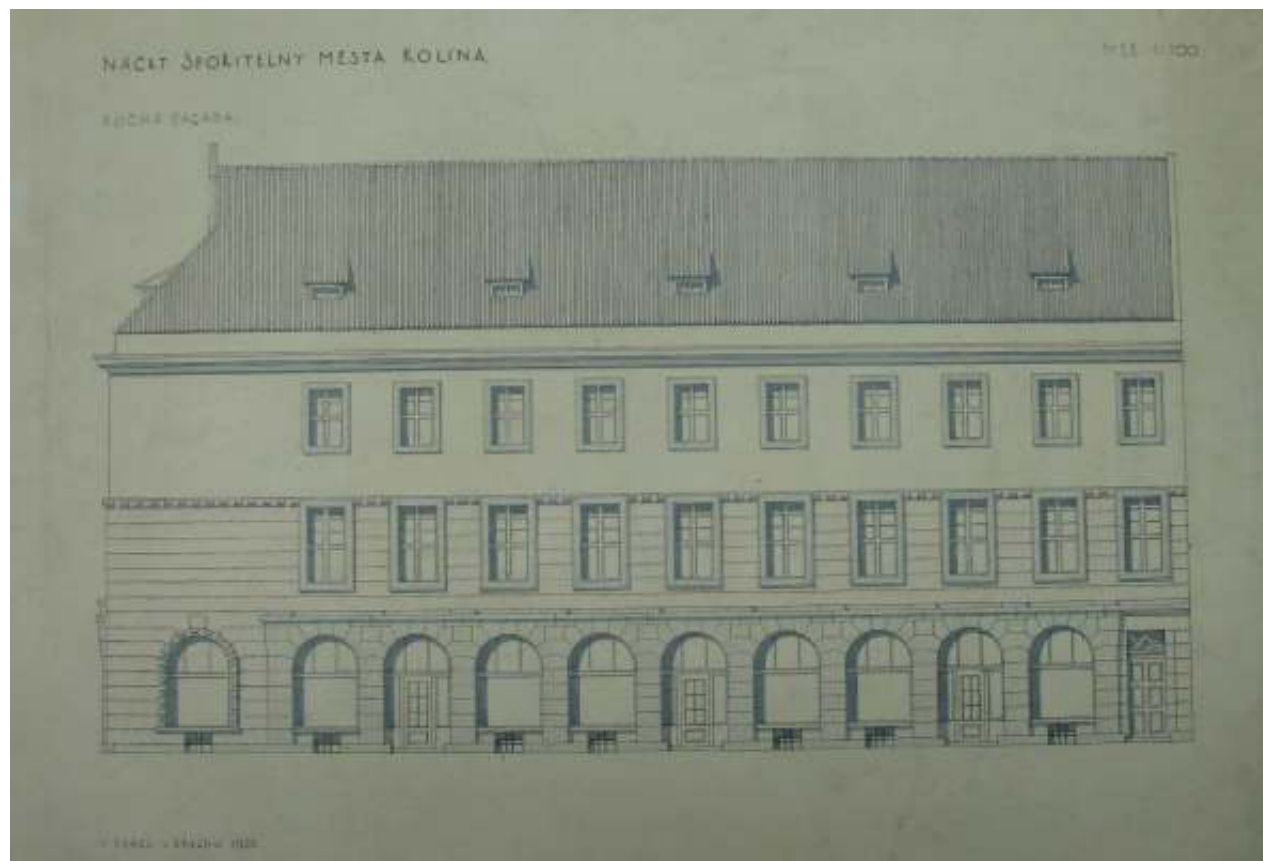

**Obr. č. 9: Divadlo, freska „Český génius“
od akademického malíře profesora Sejpka.**

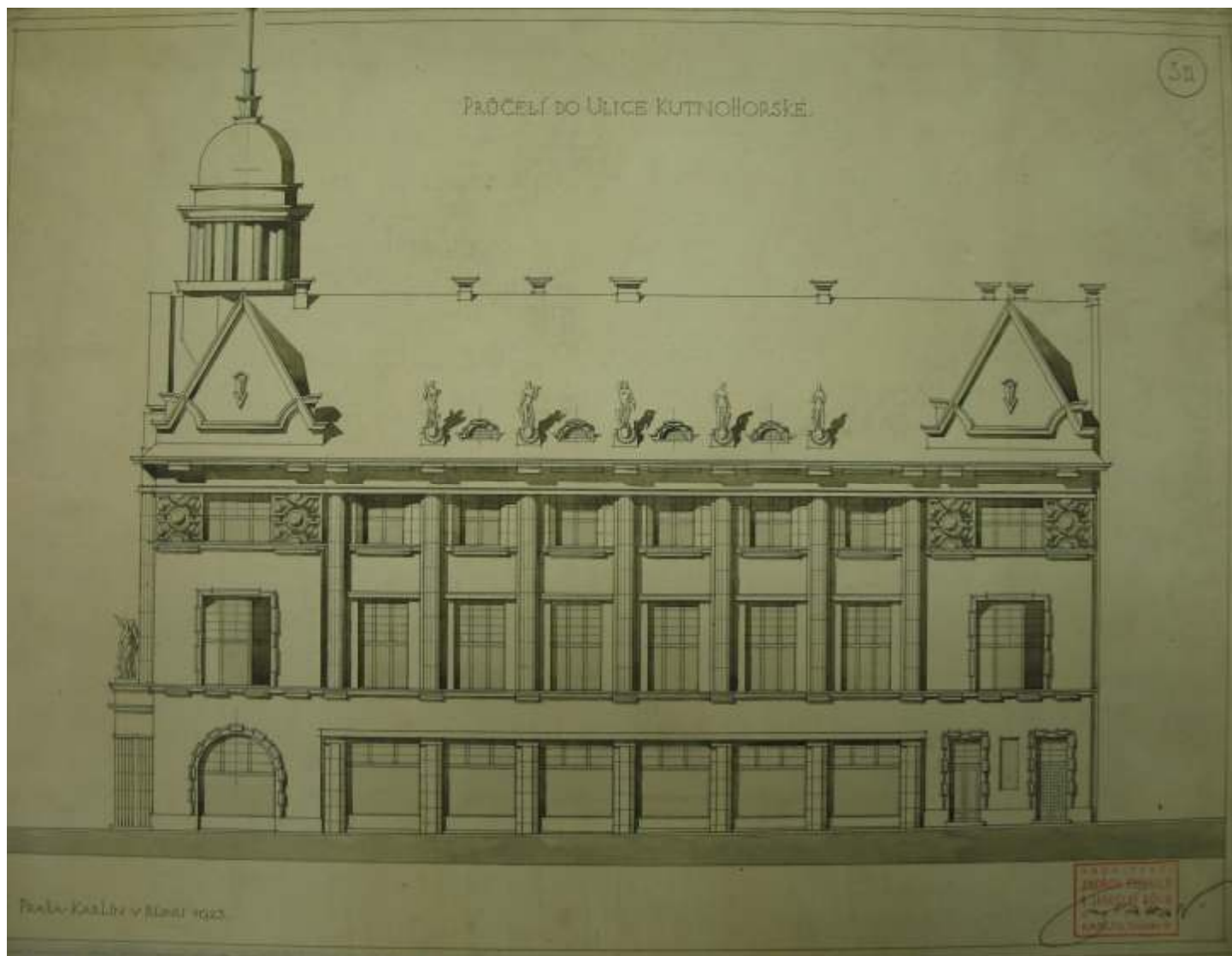
**Obr. č. 11: Slavnost
položení základního
kamene divadla.**

Obr. č. 12 -13: Spořitelna města Kolína, nerealizovaný návrh Jana Kotěry

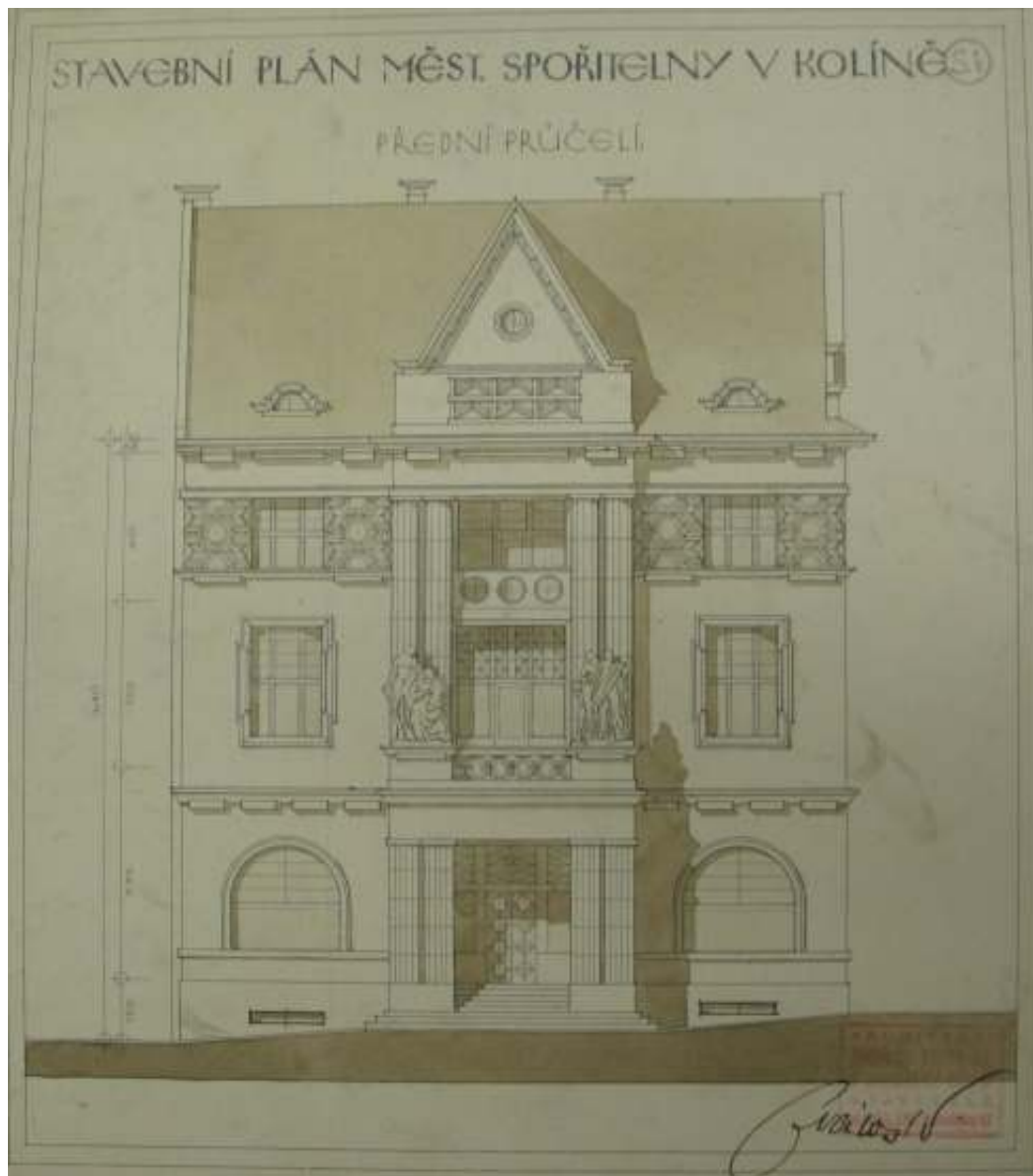
Obr. č. 14: Spořitelna města Kolína, první návrh Jindřicha Freiwalda I

I

Obr. č. 15: Spořitelna
města Kolína, první návrh
Jindřicha Freiwalda II

Obr. č. 16: Spořitelna města Kolína, realizovaný návrh Jindřicha Freiwalda

Obr. č. 17 – 18:
Spořitelna města
Kolína, realizovaný
návrh Jindřicha
Freiwalda – dobové
fotografie

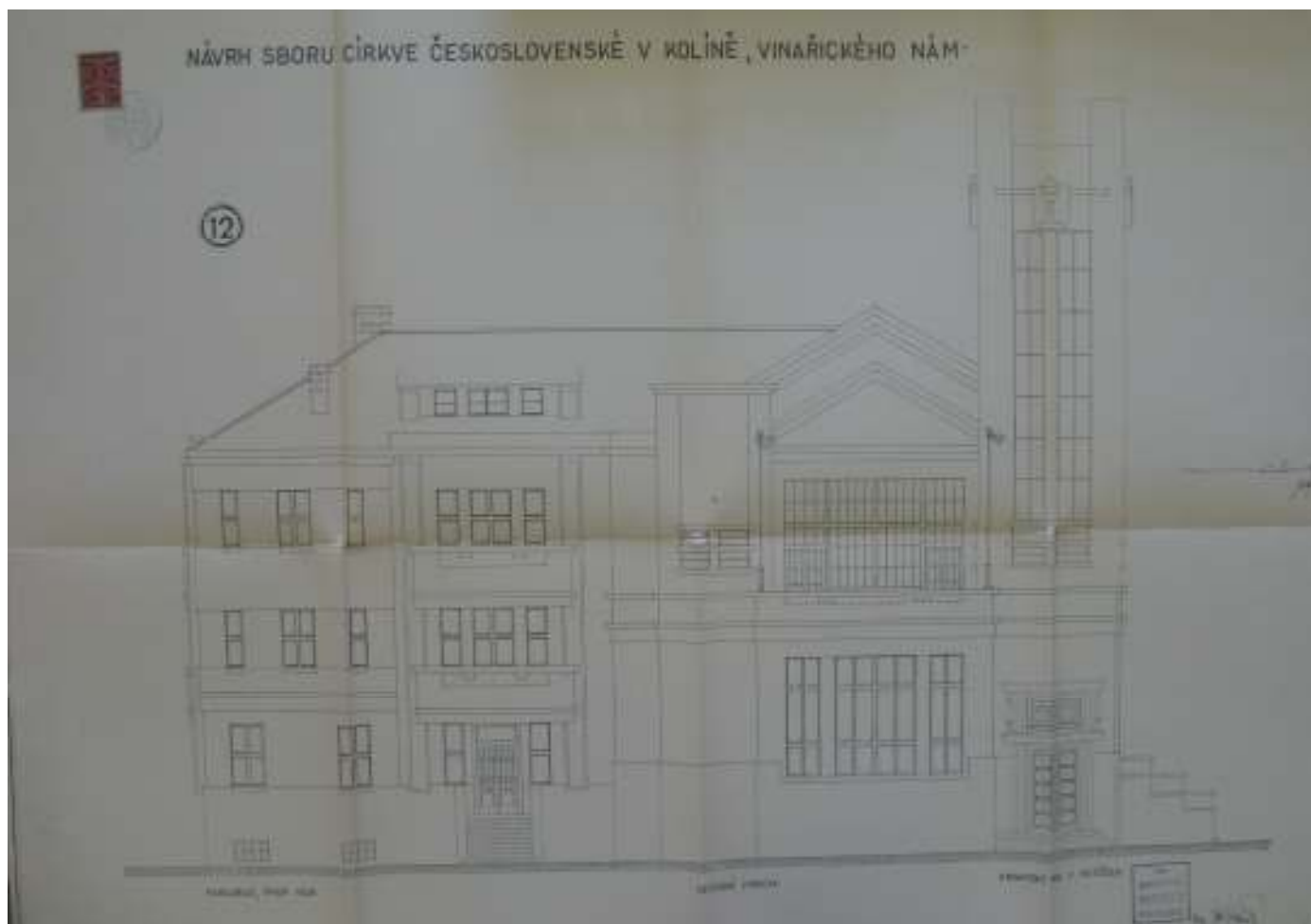
Obr. č. 19 – 20: Spořitelna města Kolína, realizovaný návrh Jindřicha Freiwalda – dobové fotografie soch na průčelí spořitelny a dvorany

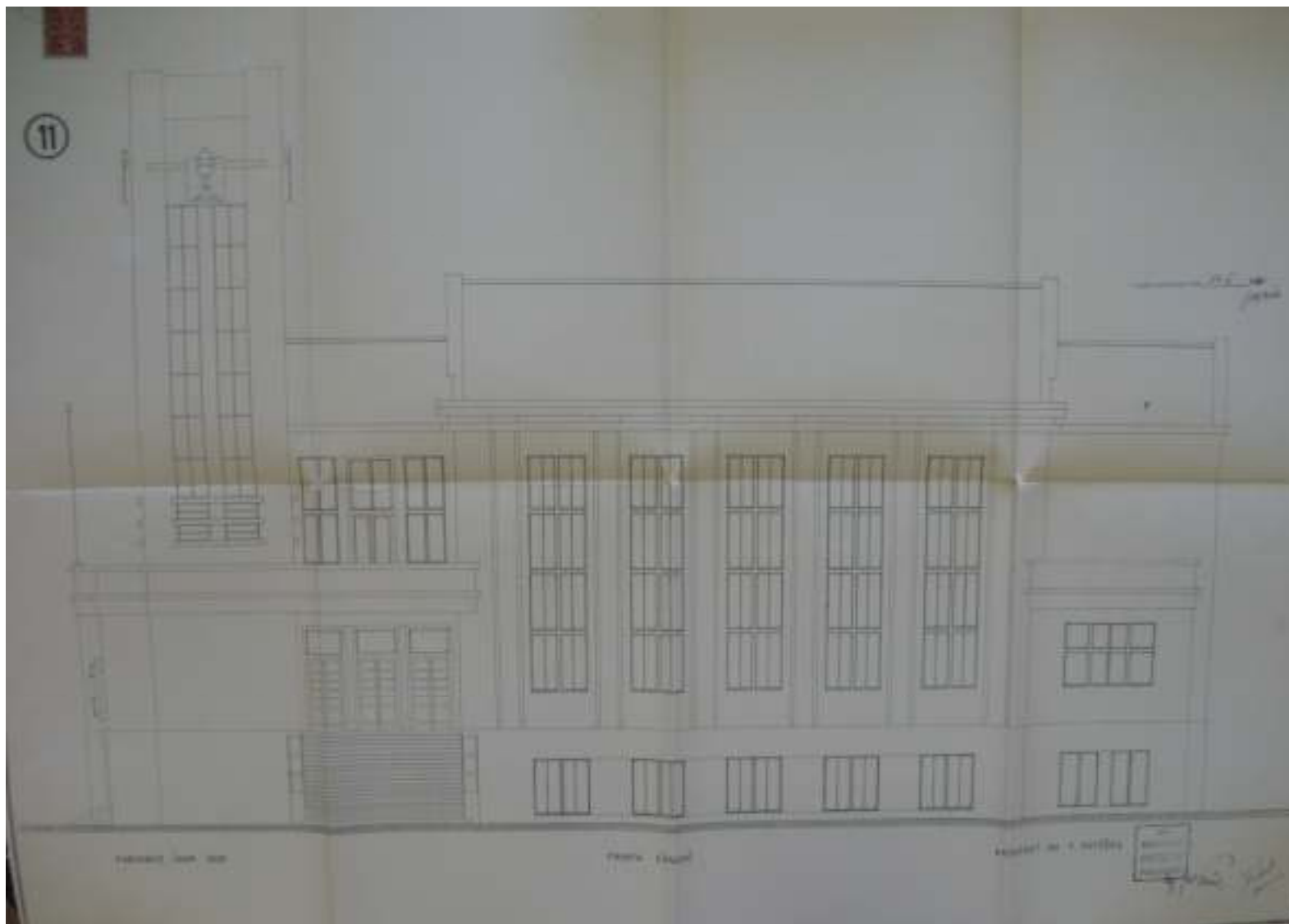
Sousolí hlavního průčelí od akad. sochaře Švece: „Práce“ a „Spořivost.“

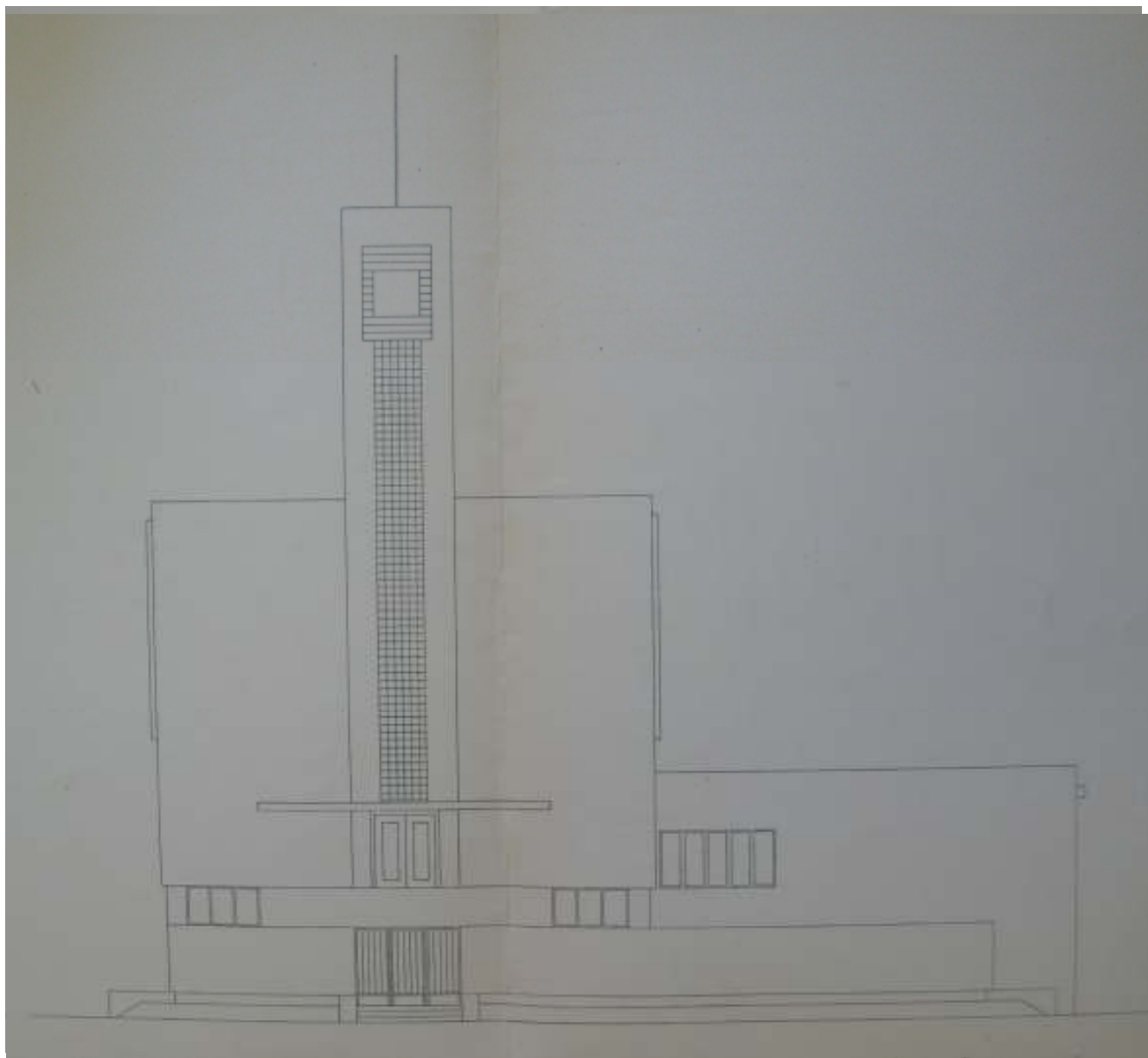
Vnitřek dvorany.

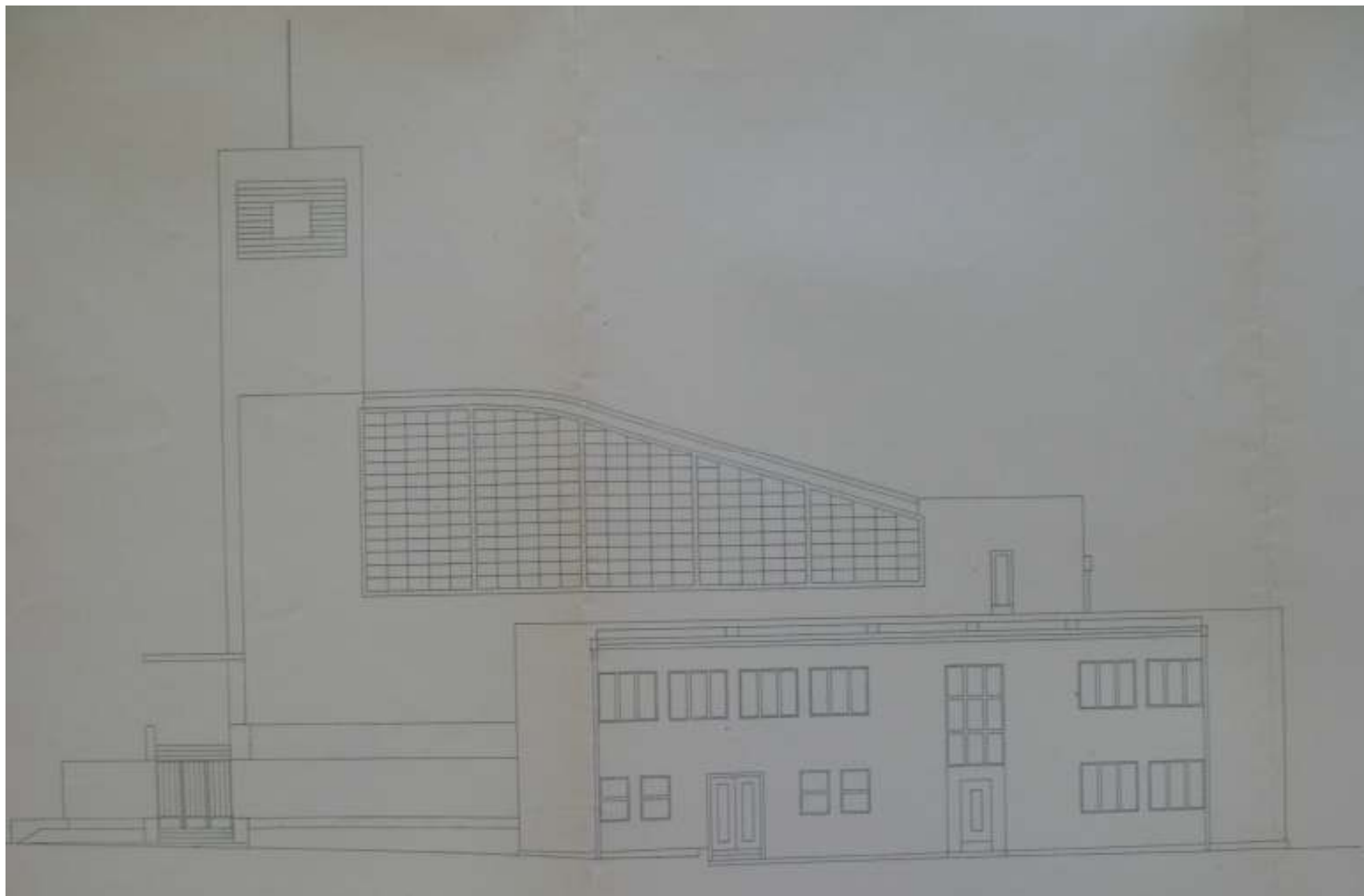
Obr. č. 21: Husův sbor, nerealizovaný projekt Ferdinanda Potůčka I.

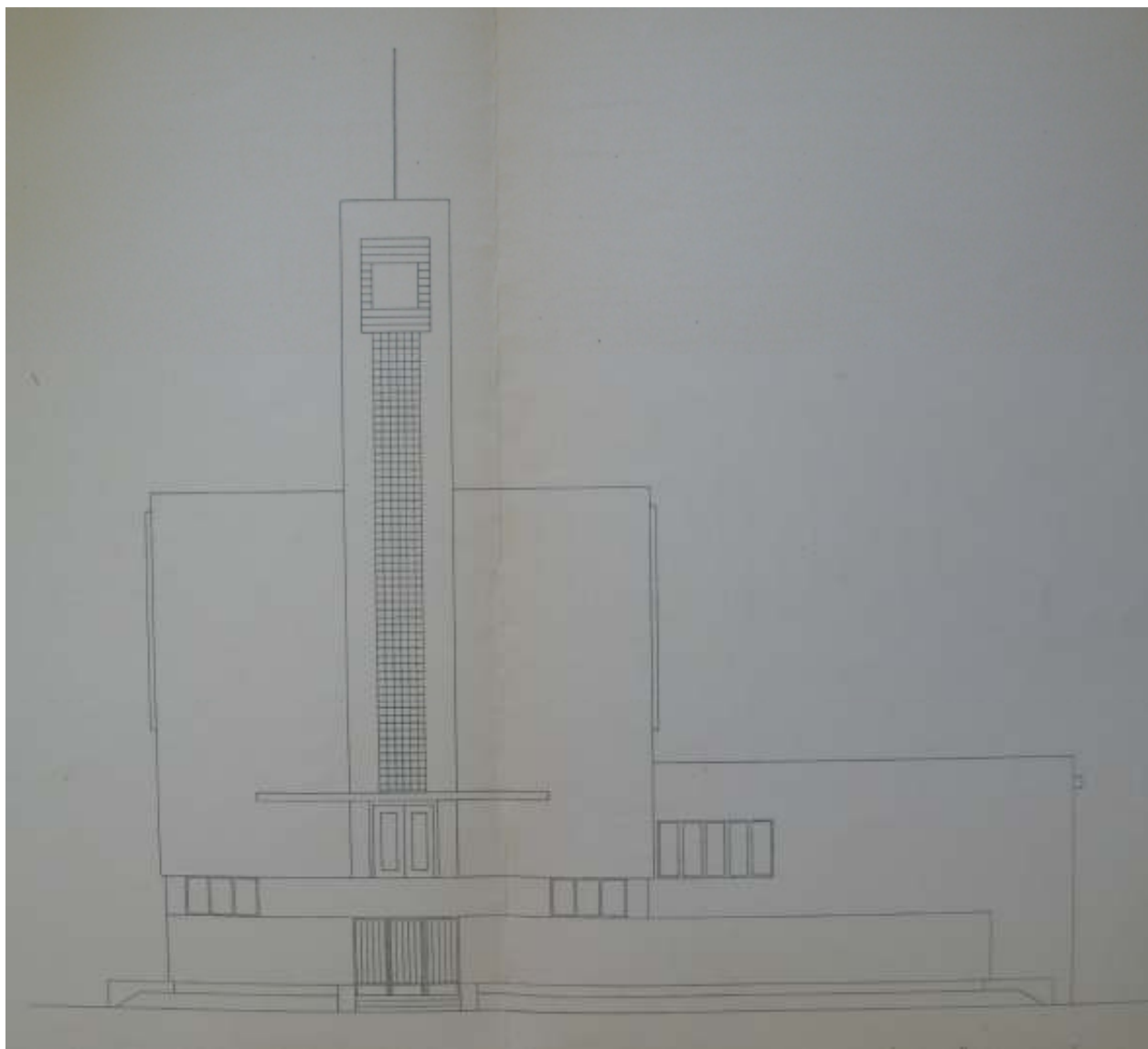
Obr. č. 22: Husův sbor, nerealizovaný projekt Ferdinanda Potůčka.

Obr. č. 23: Husův sbor, realizovaný projekt Vladimíra Wallenfelse I

Obr. č. 24:
Husův sbor,
realizovaný
projekt
Vladimíra
Wallenfelse
II.

Obr. č. 25: Husův sbor, realizovaný projekt Vladimíra Wallenfelse III.

Obr. č. 26: Husův sbor, dobové fotografie .

Obr. č. 27: Husův sbor, dobová fotografie interiéru.

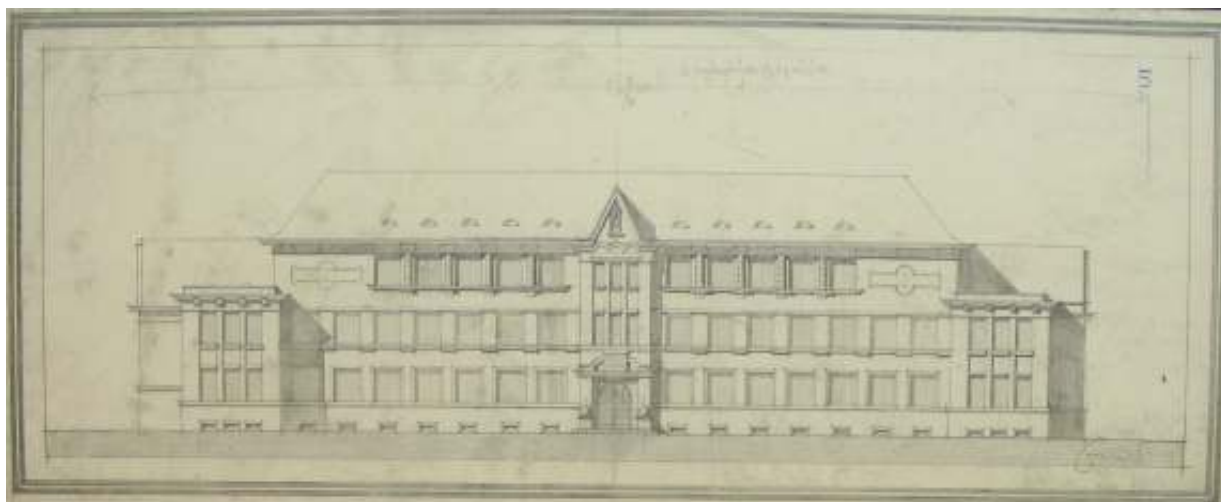

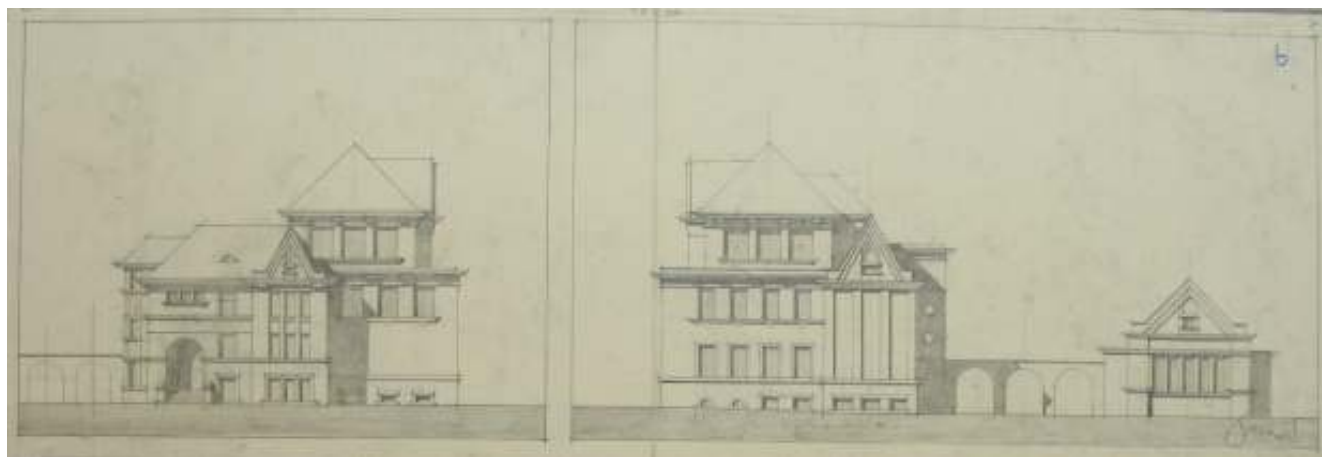
**Obr. č. 28: Obchodní akademie,
nerealizovaný návrh Oldřicha Lisky
I.**

Obr. č. 29: Obchodní akademie, nerealizovaný návrh Oldřicha Lisky II.

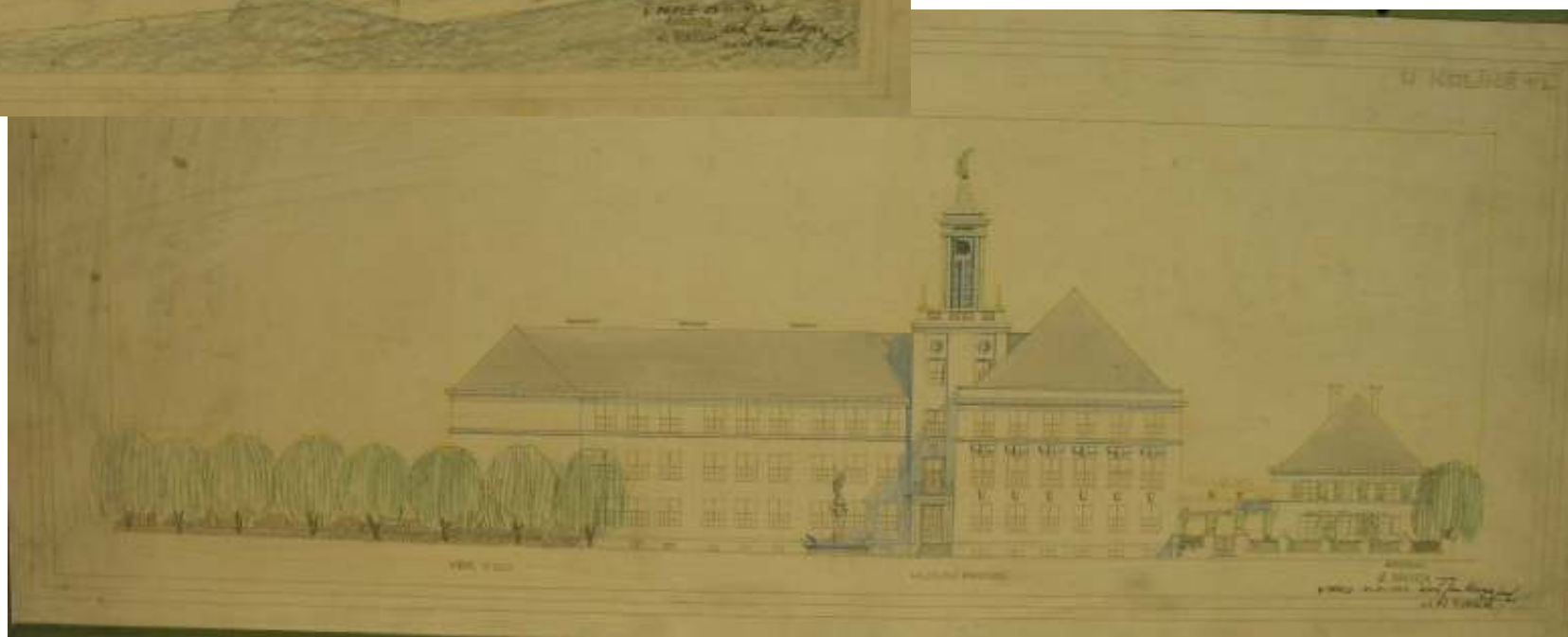

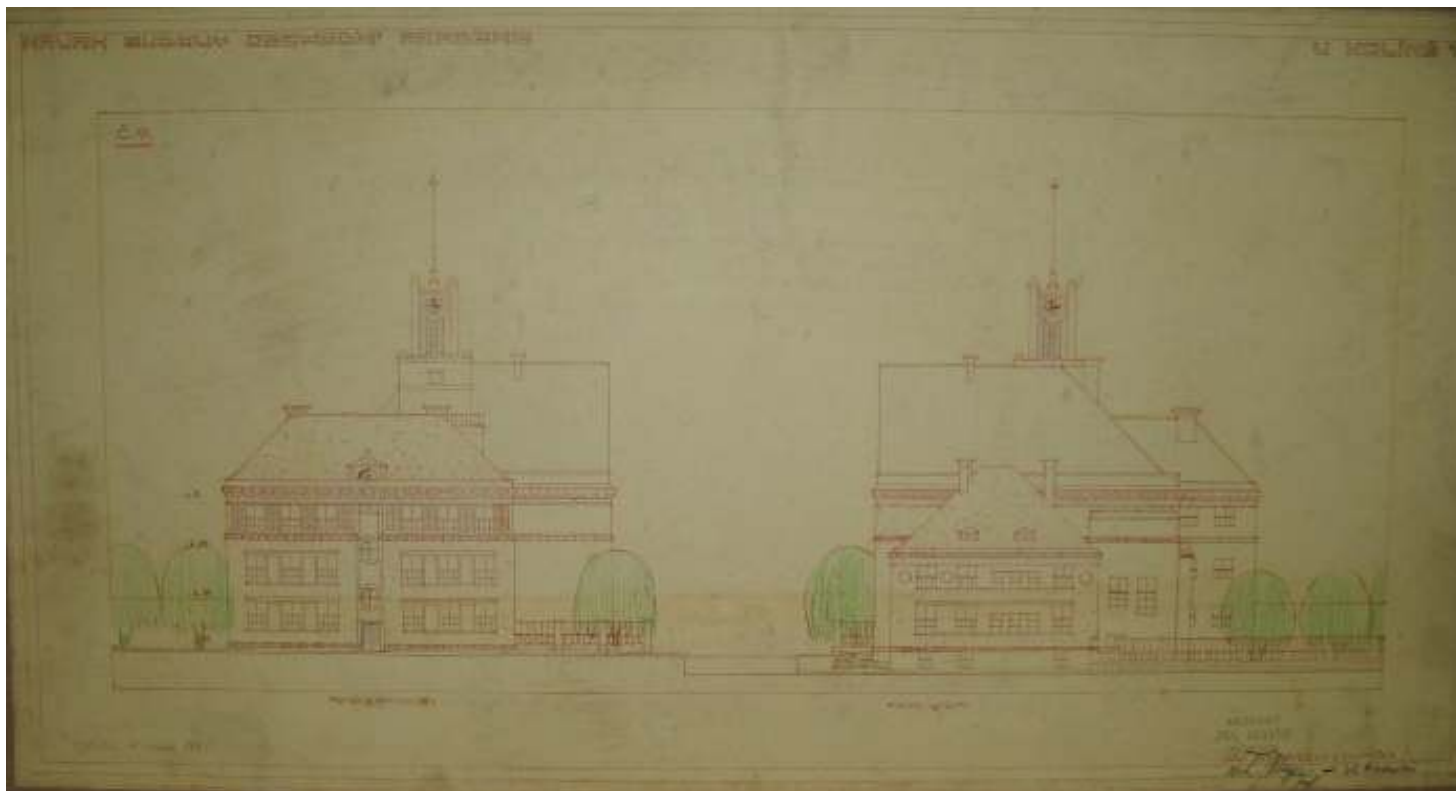
Obr. č. 30 – 31: Obchodní akademie, nerealizovaný návrh Jindřicha Freiwalda

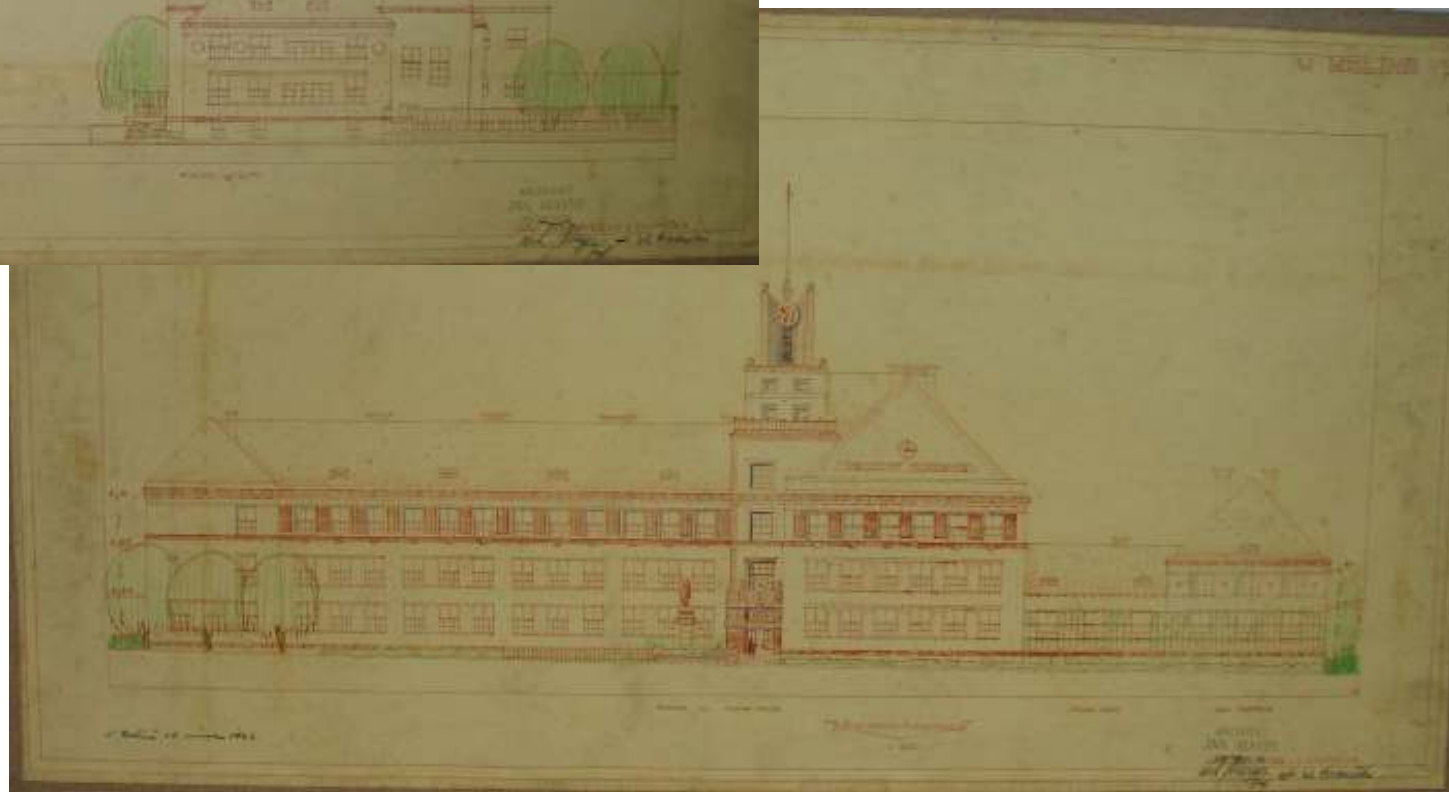

Obr. č. 32 – 33: Obchodní akademie – návrhy na obchodní akademii (několik typů věží) I a II

Obr. č. 34 – 35: Obchodní akademie –
návrhy na obchodní akademii
(několik typů věží) III a IV

Seznam vyobrazení

Obr. č. 1: Projekt průmyslového města mezi Poříčany, Nymburkem a Kolínem (Vladimír ZÁKREJS: *Náčrt komunikační sítě průmyslového města mezi Poříčany, Nymburkem a Kolínem n. L.*, in: *Železo*, roč. IV, č. 41, 12. října 1922, s. 2)

Obr. č. 2 – 6: Jednotlivé varianty projektu Jindřicha Freiwalda na budovu divadlo na Náměstí republiky (Jindřich FREIWALD: *K projektu divadla*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 88 – 89)

Obr. č. 7: Divadlo, realizovaný projekt Jindřicha Freiwalda (SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 85, stavební plány)

Obr. č. 8: Divadlo, první návrh projektu Jindřicha Freiwalda - s nerealizovanými sochami (SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 85, stavební plány)

Obr. č. 9: Divadlo, freska „Český génius“ od akademického malíře profesora Sejpka (Jindřich FREIWALD: *K projektu divadla*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 95)

Obr. č. 10: Program slavností k otevření divadla (SOkA Kolín, f. Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 84, Otevření divadla v Kolíně)

Obr. č. 11: Slavnost položení základního kamene divadla (Bohumil RŮŽIČKA: *Dějiny divadelního družstva*, in: *Divadlo v Kolíně. Památník* vydaný divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, s. 67)

Obr. č. 12 – 13: Spořitelna města Kolína, nerealizovaný návrh Jana Kotěry (SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., stavební plány, I/30)

Obr. č. 14 – 15: Spořitelna města Kolína, první návrh Jindřicha Freiwalda I – II (SOkA Kolín, f. AM Kolín, bez inv. č., stavební plány, I/29)

Obr. č. 16: Spořitelna města Kolína, realizovaný návrh Jindřicha Freiwalda (Tamtéž)

Obr. č. 17 – 18: Spořitelna města Kolína, realizovaný návrh Jindřicha Freiwalda – dobové fotografie (Tamtéž)

Obr. č. 19 – 20: Spořitelna města Kolína, realizovaný návrh Jindřicha Freiwalda – dobové fotografie soch na průčelí spořitelny a dvorany (Tamtéž)

Obr. č. 21 – 22: Husův sbor, nerealizovaný projekt Ferdinanda Potůčka I – II (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, p. 273 – Farní úřad Církve československé)

Obr. č. 23 – 25: Husův sbor, realizovaný projekt Vladimíra Wallenfelse I – III (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, p. 273 – Farní úřad Církve československé)

Obr. č. 26: Husův sbor, dobové fotografie (Husův sbor, Pamětní kniha náboženské obce církve československé)

Obr. č. 27: Husův sbor, dobová fotografie interiéru (Husův sbor, sbírka fotografií)

Obr. č. 28 – 29: Obchodní akademie, nerealizovaný návrh Oldřicha Lisky I a II (SOkA Kolín, AM Kolín, bez inv. č., stavební plány , sign. II/74)

Obr. č. 30 – 31: Obchodní akademie, nerealizovaný návrh Jindřicha Freiwalda ((SOkA Kolín, AM Kolín, bez inv. č., stavební plány , sign. II/76)

Obr. č. 32 – 35: Obchodní akademie, návrhy Jana Mayera a Viléma Kvasničky (několik typů věží) I – IV ((SOkA Kolín, AM Kolín, bez inv. č., stavební plány , sign. II/75)